

ЕЙМИ ТАН ДЪЩЕРЯТА НА ЛЕЧИТЕЛЯ

Превод от английски: Калоян Игнатовски, 2003

chitanka.info

В последния ден на майка ми на земята аз научих истинското ѝ име, както и това на баба ми. Тази книга е посветена на тях.

ИСТИНА

Ето нещата, които знам, че са истина:

Казвам се Лулин Лиу Янг. Имената на съпрузите ми са Пан Кайдзин и Едуин Янг, и двамата покойници, отнесли със себе си нашите тайни. Дъщеря ми е Рут Лу'и Янг. Родена е в годината на Водния дракон, а аз — в годината на Огнения дракон. Така че ние сме еднакви, но по различни причини.

Всичко това го знам, но има едно име, което не мога да си спомня. То си стои там, дълбоко в паметта ми, но не мога да го извадя на повърхността. Стотици пъти съм си припомняла онази сутрин, когато скъпата ми леля го написа на един лист. Тогава бях едва на шест, но бях много умна. Можех да броя. Можех да чета. Всичко се запечатваше в паметта ми и ето какво си спомням от онази зимна утрин.

Бях сънена, все още се излеждах върху тухленото легло *кан*, което делях със скъпата ми леля. Тръбата за отопление към малката ни стая бе най-далеч от печката, която стоеше в общата всекидневна, и тухлите под мен отдавна бяха изстинали. Усетих, че някой ме разтърси по рамото. Когато отворих очи, скъпата ми леля започна да пише върху лист хартия, после ми показа какво бе написала.

— Не виждам — промърморих аз. — Много е тъмно.

Тя се намуси, сложи листчето на ниския шкаф и направи знак, че трябва да ставам. Запали мангала под чайника и щом той започна да пуши, си върза шал около носа и устата. Наля вода за миене в чайника и след като водата завря, сложи начало на деня ни. Изми лицето и ушите ми. Раздели косата ми на две и среса бретона. Намокри кичурите, които стърчаха като паякови крачета. Сетне хвана по-дългата част от косата, направи две опашки и ги сплете. Горе ги прихвана с червена панделка, а долу — със зелена. Въртях глава и плитките ми се люшкаха радостно като уши на дворцови кучета. А скъпата ми леля подуши въздуха, сякаш и тя беше куче, което се чуди:

каква е тази приятна миризма? С това подушване изрече прякора ми — Кутре. По такъв начин говореше.

Нямаше глас, само придихания и хъхрене, грапаво свистене като вятър. Казваше ми различни неща с гримаси и стонове, веждите ѝ подскачаха, а очите ѝ играеха. Описваше света с тебешир върху малката ми преносима дъска. Рисуваше и картини с почернелите си ръце. Говорът на ръцете, лицето и кредата бяха езиците, с които отраснах, беззвучни и изразителни.

Докато завиваше стегнато косата си на темето, аз си заиграх с кутията ѝ за скъпоценности. Извадих красив гребен от слонова кост с две петлета, издълбани в краищата. Скъпата ми леля бе родена в годината на Петела.

— Сложи си го — настоях аз, като го вдигнах нагоре. — Красив е.

Бях достатъчно малка, за да смятам, че красотата е вътре в нещата и ми се искаше Майка да ѝ отдава по-голямо значение. Но скъпата ми леля поклати глава. Свали шала, посочи лицето си и свъси вежди. *Притрябвала ми е на мен хубост!*, казваше тя.

Бретонът ѝ падаше върху веждите като моя. Останалата част от косата бе стегната на кок, в който бе втъкната сребърна игла. Челото ѝ беше като свежа праскова, очите ѝ раздалечени, имаше пухкави бузи, които се спускаха към малкия месест нос. Това беше горната част на лицето. Следваше долната.

Тя размърда почернелите си пръсти като жадни пламъци. *Виж какво направи огънят.*

Аз не я намирах за грозна, не и по начина, по който я приемаха другите в семейството.

— Ай-я, и демон би обезумял от страх, ако я види — чух веднъж Майка да казва. Като бях малка, обичах да прокарам пръсти около устата на скъпата ми леля. Устата ѝ беше загадка. Едната половина бе сбръчкана, а другата — гладка и хлътваше при затваряне. Вътрешната страна на дясната ѝ буза бе твърда като обработена кожа, а лявата бе влажна и мека отвътре. Там, където венците бяха изгорели, зъбите бяха опаднали. А езикът ѝ приличаше на изсъхнал корен. Тя не можеше да вкуси удоволствията на живота: солено и горчиво, кисело и люто, пикантно, сладко и тлъсто.

Никой друг не разбираше говора на леля и затова аз трябваше да обяснявам какво иска да каже. Не всичко обаче, не и тайните ни истории. Тя често ми разказваше за своя баща, Прочутия чекръкчия от Устата на планината, за пещерата, където намерили драконовите кости, как костите били вълшебни и можели да изцерят всяка болка, с изключение на сърдечна мъка.

— Разкажи ми пак — казах ѝ онази сутрин; исках да чуя историята за това как си е изгорила лицето и ми е станала бавачка.

Бях огнегълтачка, разправяше тя с ръце и очи. Стотици хора се стичаха да ме гледат на пазарния площад. Устата ми бе горящо гърне, в което слагах сурово свинско месо, добавях люти чушлета и бобена каша, разбърквах всичко и след това предлагам на хората да опитат хапките. Ако възкликнеха „Вкусно!“, отварях устата си като портмоне и улавях медните монети на публиката. Един ден обаче изядох огъня, но той се върна и изяде мен. След това реших повече да не бъда готварско гърне и станах твоя бавачка.

Аз се засмях и плеснах с ръце, защото това беше любимата ми приказка. Предишния път ми каза, че се загледала втречено в една нещастна падаща звезда, която влязла в устата ѝ и изгорила лицето ѝ. По-предишния път ми беше казала, че изяла нещо, което мислила, че е ароматно хунанско ястие, а всъщност били готварски въглища. *Стига с историите*, обяви скъпата ми леля, жестикулирайки бързо с ръце. *Почти стана време за закуска и трябва да се помолим, докато не ни е минал гладът.* Взе листчето от шкафа, сгъна го на две и го пхна в хастара на обувката си. Облякохме ватенките и излязохме в студения коридор. В другите крила на къщата въздухът миришеше на запалени въглища. Видях Стария готвач да върти енергично макарата на кладенеца, за да извади вода. Чух как някаква наемателка крещи на снаха си. Минах покрай стаята, която сестра ми Гаолин делеше с Майка, и двете още спяха. Бързо се отправихме към южното помещение, към стаята на нашите предци. На прага скъпата ми леля ми хвърли предупредителен поглед. *Дръж се почтително. Свали си обувките.* Стъпих по чорапи върху студените сиви плочи. Тозчас лед прониза ходилата ми, изкачи се по краката, плъзна по тялото и капна от носа ми. Започнах да треперя.

На стената срещу мен бяха закачени застъпващи се пергаменти със стихове, дарове на семейството от учените, използвали нашето

мастило през последните двеста години. Бях се научила да чета един стих рисунка: „Сенки на риби по течението се стрелкат“, което означаваше, че мастилото ни е тъмно, хубаво и тече гладко. На дългата маса олтар имаше две статуи, Богът на дълголетие с бялата си, подобна на водопад брада и Богинята на милостта, лицето ѝ нежно, спокойно. Погледна ме с черните си очи. *Само тя се вслушва в неволите и желанията на жените*, рече скъпата ми леля. Около статуите бяха наредени възпоменателни табелки на прадедите в рода Лиу, ликовете им издялани върху дървото заедно с имената. *Не всички твои роднини са тук*, обясни ми леля, *само онези, които семейството смята за най-видни*. Табелките на по-маловажните и на жените се пазеха в сандъци или бяха забравени.

Скъпата ми леля запали благовонни пръчици. Раздуха ги, докато започнаха да пушат. След малко димът се сгъсти — смес от дъха ни, от даровете и от мъгливите сенки, които помислих за призраци, които ще се опитат да ме отвлекат, за да бродя с тях из Света на мрака ин. Веднъж скъпата ми леля ми каза, че като умре, тялото изстива. И тъй като онази сутрин бях премръзнала до смърт, се уплаших.

— Студено ми е — изхленчих аз и сълзите рукнаха.

Леля седна на едно ниско столче и ме взе в скута си. *Спри да плачеш, Кутре*, кротко ме сгълча тя, *или сълзите ще замръзнат като ледени висулки и ще ти избодат очите*. Размачка енергично краката ми, сякаш бяха бухнало тесто. *По-добре ли е? Как си сега, по-добре, нали?*

След като спрях да плача, тя запали още благовонни пръчици. Върна се до прага и взе едната си обувка. Още я виждам — прашния син плат, черния ширит, ситната бродерия на допълнително листенце, с което бе закръпила дупчица. Мислех, че ще изгори обувката като жертвен дар за мъртвите. Вместо това тя извади от хастара листчето с написаната дума, която ми бе показала по-рано. Кимна към мен и рече с жестове: *Фамилното ми име, името на всички чекръкчии*. Сложи отново листчето пред очите ми и каза: *Никога не забравяй това име*, сетне внимателно го постави върху олтара. Двете се поклонихме и се изправихме, поклонихме се и се изправихме. Всеки път щом вдигнех глава, поглеждах към името. И то беше...

Защо сега не мога да го видя? Произнасяла съм на глас стотици фамилни имена, но нито едно не се е връщало със светкавицата на

паметта. Рядко срещано ли беше? Дали го изгубих заради това, че го пазех в тайна толкова дълго? Може би го загубих по същия начин, по който разпилявам всичките си любими неща — жакета, който Гаолин ми даде, когато заминах за сиропиталището, роклята, в която изглеждах като филмова звезда, както казваше вторият ми мъж, първата бебешка дрешка, която омаля на Лу'и. Винаги когато страстно се привързвах към нещо, го слагах в раклата със съкровищата. Толкова дълго ги криех, че почти забравях, че ги имам.

Тази сутрин си спомних за раклата. Отидох да скътам в нея подаръка на Лу'и за рождения ми ден. Сиви перли от Хаваите, невероятно красиви. Щом отворих капака, навън излетя рой нощни пеперуди, запълзя поток безкрили насекоми. Вътре намерих фино изплетена дантела. Бродираните цветя, ярките цветове — вече избледнели. Почти всичко стойностно в живота ми е изчезнало, а найлошото е, че загубих името на скъпата ми леля.

Скъпа лельо, какво е нашето име? Винаги съм искала да го считам за свое. Ела и ми помогни да си го спомня. Аз вече не съм малко момиченце. Не ме е страх от призраци. Още ли ми се сърдиш? Не ме ли познаваш? Аз съм Лулин, твоята дъщеря.

ПЪРВА ЧАСТ

1

През последните осем години винаги на дванайсети август Рут Янг загубваше гласа си.

Първия път това се случи, когато се премести в апартамента на Арт в Сан Франциско. Няколко дни Рут свистеше като оставен на печката чайник. Мислеше, че е вирус или вероятно алергия към специфична плесен в сградата.

Отново онемя на първата годишнина от съвместния им живот и Арт се пошегува, че ларингитът ѝ сигурно е психосоматичен. Рут се зачуди дали е вярно. Когато беше малка, изгуби гласа си, след като си счупи ръката. Защо ставаше така? На втората годишнина двамата с Арт съзерцаваха звездите на връх Гранд Тетънс. В една брошура пишеше: „През най-активния период на Персеидите, около 12 август, стотици метеори или падащи звезди набраздяват небето на всеки час. Те представляват отломки от метеори, които проникват в земната атмосфера и изгарят, падайки“. В копринения мрак Рут и Арт безмълвно се възхищаваха на светлинното шоу. Тя всъщност не смяташе, че ларингитът ѝ е злощастие или че метеоритният дъжд има някаква връзка с неспособността ѝ да говори. Майка ѝ обаче често беше разказвала на Рут, когато беше малка, че падащите звезди са истински „топящи се духове“ и да ги видиш, е лоша поличба. Ако видиш падаща звезда, значи духът иска да говори с теб. За майка ѝ духовете имаха пръст почти във всичко: счупени купи, лаещи кучета, телефонни обаждания и мълчание или тежко дишане от другата страна на линията.

Следващият август, в очакване онемяването да я сполети, Рут обясни на клиентите и приятелите си, че ще се оттегли в планирана едноседмична почивка.

— Годишен ритуал — каза тя, — чрез който изострям сетивата си за думите и тяхната необходимост.

На един от клиентите си, психотерапевт от Ню Ейдж^[1], умишленото мълчание му се стори „чудесен процес“ и реши и той да го изпроба, за да включи резултатите от изследването в раздела за

дисфункцията на семейната динамика или в този за мълчанието като терапия.

Оттогава Рут издигна болестта си в годишно доброволно състояние. Тя престана да говори два дни преди гласът ѝ да замре по собствена инициатива. Любезно отхвърли предложението на Арт да си общуват с езика на жестовете. Тя превърна онемяването си в решение, във въпрос на воля, а не на заболяване или мистерия. Всъщност на Рут започна да ѝ харесва отдихът от говорене. Цяла една седмица не ѝ се налагаше да утешава клиенти, да напомня на Арт за социалните му ангажименти, да предупреждава дъщерите му да бъдат внимателни или да се чувства виновна, че не се е обадила на майка си.

Това беше деветата година. Рут, Арт и момичетата бяха изминали разстоянието от двеста мили до езерото Тахо за Дните на мълчанието, както им казваха. Рут си беше представяла как четиримата, хванати за ръце, се разхождат край река Тръки и наблюдават нощния метеоритен дъжд в безмълвно благоговение. Комарите обаче се трудеха извънредно след работно време, а Дори изхленчи, че е видяла прилеп, на което Фия се пошегува:

— На кого му пука за бяс, когато в гората гъмжи от убийци с брадви?

След като се върнаха в хижата, момичетата измрънкаха, че им е скучно.

— Няма кабелна телевизия?! — промърмориха те.

Арт ги закара до град Тахо и взе под наем видеокасети, предимно филми на ужасите, и въпреки че Рут мразеше киното, не откъсна поглед от телевизора. След това сънува побъркани детегледачки и лъщящи извънземни.

В неделя, когато се прибраха в Сан Франциско, капнали и изпотени, откриха, че нямат топла вода. Бойлерът беше протекъл, а нагревателят — очевидно изгорял. Бяха принудени да се задоволят с подгрята в чайник вода за къпане. Арт не искаше да го изнудват с цените на водопроводните услуги при аварии. Без глас Рут не можеше да спори и бе доволна. Да спори, означаваше да предложи да плати поправката, нещо, което бе правила толкова често през годините на съвместния им живот, че се очакваше отново тя да поеме плащането. Но тъй като не го предложи, помисли си, че постъпва дребнаво, после ѝ стана чоглаво, задето Арт не каза нищо повече по въпроса. Като си

легнаха, той зарови лице във врата ѝ и нежно се притисна в гърба ѝ. Тя се стегна, а Арт промълви: „Както искаш“, и се обърна, а тя се почувства отхвърлена. Щеше ѝ се да обясни какво не е наред... но осъзна, че не знае. Освен лошото ѝ настроение нямаше нищо особено. Скоро тежкото дишане на Арт забоботи в дисонанс с нейната разстроеност и тя лежеше в тъмното с широко отворени очи.

Сега бе почти полунощ и след още няколко часа Рут щеше да проговори. Стоеше в Бърлогата, бивш килер, който ѝ служеше за домашен офис. Стъпи върху една табуретка и отвори малко прозорче: ето го, късче от разкошна гледка — червените кули на Голдън Гейт Бридж, който разклоняваше водата, бележейки границата между залива и океана. Влажен и здравословен студен въздух я лъхна в лицето. Тя хвърли бегъл поглед към небето, но беше твърде светло и мъгливо, за да се видят някакви „изгарящи духове“. Сирените за мъгливо време започнаха да вият. А след минута видя вълните, подобни на ефирна пухена завивка, метната върху океана и простираща се до моста. Майка ѝ беше разказвала, че мъглата всъщност е пара от биещи се дракони, единият воден, другият огнен. „Вода и огън, събират се, правят пара“, казваше Лулин със странен британски акцент, който бе усвоила в Хонконг. „Нали знаеш. Също като чайник. Докоснеш, изгори пръст.“

Мъглата се стелеше над мостовите укрепления, всмуквайки фаровете на колите. По това време девет от десет шофьори бяха пияни — Рут го бе прочела някъде. Или може би го беше написала за някой клиент. Тя слезе от табуретката, но остави прозорчето отворено.

Сирените за мъгла продължаваха да вият. Звучаха като туби в опера на Шостакович, трагикомично. Но трагедията можеше ли изобщо да бъде смешна? Или става дума за публиката, която се смее превзето, когато жертвата пада в трапа на сцената или хлътва в лъжливо огледало?

Все още съвсем будна, Рут седна на бюрото си. В този момент я сепна безпокойство, нещо, което не биваше да забравя. С пари ли бе свързано, с клиент или с обещание към момичетата? Залови се да оправя бюрото, да подреди справочниците, да разпредели факсовете и черновите, да ги маркира с различен цвят според клиента и книгата. Утре трябваше да се върне към рутинното ежедневие и крайните срокове и прибраното бюро я изпълваше с чувство за свежо начало, за

необременено съзнание. Всичко си имаше място. Ако нещо беше със съмнително предимство или важност, тя го пхваше в най-долното чекмедже. Но сега чекмеджето бе пълно с писма, на които не бе отговорила, изоставени чернови, листове с нахвърляни идеи, които някой ден биха могли да влязат в употреба. Тя извади купчина зацепани страници от дъното на чекмеджето, като си мислеше, че набързо ще успее да разгадае онова, което лежеше изоставено там най-отдавна.

Страниците бяха изписани с китайски йероглифи, писанията на майка ѝ. Лулин ѝ ги беше дала преди пет-шест години.

— Просто някои стари неща за семейството ми — бе казала тя с някакво неловко равнодушие, което означаваше, че написаното е важно. — Моята история започва от малко момиченце. Аз пиша за мене, но може ти прочетеш, после видиш как аз раста, идвам в тази страна.

През годините Рут бе научавала по малко за живота на майка си, но се трогна с каква свенливост Лулин ѝ даде да прочете онова, което очевидно бе положила усилия да напише. Страниците съдържаха прави вертикални редове, без задрасквания и това наведе Рут на догадката, че майка ѝ бе преписала по-ранните си опити.

Рут се беше помъчила да дешифрира страниците. Някога Лулин набиваше в твърдата ѝ глава китайската калиграфия и Рут все още разпознаваше някои от знаците: „нещо“, „аз“, „истина“. Но за да се разчете останалото, бе необходимо да се съпоставят заврънкулките на Лулин със стройните знаци в китайско-английския речник. „Ето нещата, които знам, че са истина“, гласеше първото изречение. Отне ѝ един час да го преведе. Постави си за цел да разгадава по едно изречение на ден. И следващата вечер, придържайки се към плана си, тя преведе още едно изречение: „Казвам се Лулин Лиу Янг“. Това беше лесно, само пет минути. Следваха имената на съпрузите ѝ, един от които бе бащата на Рут. Съпрузи? Рут се изненада, когато прочете, че е имало още един. А какво ли бе искала да каже майка ѝ с „отнесли със себе си нашите тайни“? Щеше ѝ се веднага да разбере, но не можеше да попита майка си. От опит знаеше какво би последвало, ако я помолеше да преведе китайските йероглифи на английски. Първо Лулин щеше да я сгълчи, че не е учила достатъчно китайски като малка. А после, за да разбули всеки знак, майка ѝ се отплесваше в

миналото си, впускайки се в досадни подробности за безкрайните значения на китайските думи:

— Тайна не само означава не може да каже. Тайна може нарани или донесе проклятие, може навреди на теб завинаги, никога не промени после...

И след това разказваше несвързано за това кой е издал тайната, без да споменава самата тайна, следваше разхвърлян разказ за ужасната смърт на този човек, защо е станало, как е могло да бъде избегнато, ако това и това не се е било случило преди хиляда години. Щом Рут изгубеше търпение да слуша историите на майка си, Лулин се наскърбяваше, а после разгорещено се заричаше, че няма значение, тъй като и без това скоро ще умре, при злополука, заради нещастната си орис или нарочно. А след това започваше мълчаливият период, наказание, траещо дни или седмици, докато Рут не отстъпеше първа и не кажеше, че съжалява.

Така че Рут не попита майка си. Вместо това тя реши да си отдели няколко дни, за да се концентрира върху превода. Сподели го с Лулин и тя я посъветва:

— Не отлагай дълго.

После, когато майка ѝ запита дали е прочела историята ѝ, Рут отвърна:

— Тъкмо щях да я свърша, и ми изникна ангажимент с един клиент.

Намесваха се и други пречки, свързани с Арт, с момичетата или с къщата, както и с ваканцията.

— Твърде заета за майка си — оплака се Лулин. — Никога твърде заета идеш гледа филм, идеш на разходка, да види приятелка.

Миналата година майка ѝ спря да я пита и Рут се зачуди дали се е отказала. Едва ли. Вероятно бе забравила. Тогава страниците бяха на дъното на чекмеджето.

Сега, когато отново се показаха на повърхността, Рут се почувства виновна. Може би трябваше да наеме китаист. Арт сигурно познаваше някого — студент по лингвистика или пенсиониран преподавател, достатъчно възрастен, за да познава традиционните знаци, а не само опростените. Стига да намери време, и ще го попита. Тя сложи страниците най-отгоре на купчината, затвори чекмеджето, чувствайки вече по-малко вина.

Когато сутринта се събуди, Арт беше станал и правеше упражненията си по йога в другата стая.

— Ехо? — рече на себе си Рут. — Има ли някой там? — Гласът ѝ се беше върнал, макар и писклив след безмълвието.

Докато си миеше зъбите в банята, чу Дори да крещи:

— Искам да го гледам. Върни го! Телевизорът е и мой.

Фия ѝ се присмя:

— Това предаване е за бебета, ти си едно бебе, ха-ха-ха.

След развода на Арт момичетата половината от месеца прекарваха в къщата на майка си и втория си баща в Саусалито, а другата половина — в апартамента на Арт Едуин на „Вайехо стрийт“. През седмица четиримата — Арт, Рут, София и Дори — се наблъскваха в пет миниатюрни стаички, една от които беше толкова тясна, че едва вместваше легло на два етажа. Имаше само една баня, която Рут ненавиждаше заради неудобствата на остарялото обзавеждане. В железната вана с назъбени крака човек се отпускате като в саркофаг, а в мивката, закрепена на конзоли, от двете кранчета течеше или много вряла или леденостудена вода. Протягайки се към конците за чистене на зъби, Рут събори няколко неща от перваза на прозореца: крем против бръчки, лекарства за пъпки, ножичка за косми в носа и пластмасова чаша, натъпкана с девет четки за зъби, чиято собственост и период на ползване винаги бяха под въпрос. Докато оправяше бъркотията, на вратата изтреця отчаяно думкане.

— Изчакай — извика тя с пресипнал глас.

Думкането продължи. Рут погледна графика за ползване на банята през август, закачен от двете страни на вратата. На него бе указано, черно на бяло, кой е наред на всеки петнайсет минути. Рут си беше определила да е последна и понеже другите до един просрочваха времето, тя понасяше последиците от ефекта на натрупването. Под графика момичетата бяха добавили правила и изменения и списък с нарушения и глоби при неправилна употреба на мивката, тоалетната и душа, както и декларация, постановяваща правото на уединение в противовес на неотложна спешност (подчертано три пъти).

Тропането започна отново.

— Руут! Казах ти, че те търсят по телефона! — Дори откряна вратата и пхна безжичния телефон. Кой ли се обаждаше в седем и двайсет? Майка й, без съмнение. Лулин изпадаше в криза, когато Рут не й се обаждаше няколко дни.

— Рути, върна ли си гласа? Можеш ли да говориш? — беше Уенди, най-добрата й приятелка. Почти всеки ден говореха по телефона. Рут чу, че Уенди си духа носа. Дали не плачеше?

— Какво се е случило? — прошепна Рут. Не ми кавай, не ми кавай, движеше устни в ритъм с разтуптяното си сърце. Уенди щеше да й каже, че има рак, Рут бе сигурна в това. Безпокойството от предишната вечер бавно започна да пулсира във вените й.

— Още съм в шок — продължи Уенди. — На ръба съм да... Изчакай така. Някой се обажда.

Сигурно не е рак, помисли си Рут. Може да са я ограбили или в къщата им са нахълтали крадци и сега се обаждат от полицията, за да вземат показания. Каквото и да е, вероятно е сериозно, иначе Уенди не би плакала. Какво ли да й каже? Рут подпря слушалката на рамото си и прокара пръсти през ниско подстриганата си коса. Забеляза, че среброто на огледалото се беше олющило. Или това бяха белите корени в косите й? Скоро щеше да навърши четирийсет и шест. Кога ли бебешката пухкавина на лицето й бе започнала да намалява? Като се замислиш, едно време негодуваше, че лицето и кожата й са като на неостаряващ тийнейджър. Сега имаше бръчици, спускащи се от ъгълчетата на устата. С тях изглеждаше сърдита като майка си. Рут посветли устни с червило. Разбира се, по друго не приличаше на нея, слава богу. Майка й постоянно недоволстваше от всичко и от всеки. В детството на Рут Лулин създаваше атмосфера на непреодолимо отчаяние. Затова й бе крайно неприятно, когато се караха с Арт. Тя упорито се мъчеше да не се ядосва. Но понякога чашата преливаше и Рут избухваше, а после недоумяваше как е изгубила контрол над себе си.

Уенди се върна на линията.

— Там ли си още? Извинявай. Набираме жертви за онзи филм със земетресението и един милион хора звънят едновременно.

Уенди имаше агенция, която издирва статисти сред местния колорит на Сан Франциско — ченгета с дълги, засукани нагоре

мустаци, двуметрови педерастии, натруфени с женски дрехи, светски особи, които не съзнаваха, че бяха карикатура на самите себе си.

— Отгоре на всичко, се чувствам като парцал — каза Уенди и замълча, за да кихне и да си издуха носа. Значи не плачеше, отгатна Рут, преди телефонът да изпиука два пъти. — Мамка му — изруга Уенди. — Стой така. Чакай да разкарам и този.

Рут не обичаше да чака на телефона. Какво ли толкова потресаващо имаше да ѝ сподели рано сутринта? Дали съпругът ѝ бе кръшнал? Джо? Не и добрият стар Джо. Тогава какво?

Арт надзърна през вратата и почука с пръст по часовника си. Рут аха да му каже, че Уенди я търси по спешност, но той вече вървеше по тесния коридор.

— Дори! Фия! Побързайте! След пет минути Рут ще ви закара до ледената пързалка. Размърдайте се.

Момичетата изхленчиха, а Рут се почувства като кон на стартова врата преди надбягване.

— Идвам след секунда! — извика тя. — Момичета, ако сте си изяли закуската, искам да изпиеете по една чаша мляко, за да не умрете от хипогликемичен шок.

— Не казвай „умрете“ — подразни се Дори. — Мразя да произнасяш тази дума.

— Боже мой. Какво става там? — обади се пак Уенди.

— Обичайното начало на седмицата — отвърна Рут. — Хаосът е покаянието за свободното време.

— Брей, на кого са тия думи?

— Мои. Както и да е, та казваш...?

— Първо ми обещавай, че няма да го раздрънкаш на никого. — Уенди кихна отново.

— Разбира се.

— Дори на Арт и най-вече на Гиди.

— На Гидиън? Е, точно за него не мога да ти обещаая.

— Снощи значи — поде Уенди, — звъни майка ми в еуфорично настроение.

Докато Уенди разказваше, Рут се втурна към спалнята, за да се дооблече. Когато не бързаше, обичаше да слуша несвързаните ѝ истории. Уенди беше лескова пръчка за откриване на подземни богатства и улавяше странните смущения в атмосферата. Ставаше

свидетелка на чудати ситуации: трима бездомни албиноси, живеещи в Голдън Гейт Парк, БМВ, погълнато в миг от стар боклукчийски камион в Удсайд, отвързан бизон, разхождащ се по „Таравал стрийт“. По купоните се изявяваше като голям спец и довеждаше хората до сцени, изневери и други укрепващи раздори. Рут смяташе, че Уенди прави живота ѝ по-забавен, но днес моментът не беше подходящ за веселие.

— Рут! — извика Арт с предупредителен тон. — Момичетата ще закъснеят.

— Уенди, много съжалявам. Трябва да заведе Дори и Фия на школата по кънки...

Уенди я прекъсна:

— Мама се омъжи за личния си треньор! Обади се, за да ми го съобщи. Той е на трийсет и осем, а тя — на шейсет и четири. Представяш ли си?

— А... Ей! — Рут беше поразена. Представи си госпожа Скот с младоженец в папийонка и шорти, двамата произнасят тържествени обещания върху бягащата пътека. Разстроена ли беше Уенди? Рут искаше да каже нещо уместно. Какво обаче? Преди около пет години майка ѝ имаше нещо като приятел, но той бе на осемдесет. Рут се надяваше, че Т. К. ще се ожени за Лулин и ще ѝ бъде компания. Но Т. К. почина от инфаркт.

— Уенди, знам, че това е важно, мога ли да ти звънна, като оставя момичетата?

След като затвори телефона, Рут си припомни задачите за деня. Десет неща, започна да брои от палеца. Едно — да заведе момичетата на школата по кънки. Две — да вземе костюма на Арт от химическо чистене. Три — да купи нещо за вечеря. Четири — да прибере Дори и Фия от пързалката, да ги закара у приятелката им на „Джаксън стрийт“. Пет и шест — да се обади на онзи нахален клиент Тед, после на Агапи Агнос, която всъщност ѝ беше симпатична. Седем — да напише до края плана за една от главите в книгата на Агапи Агнос. Осем — да се обади на литературния си агент Гидиън, когото Уенди не понасяше. И девет — какво, по дяволите, беше девет? Сети се за десет — последната задача за деня. Трябваше да се обади на Мириам, бившата жена на Арт, и да я попита дали момичетата могат да останат при Арт през уикенда, когато бе заплануван Празникът на пълната

луна, годишното събиране на семейство Янг, чийто домакин тази година беше Рут.

Но какво беше деветото? Винаги организираше деня си на пръстите на ръката. Всеки ден имаше по пет или десет задачи. Не спазваше стриктно правилото: допълнителните задачи преминаваха на пръстите на краката, възможност за десет непредвидени ангажимента. Девет, девет... Можеше да сложи на първо място обаждането на Уенди и да измести с един номер назад останалите задачи. Но обаждането трябваше да бъде на пръст на крака, в добавка, единайсет. Какво беше девет? Обикновено зад девет стоеше нещо важно, то беше важно число, според майка ѝ — число на пълнотата, означава: *не забравяй или рискуваш да изгубиш всичко*. Девет с майка ѝ ли беше свързано? Около Лулин винаги имаше нещо, за което да се безпокои. Не нещо конкретно, което трябваше да запомни. То беше състояние на ума.

Лулин я научи да брои на пръсти, за да помни по-лесно. С този метод майка ѝ никога нищо не забравяше, особено лъжите, измамите и всички пакости на дъщеря си още от малка. Рут още си представяше как майка ѝ брои по китайския начин, като започва от кутрето и сгъва всеки пръст към дланта, жест, който според Рут означава, че останалите възможности са изчерпани. Рут държеше пръстите си опънати и разперени, по американския начин. Какво беше девет? Тя си обу сандалите.

Арт се показва на вратата.

— Скъпа? Не забравяй да се обадиш на водопроводчика за бойлера.

Водопроводчикът със сигурност не беше девет, каза си Рут, категорично не.

— Извинявай, мили, но би ли могъл ти да се обадиш? Днес ми е много натоварено.

— Предстоят ми срещи и три апелационни жалби.

Арт работеше като езиков консултант, тази година по дела с глухи затворници, срещу които се водят съдебни процеси без право на жестомимичен превод.

Къщата е твоя, изкушаваше се да каже Рут. Но се помъчи да звучи разумно, неопровержимо, като Арт.

— Не можеш ли между срещите да се обадиш от офиса?

— Значи ще се наложи да ти звънна, за да уточним кога ще си вкъщи за водопроводчика.

— Не знам кога точно ще си бъда у нас. Нали ги знаеш онези. Уговаряме се да дойдат в един, а цъфват в пет. Това че работя вкъщи, не означава, че нямам истинска работа. Днес денят ми е адски напрегнат. Първо, трябва да... — и тя започна да изброява задачите си.

Арт отпусна рамене и въздъхна.

— Защо правиш нещата толкова сложни? Исках само да кажа, ако ти е възможно, ако имаш време... Няма значение.

Той извърна глава.

— Добре, добре. Ще се обадя. Но ако свършиш със срещите по-рано, можеш да си дойдеш вкъщи?

— Разбира се — Арт я целуна по челото. — Благодаря ти. Нямах да те моля, ако не бях затънал до гуша в работа — целуна я отново. — Обичам те.

Тя не отвърна, а след като Арт излезе, грабна палтото си и ключовете и видя момичетата, които стояха в края на коридора и критично я следваха с поглед. Рут размърда палеца на крака си. Дванадесет, топлата вода.

Рут запали колата и натисна спирачките, за да се увери, че работят. Докато караше Дори и Фия към ледената пързалка, тя се мъчеше да се сети какво ли е деветото. Каза си наум азбуката, да не би да ѝ просветне от някоя буква.

Какво бе сънувала снощи, след като най-накрая успя да заспи? Прозорец на спалня, тъмен силует в залива. Завесите, сега си спомни, са от тънка, прозрачна материя и Рут е гола. Вдига поглед и вижда съседите от близките апартаменти да се хият. Станали са свидетели на интимните ѝ мигове, на срамните ѝ части. После започва да гърми радио. Пиу! Пиу! Пиу! „Това е тест на предупредителния сигнал за нападение, излъчван от американската система за радиоразпръскване.“ И друг глас се чува, гласът на майка ѝ: „Не, не, това не тест! Това истина!“ А черният силует в залива се изправя и се превръща в приливна вълна.

Вероятно девет все пак беше свързано с водопроводчика: приливна вълна, изгорял нагревател. Загадката бе разгадана. Ами

тънките завеси? Това пък какво означаваше? Безпокойството отново я завладя.

— Знаеш ли го новото момиче Дариен? — чу Фия да пита сестра си. — Има страхотна коса. Идва ми да я убия.

— Не казвай „да я убия“! — рече провлечено Дори. — Помниш ли какво ни учеха в актовата зала? Кажи го по друг начин — да я тикна в затвора.

Двете момичета седяха на задните седалки. Рут предложи едното да седне отпред до нея, за да не се чувства като шофьор. Но Дори отвърна:

— По-лесно е да се отваря само една врата.

Рут си замълча. Често подозираше момичетата, че проверяват дали могат да я изкарат извън релси. Като бяха по-малки, я обичаха, Рут беше сигурна в това. Чувстваше го със сладостното трепване в сърцето си. Караха се коя да държи ръката ѝ или да седне до нея. Когато бяха уплашени, на каквито често се преструваха, се сгушваха в Рут и писукаха като безпомощни котенца. Сега като че ли се състезаваха коя ще я раздразни повече и Рут често си повтаряше, че и тийнейджърите имат чувства.

Дори беше на тринайсет, ниска и набита, по-едра от петнайсетгодишната си сестра. И двете носеха дългите си кестеняви коси по еднакъв начин, вързани на опашка високо на темето, така че падаха като пръски на фонтан. Всичките им приятелки имаха еднакви прически, беше забелязала Рут. Когато беше на тяхната възраст, искаше да си остави дълга коса като другите момичета, но майка ѝ я накара да се подстриже късо.

— Дълга коса приличаш самоубила се прислужница — беше казала Лулин. А Рут знаеше, че тя говори за нейната бавачка, която се била самоубила, когато Лулин е била дете. Рут бе сънувала кошмари с дългокосия призрак, храещ кръв и надаващ викове за отмъщение.

Рут спря на паркинга пред пързалката. Момичетата изхвърчаха от колата и метнаха на гръб раниците си.

— Чао! — извикаха те.

Рут забеляза с какво бе облечена Фия — дънки, смъкнати ниско под кръста, и къса риза, оголваща около шест инча от корема ѝ. Фия беше вдигнала ципа на якето още когато излязоха от къщи. Рут свали стъклото на прозореца и подвижна:

— Фия, ела насам за малко... Дали греша или ризата ти драстично се е свила през последните десет минути?

Фия се обърна бавно и извъртя очи нагоре. Дори се ухили.

— Казах ти, че ще го забележи.

Рут впери поглед в пъпа на Фия.

— Майка ти знае ли, че носиш толкова къса риза?

Фия изкриви уста в насмешливо учудване — нейна реакция в повечето ситуации.

— Хм, самата тя ми купи ризата, разбра ли?

— Не мисля, че баща ти би я одобрил. Не си сваляй якето дори когато си на пързалката. Дори, ще ми кажеш, ако го свали.

— Аз не портя никого. — Фия се обърна и тръгна към сестра си.

— Фия? Фия! Върни се. Обещай ми или те връщам вкъщи да се преоблечеш.

Фия се спря, но не се обърна.

— Обещавам — измърмори тя. Закопчавайки рязко ципа на якето си, каза на Дори достатъчно силно, за да я чуе и Рут: — Прав е татко. Тя обича да прави нещата наистина много сложни.

На Рут ѝ стана унизително и мъчно от забележката. Защо Арт го беше казал, и особено пред момичетата? Той знаеше, че това би я наранило. Едно старо гадже веднъж ѝ беше казало, че прави живота по-сложен, отколкото е, а след като скъсаха, тя толкова се ужаси, че обвиненията му може би са верни, че си наложи да бъде разумна, обективна и да не се оплаква. Арт знаеше за този случай и дори я бе уверил, че бившето ѝ гадже е глупак. Въпреки че продължи да се шегува с нея, че прилича на куче, което се върти в кръг и си хапе опашката, без да осъзнава, че така си причинява страдание.

Рут си спомни за една книга, на която беше съавтор преди няколко години, „Физика на човешката природа“. Авторът бе преработил принципите на физиката в основни напътствия, напомнящи на хората за поведенческите модели, които са в ущърб на собствените им интереси. „Закон за относителната тежест“: Горелавата глава. Един проблем тежи толкова, колкото вие му позволите. „Ефектът на Доплер при общуването“: Винаги има разминаване между това, което казва говорещият, и начина, по който го тълкува слушащият. „Центробежната сила на спора“: Колкото повече се

отдалечавате от същността на даден проблем, толкова по-бързо ситуацията се изплъзва от контрол.

Тогава Рут смяташе, че аналозиите и правилата са прекалено опростени. Животът не би могъл да се сведе до полезни съвети от по едно изречение. Човекът е по-сложно устроен. Тя със сигурност е по-сложно устроена, нали? Или е прекалено *префинена*? Сложно устроен, префинен, каква е разликата? Арт, от друга страна, бе олицетворение на толерантността. Нейните приятели често повтаряха: „Голям късмет имаш“. Почувства се поласкана, когато го чу за първи път, смятайки, че е направила добър избор в любовта. Напоследък си мислеше дали пък нямаха предвид, че той заслужава възхищение за това, че я търпи. Но тогава Уенди ѝ напомни:

— Ти си тази, която нарече Арт шибан херувим.

Рут не би го казала по този начин, но беше сигурна, че чувството трябва да е било непресторено. Спомняше си, че преди да обикне Арт, му се възхищаваше — на спокойствието, на емоционалното му равновесие. Още ли му се възхищаваше? Беше ли се променил, или промяната бе в нея? Рут бе на път към химическото чистене, размишлявайки върху тези въпроси.

Запозна се с Арт почти преди десет години на вечерен курс по йога, на който ходеха заедно с Уенди. Курсът беше първият ѝ опит от години да спортува. Рут бе слаба по рождение и отначало нямаше стимул да посещава спортен клуб.

— Хиляда долара на година — беше се почудила тя, — за да се качиш на машина, която те кара да тичаш като хамстер в колело?

Предпочитаната ѝ форма на спортуване, сподели с Уенди, беше стресът.

— Стискаш мускули, задържаш така дванайсет часа, отпусках за около пет, после стискаш пак.

Уенди, от друга страна, откакто бе спряла с гимнастиката в гимназията, беше качила петнадесет килограма и гореше от желание да влезе във форма.

— Дай поне да си направим безплатния фитнес тест — предложи Уенди. — Това не те задължава да се записваш.

Рут тайничко се зарадва, когато постигна по-добър резултат от Уенди на лицевите опори. Уенди възкликна на висок глас при подобро й постижение на коремните преси. Съотношението на наднорменото тегло спрямо нормалното при Рут възлизаше на здравословните двадесет и четири процента. При Уенди беше тридесет и седем.

— Това е заради жилавата ми китайска селска жилка — рече любезно Рут.

Но сетне се представи „много слабо“ по показателя подвижност.

— Ау! — удиви се Уенди. — Според тази таблица ти си с една степен над мъртвешкото вкочаняване.

— Виж, имат и йога — каза Уенди по-късно, преглеждайки внимателно графика на часовете в клуба. — Чувала съм, че йогата може да промени живота ти. Плюс това, има вечерен курс. — Тя смушка Рут. — Може да ти помогне да забравиш за Пол.

Първата вечер в съблекалнята чуха две жени да си говорят.

— Мъжът до мен ме попита дали искам да ходя с него на този, късния курс, йога без тога. Нали го знаеш, каза, на голия курс.

— Гол курс? Ама че мизерник!... Добре ли изглеждаше поне?

— Не беше лош. Но представяш ли си да застанеш пред навирените голи задници на двацет човека в поза „Куче“?

Двете жени излязоха от съблекалнята. Рут се обърна към Уенди.

— Кой, за бога, би отишъл на гола йога?

— Аз — отвърна Уенди. — И не ме гледай така, мис Шок-и-смут. Поне няма да е скучно.

— Голи, с напълно непознати?

— Не, със счетоводителя, зъболекаря и шефа. Ти с кого мислиш?

В претъпканата зала за упражнения тридесет ученици, повечето жени, си избираха място, а сетне си разполагаха килимчетата, докато влизаха закъснелите. Когато един мъж разстла килимчето си до Рут, тя избегна погледа му, в случай че той е мизерникът. Тя се огледа наоколо. Повечето от жените бяха с добре поддържани нокти на краката, старателно лакирани. Стъпалата на Рут бяха широки, а голите й пръсти бяха като на прасенце от детско стихче. Дори краката на мъжа до нея изглеждаха по-добре, той имаше гладка кожа, идеално извити пръсти. И тогава Рут се усети — не биваше да се заглежда по краката на един потенциален перверзник.

Часът започна с нещо, което звучеше като култово заклинание, последвано от пози, които сякаш отправяха поздрав към някакво езическо божество. *Урдхва Мука Сванасана! Адхо Мука Сванасана!* Всички, освен Рут и Уенди знаеха реда на упражненията. Рут повтаряше движенията, като че ли играеше на „Саймън казва“^[2]. От време на време учителката по йога, мускулиста жена, минаваше покрай Рут и неочаквано свиваше, навеждаше или повдигаше някоя част от тялото ѝ. Сигурно приличам на измъчвана жертва, помисли си Рут, или на някой от онези уроди, които майка ми е виждала в Китай, безгръбначни просяци, гърчещи тялото си за забавление на минавачите. Тя вече обилно се потеше и подробно беше огледала мъжа до себе си, така че да може да го опише на полицията, ако се наложи. „Изнасилвачът от голия час по йога беше висок един и седемдесет и осем, може би тежеше седемдесет и два килограма. Имаше тъмна коса, големи кафяви очи и гъсти вежди, спретнато подстригани брада и мустаци. Пръстите на ръцете му бяха чисти, в идеален вид.“

Той беше невероятно гъвкав. Можеше да прехвърли глезените си на врата, да балансира като Баришников. Тя, в сравнение с него, приличаше на жена, на която ѝ правят гинекологичен преглед. Една наистина клета жена. Носеше стара фланелка и изтъркано долнище на анцуг с дупчица на едното коляно. Поне бе очевидно, че не си търси секспартньор, за разлика от другите жени, облечени в спортни екипи на известни фирми и обилно гримирани.

А после забеляза и пръстена на мъжа, масивен златен пръстен на дясната ръка, на лявата нямаше. Не всички женени мъже носеха пръстени, разбира се, но сватбен пръстен на дясната ръка недвусмислено издаваше, поне в Сан Франциско, че мъжът е гей. Сега, след като си го помисли, знаците бяха налице: спретнатата брада, стегнатото тяло, грациозният начин, по който се движеше. Рут можеше да си откъдне. Гледаше брадатия мъж как се навежда напред, хваща стъпалото си и притиска чело о коляното. Никой нормален мъж не би могъл да го направи. Рут се отпусна тронаво и подпря ръце на крака си.

Към края на часа дойде ред на стоенето на глава. Начинаещите се преместиха до стената, а тези, които се състезаваха, мигом се изпънаха като слънчогледи към обедното слънце. До стената нямаше повече

място, така че Рут просто си седеше на килимчето. След малко тя чу брадатия мъж да казва:

— Да ви помогна ли? Мога да ви държа за глезените, докато запазите равновесие.

— Благодаря, но аз ще се въздържа. Страхувам се, че ще получа мозъчен кръвоизлив.

Той се усмихна.

— Винаги ли живеете в толкова опасен свят?

— Винаги. Така животът е по-вълнуващ.

— Стоенето на глава е една от най-важните пози. Когато сте надолу с главата, животът ви може да се преобърне. Това може да ви направи щастлива.

— Наистина ли?

— Виждате ли? Вече се смеете.

— Печелите — каза тя, слагайки глава върху сгънатото одеяло.
— Дръпнете се.

Първата седмица Уенди изостави йогата и започна да тренира на домашния фитнес уред, който приличаше на рикша с гребла. Рут продължи да ходи на йога три пъти седмично. Откри едно упражнение, което я отпускаше. Особено ѝ допадна практиката на концентрация, на освобождаване от всякакви мисли, при което остава само дишането. И хареса Арт, брадатия мъж. Той беше любезен и забавен. Започнаха да ходят в близкото кафене след часовете.

На чаша безкофеиново капучино една вечер тя научи, че Арт е израснал в Ню Йорк и е доктор по лингвистика в университета „Бъркли“.

— И какви езици говориш? — попита тя.

— Всъщност не съм полиглот — отвърна той. — Повечето лингвисти, които познавам, не са. Специалността ми в „Бъркли“ е американски жестомимичен език, АЖЕ. В момента работя в Центъра по глухота към Калифорнийския университет в Сан Франциско.

— Станал си експерт по мълчание? — пошегува се тя.

— По нищо не съм експерт. Но обичам езика във всичките му форми — звуци и думи, гримаси, жестове с ръце, пози и ритъм на тялото, това, което хората искат да кажат, но не изразяват непременно с думи. Винаги съм обичал думите, тяхната сила.

— А коя е любимата ти дума?

— Хм, наистина чудесен въпрос — умълча се, гладейки замислено брадата си.

Рут се развълнува. Вероятно Арт търсеше тайнствена и многосрична дума, една от онези думи от кръстословиците, за която можеш да си сигурен само ако отвориш оксфордския речник на английския език.

— Изпарения — рече най-накрая той.

— Изпарения? — Рут се сети за студ и мраз, за мъгли и духове на самоубийци. Тя не би избрала тази дума.

— Тя въздейства на всички сетива — обясни той. — Може да е плътна, но никога в твърдо състояние. Можеш да я почувстваш, но тя няма постоянна форма. Бива топла или студена. Някои изпарения миришат ужасно, други — доста приятно. Някои са опасни, други — безвредни. Някои са по-светли при горене, живакът в сравнение с натрия например. При помирисване изпаренията се изкачват в носа и проникват в белите дробове. А звукът на думата, как се формира с устните, зъбите и езика — *иззззпарения* — започва с жив ритъм, сетне се повъртява и заглъхва. Звукът съпада идеално със значението ѝ.

— Така е — съгласи се Рут. — „Иззззпарения“, повтори като ехо тя, вкусвайки съскането.

— А има и пара под налягане — продължи Арт, — и достигане на онази точка на равновесие между двете състояния при сто градуса по Целзий. — Рут кимна и го погледна, както се надяваше, с изражение на интелигентна съсредоточеност. Почувства се тъпа и зле образована. — В един момент имаш вода — говореше Арт, движейки ръце вълнообразно. — Но под налягане на топлината водата се превръща в пара. — Разшава пръсти нагоре.

Рут кимна енергично. Вода и пара, това го разбра, почти. Майка ѝ беше разказвала за огъня и водата, които дават пара, като се съединят, и парата изглежда безвредна, но може да ти охлузи кожата.

— Като ин и ян? — осмели се да попита Рут.

— Двойствеността на природата. Точно така.

Рут сви рамене. Чувстваше се като измамница.

— А на теб? — попита той. — Коя е любимата ти дума?

Тя го зяпна опулено.

— Боже Господи, толкова са много! Я да си помисля. „Ваканция“, „джакпот“. Освен това, „свободен“, „разпродажба“,

„пазарлък“. Обичайните, нали се сещаш.

Той се смееше през цялото време, а на нея ѝ стана приятно.

— Сериозно!? — рече той. — Кои?

Сериозно? Тя се хвана за първите думи, които ѝ дойдоха наум, но те звучаха изтъркано: *мир, любов, щастие*. И какво биха подсказали подобни думи за нея? Че тези качества ѝ липсват? Че няма въображение? Сети за *onomatoroeia*^[3], с тази дума спечели викторина по правопис в пети клас. Но *onomatoroeia* беше каламбур от срички, нямаше нищо общо с простите звукове, които се предполагаше, че означава. Бум, тряс, фрас.

— Още си нямам любима дума — отвърна накрая Рут. — Толкова отдавна си изкарвам хляба с думи, че вече ми е трудно да мисля за тях отвъд ползата.

— С какво се занимаваш?

— Преди работех в бизнес комуникациите. После бях редактор на свободна практика, а преди няколко години се заех с по-цялостно сътрудничество в писането на книги, предимно онези вдъхновяващите, за самоусъвършенстване, за по-добро здраве, по-добър секс, по-добро състояние на духа, от този род.

— Ти си книжен доктор.

На Рут ѝ се понрави, че Арт го каза. Книжен доктор. Тя никога не се беше наричала по този начин, нито пък някой друг. Повечето хора ѝ казваха автор фантом, пишещ анонимно по поръчка на друго лице — мразеше това прозвище. Майка ѝ мислеше, че тя всъщност може да си пише с призраци.

— Да — рече му тя, — предполагам, че и така може да се каже, книжен доктор. Но съм склонна да считам себе си повече за преводач, помагач на хората да предадат върху белия лист онова, което е в ума им. Някои книги се нуждаят от по-голяма помощ в сравнение с други.

— Някога искала ли си да напишеш своя книга?

Тя се поколеба. Разбира се, че е искала. Имаше желание да напише роман в стила на Джейн Остин, книга за нравите във висшето общество, книга, която няма нищо общо с нейния живот. Преди години си беше мечтала да пише разкази като начин да избяга. Променя живота си и се превръща в друг човек. Премества се някъде другаде. Във въображението си би могла да промени всичко, себе си, майка си, миналото си. Но в същото време идеята да промени живота си я

изплаши, сякаш само с въображение осъжда това, което не харесва в себе си и в другите. Да пишеш каквото желаш да ти се случи, е най-опасната форма на самозалъгване.

— Предполагам, че повечето хора искат да напишат своя книга — отвърна тя. — Но мисля, че аз съм по-добра в превеждането на онова, което другите искат да кажат.

— И това ти харесва? Удовлетворява те?

— Да. Напълно. Все още имам голяма свобода да се занимавам с каквото поискам.

— Ти си щастлива.

— Да — потвърди тя. — Безспорно съм щастлива.

Беше ѝ приятно да обсъжда с Арт тези неща. С Уенди си говореха повече за ядове, отколкото за увлечения. Споделяха си със съжаление за ширещата се омраза към жените, за лошите обноси и депресираните майки, докато с Арт си говореха, за да откриват нови неща в себе си — в двамата и във всеки поотделно. Той искаше да разбере какво я вдъхновява, каква е разликата между надеждите и целите ѝ, между убежденията и подбудите ѝ.

— Разлика? — зачуди се тя.

— Някои неща правиш заради себе си — поясни той. — Някои неща правиш заради другите. Може би те се припокриват.

Чрез тези разговори тя осъзна например че е щастлива да работи като редактор на свободна практика, като книжен доктор. Откритията бяха приятно изненадващи.

Една вечер, около три седмици след като се запознаха, разговорът им стана по-интимен.

— Честно казано, обичам да живея сама — чу се да казва Рут. Беше убедила себе си, че това е истина.

— А ако срещнеш идеалния партньор?

— Той идеално ще си живее у тях, а аз идеално — у нас. И така няма да стигаме до онези тъпотии чии косми са запушили канала в банята.

Арт се изсмя.

— Господи! Да не би да си живяла с някого, който е мрънкал точно за това?

Рут се засмя през сила, гледайки втренчено в чашата с кафе. Тя беше тази, която мрънкаше.

— Напълно се разминавахме по отношение на чистотата — отговори тя. — Слава богу, че не се оженихме. — Казвайки това, тя почувства, че думите ѝ са поне искрени, а не прикритие за болката.

— Значи щяхте да се жените.

Рут никога не бе успяла да сподели докрай истината с някого, дори с Уенди, за това, което преживя с Пол Шин. Беше разказвала на Уенди, че Пол ѝ дотяга в много отношения, че се кани да скъса с него. Когато съобщи на Уенди, че са се разделили, приятелката ѝ възкликна:

— Най-накрая. Браво!

С Арт ѝ беше по-лесно да говори за миналото си, защото той не бе част от него. Той бе приятел от йогата, в периферията на живота ѝ. Не му бяха известни предишните ѝ надежди и страхове. С него тя можеше да анализира миналото с емоционално отстраняване и пряма разсъдъчност.

— Мислихме за женитба — рече тя. — Как да не мислим, след като бяхме заедно четири години? Но знаеш ли какво? С времето страстта намалява, различията — не. Един ден той ми каза, че е кандидатствал да го преместят в Ню Йорк и че са го одобрили.

Рут си спомни колко беше изненадана и как се разсърди на Пол, че не ѝ беше казал по-рано. „Разбира се, че мога да работя почти навсякъде — рече му тогава Рут, подразнена и в същото време развълнувана от перспективата да се преместят в Манхатън, — но за мен е шок да се откъсна, да не говорим, че ще изоставя майка ми, и да се преселя в град, в който нямам никакви контакти. Защо ми го казваш в последния момент?“ Попита тя реторично. Последва неловкото мълчание на Пол.

— Аз не поисках да тръгна, той пък не ме покани — каза Рут искрено. Избегна погледа на Арт. — Културен начин да скъсаме. И двамата се съгласихме, че е време да продължим напред, само че поотделно. Той беше достатъчно разбран и се опита да поеме вината върху себе си. Каза, че бил незрял, докато аз съм била *по-отговорна*. — Рут се ухили глуповато, сякаш това беше най-ироничното нещо, което някой е казвал за нея. — Най-неприятното беше, че той се държеше толкова *мило* — като че ли се чувстваше неудобно, задето е постъпил така с мен. А миналата година непрекъснато се опитвах да открия коя беше причината в нас, в *мен* нещата да не вървят. Прехвърлях в ума си почти всеки наш спор. Аз му казвах, че е

безотговорен, а той на мен — че намирам трудни изходи за простите проблеми. Аз отвърщах, че никога не планира нещата, а той заявяваше, че съм вманиачена до такава степен, че убивам цялата спонтанност. Мислех го за егоист, той ми казваше, че от толкова притеснения за него ще се задуша, после ми дожаляваше за мен, когато той изобщо не си даваше труд да ми отговори, казвайки благодаря. А може би и двамата имахме право и затова всеки виждаше грешката в другия.

Арт докосна ръката ѝ.

— Мисля, че той е загубил една страхотна жена.

Смущение и благодарност обзеха Рут.

— Да. Ти си страхотна. Искрена и забавна. Умна, интересна.

— Не забравяй отговорна.

— Какво лошо има в това да бъдеш отговорен? Де да бяха такива повечето хора. И знаеш ли какво? На теб ти харесва да си уязвима. Мисля, че това е очарователно.

— Ами, глупости.

— Сериозно.

— Е, мило е, че го казваш. Следващия път ще те черпя кафе — тя се засмя и сложи ръка върху неговата. — А при теб как е? Разкажи ми за любовния си живот и за предишните разочарования. Кое е гаджето ти в момента?

— В момента нямам гадже. Половината от времето живея сам, а другата половина събирам играчките от пода и правя сандвичи с конфитюр на двете ми дъщери.

Това беше изненада.

— Осиновил си ги?

Той се озадачи.

— Те са мои. И на бившата ми жена, разбира се.

Бивша жена? Значи женените гейове, които Рут познаваше, с него ставаха трима.

— И колко време бяхте женени, преди да разкриеш картите?

— Да разкрия картите? — Арт изкриви лице в учудване. — Чакай малко. Ти да не мислиш, че съм гей?

В миг Рут осъзна грешката си.

— Разбира се, че не — побърза да каже тя. — Имах предвид кога разкри картите, че си нюйоркчанин.

Той се разтреसे от смях.

— През цялото време си мислила, че съм гей?

Рут се изчерви. Как можа да го каже!

— Заради пръстена — призна си тя и посочи златния му пръстен.

— Знам, че повечето гей двойки носят пръстени на тази ръка.

Арт си свали пръстена и го завъртя на светлината.

— Най-добрият ми приятел го направи за сватбата ми — каза със сериозен тон Арт. — Ернесто, рядка птица. Беше поет и златар по призвание, изкарваше си прехраната като шофьор на лимузина. Виждаш ли тези начупени линии? Каза ми, че те са, за да ми напомнят, че животът е пълен с препятствия, и да не забравям какво стои между тях. Любов, приятелство, надежда. След раздялата с Мириам спрях да го нося. После Ернесто почина, рак на мозъка. Реших отново да си сложа пръстена, за да ми напомня за Ернесто, за това, което ми каза. Той ми беше добър приятел — но в никакъв случай не и любовник.

Арт плъзна пръстена към Рут, за да може да разгледа детайлите. Тя го взе. Беше по-тежък, отколкото мислеше. Доближи го до окото си и погледна през него Арт. Той беше толкова внимателен. Не прибързваше в оценките. Сърцето ѝ се сви, заболя я, но в същото време ѝ идваше да се изкикоти и да извика. Как можеше да не го обикне?

Когато взе дрехите на Арт от химическо чистене, Рут сви палеца на крака си и се сети, че трябва да се обади на Уенди. Мисис Скот с младо гадже, какъв шок. Рут реши да изчака, докато стигне до паркинга на магазина, вместо да рискува да се удари челно с някого, водейки пикантен разговор по мобилния телефон.

С Уенди бяха на една възраст. Познаваха се от шести клас, но имаше периоди, в които не се виждаха с години. Приятелството им укрепна благодарение на случайните срещи и настойчивостта от страна на Уенди. Въпреки че Рут не би си избрала точно Уенди за най-близка приятелка, беше доволна, че така се получи. Нужен ѝ бе експанзивният характер на Уенди като противовес на нейната предпазливост, откровеността на приятелката ѝ като ваксина срещу нейната резервираност. „Престани с тази твоя паника“, често казваше Уенди с повелителен тон, или „Не ти трябва винаги да си толкова

идиотски любезна“, би рекла тя. „Караш ме да се чувствам като тъпанарка.“

Уенди вдигна слушалката след първото позвъняване.

— Представяш ли си? — учудено рече тя, сякаш не беше спирала да го повтаря от последния им разговор. — А аз си мислех, че щом си прави лифтинг на лицето, значи ѝ е минало времето за тия неща. Снощи ми каза, че с Патрик го правели по два пъти на нощ. Тя ми го казва на мен — точно на мен, на дъщеря си, която навремето изпрати да се изповяда, задето е попитала как се правят бебетата.

Рут си представи как мисис Скот съблича костюма на „Шанел“, сваля трифокалните очила, инкрустирания с диаманти кръст и после притиска в обятията си своя гларус.

— Тя прави повече секс от мен — възкликна Уенди. — Не помня откога с Джо дори не сме помисляли да правим друго, освен да спим.

Уенди често се беше шегувала с намаляващото си сексуално желание. Но Рут не смяташе, че приятелката ѝ има предвид липсващо. Щеше ли да се случи това и с нея? Двамата с Арт съвсем не бяха такива страстни любовници както в по-ранните години. Подготвяха се по-бързо за романтичните преживявания и с по-голяма охота приемаха извиненията за умора. Рут размърда пръст на крака си: да провери нивото на естроген. Вероятно това беше причината за безпокойствието ѝ, непостоянните хормони. Нямаше друго основание да се тревожи. Не че животът ѝ беше идеален, но каквито и проблеми да имаше, те бяха незначителни. И не биваше да им позволява да стават по-сериозни. Тя си даде обещание да е по-нежна с Арт.

— Разбирам колко си разстроена — утеши я Рут.

— Всъщност по-скоро съм загрижена, отколкото разстроена — рече Уенди. — Просто е странно. Сякаш колкото повече остарява, толкова по-детински се държи. И част от мен казва: браво на нея, давай, скъпа. А друга част контрира: чакай бе. Тя луда ли е или какво? Трябва ли сега да я наглеждам, да ѝ бъда като майка и да внимавам да не си навлече неприятности? Нали се сещаш какво имам предвид?

— Аз съм така с майка ми, откакто се помня — каза Рут. Изведнъж се сети какво ѝ се изплъзваше. Майка ѝ трябваше да ходи на лекар в четири този следобед. През последната година Рут беше леко обезпокоена за здравето на майка си. Нямаше нищо страшно и опасно, само дето Лулин изглеждаше малко разсеяна, с мъглява памет.

Известно време Рут го отдаваше на това, че майка ѝ е уморена, че слухът ѝ отслабва или че се влошава английският ѝ. Превантивно се терзаеше с мисълта за най-лошите възможности — рак на мозъка, Алцхаймер, удар, — вярвайки, че така със сигурност се изключва истината да е сред тях. Опитът винаги беше показвал, че се тревожи безпричинно. Но преди няколко седмици, когато майка ѝ спомена, че има час за преглед, Рут ѝ каза, че ще я заведе.

След като свърши разговора си с Уенди, Рут слезе от колата и все още потънала в мисли, се упъти към магазина. Девет. Прегледът на мама. И започна да брой на пръсти въпросите, които трябваше да зададе на доктора. Слава богу, отново можеше да говори.

---

[1] Социално движение от 80-те години на ХХ век, черпещо идеи от древни източници и индиански традиции, с алтернативен подход към здравето, екологията, начина на живот и т.н. — Б.пр. ↑

[2] Игра, при която Саймън е водещият и издава различни команди. Всички участници ги изпълняват, но само при думите „Саймън казва...“. Ако водещият изпусне тези думи и изрече само командата, онзи, който я изпълни, изгаря. — Б.пр. ↑

[3] Звукоподражание (англ.). — Б.пр. ↑

В зеленчуковия сектор на супермаркета Рут се отправи към касетка красиво оформени репи. Бяха с големината на ябълки, симетрични и почистени, на морави ивички. Повечето хора не оценяваха красотата им, помисли си Рут, подбирайки пет хубави репи, а тя ги обожаваше — тяхната хрупкавост и начина, по който поемаха аромата на всичко, в което бъдат потопени — марината или сос от месо. Обичаше зеленчуците от кооперативните магазини. А най-много — репи на резени, консервирани в оцет, чили, захар и сол.

Всяка година преди семейното събиране през септември майка ѝ слагаше два буркана с репи и подправки, единия даваше на Рут. Като малка ги наричаше *ла-ла*, люто — люто. Смучеше ги и ги дъвчеше, докато езикът и устните ѝ не се възпалят и обложат. Дали това беше непреодолим копнеж за сол, или пък за болка? Когато запасите намалееха, Рут пъхаше в буркана още нарязани репи с щипка сол и ги оставяше няколко дни да се мариноват. Арт смяташе, че в малки количества не са лоши на вкус. Но момичетата казваха, че миришат така, сякаш „нещо е пръднало в хладилника“. Понякога Рут тайно хапваше пикантните репи сутрин — така започваше деня си. Дори майка ѝ намираще това за странно.

Майка ѝ — и Рут отново потупа безименния си пръст, за да не забрави за часа при лекаря. Четири часа. Бе претрупана с работа в скъсения ден. Забърза се, грабвайки ябълки „Фуджи“ за Фия, „Грени Смит“ за Дори и „Бребърн“ за Арт.

На месарския щанд прецени ситуацията. Дори не ядеше нищо, което има очи, а Фия се опитваше да бъде вегетарианка, откакто гледа онзи прасешки филм „Бейб“. И двете момичета правеха компромис за рибата, защото морските животни не бяха „сладки“. Когато го обявиха, Рут им каза:

— Само защото нещо не е сладко, животът му по-малко ценен ли е? Ако едно момиче спечели конкурс за красота, по-добро ли е от момиче, което не го спечели?

А Фия изкриви лице и отвърна:

— Какви ги дрънкаш? Рибите не ходят на конкурси за красота.

Рут насочи количката към рибния щанд. Копнееше за едри скариди с черупките — винаги първия ѝ избор. Само че Арт не ги ядеше. Твърдеше, че във всички ракообразни и черупчести преобладава вкусът на храносмилателния им тракт. Спря се на чилийски костур.

— Онзи там — каза на продавача. Но след това размисли: — Всъщност дайте ми онзи, по-големия — би могла да покани и майка си на вечеря, така или иначе щяха да ходят заедно на лекар. Лулин все се оплакваше, че не обича да готви само за себе си. На касата Рут видя как жената пред нея награби няколко букета от лалета в цвят слонова кост и праскова. Струваха поне петдесет долара. Рут се удивяваше как някои хора си купуват цветя просто ей така, сякаш са основни продукти за дома, като че ли са необходими колкото и тоалетната хартия. И при това точно лалета! Те увяхваха и листата им окапваха само за няколко дни. Дали жената се подготвяше за важна вечеря през седмицата? Когато Рут купуваше цветя, преценяваше стойността им по няколко начина, за да оправдае избора си. Маргаритките бяха евтини и весели, но миришеха неприятно. Гипсофилата бе още по-евтина, но както Гидиън бе изтъкнал, беше възможно най-безвкусното от всички безвкусни цветя, от ония, които са използвали старите кралици, заедно с дантелените салфетки, наследени от бабите им. Туберозите миришеха прекрасно и добавяха архитектурен щрих, но в този магазин бяха скъпи — почти четири долара едната. На цветния пазар бяха само по долар. Рут обичаше хортензии в саксия. Те отново ставаха популярни и макар да струваха скъпо, издържаха месец-два, но само ако не забравиш да ги поливаш. Номерът беше да ги отрежеш, преди да са загинали, и след това да ги изсушиш в глинена стомна, така че да си ги държиш като постоянна цветна украса, което ще рече, докато някой като Арт не ги изхвърли с твърдението, че вече са мъртви.

Рут не беше израсла с цветя в къщата. Не си спомняше Лулин някога да бе купувала. Не го приемаше като лишение, докато един ден не отиде на пазар с леля Гал и братовчедите си. В супермаркета в Саратога десетгодишната Рут гледаше как стоварват в количката каквото им хрумне, всякакви хубави неща, които никога не ѝ бе позволено да яде: шоколадово мляко, понички, готови пакетирани ястия, сладоледени сандвичи, десертчета „Хостес Туинки“. След това

спряха на малък щанд, където леля Гал купи отрязани цветя — румени розички, въпреки че никой не беше умрял и никой нямаше рожден ден.

При този спомен Рут реши да прояви разточителност и да купи малка орхидея в багрите на слонова кост. Орхидеите изглеждаха крехки, но въпреки това вирееха, без да се грижиш за тях. Бе необходимо да ги поливаш веднъж на десет дни. И макар да бяха скъпи, цъфтяха над шест месеца, след което изпадаха в летаргия, преди отново да те изненадат с нови цветове. Никога не умираха — можеше да разчиташ на тях да се прераждат вечно. Дълготрайна ценност.

Като се върна вкъщи, Рут прибра покупките, постави орхидеята на масата в трапезарията и отиде в Бърлогата. Обичаше да си мисли, че ограниченото пространство дава на въображението необятно вдъхновение. Стените бяха боядисани в червено и изпъстрени със златни петънца — идея на Уенди. Осветлението на тавана бе омекотено от настолна лампа с кехлибарено — слюден абажур. На черните рафтове с японски лак вместо буркани със сладко имаше справочници. Лаптопът ѝ стоеше на разтегаема работна дъска, бяха махнали един сандък за брашно, за да се освободи място за краката.

Включи компютъра и се почувства изцедена, още преди да е започнала. Какво правеше преди десет години? Същото. Какво щеше да прави след десет години? Същото. Дори темите на книгите, в чието написване помагаше, не се различаваха — единствено модните думи се бяха променили. Пое си дълбоко дъх и се обади на новия клиент Тед. Книгата му „Интернет духовност“, беше за етиката, породена от космическите компютърни връзки — тема, която според него бе гореща в момента, но щеше да изгуби оригиналността си, ако издателят не я пусне на пазара възможно най-скоро. Беше го заявил в няколко настоятелни съобщения, оставени на телефонния секретар през уикенда, докато Рут беше в Тахо.

— Сроковете за публикуване не ги уреждам аз — опита се да му обясни сега Рут.

— Престани да мислиш с ограничения — отговори ѝ той. — Ако пишеш тази книга с мен, трябва да вярваш в принципите ѝ. Всичко е възможно, стига да е за доброто на света. Направи това изключение. Живей изключително. А ако не можеш да го направиш, може би ще

размислим дали си подходяща за проекта. Помисли си за това и утре ще поговорим.

Рут затвори слушалката. Замисли се. Доброто на света, промърмори, е задача на агента ѝ. Щеше да предупреди Гидиън, че клиентът е нахакан и може би ще поиска да промени датата на публикуване. Този път щеше да е неотстъпчива. Да прави това, което клиентът иска, а междувременно да изпълнява и другите си задължения, би означавало денонощна работа. Преди петнайсет години можеше да се справи — в дните, когато пушеше и приемаше заетостта си с чувството, че е нужна. Но не и сега. Отпусни мускулите, напомни си тя. Още веднъж пое дълбоко въздух и издиша, като се вгледа в рафтовете с книги, в чието написване и редактиране беше помагала.

„Култът към личната свобода“, „Култът към състраданието“, „Култът към завистта“.

„Биология на сексуалното привличане“, „Физика на човешката природа“, „География на душата“.

„Ин и Ян на неженените“, „Ин и Ян на брака“, „Ин и Ян на развода“.

Най-популярните книги бяха „Победи депресията с помощта на кучето“, „Отлагай в своя полза“ и „По дяволите вината“. Последната се бе превърнала в противоречив бестселър. Бяха я превели на немски и дори на иврит.

В книгите, написани в съавторство, името Рут Янг излизаше отпечатано с дребен шрифт след „с помощта на“, ако изобщо биваше отбелязано. За петнайсет години имаше заслуга за написването на почти трийсет и пет книги. Предишната ѝ работа беше свързана основно с клиенти от сферата на бизнес комуникациите. Беше започнала трудовия си път в областта на комуникацията като цяло, след това премина през проблемите в комуникацията, поведенческите модели, емоционалните проблеми, връзките между мозъка и тялото, както и духовното пробуждане. Беше навлязла в бизнеса достатъчно отдавна, за да наблюдава как термините се разгръщат от „чакри“ към „ци“, „прана“, „жизнена енергия“, „сила на живота“, „биомангнетична сила“, „биоенергийни полета“ и накрая обратно към „чакри“. В книжарниците мъдростите на клиентите ѝ бяха подредени в секциите леки или популярни четива: „Помогни си сам“, „Здраве“,

„Вдъхновително“, „Ню Ейдж“. Искаше ѝ се да работи по книги, които да бъдат причислявани към категориите „Философия“, „Наука“, „Медицина“.

Общо взето, книгите, в чието написване помагаше, бяха интересни, често си напомняше тя, а ако не бяха, нейна работа беше да ги направи интересни. И въпреки че от скромност омаловажаваше професията си, беше ѝ много неприятно, когато другите не я вземаха на сериозно. Дори Арт като че ли не оценяваше колко е трудна работата ѝ. Но отчасти вината беше нейна. Харесваше ѝ да прави труда си да изглежда лесен. Предпочиташе другите сами да забелязват каква невероятна работа върши, като преде злато от шлага. Другите никога не го забелязваха, разбира се. Не знаеха колко трудно е да си дипломатичен, от разхвърляните размишления да извадиш на листа силна проза. Налагаше се да уверява клиентите, че с очевидното поправяне на думите им тя им придава изразително, интелигентно и важно звучене. Трябваше да отчита факта, че авторите приемат книгите си като символ на безсмъртие и вярват, че думите им, напечатани на страниците, ще надживеят физическото им тяло. А след като книгата излезеше от печат, на премиерата Рут стоеше незабелязано отстрани, докато клиентът ѝ обираше лаврите за своя талант. Тя често твърдеше, че не ѝ е нужно признание, за да се чувства удовлетворена, но това не беше докрай вярно. Все пак желаше известно признание, но не като това, което бе получила преди две седмици на тържеството за седемдесет и седмия рожден ден на майка ѝ.

Леля Гал и чичо Едмънд бяха довели една приятелка от Портланд, по-възрастна жена с дебели очила, която попита Рут как си изкарва прехраната. Тя отговори:

— Аз съм книжен сътрудник.

— Защо ти казва така? — смъмри я Лулин. — Звучи лошо, сякаш ти шпионира и извършва предателство.

Тогава леля Гал вметна авторитетно:

— Тя е анонимен писател, един от най-добрите. Нали знаеш ония книги, на чиято корица пише „записа еди-кой си“? Ето това прави Рут — хората ѝ разказват истории, а тя ги записва, дума по дума, точно както ѝ е разказано.

Рут не успя да я поправи.

— Като стенографите в съда — подхвърли веднага жената. — Чувала съм, че те трябва да бъдат много бързи и точни. Преминала ли си специален курс?

Преди Рут да отговори, леля Гал изчурулика:

— Рути, трябва да разкажеш историята ми! Много е вълнуваща, а и напълно истинска. Но не знам дали ще можеш да ми смогваш. Аз говоря доста бързо!

Сега Лулин се намеси решително:

— Не само напечати, много, ама много работа!

Рут беше благодарна за неочакваната защита, а майка ѝ добави:

— Тя оправя правопис също!

Рут вдигна поглед от бележките по телефонния разговор с автора на „Интернет духовност“ и си припомни нещата, които я правеха щастлива. Работеше вкъщи, получаваше сносни пари и поне издателите я оценяваха, както и радиожурналистите, които ѝ се обаждаха да им предлага теми за разговор, когато насрочваха интервюта с авторите. Тя винаги беше заета, за разлика от някои писатели на свободна практика, които си съсипваха нервите, докато им подхвърлят някоя нищожна поръчка.

— Толкова заета, толкова успех — беше отбелязала наскоро майка ѝ, когато Рут ѝ бе казала, че няма свободно време да я види. — Не свободна — добави Лулин, — защото всяка минута трябва изкарва пари. Какво трябва аз тебе плати, пет долар, десет долар, та ти дойде види мен?

Истината бе, че Рут нямаше много свободно време, за съжаление. То бе най-ценно: тогава се занимаваш с любимите си неща или поне забавяш темпото достатъчно, за да си спомниш защо животът ти си струва и какво го прави щастлив. Обикновено свободното ѝ време беше узурпирано от това, което в момента изглеждаше спешно, а по-късно — ненужно. Уенди казваше същото:

— Свободното време вече не съществува. То трябва да бъде планирано съобразно стойността му в долари. Под непрестанно напрежение си какво ще получиш срещу парите си при почивка, отдих и в ресторанти, в които е трудно да се добереш.

След като чу това, Рут спря да се тормози толкова много за времевите ограничения. Тя не беше виновна, че няма достатъчно време

да свърши това, което е необходимо. Проблемът беше всеобщ. Но как да го обясни на майка си?

Извади бележките си по глава седма от последната книга на Агапи Агнос, „Как да поправим лошото дете“, и натискайки силно бутоните на телефона, набра номера на Агапи. Рут беше сред малкото хора, които знаеха, че истинското име на Агапи е Дорис де Матео, че тя е избрала този псевдоним, защото „агапи“ означава „любов“, а „агнос“ е свързано с „незнание“, което тя бе преформулирала като „невинност“. Ето така подписваше книгите си — „Любов и Невинност, Агапи Агнос“. Рут с удоволствие работеше с нея. Въпреки че Агапи беше психиатър, не будеше смущение. Съзнаваше, че чарът ѝ се дължи най-вече на За За Габорското ѝ излъчване, на акцента, кокетността, но все пак и на нейната интелигентност, която разкриваше, отговаряйки на въпроси в интервюта по радиото и телевизията.

По време на телефонното им заседание Рут прегледа главата, която засягаше „Пет неща, които да правим, и десет, които да не правим, за да станем по-отговорни родители“.

— Скъпа — каза Агапи, — защо винаги трябва да има списъци от пет или десет неща? Не мога винаги да се ограничавам в тези точни числа.

— Просто на хората им е по-лесно да запомнят нещата на групи от по пет и десет — отговори Рут. — Някъде бях чела изследване на това.

Дали го беше чела? — Вероятно е свързано с броенето на пръсти.

— Това чудесно обяснява нещата, миличка! Знаех си, че има причина.

След като свършиха разговора, Рут започна да работи по главата, озаглавена „Никое дете не е остров“. Пусна касета, на която тя и Агапи говореха.

— ... Родителят, умишлено или не, налага космология на детето... — и Агапи направи пауза. — Искаш да кажеш нещо?

По какъв начин ѝ беше загатнала, така че Агапи да разбере, че Рут иска да добави нещо? Рут рядко прекъсваше хората.

— Тук би трябвало да обясним какво е космология — чу гласа си. — Може би в бележка под линия. Нали не искаме хората да си мислят, че говорим за козметика или астрология.

— Да, да, много на място, миличка. Космология... да видим... нашият възглед, подсъзнателен или безусловен, или и двете, за вселената... Искаш да кажеш нещо?

— Читателите ще си помислят, че говорим за планети или за теорията за Големия взрив.

— Какъв циник си! Добре, ти напиши определението, но включи, моля те, нещо за това как всеки от нас се вписва в семейството, в обществото и в средите, в които общува. Опиши различните роли, обясни как според нас сме ги придобили — дали това е съдба, орисия, късмет, случайност, свобода на волята и пр. и пр. А, да, и, Рут, скъпа, нека звучи секси и лесно за схващане.

— Няма проблеми.

— И така, да приемем, че всеки разбира какво е космология. И казваме, че родителите предават тази космология на децата чрез поведението си, реакциите си към събитията от всекидневието, често рутинни... Изглеждаш озадачена.

— Определение за рутинен.

— Времето за ядене да речем. Вероятно вечерята винаги е в шест, а мамчето планира всичко подробно, вечерята е ритуал, но нищо не се случва, никакви разговори, освен ако не е спор. Или може би всеки яде, когато свари. С тези контрасти например детето може да израсне или с мисълта, че денят и нощта са предвидими или че светът е хаотичен, безумен, или се развива свободно. Някои деца се справят великолепно, независимо от ранните влияния. Докато други се превръщат във велики възрастни, които цял живот се нуждаят от много, много скъпа психотерапия.

Рут чу смеха им на касетата. Никога не беше ходила на терапия, за разлика от Уенди, която работеше с твърде много терапевти и виждаше, че те са човешки същества с безброй слабости и самите те имат нужда от помощ. И докато за Уенди беше важно да знае, че по време на двата едночасови сеанса в седмицата някакъв професионалист е посветен на нея и само на нея, Рут не можеше да оправдае харченето на сто и петдесет долара на час, само за да се слуша как говори. Уенди често казваше, че Рут трябва да отиде на психиатър заради натрапчивия си порив към броене. За Рут обаче броенето беше практично, а не натрапчиво; беше свързано със

запомнянето на нещата, а не с предотвратяване на някакви суеверни глупости.

— Рут, скъпа — продължи записаният глас на Агапи, — можеш ли да прегледаш папката с етикет „Забавни случаи“ и да избереш няколко подходящи за тази глава?

— Добре. А аз си мислех дали да не включим параграф за космологията, налагана от телевизията в качеството ѝ на изкуствен възпитател? Просто предлагам, по този начин ще привлечем вниманието на телевизионните шоупрограми и интервютата по радиото.

— Да, да, прекрасно! Кои шоупрограми според теб би трябвало да изберем?

— Ами като започнем от петдесетте, нали знаеш — „Худи Дуди“, „Клуб Мики Маус“, та всичко до „Семейство Симпсън“ и „Саут Парк“...

— Не, скъпа, имах предвид аз в какви шоупрограми да участвам. „Шейсет минути“, „Днес“, „Чарли Роуз“... ах, колко ми се иска да участвам в това шоу! Този мъж е адски секси...

Рут си направи записки и започна да нахвърля изложението. Без съмнение Агапи щеше да ѝ се обади вечерта да обсъдят какво е написала. Рут подозираше, че е единственият писател в бранша, който смята, че крайният срок наистина съществува.

Ръчният ѝ часовник сигнализира в единайсет. Тя потупа пръста си: осем, звънни на Гидиън. Когато се свърза с него, започна с изискванията на автора на „Интернет духовност“.

— Тед иска да загърбя всичко останало и да поставя проекта му на първо място, с непосилен краен срок. Бях категорична, че не съм в състояние да го направя, а той доста явно намекна, че може да ме замени с друг писател. Честно казано, ще ми олекне, ако ме уволни — каза Рут. Подготвяше се за отказ.

— Няма да те уволни — отговори Гидиън. — Ти ще се огънеш както винаги. Вероятно още до края на седмицата ще се обадиш на „Харпър Сан Франциско“ да ги убедиш да променят графика.

— Защо говориш така?

— Приеми го, скъпа, ти си мекушава. С охота отстъпваш. И много те бива в това да накараш дори най-големия скапаняк да повярва, че е най-добрият в дадено занимание.

— Внимавай — каза Рут. — Това, което описваш, е проститутка.

— Вярно е. Ти си мечта за съвместна работа — продължи Гидиън. — Изслушваш как клиентите бръщолевят с необуздано его. Смазват те, а ти просто търпиш. Ти си лесна.

Защо сега Арт не слушаше? Искаше ѝ се злорадо да изсъска: Виждаш ли? Другите не мислят, че съм трудна. След това обаче осъзна, че Гидиън има предвид, че тя е балама. Всъщност не съм, оспори тя. Знаеше си възможностите, но не беше такъв човек, че да влиза в разпра за неща, които в края на краищата не са чак толкова важни. Не можеше да разбере хората, за които споровете са златна среда и които вечно са прави. Майка ѝ беше такава, но какво ѝ носеше това? Нищо друго, освен нещастие, неудовлетворение и гняв. Според космологията на майка ѝ светът беше обърнат срещу нея и никой не можеше да промени положението, защото ставаше дума за проклетие.

Но според Рут майка ѝ влизаше в спорове най-вече заради лошия си английски. Тя не разбираше хората или пък те не разбираха нея. Преди Рут чувстваше, че тъкмо тя страда от това. Ироничното беше, че майка ѝ всъщност наистина се гордееше, че сама е научила английски — този накъсан говор, който бе усвоила в Китай и Хонконг. А откакто бе емигрирала в Щатите преди петдесет години, не беше подобрила нито произношението, нито речника си. Сестра ѝ Гаолин обаче бе дошла в Щатите приблизително по същото време и английският ѝ бе почти перфектен. Можеше да говори за разликата между кринолин и тюл, да назове видовете дървета, които харесва: дъб, клен, гинко билоба, бор. За Лулин платовете бяха четири вида: „струва твърде много“, „твърде хлъзгав“, „надрана кожа“ и „трае дълго време“. А дърветата бяха само два вида: „сенчести“ и „постоянно пада лист“. Майка ѝ дори не можеше да каже правилно името на дъщеря си. Рут се натъжаваше, когато тя я викаше из квартала. „Луутии! Луутии!“. Защо майка ѝ бе избрала име, което дори не можеше да произнася?

Но ето какво беше най-лошото: като единствено дете на вдовица Рут винаги бе принудена да служи за говорител на Лулин. На десет години вече беше англоговорещата „г-жа Лулин-младша на телефона“ — уговаряше часове при лекаря, пишеше писма до банката. Веднъж дори трябваше да напише унизително писмо до пастора.

— Лути причинява мен толкова много проблеми — беше издиктувала Лулин, сякаш Рут бе невидима. — Може аз нея прати

отиде Тайван, училище за лоши деца. Какво вие мисли?

Рут бе преработила това в: „Може би е добре Рут да посещава девическо училище в Тайван, където да придобие обноските и маниерите на млада дама. Какво е Вашето мнение?“.

По странен начин, помисли си сега Рут, именно майка ѝ я бе научила да бъде книжен доктор. Рут трябваше да прави живота подобър чрез преработване.

В три и десет Рут приключи с плащането на водопроводчика. Арт нито се беше прибрал, нито се беше обадил. Трябваше да се купи нов бойлер, а не само да се подменят частите. А заради теча се наложи водопроводчикът да изключи електричеството в целия апартамент, докато изпомпа застоялата вода и отстрани стария резервоар. Рут не успя да поработи.

Тя закъсняваше. Изпрати по факса нахвърляния план за книгата на Агапи, след което се втурна из къщата, събирайки бележки, мобилния си телефон, адресника си. Влезе в колата и подкара към Пресидио Гейт, а след това през евкалиптовата гора към улица „Калифорния“. Майка ѝ живееше петдесет пресечки на запад, в квартал на Сан Франциско, известен като „Залезът“, близо до Лендс Енд.

Привидно посещението при лекаря беше рутинно. През последните години майка ѝ бе пренебрегвала годишните основни прегледи, въпреки че бяха включени безплатно в плана на Организацията за здравеопазване. Лулин никога не боледуваше. Рут не помнеше кога за последен път е имала грип или дори настинка. На седемдесет и седем години, майка ѝ нямаше нито един от обичайните старчески проблеми: артрит, висок холестерол или остеопороза. Найлошата ѝ болестка — тази, за която често се оплакваше на Рут, беше запек.

Но напоследък Рут беше загрижена не точно, че паметта ѝ отслабва, а че Лулин става разсеяна. На опаковъчната хартия казваше „панделка“, а на марката — „плик“. Рут мислено си състави списък с подобни примери, за да ги каже на лекаря. Злополуката миналия март — и това трябва да спомене. Лулин се бе блъснала с колата си в задницата на камион. За щастие, беше си ударила само главата във волана, а и нямаше други пострадали. Колата беше съсипана.

— Изплашило мен до смърт — бе разказала Лулин. — Моя коса едва не окапва.

Тя бе обвинила някакъв гълъб, който налетял на предното ѝ стъкло. Може би, помисли си Рут сега, не е било пърхане на криле, а нещо в главата ѝ е станало, пристъп; и ударът може би е бил по-сериозен — сътресение, черепна фрактура. Каквото и да се беше случило, според полицейския доклад и застрахователната компания вината беше нейна, а не на гълъба. Лулин беше толкова възмутена, че отмени застраховката на колата си, а след това подаде оплакване, когато компанията отказа да възстанови полицата ѝ.

Във връзка с инцидента Рут се бе обърнала към Агапи Агнос, която обясни, че при възрастните хора невниманието и ядът понякога са свързани с депресия.

— Майка ми е била депресирана и ядосана през целия си живот — бе казала Рут на Агапи. Тя изобщо не спомена за заплахите със самоубийство, които беше чувала толкова често, че се опитваше да не им обръща внимание.

— Познавам няколко отлични терапевти, които са работили с китайски пациенти — бе казала Агапи. — Доста са добри, когато става въпрос за културни разлики — магическо мислене, стар обществен натиск, потокът на ци.

— Повярвай ми, Агапи, майка ми със сигурност не е като другите китайци.

На Рут ѝ се искаше майка ѝ да прилича повече на леля Гал. Тя не говореше за призраци, за лош късмет или за начините, по които би могла да умре.

— Във всеки случай, миличка, трябва да я заведеш на доктор да ѝ направи основен, наистина основен преглед. А ти протегни ръце към майка ти и я притисни в голяма, силна, лечебна прегръдка вместо мен.

Мила идея, но Рут и Лулин рядко се прегръщаха. Понечеше ли да я прегърне, раменете на майка ѝ се сковаваха така, сякаш я атакуваха.

По пътя към жилището на Лулин Рут навлезе в типичната лятна мъгла. След това се заизреждаха пресечка след пресечка едноетажни къщи, построени през двайсетте, къщурки, изникнали през трийсетте, и безлични блокове от шейсетте. Гледката към океанския хоризонт бе обезобразена от електрически жици, провесени от стълб до къща, от къща до стълб. Доста от панорамните прозорци тук-там бяха

помътнели от морската мъгла. Водосточните тръби и улеите бяха ръждиви подобно броните на старите коли. Зави по улица с потузарски домове, архитектурни опити за баухаусова лъскавост, малките им ливади бяха украсени с храсти, подрязани в чудати форми, наподобяващи захарно — памучните крака на цирковите пудели.

Спря колата пред дома на Лулин, двуетажна сграда в средиземноморски стил, с извита фасада в кайсиев цвят и еркер, имитиращ балкон с парапет от ковано желязо. Някога Лулин гордо поддържаше двора. Сама поливаше и подрязваше живия плет, стъкми бордюр от бели камъни, заграждащ късата пътека. Когато Рут живееше при майка си, нейна задача бе да коси ливадата, два на два метра. Лулин я критикуваше за всяка тревичка, докосваща алеята. Оплакваше се и за жълтите петна от урина, оставени от кучето от къщата през улицата.

— Луутии, кажи онзи мъж не дава куче прави това.

Рут неохотно пресичаше улицата, почукваше на вратата, питаше съседа дали е виждал една черно-бяла котка, след това се връщаше и казваше на майка си, че човекът е отговорил, че ще опита да направи нещо по въпроса. Когато замина за колежа и от време на време се прибираще у дома, веднага щом прекрочеше прага, майка ѝ отново я караше да се оплаква на човека през улицата. Номерът с изгубената котка беше вече стар, а трудно се измисляха нови извинения за безпокойството. Тя обикновено отлагаше, а Лулин натякваше за още и още жълти петна, както и за мързела на Рут, разсеяността ѝ, липсата ѝ на загриженост за семейството и прочее и прочее. Рут се опитваше да не ѝ обръща внимание, четейки или гледайки телевизия.

Веднъж Рут събра смелост да каже на майка си, че трябва да наеме адвокат да съди мъжа, или градинар да оправи градината. Подхвърли ѝ го съквартирантката от колежа, като каза, че Рут трябва да е луда, за да позволява на майка си да я командва, сякаш още е на шест години.

— Тя да не ти плаща да бъдеш боксова круша? — бе казала съквартирантката ѝ, подсилвайки думите си с пример.

— Е, тя наистина ми дава пари за разходите в колежа — призна Рут.

— Да, всички родители го правят. Това се очаква от тях. Но то не им дава правото да те превръщат в свой роб.

Получила подкрепа, Рут се изправи срещу майка си:

— Ако толкова ти пречи, сама се погрижи.

Лулин се вторачи в нея в продължение на цели пет минути. След това избухна като гейзер:

— Ти иска аз мъртва? Ти иска няма майка да казва тебе какво да прави? Добре, може аз скоро умре!

И съвсем неочаквано Рут я обзе тревога, разтърси се, неспособна да запази равновесие. Заплахите на Лулин, че ще умре, бяха като земетресение. Рут знаеше, че тази възможност съществува, че под повърхността трусовете могат да се появят по всяко време. И въпреки това, когато изригнаха, тя се паникьосваше и искаше да побегне, преди светът да се е срутил.

Странно, но след този инцидент Лулин никога повече не отвори дума за кучето, пикаещо на ливадата. Вместо това всеки път, когато Рут се прибереше вкъщи, Лулин вадеше лопата, заставаше на колене, подпираше се на дланите си и с мъка изкопаваше жълтите петна и засяваше на тяхно място по два инча трева. Рут знаеше, че това е методът на майка ѝ за емоционално изтезание, и при все че се преструваше на безразлична, усещаше болка в стомаха. Накрая Лулин нае човек да се погрижи за жълтите ѝ петна — доставчик на цимент, който направи рамка и арматура, след това изля дворче от червени и бели бетонни диаманти. Пътеката също бе в червено. С годините червените диаманти избеляха. Белите се измърсиха. На места циментът изглеждаше така, сякаш по него бяха изригнали лилипутски вулкани. Трънливи бурени и туфи с цвят на слама поникнаха в пукнатините. Трябва да извикам някого да спретне това място, помисли си Рут, докато приближаваше къщата. Мъчно ѝ беше, че майка ѝ вече не се грижи за външния вид на нещата. Освен това се чувстваше виновна, че не е помагала повече по къщата. Можеше да се обади на нейното момче за всичко да почисти и да ремонтира.

Докато Рут се приближаваше до стълбите към горния етаж, наемателката от приземния етаж се показва на вратата и ѝ даде знак, че иска да поговорят. Франсин беше болезнено слаба жена на трийсет и няколко години, която сякаш носеше кожа осми размер на тяло втори. Тя често досаждаше на Рут с належащите ремонти по къщата: токът продължавал да спира; пожарните датчици били стари и трябвало да се

подменят; задните стълби били неравни и можели да предизвикат злополука, а след това — съд.

— Никога доволна! — рече Лулин на Рут.

Рут знаеше, че не бива да взема страната на наемателката. Но се тревожеше, че някой път наистина може да възникне авария, пожар например, а изпитваше ужас от заглавия от типа „Хазайка на порутен имот пренебрегва смъртна опасност, влиза в затвора“. Затова Рут тайно се зае с някои по-лесноразрешими проблеми. Когато купи на Франсин нов пожарен детектор, Лулин разбра за това и се зачерви от яд.

— Ти мисли тя права, аз греша? — и както се случваше в детството на Рут, гневът на Лулин се засили до такава степен, че тя се задъхваше и само успяваше да изсъска старата заплаха: — Може аз скоро умре!

— Трябва да говорите с майка си — хленчеше сега Франсин. — Обвинява ме, че не си плащам наема. А аз абсолютно винаги си плащам навреме, на първо число всеки месец. Не знам за какво говори, но не спира да повтаря едно и също като развален грамофон.

Рут потъна в земята от срам. Не искаше да я слуша повече.

— Дори й показах подписания чек. А тя ми рече, виждаш ли, даже чек още в теб! Много странно, в думите й май няма никаква логика.

— Ще се погрижа за това — промълви Рут.

— Ама тя ме тормози по хиляда пъти на ден. Подлудява ме.

— Ще уредя нещата.

— Надявам се, щото тъкмо щях да се обадя на полицията да й издадат заповед за задържане!

Заповед за задържане! Кой е лудият тук?

— Съжалявам, че така е станало — каза Рут и си припомни една книга, в чието написване бе помогнала, която разглеждаше детската емоционалност. — Сигурно много сте разстроена, след като стана ясно, че нищо лошо не сте направила.

Номерът проработи.

— Добре тогава — каза Франсин и се прибра обратно като кукувичка в швейцарски стenen часовник.

Рут отвори със своя ключ апартамента на майка си. Чу Лулин да й вика:

— Защо толкова закъснява?

Седнала в кафявото си кресло от изкуствена кожа, Лулин приличаше на капризно дете на трон. Рут я огледа набързо, за да види дали ще забележи нещо странно — потръпване на окото, едва забележима парализа, може би на едната страна на лицето й... Нищо — същото старо мамче. Лулин носеше пурпурна жилетка със златисти копчета — любимата й, спортни панталони и ниски черни обувки трийсет и пети номер. Косата й бе пригладена назад и прибрана също като на Фия и Дори, само че нейната опашка бе навита на кок в мрежа и сгъстена с изкуствени кичури. Косата й беше смолисточерна, с изключение на корените на тила, където не беше успяла да нанесе достатъчно боя. От разстояние изглеждаше като доста по-млада жена — на шейсет, а не на седемдесет и седем. Кожата й беше гладка, без петна — нямаше нужда от фон дьо тен или пудра. Трябваше да застанеш на една педя разстояние, за да видиш фината мрежа от бръчици по бузите й. Най-дълбоките бразди бяха при ъгълчетата на устните й, които често бяха увиснали, точно както сега.

Лулин измърмори.

— Ти казва посещение при доктор един часа.

— Казах, че часът е в четири.

— Не! Един часът! Ти казва бъди готова. Затова аз се приготви, а ти не идва!

Рут почувства как кръвта се изцежда от главата й. Опитва по друг начин.

— Ами дай тогава да се обадя на доктора да видим дали все пак не можем да влезем в четири.

Отиде в задната стая, където майка й се занимаваше с калиграфия и рисуване — стаята, която преди много време бе принадлежала на нея. На масата за рисуване бе прострян голям бял картон. Лулин бе започнала един стих рисунка и бе спряла по средата на йероглифа. Четката лежеше върху хартията, а върхът й бе засъхнал и втвърден. Лулин не беше небрежна. Към четките си се отнасяше с фанатична грижовност: миеше ги с изворна, а не с чешмяна вода, за да не ги повреди хлорът. Може би е била по средата на рисуването, когато е чула чайника да пици и е хукнала. Може би след това е звъннал телефонът, двете неща едно след друго. Но Рут погледна по-отблизо. Майка й се бе опитвала да напише един йероглиф няколко пъти и

винаги бе спирала на един и същи щрих. Кой йероглиф? И защо бе спряла по средата?

Когато Рут израстваше, майка ѝ изкарваше допълнително средства като помощник на един учител в страничните му занимания, едно от които беше калиграфия — на китайски и английски. Надписваше етикети с цени за супермаркети и бижутерийни магазини в Оукланд и Сан Франциско, благопожелателни двустичия за откривания на ресторанти, ленти за погребални венци и обявления за раждания и сватби. През годините хората казваха на Рут, че калиграфията на майка ѝ е на нивото на художник, първокласно. Това бе работата на парче, спечелила ѝ стабилна репутация, а за успеха ѝ заслуга имаше и Рут: тя проверяваше правописа на английските думи.

— Пише се „грейпфрут“ — подразни се веднъж осемгодишната Рут, — а не „грейпшут“. Това е плод, а не шут.

Онази нощ Лулин започна да я учи на техниката на китайското писмо. Рут знаеше, че това е наказание за предишните ѝ думи.

— Гледай — нареди Лулин на китайски. Тя стри малко туш в паничка и с помощта на капкомер добави няколко капки солена вода колкото сълзи. — Гледай — повтори тя и избра една четка от дузината, висящи с върха надолу. Със сънен поглед Рут се помъчи да следва ръката на майка си, която топваше четката в мастилото, после я наклоняваше почти перпендикулярно на листа, китката и лакътят отделени от масата. Накрая започна, трепкайки леко с китката, така че ръката ѝ кръжеше и се спускаше като нощна пеперуда в блясъка на белия лист. Скоро подобните на паяк знаци оформиха: „Намаление наполовина!“, „Невероятни отстъпки“, „Излизаме от бизнеса!“.

— Да изписваш китайски знаци — обясни майка ѝ, — е съвършено различно от това да пишеш английски думи. Мислиш различно. Чувстваш се различно.

И това бе вярно: Лулин бе различна, когато пишеше или рисуаше. Спокойна, организирана и решителна.

— Бао бому ме научи да пиша — рече една вечер. — Научи ме да мисля. Когато пишеш, каза ми тя, трябва да следваш свободния ритъм на сърцето си. — За да покаже, Лулин изписа йероглифа за „сърце“. — Виждаш ли? Всеки щрих си има собствена отмереност, хармония, свое

определено място. Според Бао бому всичко в живота трябва да е същото.

— Коя е пък тази Бао Бому? — попита Рут.

— Тя се грижеше за мен, когато бях малка. Много ме обичаше, като майка. *Бао* означава „скъпа“, а заедно с бому — скъпа леля.

Ааа, онази ли Бао бому, лудият дух. Лулин започна да изписва обикновена хоризонтална линия. Но движението не беше просто замах. Тя изправи четката върху листа, все едно е танцьор, застанал на пръсти. Върхът ѝ леко се огъна назад, поклони се, а сетне, сякаш духната от своенравен вятър, се килна вдясно, направи пауза, обърна се половин стъпка вляво и се изправи. Рут изпусна въздишка. Защо дори да опитва? Майка ѝ само щеше да се ядоса, че не го прави добре.

Някои вечери Лулин намираще начин да помогне на Рут да запомни йероглифите.

— Всеки знак води началото си от древна картина от преди много години — тя направи права черта и попита Рут дали вижда какво е нарисувала. Рут примигна и поклати глава. Майка ѝ направи същата черта. После още една и още една, питайки всеки път Рут какво представлява нарисуваното. Накрая Лулин изсумтя, краткият израз на нейното разочарование и възмущение.

— Тази черта е като сноп светлина. Виж, можеш ли да го видиш? На Рут чертата ѝ приличаше на ребро, очистено от месото.

Лулин продължи:

— Всеки йероглиф е мисъл, чувство, значение, история, всичко събрано в едно — направи още щрихи: точки и тирета, черти нагоре и надолу, извивки и ченгелчета. — Вижда ли това? — хоп, хоп, хоп, повтаряше отново и отново. — Тази черта, и тази, и тази — формата на небесен храм — и когато Рут сви рамене в отговор, Лулин добави: — *Старият* стил на храмовете — сякаш думата *старият* щеше да отключи китайското съзнание на дъщеря ѝ. *Звън-звън!* О-о, разбирам.

После Лулин накара Рут да опита със същия йероглиф, като през цялото време вливаше китайска логика в невъзприемчивия ѝ ум.

— Дръж си ръката по този начин, стегната, но и свободна, като върбова клонка... ай-я, не я сгърчвай като просяк, легнал на улицата... Изрисувай чертата с изящество, подобно птица, кацаща на клон, не като палач, отсичащ главата на някой нещастник. Ти го правиш... ето, виждаш ли, нищо не се получава. Направи го така... първо светлината,

после храмът. Погледни! Заедно те означават „вести от боговете“. Разбираш ли как това знание винаги идва свише? Виждаш ли, че китайските думи имат смисъл?

В китайските думи на майка ѝ наистина имаше смисъл, мислеше си сега Рут. Или нямаше?

Позвъни на доктора и се свърза със сестрата.

— Обажда се Рут Янг, дъщерята на Лулин Янг. В четири имаме час за преглед при доктор Хуей, но просто исках да уточня някои неща... — почувства се като заговорник, предател и шпионин.

Когато Рут се върна във всекидневната, завари майка си, че си търси портмонето.

— Не ни трябва пари — напомни ѝ Рут. — Ако се наложи, аз ще платя.

— Не, не плащане! Никой няма плаща! — извика Лулин. — В портмоне слагам моя здравна карта. Не показвам карта и доктор взима на мен повече. Всичко трябва без пари.

— Там сигурно ти имат данните. Няма да ти искат картата.

Лулин продължи да търси. Внезапно се изправи и рече:

— Знам. Оставям портмоне у Гаолин. Трябва тя забравила каже ми.

— В кой ден беше у тях?

— Три дни зад. Понеделник.

— Днес е понеделник.

— Как може бъде понеделник? Аз ходя три дни зад, не днес!

— С експреса ли ходи?

След катастрофата Лулин ползваше обществения транспорт, когато Рут не можеше да ѝ бъде шофьор.

— Да, а Гаолин късно взела мен! Аз чакам два часа. Края тя идва. И кара ми се, вика, защо идваш рано, трябва дошла тук единайсет. Аз ѝ викам, не, никога не казвам идва единайсет. Защо казвам идва единайсет, когато вече знам идва в девет часа? Тя мисли аз луда, толкова побърква мен.

— Да не си го оставила в експресния влак?

— Оставя какво?

— Портмонето ти.

— Защо винаги на нейна страна?

— Не вземам ничия страна...

— Може тя задържала мое портмоне, не ми каза. Тя винаги иска мои неща. Ревнува мен. Когато малки момиченца, тя иска моя рокля *ципао*, иска моя диня, иска внимание на всички.

Драмите, разигравани между майка ѝ и леля Гал през годините, напомняха онези евтини, второкласни пиеси, поставяни извън Бродуей, в които двама актьори изпълняват всички роли: на най-добри приятели и смъртни врагове, на върли противници и злоради заговорници. Разликата им беше само една година, майка ѝ — на 77, леля Гал — на 76, и тази близост във възрастта, изглежда, ги подтикваше да се съревновават една с друга.

Двете сестри дошли в Америка поотделно и се омъжили за двама братя, синове на бакалин. Съпругът на Лулин, Едуин Янг, завършил медицински институт и като по-голям бил „предопределен“, както се изразяваше Лулин, да бъде по-умният и по-преуспелият. Радвал се на цялото внимание и привилегии на семейството. Съпругът на Гаолин, Едмунд, по-малкият брат, се изучил за зъболекар. Той бил мързеливото, невнимателно момче, над когото батко му трябвало постоянно да бди. Но след това на излизане от библиотеката на Калифорнийския университет в Сан Франциско Едуин го блъснала кола, която избягала. Тогава Рут била на две години. Чичо ѝ Едмунд станал глава на семейството, уважаван зъболекар и още по-отракан инвеститор в евтини помещения за отдаване под наем.

Когато бакалинът и съпругата му починали през 1960 г., по-голямата част от наследството — пари, къщата, бакалията, златото и нефрита, семейните снимки — отишла при Едмунд, а на Лулин дарили малка сума в брой предвид краткия ѝ брак с Едуин.

— Дали на мен само ей тонинко — описваше често Лулин, стискайки палеца и показалеца си, все едно държи бълха. — Само защото ти не момче.

С парите, дадени след смъртта на съпруга ѝ, заедно със спестяванията ѝ през годините, Лулин купи двуетажна къща на ъгъла на „Кабрильо“ и Четиридесет и седма улица и с Рут обитаваха горния етаж. Гаолин и Едмунд се преместиха в Саратога, град, в който къщите бяха като в ранчо, с обширни тревни площи и басейни във формата на

бъбреци. От време на време предлагаха на Лулин мебели, които щяха да сменят с нещо по-добро.

— Защо аз да взима? — гневеше се. — За да съжالياват мен? Да чувстват добре, като дават на мен неща, дето не трябва?

През годините Лулин жалеше на китайски:

— Ай-я, да беше оживял баща ти, щеше повече да му върви от чичо ти. И въпреки това нямаше да харчим парите си така лекомислено като тях.

Посочваше какво точно се полага на Рут да наследи по закон: пръстена от нефрит на баба Янг, пари за образованието. Не беше редно да се взима под внимание, че Рут е момиче или че Едмунд е починал. Старото китайско мислене! Лулин толкова често повтаряше това, че Рут нямаше как да не си мечтае какъв щеше да бъде животът ѝ, ако баща ѝ беше оживял. Щеше да си купи лачени обувки, барети, покрити с изкуствени диаманти и розички. Понякога гледаше снимката на баща си и я хващаше яд, че е загинал. После я обхващаше вина и страх. Мъчеше се да убеди себе си, че изпитва силна обич към този татко, за когото дори нямаше спомен. Откъсна плевелите, наподобяващи цветя, които растяха в пукнатините на тротоара, и ги сложи пред рамкираната му снимка.

Сега Рут гледаше как майка ѝ си търси портмонето в килера. Продължаваше да изтъква прегрешенията на Гаолин.

— По-късно пораснали, също иска мои неща. Искат твой тати ожени за нея. Да, ти не знаеш това. Едуин не Едмунд, защото по-голям, повече успех. Всеки ден усмихва на него, показва зъби като маймуна — Лулин се обърна и демонстрира. — Но не интересува от нея, само от мен. Тя много ядосана. После ожени за Едмунд, а когато твой тати умира, тя казва, оооох, такъв късмет аз не взела Едуин! Толкова глупаво тя казва това. В мое лице! Не я грижа за мене, само грижа за нея. Аз не казвам нищо. Аз никога не оплаквам. Някога оплаквам аз?

Рут се включи в търсенето, пъхайки ръце под възглавничките на дивана.

Лулин се изправи с целия си един метър и петдесет сантиметра.

— И сега виждаш? Защо Гаолин продължава още иска мои пари? Тя луда, да знаеш. Тя винаги мисли аз получавам допълнително и крия някъде. Затова мисля тя взела мое портмоне.

Масата в трапезарията, която Лулин никога не използваше, бе отрупана с реклами от пощата. Рут отмести встрани китайските вестници и списания. Майка ѝ поддържаше постоянна хигиена, но не и ред. Тя мразеше мазнината, но нямаше нищо против хаоса. Пазеше рекламите и листовките, като че бяха поздравителни картички.

— Ето го! — извика Рут. Какво облекчение. Тя извади зелено портмоне изпод купчина списания. Докато Лулин проверяваше дали парите и кредитните ѝ карти са вътре, Рут забеляза зад какво се бе скрило портмонето: нови броеве на „Удуъркинг Тъдей“, „Севънтийн“, „Хоум Аудио & Видео“, „Рънърс Уърлд“, „Космополитън“, „Дог Фенси“, „Ски“, „Кънтри Ливинг“ — списания, които майка ѝ не би прочела и след милион години.

— Защо са ти всички тия списания?

Лулин се усмихна свенливо.

— Първо аз мисля вземе пари и после каже ти. Сега ти питаш, така че аз сега покаже — отиде до кухненското чекмедже, където с години държеше билети за лотарията с изтекъл срок и извади огромен плик — *Вести от боговете* — промърмори Лулин. — Спечелих един милион долара! Отвори и виж.

Действително в плика имаше рекламен талон за лотария, наподобяващ чек, и картонче, изрязано от корица на списание. Половината от кориците липсваха. Лулин сигурно бе поръчала три дузини списания. Рут си представи как пощальонът всеки ден мъкне цял сак със списания и ги изсипва на пътеката пред къщи, надеждите и логиката на майка ѝ разбъркани в същата тази купчина.

— Ти изненадана? — лицето на Лулин излъчваше върховна радост.

— Трябва да кажеш на доктора за добрите вести.

Майка ѝ грейна в усмивка, сетне добави:

— Аз спечелвам всичко за теб.

Рут усети парене в гърдите. То бързо прерасна в болка. Искаше да прегърне майка си, да я закрили и в същото време ѝ се щеше Лулин да я притисне в обятията си, да я увери, че е добре, че няма удар или нещо по-лошо. Майка ѝ винаги си беше такава, с тежък характер, властна и чудата. И по същия начин беше обичала дъщеря си. Рут го знаеше, чувстваше го. Никой не можеше да я дари с повече обич. Може би с по-добра, но не и с повече.

— Благодаря ти, мамо. Чудесно. По-късно ще обсъдим какво да правим с парите. Но сега трябва да тръгваме. Докторът каза, че можем да отидем в четири и не бива да закъсняваме.

Лулин отново се намуси.

— Твоя вина ние закъсняваме.

Рут ѝ напомни да си вземе току-що намереното портмоне, после палтото, накрая ключовете. Пак се почувства като десетгодишно момиче, превеждащо на майка си как действа светът, обясняващо правилата, ограниченията, крайните срокове на гаранциите за възстановяване на пари. Тогава негодуваше. Сега бе ужасена.

3

В чакалнята на болницата Рут забеляза, че всички пациенти, с изключение на един блед плешив мъж, бяха азиатци. Тя прочете списъка на лекарите върху таблото на стената: Фън, Юн, Уан, Тан, Цин, Пон, Гуа, Гу. Служителят на регистратурата приличаше на китаец, също и медицинските сестри.

През шейсетте години, замисли се Рут, хората негодуваха срещу расовото разделение на услугите като форма на сегрегация. Сега, обидчиви по отношение на културната идентичност, те настояваха да има разделение. От друга страна, една трета от жителите на Сан Франциско бяха азиатци, така че китайската медицина би могла да бъде и маркетингова стратегия. Плешивият мъж се озърташе наоколо, сякаш търсейки изход да избяга. Дали фамилията му не беше Янг, погрешно идентифицирана като китайска от някой расово сляп компютър? Дали му се обаждаха китайско говорещи служители от телекомуникационни фирми, предлагайки му да се включи към програми за международни разговори с Хонконг и Тайван? Рут знаеше какво означава да се чувстваш аутсайдер, защото като дете често беше аутсайдер. Беше се местила в нов дом осем пъти и това я накара да осъзнае, че не се е приспособила към средата.

— Фия започне шести клас? — попита Лулин.

— Ти я бъркаш с Дори — отвърна Рут. Дори повтаряше една година заради нарушена концентрация на вниманието. Беше подложена на специално обучение.

— Как така Дори?

— Фия е по-голямата, сега ще е в десети клас. Дори е на тринайсет. Тя ще е в седми.

— Знам кой кой? — измърмори Лулин. Тя преброи на пръсти, като ги сгъваше и изреди: — Дори, Фия, Фуфу най-голяма, седемнайсет.

Рут се шегуваше, че Фуфу, нейната бясна котка с отвратителен нрав, е внучката, която Лулин никога не е имала.

— Как е Фуфу? — поинтересува се Лулин.

Рут не беше ли казала на майка си, че Фуфу е умряла? Трябваше да ѝ е казала. Или Арт. На всички бе известно, че след смъртта на котката Рут изпадна в депресия за няколко седмици.

— Фуфу почина — напомни тя на майка си.

— Ай-я! — лицето на Лулин се изкриви от мъка. — Как това може? Какво се случило?

— Казах ти...

— Не, никога!

— Ох... добре, преди няколко месеца прескочи оградата. Погна я едно куче. Тя не можа да се изкатери обратно достатъчно бързо.

— Защо имаш куче?

— Беше съседското куче.

— Тогава защо позволява куче на съседи влиза задния двор? Сега гледаш какво станало! Ай-я, умре без причина!

Майка ѝ говореше доста високо. Хората вдигаха поглед от плетките и вестниците си, дори плешивият мъж. На Рут ѝ стана мъчно. Тази котка бе нейното бебе. Беше я взела още от самото ѝ раждане, малка свирепа топка козина, намерена в един дъждовен ден в гаража на Уенди. Прибра си я и след смъртоносната инжекция, която ветеринарният лекар ѝ сложи, за да я спаси от страданията. Мисълта за нея за малко щеше да я извади от равновесие, а не ѝ се искаше да избухва в сълзи в чакалня, пълна с непознати хора.

За щастие в този момент служителят на регистратурата извика:

— Лулин Янг!

След като помогна на майка си да си вземе чантата и палтото, Рут видя, че плешивият мъж скочи и бързо се приближи до една възрастна китайка.

— Хей, мамо — Рут го чу да подвиква. — Свърши ли прегледът? Готова ли си да си ходим вкъщи?

Жената рязко му подаде рецепта. Сигурно ѝ е зет, предположи Рут. Арт щеше ли някога да заведе майка ѝ на доктор? Рут не го вярваше. Ами при спешен случай, инфаркт, удар?

Сестрата говореше на Лулин на кантонски диалект, а тя отговаряше на книжовен китайски. Решиха да преминат на развален английски като общ език и за двете. Лулин спокойно мина предварителния преглед. Качвай се на кантара. Тридесет и девет килограма. Кръвно налягане. Сто на седемдесет. Запретни си ръкава и

свий ръка в юмрук. Лулин не трепна. Беше учила Рут да прави същото, да гледа право в иглата и да не вика. В стаята за прегледи Рут извърна глава настрани, когато майка ѝ бързо си съблече памучната камизола и остана по пликчетата на цветчета, вдигнати високо над кръста.

Лулин облече нощница за еднократна употреба, седна на медицинската кушетка и започна да си люлее краката. Приличаше на беззащитно дете. Рут се отпусна в близкия стол. Щом пристигна лекарят, и двете се изправиха. Лулин винаги се беше отнасяла с голямо уважение към лекарите.

— Мисис Янг! — поздрави я ведро лекарят. — Аз съм доктор Хуей.

Той погледна към Рут.

— Аз съм дъщеря ѝ. Преди няколко дни се обаждах в кабинета ви.

Той кимна, потвърждавайки, че е уведомен. Д-р Хуей беше приятен на вид мъж, по-млад от Рут. Заразпитва Лулин на кантонски диалект, а тя се престори, че го разбира, докато Рут не уточни:

— Тя говори книжовен китайски, не кантонски.

Докторът хвърли поглед на майка ѝ:

— Гуо 'ю?^[1]

Лулин кимна, а д-р Хуей сви рамене в знак на извинение.

— Моят китайски е доста лош. Как сте с английския?

— Добър. Няма проблем.

В края на прегледа д-р Хуей се усмихна и обяви:

— Вие сте една напълно здрава дама. Сърцето и белите ви дробове са наред. Кръвното налягане е отлично. Особено за човек на вашата възраст. А сега да видим, коя година сте родена?

Той прегледа картоната и вдигна поглед към Лулин.

— Ще ми кажете ли?

— Година? — Лулин завъртя очи нагоре, като че ли отговорът беше написан на тавана. — Това не толкова лесно каже.

— Искам да чуя истината — пошегува се докторът. — Не това, което казвате на приятелките си.

— Истината е 1916 — отвърна Лулин.

Рут се намеси:

— Тя има предвид... — и тъкмо да каже 1921, и лекарят вдигна ръка, за да я спре. Той отново хвърли поглед на картоната, сетне каза на

Лулин:

— Значи... на колко сте години?

— Този месец навършвам осемдесет и две! — отговори тя.

Рут прехапа устни и погледна към доктора.

— Осемдесет и две — записа той. — В Китай ли сте родена? Да?

В кой град?

— А, това също не лесно каже — поде плахо Лулин. — Не съвсем град, повече като малко място, ние нарича с толкова различни имена. От моста до Пекин четиридесет и шест километър.

— А, Бейджин — рече докторът. — Преди няколко години ходих там на екскурзия. С жена ми бяхме в Забранения град.

Лулин се оживи.

— В онези дни толкова неща забранено, не може види. Сега всеки плаща пари види забранено нещо. Казваш това забранено, онова забранено, повече такса.

Рут искаше да прекъсне майка си. Доктор Хуей сигурно се бе объркал от разказа ѝ. Рут се притесняваше за нея и не ѝ се искаше тревогите ѝ напълно да се потвърдят. Предполагаше, че притесненията ѝ ще я предпазят от всеки реален проблем. Винаги ставаше така.

— Там ли ходихте на училище? — запита д-р Хуей.

Лулин кимна.

— А също и моята бавачка учи мен много неща. Рисуване, четене, писане...

— Много добре. Чудя се дали бихте могли да решите една задачка по аритметика. Искам да преброите отзад напред, започвайки от сто, като изваждате по седем.

Лулин се озадачи.

— Започнете от сто.

— Сто! — уверено изрече Лулин и спря.

Д-р Хуей изчака и после каза:

— Сега пребройте назад през седем.

Лулин се поколеба.

— Деветдесет и две, а-а, деветдесет и три. Деветдесет и три!

Така не е честно, искаше да извика Рут. Майка ѝ трябваше да обърне цифрите на китайски, за да направи пресмятането, сетне да запомни резултата и да каже отговора на английски. Умът на Рут

заработи бързо. Щеше ѝ се да предаде по телепатия отговорите на майка си. Осемдесет и шест! Седемдесет и девет!

— Осемдесет и... осемдесет и... — Лулин се затрудни.

— Не бързайте, мисис Янг.

— Осемдесет — рече накрая тя. — След това, осемдесет и седем.

— Чудесно — заяви д-р Хуей, без да променя израза на лицето си. — Сега ще ви помоля да изброите последните петима президенти в обратен ред.

Рут искаше да възрази: това дори аз не мога да го направя!

Лулин сви вежди замислено.

— Клинтън — каза тя след малко. — Последни пет години все още Клинтън.

Майка ѝ дори не беше разбрала въпроса! Разбира се, че не беше. Винаги бе разчитала на Рут да ѝ обясни какво искат да кажат хората, да повтори думите им от друг ъгъл. „В обратен ред означава назад“, би казала Рут на майка си. Ако д-р Хуей можеше да зададе въпроса на добър китайски, Лулин нямаше да се затрудни да отговори правилно. „Този президент, онзи президент, би казала майка ѝ без колебание, няма разлика, всички лъжци. Няма данъци преди изборите, повече данъци след това. Няма престъпност преди, повече престъпност след. И винаги няма намаляваме социалните помощи. Аз идвам тази страна, не получавам социални помощи. Кое е толкова честно? Няма честно. Само прави хората мързеливи не работят“.

Последваха още нелепи въпроси.

— Знаете ли коя дата сме днес?

— Понеделник.

Дата и ден винаги ѝ звучаха еднакво.

— Коя дата беше преди пет месеца?

— Пак понеделник.

Като се замислиш, тя е права.

— Колко внуци имате?

— Не знам. Тя още неомъжена.

Той не разбра, че тя се шегува!

Лулин беше като губещ състезател в играта „Риск“! Общ резултат за Лулин Янг: минус петстотин точки. И сега в последния кръг от „Риск“...

— Колко годишна е дъщеря ви?

Лулин се подвоуми.

— Четирийсет, може и четирийсет и една.

За майка ѝ Рут винаги беше по-млада, отколкото е всъщност.

— В коя година е родена?

— Също като мен. Годината на Дракона.

Тя погледна към Рут за потвърждение. Майката на Лулин беше Петел.

— Кой месец? — попита д-р Хуей.

— Кой месец? — Лулин запита дъщеря си. Рут сви безпомощно рамене. — Тя не знае.

— Коя година сме сега?

— Хиляда деветстотин деветдесет и осма! — тя изгледа доктора, като че ли той беше идиот, щом не го знае. Рут се успокои, че майка ѝ беше отговорила правилно на един въпрос.

— Мисис Янг, бихте ли изчакали за малко, а ние с дъщеря ви ще излезем, за да определим следващия час за преглед?

— Да, да. Аз няма ходи никъде.

Когато д-р Хуей се обърна да затвори вратата, той се спря.

— И благодаря, че отговорихте на всички въпроси. Сигурно се чувствахте като свидетел в съда.

— Като О. Джей.

Д-р Хуей се засмя.

— Май всички са гледали процеса по телевизията.

Лулин поклати глава.

— О, не, не само гледам по телевизия, аз там, когато става. Той убива жена и онзи приятел, донася нейни очила. Всичко виждам.

Сърцето на Рут се разтуптя силно.

— Ти си гледала документален филм — поясни тя заради д-р Хуей, — възстановка на това, което евентуално се е случило, и то е, все едно че гледаш истинския случай. Това ли искаш да кажеш?

Лулин махна с ръка, отхвърляйки този прост отговор.

— Може би точно ти гледаш документален филм. Аз виждам истински случай — тя показа с жестове. — Той я хваща така, пробожда врата тук — много дълбоко, толкова много кръв. Ужасно.

— Значи в този ден сте били в Лос Анджелис? — намеси се д-р Хуей.

Лулин кимна.

Рут трескаво търсеше логика.

— Не помня някога да си ходила в Ел Ей.

— Как отивам, не знам. Но аз там. Това истина! Аз последвам този мъж, о, подлец той. О. Джей скрива в храст. По-късно отивам в негова къща. Гледам той взима ръкавица, мушва се в градина, връща се обратно вътре смени дрехи... — Лулин се сепна смутена. — Е, той сменя дрехи, аз не гледа, разбира се, обръщам очи. После той тича към летище, почти закъснял, скача на самолет. Аз виждам всичко.

— Видяла сте това и не сте казала на никого?

— Аз уплаших.

— Трябва да е било ужасно да гледате убийството — предположи д-р Хуей.

Лулин кимна храбро.

— Благодаря, че го споделихте. А сега ще почакаете ли тук няколко минути, а ние с дъщеря ви ще отидем в другата стая и ще запишем следващия час за преглед.

— Няма бързане.

Рут последва доктора в другата стая.

— От колко време забелязвате това объркване? — попита без заобикалки д-р Хуей.

Рут въздъхна.

— Малко се влоши през последните шест месеца, може би повече от шест. Но днес изглежда по-зле от обикновено. С изключение на последното, което каза, не се е държала така странно и не е забравяла толкова. По-скоро в главата ѝ е бъркотия и до голяма степен се дължи на това, че не говори съвсем добре английски, както вероятно сте забелязали. Историята с О. Джей Симпсън — нали разбирате, може да е друг езиков проблем. Тя никога не се е изразявала добре...

— На мен ми прозвуча съвсем ясно, че тя си мисли, че е била там — каза внимателно д-р Хуей.

Рут извърна поглед.

— Споменахте на сестрата, че е преживяла катастрофа с кола. Имала ли е травми на главата?

— Ударила си е главата във волана — Рут в миг се обнадежди, че това е липсващата част от пъзела.

— Струва ли ви се, че характерът ѝ се изменя? Депресирана ли е, заядлива ли е?

Рут се опита да отгатне какво би означавало, ако отговори положително.

— Мама винаги е спорила, през целия си живот. Има ужасен характер. Откакто я помня, е в депресия. Съпругът ѝ, моят баща, е бил убит преди четиридесет и четири години. При катастрофа, блъснала го кола и избягала. Тя никога не го преодоля. Може би депресията се влошава, но аз толкова съм ѝ свикнала, че съм последната, която ще я забележи. Колкото до объркването, чудя се дали е мозъчно сътресение от катастрофата, или може би е получила микроинсулт — Рут се опита да си спомни точния медицински термин. — Как беше, транзиторна мозъчна исхемия.

— Дотук не видях никакви симптоми за микроинсулт. Двигателният апарат е без особености, рефлексите са добри. Кръвното налягане е отлично. Но ще се наложи да направим още няколко изследвания, за да сме сигурни, че няма диабет или анемия например.

— Тези заболявания причиняват ли подобни проблеми?

— Биха могли, както Алцхаймер и другите форми на деменция.

Стомахът на Рут се сви. Майка ѝ не беше чак толкова зле. Докторът говореше за неизлечими заболявания. Слава богу, че не му каза за другите неща, които беше предвидила да изброи: спорът ѝ с Франсин за наема; чекът за един милион долара от лотарията в списанието; забравянето, че Фуфу е умряла.

— Значи може да е депресия? — попита Рут.

— Още нищо не сме установили.

— Но ако е депресия, трябва да ѝ кажете, че антидепресантите са женшен и хапчета *почай*.

Д-р Хуей се засмя.

— При нас по-възрастните пациенти най-често са резистентни към западните лекарства. Почувстват ли се по-добре, спират да ги взимат, за да пестят пари.

Той ѝ подаде една бланка.

— Дайте го на Лорейн от компютърния отдел в края на коридора. Нека майка ви мине на преглед при колегите от отделението по психиатрия и неврология, а след месец пак я доведете да я видя.

— Около Празника на пълната луна.

Д-р Хуей извърна очи нагоре.

— Тогава ли е празникът? Никога не знам кога се пада.

— Аз го знам, защото тази година съм домакин на семейното събиране.

Същата вечер, докато приготвяше костура, тя подхвърли вяло на Арт:

— Водих мама на лекар. Може би има депресия.

А Арт каза:

— Друго има ли?

На масата Лулин седна до Рут.

— Много е солено — отбеляза тя на китайски, ровейки в чинията с риба. А после добави: — Кажете на момичетата да си изядат рибата. Не им позволявай да съсипват храната.

— Фия, Дори, защо не ядете? — попита Рут.

— Аз се наядох — отговори Дори. — Преди да се приберем, се отбихме в „Бъргър Кинг“ в Пресидио и хапнахме малко пържени картофи.

— Не трябва да им позволяваш да ядат тази храна! — смъмри я Лулин, продължавайки да говори на китайски. — Кажете им, че им забраняваш да ядат това.

— Момичета, ще ми се да не си разваляте апетита с полуфабрикати.

— А на мен ми се ще вие двете да спрете да си говорите на китайски като шпиони — контрира Фия. — Наистина е много невъзпитано.

Лулин стрелна гневно Рут, а Рут хвърли поглед на Арт, но той се беше навел над чинията си.

— Уайпо говори китайски — оправда се Рут, — защото е свикнала с него.

Рут им беше казала да я наричат „Уайпо“, почтителното обръщение за баба, и те поне го правеха, но после го приеха просто като прякор.

— Тя може да говори и английски — натърти Дори.

— Ц, ц, ц! — изнегодува Лулин към Рут. — Защо баща им не им се скара? Трябва да им каже да те слушат. Защо не се отнася с по-голяма грижа към теб? Нищо чудно, че още не сте се оженили. Няма ти никакво уважение. Поговори с него. Защо не му кажеш да е по-мил с теб?...

На Рут ѝ се прииска отново да изпадне в безмълвие. Искаше ѝ се да викне на майка си да спре да негодува за неща, които не може да промени. В същото време искаше да я защити пред момичетата, особено в този момент, когато очевидно с нея имаше нещо нередно. Лулин се държеше безкрайно грубо, но същевременно беше крехка. Защо Фия и Дори не можеха да го разберат и да се държат по-внимателно?

Рут помнеше как се чувстваше на тяхната възраст. Тя също се възмущаваше, че Лулин говори на китайски пред другите, знаейки, че те не разбират тайните ѝ коментари. „Виж колко е дебела онази жена“, казваше Лулин или „Люи, иди кажи на човека да ни предложи по-добра цена“. Ако Рут я слушаше, майка ѝ се усмиряваше. А ако не се подчиняваше, както си спомни сега, последствията бяха още по-неприятни.

Използвайки китайски думи, Лулин можеше да налива ум в главата на Рут. Да я предупреждава за опасности, болести и смърт.

— Не си играй с нея, пълна е с бацили — каза един ден на шестгодишната Рут, кимвайки към момиченцето на отсрещния тротоар. То се казваше Тереза и беше без две предни зъбчета, имаше екзема на едното коляно, а роклята ѝ бе мръсна. — Видях я да събира стари бонбони по улицата и да ги яде. Виж каква мръсотия излиза от носа ѝ.

Рут харесваше Тереза. Тя се смееше и винаги пазеше в джоба си разни намерени неща: станиолчета, парчета отчупен мрамор, съцветия. Рут току-що се беше преместила в ново училище и само Тереза си играеше с нея. Другите деца страняха и от двете.

— Чу ли ме? — попита Лулин.

— Да — рече Рут.

На следващия ден Рут си играеше в училищния двор.

Майка ѝ стоеше в другия край на двора, наглеждайки останалите. Рут се покатери на пързалката, нетърпелива да се спусне по сребърния вълнообразен улей в хладния черен пясък. Няколко пъти го беше правила с Тереза, без да я види майка ѝ.

Но изведнъж познат глас, висок и остър, проехтя от отсрещната страна на игрището:

— Не! Люи, спри! Какво правиш? Искаш да се потрошиш ли?

Рут стоеше на върха на пързалката, вцепенена от срам. Майка ѝ работеше като лелка в детската градина, а Рут беше в първи клас! Някои от другите първокласници се смееха долу под нея.

— Това майка ти ли е? — подвикнаха те. — Какво кряка?

— Тя не ми е майка! — извика в отговор Рут. — Не знам коя е!

Лулин следеше Рут с поглед. Въпреки че беше точно в противоположния ъгъл на игрището, тя чу всичко, видя всичко. Имаше магически очи на тила.

Не можеш да ме спреш, помисли си ядно Рут. Спусна се по пързалката, с главата напред, ръцете разперени встрани — поза, която само най-смелите и диви момчета биха заели, — бързо, бързо, бързо в пясъка. И после си удари първо лицето, с такава сила, че си прехапа устната, разби си носа, изкриви си очилата и си счупи ръката. Лежеше неподвижна. Светът гореше, удар с червена светкавица.

— Руги е мъртва! — изкрещя едно момче. Момичетата запищяха.

Не съм мъртва, опита се да викне Рут, но сякаш говореше насън. Искаше ѝ се да го изрече, но от устата ѝ не излизаше нищо. Или наистина беше мъртва? Това ли е чувството, да ѝ тече носът, болката в главата и ръката, начинът, по който се движеше, бавно и тромаво като слон във вода? Скоро усети познати ръце да чистят главата и врата ѝ. Майка ѝ я привдигаше, мърморейки нежно:

— Ай-я, как може да си толкова глупава? Я се виж.

От носа на Рут течеше кръв и капеше върху бялата ѝ блуза, цапайки широката ѝ дантелена яка. Лежеше отпусната в скута на майка си, гледайки Тереза и лицата на другите деца. Видя ужаса им, но и възхищението. Ако можеше да се движи, щеше да се усмихне. Най-накрая ѝ обърнаха внимание, новото момиче в училището. Сетне видя лицето на майка си, сълзи се стичаха по бузите ѝ и падаха върху лицето на Рут като мокри целувки. Майка ѝ не ѝ се сърдеше, беше разтревожена, изпълнена с любов. И в изумлението си Рут забрави болката.

По-късно лежеше на кушетката в кабинета на медицинската сестра. Кръвта от носа ѝ беше спряна с марля, а пукнатата устна бе дезинфекцирана. Студена кърпа покриваше челото, а ръката ѝ бе повдигната на торбичка с лед.

— Може би си е счупила ръката — сестрата каза на Лулин. — И вероятно е скъсала няколко нерва. Отокът е доста голям, но не се оплаква, че силно я боли.

— Тя добра, никога не оплаква се.

— Трябва да я заведете на лекар. Разбирате ли? Отидете на лекар.

— Добре, добре, отиде на лекар.

След като Лулин я изведе в коридора, една учителка я окуражи:

— Я виж колко смела била!

Две от по-отраканите момичета дариха Рут с широки усмивки в знак на възхищение. Помахаха ѝ с ръка. И Тереза беше при тях и Рут тайно ѝ се подсмихна.

В колата, на път за лекаря, Рут забеляза, че майка ѝ е необичайно мълчалива. Лулин продължаваше да я гледа, а Рут очакваше всеки момент да я засипят острите ѝ думи: Казах ти, че голямата пързалка е опасна. Защо не ме послуша? Можеше да си разцепиш главата като диня! Сега ще трябва да работя допълнително, за да платя лечението ти. Рут чакаше, но майка ѝ само я питаше от време на време дали я боли. Всеки път Рут клатеше глава в отрицание.

Докато лекарят преглеждаше ръката на дъщеря ѝ, Лулин с мъка пое въздух между зъбите и изпъшка:

— Ай-я! Внимателно, внимателно, внимателно. Тя ранила се много лошо.

Когато бе поставена гипсовата превръзка, Лулин гордо се похвали:

— Учителка, деца, всички много впечатляват. Лути не плаче, не оплаква се, нищо, само мълчи.

Като се прибраха вкъщи, вълнението бе стихнало и Рут усещаше пулсираща болка в ръката и главата. Лулин я сложи в креслото.

— Искаш ли да ти направя оризова каша? Да хапнеш. Това ще ти помогне да се възстановиш. А репички? Да ти дам ли няколко, докато приготвям вечерята?

Колкото повече мълчеше Рут, толкова повече майка ѝ се опитваше да отгатне какво ѝ се яде. Лежейки в креслото, чу Лулин да говори с леля Гал по телефона.

— Почти не умря! Изплаши ме до смърт. Наистина! Не преувеличавам. Беше на косъм да си отиде от този живот и да поеме

към жълтите извори. За малко да си счупя зъбите от стискане, като гледах колко страда... Не, не, никакви сълзи, сигурно е наследила силата на баба си. Ами вече хапва по малко. Не може да говори и отначало си мислех, че си е прехапала езика, но май е от уплахата. Ще дойдете да я видите? Чудесно, чудесно, но кажи на твоите малчугани да бъдат внимателни. Не бих искала ръката ѝ да падне.

Дойдоха с подаръци. Леля Гал донесе шишенце тоалетна вода. Чичо Едмунд подари на Рут нова четка за зъби и подходяща пластмасова чашка. Братовчедите ѝ дадоха книжка за оцветяване, цветни моливи и плюшено кученце. Лулин беше преместила телевизора близо до креслото, защото Рут мъчно виждаше без очила.

— Боли ли? — попита по-малкият ѝ братовчед Сали.

Рут сви рамене, въпреки че в този момент ръката я болеше.

— Еха-а, искам и аз гипс — възкликна Били. С Рут бяха на една възраст. — Тати, може ли и на мен да ми сложат?

— Не дърпай дявола за опашката! — скастри го леля Гал.

Когато Били се опита да смени телевизионния канал, чичо Едмунд строго му нареди да го върне на предаването, което гледаше Рут. Тя никога не беше виждала чичо си да е строг с братовчедите ѝ. Били беше глезльо.

— Защо не говориш? — попита Сали. — И устата ли си си счупила?

— Да бе — обади се Били. — Да не си затъпяла от падането, а?

— Били, престани да се закачаш — сгълча го леля Гал. — Тя си почива. Много силно я боли, за да говори.

Рут се почуди дали е вярно. Мислеше да издаде тих звук, толкова слаб, че никой да не я чуе. Но ако го стореше, всички приятни неща, които ѝ се случваха, можеха да изчезнат. Щяха да решат, че се е оправила, и всичко да си тръгне постарому. Майка ѝ щеше да ѝ се кара, че е невнимателна и непослушна.

Два дни след падането Рут бе безпомощна. Майка ѝ трябваше да я храни, облича и къпе. Лулин ѝ казваше какво да прави:

— Отвори уста. Хапни още малко. Мушни си ръката тук. Старай се да не си мърдаш главата, докато ти реша косата.

Приятно беше да си отново бебе, обгрижвано, невинно.

Като се върна в училище, Рут видя дълга лента от амбалажна хартия, закачена над черната дъска. „Добре дошла, Рут“, пишеше на

нея. Мис Зондегард, учителката, обясни, че всички момчета и момичета са помогнали да я направят. Сетне подкани класа да изръкопляска за смелостта на Рут. Тя се усмихна срамежливо. Сърцето ѝ щеше да изхвъркне. Никога досега не се беше чувствала толкова горда и щастлива. Искаше ѝ се да си беше счупила ръката много по-рано.

По време на обедната почивка момичетата се надпреварваха да я обсипват с въображаеми бижута и да ѝ служат като придворни дами. Тя бе поканена да влезе в „тайния замък“, място, обградено с камъни, близо до пясъчната площадка. Само най-отраканите момичета можеха да бъдат принцеси. Сега принцесите една след друга написаха по нещо върху гипса на Рут. Едната живо се поинтересува:

— Още ли е счупена?

Рут кимна, а друго момиче рече поверително:

— Да ѝ донесем от магическия еликсир.

Принцесите се разпръснаха в търсене на тапи от бутилки, счупени стъклъца и четирилистна детелина.

В края на деня Лулин отиде да вземе Рут от училище. Мис Зондегард я извика настрана и Рут трябваше да се прави, че не ги чува.

— Мисля, че е леко изморена, което е нормално за първия ден след отсъствието. Но малко съм притеснена, че е толкова тиха. Целия ден не обели дума, дори „ох“ не промълви.

— Тя никога не оплаква се — съгласи се Лулин.

— Може и да не е нещо сериозно, но се налага да я следим, ако продължи така.

— Няма проблем — увери я Лулин. — Тя без проблем.

— Трябва да я насърчавате да говори, мисис Янг. Не е желателно това да се превръща в проблем.

— Няма проблем! — повтори за пореден път майка ѝ.

— Накарайте я да каже „хамбургер“, преди да ѝ го дадете. Нека каже „бисквитка“, преди да я получи.

Същата вечер Лулин последва съвета на учителката буквално: поднесе ѝ хамбургер, което никога не беше правила. Лулин не готвеше и не ядеше никакво говеждо. Отвращаваше я, напомняше ѝ разранена плът. Но сега заради дъщеря си сложи на масата сандвич без гарнитурa, а Рут се изпълни с вълнение, че майка ѝ по изключение приготвя американска храна.

— Хамбуга? Кажу „хамбуга“, после яж.

Рут се изкушаваше да проговори, но се страхуваше, че ще развали магията. Една дума и всички хубави неща в живота ѝ щяха да се изпарят. Тя поклати глава. Лулин я насърчаваше, докато мазните вадички на хамбургера не се втвърдиха в грозни бели локвички. Сложи сандвича в хладилника, после поднесе на Рут купа с димяща оризова каша, която, така или иначе, каза тя, е по-полезна за здравето.

След вечеря Лулин почисти кухненската маса и се залови за работа. Извади мастило, четки и руло хартия. С няколко бързи и съвършени замаха тя изписа големи китайски знаци: „Излизаме от бизнеса! След броени дни! Не отказваме поръчки!“. Постави плаката настрана да изсъхне, сетне отрязва нов къс от рулото.

Рут, която гледаше телевизия, след малко забеляза, че майка ѝ я гледа вторачено.

— Защо не учи? — попита Лулин. Още от детската градина тя караше Рут да се упражнява в четене и писане, да ѝ помогне да е „с едни гърди напред“.

Рут вдигна счупената си дясна ръка, която беше в гипс.

— Ела седни тук — нареди майка ѝ на китайски.

Рут бавно се изправи. Уф. Майка ѝ пак подхващаше онези неща.

— Вземи сега това — Лулин постави четка в лявата ръка на Рут.
— Напиши си името.

Първите ѝ опити бяха несръчни, Р-то почти неузнаваемо, ченгелчето на У-то кривваше върху листа като неуправляем велосипед. Рут се изкиска.

— Дръж четката права — учеше я майка ѝ, — не под наклон. Допирай я леко, ето така.

Следващите опити бяха по-сполучливи, но изхабиха цяла страница.

— А сега се опитай с по-дребни букви.

Но буквите приличаха на петна от натопена в мастило муха, въртяща се на гърба си. Когато най-накрая стана време за лягане, упражнението бе глътнало почти двайсет листа, изписани от двете страни. Това беше знак за успех, а също и за разточителство. Лулин никога нищо не пилееше. Тя събра използваните листове, подреди ги накуп и ги сложи в единия ъгъл на стаята. Рут знаеше, че майка ѝ ще

ги използва по-късно за чернова на своята калиграфия, за попиване на мокри петна или натрупани на подложка за топлия тиган.

На следващата вечер, след като се нахраниха, Лулин показа на Рут голям поднос за чаен сервиз, пълен с фин мокър пясък от училищната площадка.

— Ето — каза тя, — упражнявай се с това.

Взе в лявата ръка една пръчица за ядене и надраска думата „уча“ върху миниатюрния плаж. Като свърши, изчисти и изглади пясъка, като прокара пръчицата в легнало положение. Рут последва примера и откри, че така е по-лесно да се пише, а и забавно. Методът с подноса и пръчицата не изискваше деликатната техника на сръчно боравене с четката. Рут можеше да използва сила, която спираше треперенето на ръката ѝ. Написа името си. Чудесно! Все едно играеше с дъската „Нарисувай и изтрий“, която Били получи миналата година за Коледа.

Лулин отиде до хладилника и извади студения сандвич.

— Утре какво искаш яде?

И Рут надраска в пясъка: Б-У-Р-Г-Е-Р.

Лулин са засмя.

— Ха! Значи сега ще отговаряш по този начин!

Следващия ден занесе подноса в училище и го напълни с пясък от същата площадка, на която Рут си беше счупила ръката. Мис Зондегард се съгласи Рут да отговоря на въпросите в пясъка. И когато Рут вдигна ръка на една задача по аритметика и набързо драсна „7“, всички деца скочиха от местата си да хвърлят поглед. Скоро и на тях им се прииска да пишат в пясъка. В междучасието всички наобиколиха Рут. Отрупваха я с внимание. „Дай ми да опитам!“, „На мен, на мен! Тя на мен ми даде!“, „С лявата ръка, иначе не е честно!“, „Рут, покажи на Томи как се прави. Толкова е тъп“.

Върнаха пръчицата на Рут. И тя бързо и лесно написа отговорите на въпросите им: Боли ли те ръката? *Малко*. Мога ли да ти пипна гипса? *Да*. Рики обича ли Беци? *Да*. Ще получа ли ново колело за рождения ден? *Да*.

Държаха се с нея, сякаш беше Хелън Келър, гений, която не е позволила травмата да ѝ попречи да изявява своя ум. Също като Хелън Келър тя просто трябваше да се труди по-усърдно и вероятно това я правеше по-умна — усилието и възхищението на другите. Дори вкъщи

майка ѝ я питаше: „Какво мислиш?“, като че ли Рут знаеше какво да каже само защото записваше отговорите на нейните въпроси в пясъка.

— Как е бобената каша? — попита Лулин една вечер.

И Рут написа: *Солена*. Тя никога преди не беше говорила неодобрително за манджите на майка си, за разлика от нея, която винаги критикуваше ястията си.

— И аз така си мислех — отвърна Лулин.

Удивително! Скоро майка ѝ се допитваше до мнението ѝ по всички въпроси.

— Отиваме напазарува преди вечеря или по-късно? *По-късно*.

— Какво ще кажеш за борсата? Аз инвестирам, мислиш има късмет? *Късмет*.

— Тази рокля харесва ти? *Не, грозна*. Рут никога не беше упражнявала такава сила чрез думите.

Майка ѝ склучи вежди и прошепна на китайски:

— Баща ти обичаше тази стара рокля и не мога да я изхвърля — очите ѝ се навлажниха. Тя въздъхна, после каза на английски: — Мислиш липсвам на баща ти?

Рут бързо написа: *Да*. Лулин се усмихна радостно. И тогава на Рут ѝ хрумна идея. Винаги беше искала да има малко кученце. Сега бе моментът да си го измоли. Тя надраска в пясъка: *Кутре*.

Майка ѝ въздъхна. Взря се в буквите и поклати глава в недоумение. Е, добре, помисли си Рут, това желание няма да ми се изпълни. Но тогава майка ѝ започна да хленчи: „Кутре, Кутре“, на китайски. Тя подскочи, а гърдите ѝ се надигнаха и се отпуснаха.

— Скъпа лельо — изплака Лулин, — ти си се върнала. Аз съм твоето Кутре. Прощаваш ли ми?

Рут остави пръчицата.

Лулин хлипаше.

— Скъпа лельо, о, скъпа лельо! Не исках да умираш! Вината беше изцяло моя. Ако можех да променя съдбата, бих предпочела да умра, отколкото да страдам без теб...

О, не. Рут знаеше какво означава това. Майка ѝ понякога ѝ разказваше за духа на скъпата леля, обитаващ въздуха, една жена, която не се е държала добре и е завършила живота си в Края на света. Там отиваха всички лоши хора: в бездънната яма, където никой не

може да ги намери, и те си остават там, бродейки с провиснала до петите коса, мокри и мръсни.

— Моля те, кажи ми, че не ми се сърдиш — продължи майка й. — Дай ми знак. Опитвала съм се да ти кажа колко съжалявам, но не знам дали си ме чувала. Чуваш ли ме? Кога дойде в Америка?

Рут седеше стихнала, неспособна да помръдне. Искаше да се върнат на темите за храната и дрехите.

Майка й мушна пръчицата в ръката й.

— Вземи я и направи следното. Затвори очи, обърни лице към небето и говори с нея. Изчакай отговора й и после го запиши. Бързо, затвори очи.

Рут стисна очи. Видя жената с коса до петите.

Отново чу майка си да говори на китайски:

— Скъпа лельо, това, което ти казах, преди да починеш, беше на шега. А след смъртта ти се опитах да намеря тялото ти.

Рут отвори очи. Във въображението й дългосият дух витаеше в кръг.

— Спуснах се в клисурата. Търсех и търсех. Ох, бях полудяла от мъка. Само да те бях намерила, щях да занеса костите ти в пещерата и да те погребя подобаващо.

Рут почувства, че нещо докосна рамото й, и подскочи.

— Питай я дали разбира какво й казвам — нареди Лулин. — Питай я дали съдбата ми се е променила. Проклятието свършило ли е? Избавени ли сме? Напиши отговора.

Какво проклятие? Рут сега се втренчи в пясъка, донякъде вярвайки, че лицето на мъртвата жена ще изникне в кървава локва. Какъв отговор чакаше майка й? *Да* означаваше ли, че проклятието е отминало? Или че все още тегне? Тя допря пръчицата до пясъка и не знаейки какво да напише, прокара линия, а под нея още една. Изтегли още две линии и направи квадрат.

— Уста! — възкликна майка й, очертавайки с пръст квадрата. — Това е йероглифът за „уста“! — Тя погледна Рут вторачено. — Ти го написа, а не знаеш да пишеш на китайски! Почувства ли, че скъпата ми леля направлява ръката ти? Какво усети? Кажи ми.

Рут поклати глава. Какво ставаше? Искаше да извика, но не посмя. Нали се предполагаше, че не може да издава звуци.

— Скъпа лелю, благодаря ти, че помагаш на дъщеря ми. Прости ми, че тя говори само английски. Сигурно ти е трудно да говориш чрез нея по този начин. Но сега знам, че можеш да ме чуеш. И разбираш какво имам предвид, искам да занеса костите ти в Устата на планината, при Маймунската челюст. Никога не съм го забравяла. Веднага щом отида в Китай, ще изпълня дълга си. Благодаря ти, че ми напомняш.

Рут се чудеше какво беше написала. Как можеше един квадрат да означава всичко това? Наистина ли имаше дух в стаята? Какво ставаше с ръката и пръчицата? Защо ръката ѝ трепереше?

— Тъй като скоро няма да мога да се върна в Китай — продължи Лулин, надявам се, че все пак ще ми простиш. Знай, че откакто ти ме напусна, животът ми е нещастен. Затова те моля да ми вземеш живота, но да пазиш дъщеря ми, ако проклятието не може да бъде отменено. Сигурна съм, че последното ѝ прекеждие беше предупреждение.

Рут изпусна пръчицата. Жената с кървавата коса се опитваше да я убие! Значи беше вярно, онзи ден на площадката тя почти не умря. Беше си го помислила и се оказа истина.

Лулин взе пръчицата и се опита да я сложи в ръката на Рут. Но Рут я сви в юмрук. Бутна подноса настрана. Майка ѝ го върна обратно и продължи да бръщолеви глупости:

— Колко съм щастлива, че най-накрая ме намери! Толкова години чакам! Сега двете можем да си говорим. Всеки ден ще ми даваш съвети как най-правилно да постъпвам.

Лулин се обърна към Рут.

— Помоли я да идва всеки ден.

Рут поклати глава. Опита се да се изхлузи от стола.

— Помоли я — настоя Лулин и удари по масата до подноса.

И тогава Рут най-накрая си върна гласа.

— Не — отвърна силно тя. — Не мога.

— Ай-я! Вече отново можеш да говориш — майка ѝ беше минала на английски. — Скъпата леля излекувала те?

Рут кимна.

— Това значи проклятие няма?

— Да, но тя каза, че сега трябва да се връща. И добави, че трябва да си почина.

— Тя прощава на мен? Тя...

— Каза, че всичко ще е наред. Всичко. Разбра ли? Не бива повече да се притесняваш.

Лулин изхлипа с облекчение.

Докато караше майка си към къщи след вечеря, Рут се удивяваше какви притеснения са я терзали на тази ранна възраст. Но това не беше нищо в сравнение с нещата, които се налага да преживяват повечето деца в днешно време. Недоволна майка? Това си беше бял кахър пред пистолети, банди и болести, предавани по полов път, да не говорим за тревогите на родителите: педофили в Интернет, шарените хапчета екстази, гърмежи в училище, анорексия, булимия, самоосакатяване, озоновата дупка, бактериите. Рут ги изброи механично на пръсти и това ѝ напомни, че до края на деня има да свърши още една задача — да се обади на Мириам и да я пита дали пуска децата на фамилното събиране.

Тя хвърли поглед на часовника си. Беше почти девет, неподходящо време да звъниш на някого, който не ти е близък приятел. Вярно, с Мириам ги свързваше най-тясна близост — момичетата и техният баща. Но те се отнасяха една към друга с учтивостта на непознати. Често се натъкваше на Мириам, когато оставяше или взимаше момичетата, на спортни състезания в училище, а веднъж я срещна в спешното отделение, където Рут беше завела Дори, когато си счупи глезена. С Мириам водеха банални разговори за скорошни болести, за лошото време и уличните задръствания. При други обстоятелства вероятно щеше да им бъде приятно да си общуват. Мириам беше умна, забавна и амбициозна, а на Рут тези качества ѝ харесваха. Макар че Рут се дразнеше, когато Мириам подхвърляше между другото за интимните моменти, които беше споделяла с Арт, преди да се разделят: веселата екскурзия до Италия, бенката на гърба му, която трябваше да се провери за меланом, слабостта му към масажа. Предишната година Мириам беше подарила на Арт за рождения му ден удостоверение за второ ниво към курса на любимия ѝ масажист, подарък, който за Рут беше неуместно интимен.

— Проверяваш ли редовно онази бенка? — Мириам попита Арт по друг повод и Рут се престори, че не чува, като през цялото време си ги представяше какви са били като по-млади и влюбени, а Мириам все още беше сериозно загрижена, за да обърне внимание и на най-малката промяна в размера на една бенка. Рут си представи как са мързелували

в тосканската вила, чийто прозорец в спалнята гледа към обли хълмове, покрити с овошки, кискайки се и кръщавайки бенките по гърбовете си, сякаш са съзвездия. Виждаше ги: с продължителни поглаждания масажираха бедрата си с благовонно масло. Веднъж Арт направи масаж и на Рут и тя си помисли, че съпругът ѝ трябва да е научил от някого тази техника. Въпреки това, винаги когато се опитваше да масажира бедрата ѝ, тя се стягаше. Чрез масаж просто не можеше да се отпусне. Усещаше, че я гъделичка, че губи контрол над себе си, после я обземаше клаустрофобия и такава паника, че ѝ идваше да скочи и да избяга.

Никога не каза на Арт за паниката. Само сподели, че за нея масажът е загуба на време и пари. И макар че проявяваше любопитство към сексуалния му живот с Мириам и с други жени, Рут никога не питаше за преживяванията му в леглото с предишни любовници. А той не питаше за нейните. Шокира се от това, че Уенди не оставяше на мира Джо и го караше да ѝ разказва в най-големи подробности предишните си креватни и плажни лудории, както и да сподели какво точно е изпитал първия път, когато е спал с нея.

— И той ти казва каквото поискаш? — учуди се Рут.

— Казва си името, рождената дата и номера на осигурителната сметка. А после го тормозя, докато не си признае всичко.

— Накрая доволна ли си?

— Хващат ме нервите!

— Тогава защо питаш?

— Част от мен смята, че всичко негово е и мое, чувствата му, фантазиите му. Знам, че не е редно, но емоционално така приемам нещата. Неговото минало е мое минало, то ми принадлежи. Ей, да му се не види, ако можех да намеря детската му кутия с играчки, щях да поровя в нея и да кажа: „Моя“. Бих искала да видя какви еротични списания е криел под дюшека и ги е измъквал оттам, за да мастурбира.

При тези думи Рут се изсмя гласно, но в себе си чувстваше неудобство. Дали повечето жени задават подобни въпроси на съпрузите си? Мириам беше ли питала Арт за тези неща? Миналото на Арт повече на Мириам ли принадлежеше или на нея?

Гласът на майка ѝ я сепна:

— Та как Фуфу?

Не отново. Рут пое дълбоко въздух.

— Фуфу е добре — рече този път.

— Наистина? — почуди се Лулин. — Тази котка стара. Ти късметлийка тя още не умряла.

Рут толкова се изненада, че се разсмя. Това приличаше на досадата да я гъделичкат. Не я понасяше, но не можеше да овладее рефлекса си да се изсмее на висок глас. Сълзи залютяха в очите ѝ и тя се зарадва, че в колата е тъмно.

— Защо смееш се? — скастри я Лулин. — Аз не шегува. И не пуска куче в заден двор. Знам някой направи това. Сега котка мъртва!

— Права си — отвърна Рут, като се опитваше да внимава в пътя. — Ще бъда по-предпазлива.

---

[1] Официалният китайски език (кит.) — Б.пр. ↑

Вечерта на Празника на пълната луна ресторантът „Фаунтън Корт“ бе претъпкан с чакащи посетители, които се изтичаха през вратата като драконова опашка. Арт и Рут си проправиха път през тълпата.

— Извинете. Ние сме с резервации.

Вътре в салона жужеше от разговорите на стотина радостни хора. Децата барабаняха с пръчиците за хранене върху порцелановите чаши за чай и стъклените за вода. Келнерът, който заведе Рут и Арт до техните маси, трябваше да надвиква дрънченето на чиниите, които се сервираха и прибираха от масите. Докато Рут го следваше, тя вдъхна смесените ухания на дузина предястия. Поне храната щеше да е добра тази вечер.

Рут беше избрала „Фаунтън Корт“, защото той бе един от малкото ресторанти, в които майка ѝ изобщо не беше поставяла под съмнение приготвянето на ястията, отношението на келнерите или чистотата на купите. Първоначално Рут бе резервирала две маси за нейните роднини и приятели, както и за двете момичета и родителите на Арт, които щяха да дойдат от Ню Джърси. Тя не беше предвидила бившата жена на Арт — Мириам, съпруга ѝ Стивън и двете им момченца Анди и Бойрегард. Преди седмица Мириам се беше обадила на Арт с молба.

Щом научи каква е молбата, Рут се заинати:

— Няма място за още четирима души.

— Знаеш я Мириам — увещаваще я Арт. — Тя никога не приема „не“ като отговор. Освен това сега е единственият шанс нашите да я видят, преди да заминат за Кармел.

— И къде ще седнат? На друга маса?

— Винаги можем да се сгъстим на повече столове — отвърна Арт. — Това е просто вечеря.

Специално това събиране за Рут не беше „просто вечеря“. То бе техният китайски ден на благодарността, фамилна среща, чийто домакин тя беше за първи път. Дълго бе мислила как да го организира,

какво би трябвало да означава, какво е значението на семейството, не само кръвните роднини, но и онези, които бяха обединени от миналото и щяха да останат заедно през годините, хора, на които бе признателна, че ги има в живота ѝ. Искаше да благодари на всички празнуващи за приноса им към нейното чувство за родство. Мириам щеше да ѝ напомня, че миналото невинаги е било добро, а бъдещето е несигурно. На Арт обаче тези думи биха му прозвучали дребнаво, а Фия и Дори щяха да си помислят, че Рут се държи подло.

Без повече възражения Рут направи промени в последния момент: обади се в ресторанта да смени броя на гостите. Преразпредели местата. Поръча допълнителни порции за двама възрастни и две деца, които не са особени любители на китайската кухня. Рут предполагаше, че придирчивостта на Фия и Дори към непознатата храна идва от майка им.

Първи в ресторанта пристигнаха родителите на Арт.

— Арлин, Марти — посрещна ги Рут. Вежливо се разцелуваха по двете бузи. Арлин прегърна сина си, а Марти леко го удари с юмрук два пъти по рамото и сетне по челюстта.

— Ще ме нокаутираш — рече Арт, подхващайки техния обичаен диалог между баща и син.

Семейство Кемънс изглеждаше безупречно в елегантните си дрехи и се открояваше на фона на навалищата от неофициално облечени клиенти. Рут носеше ръчно боядисана с восък индонезийска блуза и плисирана пола. Забеляза, че Мириам бе облечена като Кемънс, в дизайнерски тоалети, които се гладят професионално и се чистят химически. Мириам обичаше родителите на Арт, а те я обожаваха, докато Рут усещаше, че към нея те никога не бяха изпитвали обич. Въпреки че с Арт се запознаха, след като разводът бе почти приключил, Марти и Арлин вероятно я приемаха като натрапница, като причина Мириам и Арт да не се помирят. Рут бе почувствала, че Кемънс се надяват тя да е само кратък преход в живота на Арт. Никога не знаеха как да я представят. „Това е Артовата... ъ-ъ, Рут“, казваха те. Бяха мили с нея, разбира се. Поднасяха ѝ чудесни подаръци за рождения ден, шал от копринено кадифе, „Шанел 5“, лакиран поднос за чай, но нищо, което би могла да подели с Арт или да остане за неговите момичета — или за бъдещи деца, тъй като, що се отнася до това, тя не можеше да дари Кемънс с други внуци. Мириам, от друга

страна, бе родна майка на техните внучки, пазителка на ценните вещи за Фия и Дори. Марти и Арлин вече ѝ бяха предали семейните ценности, кристала и мезузаха^[1], целуван от пет поколения на фамилията от времето, когато са живели в Украйна.

— Мириам! Стивън! — възкликна Рут, полагайки усилие да звучи въодушевено. Здрависаха се, а Мириам набързо я прегърна и махна на Арт през масата.

— Радвам се, че дойдохте — рече неловко Рут и се обърна към момчетата: — Анди, Бойрегард, как сте?

По-малкият, който бе на четири, я поправи с тънко гласче:

— Сега се казвам Бумър.

— Страшно мило от твоя страна, че ни покани — Марти рече на Рут с възторжен изблик. — Надявам се, че не сме те затруднили.

— Ни най-малко.

Мириам разпери широко ръце към Марти и Арлин и се завтече да ги прегърне горещо. Тя носеше зеленикавокафяв костюм с огромна надиплена яка. Медночервената ѝ коса бе подстригана в строга прическа тип „паж“. Рут си спомни откъде идваше името на прическата. Мириам приличаше на онези пажове от ренесансовите картини.

Появи се братовчедът ѝ Били, когото другите сега наричаха Бил, а след него се тътреха втората му жена Дона и четирите им събрани от двата брака деца, на възраст от девет до седемнайсет. Рут и Били се залюляха в прегръдка. Той я потупа по гърба, както правеха мъжете със своите приятели. В детството Рут го смяташе за кльоцав досаден хлапак и грубиян, но тези черти се превърнаха в лидерски качества. Днес оглавяваше компания в областта на биотехнологиите и нашишкавя от благополучието.

— Боже, колко се радвам да те видя — възкликна той. Рут в миг се поуспокои за събирането.

Сали, винаги най-общителната, влезе шумно, подвиквайки имената на гостите и вряскайки, следвана от съпруга си и двете си момченца. Тя беше авиоинженер и пътуваше по целия свят като нещо лице към адвокатски кантори, само към ищци. Инспектираше обстоятелствата и местата на катастрофи с предимно малки самолети. Непрестанно бърбореше, беше весела и дружелюбна, не я плашеха хората или новите приключения. Съпругът ѝ Джордж бе виолончелист

в симфоничния оркестър на Сан Франциско, беше тих, но с радост вземаше инициативата в свои ръце, когато Сали му подадеше реплика за импровизация. „Джордж, кажи им за кучето, дето изскочи на сцената в Стърн Гроув и се изпика върху микрофона и извади от строя цялата озвучителна система.“ После Джордж повтаряше дословно разказаното от Сали.

Рут вдигна поглед и мярна Уенди и Джо, които се озъртаха в тълпата. Зад тях беше Гидиън, спретнато облечен и в идеален вид както обикновено, държейки в ръка скъп букет от тропически цветя. Когато Уенди се обърна и го видя, тя се усмихна с фалшива радост, а той се престори на не по-малко въодушевен. Веднъж го бе нарекла „натегач, който ще си изкриви врата, оглеждайки се през рамото ти за важни клечки, за да си дърдори с тях“. Гидиън ѝ беше казал в замяна, че е „простакеса, която въобще не е способна да проумее защо не е прилично да удостоява всички на масата с потресаващи подробности за менструалните си проблеми“. Рут си мислеше да не ги кани и двамата, а само единия, но в един глупав момент на смелост реши, че те ще трябва просто да се разберат помежду си, дори ако получи киселини в стомаха, докато ги гледа.

Щом зърна Рут, Уенди помахна с две ръце и после двамата с Джо спокойно прекосиха салона на ресторанта. Гидиън вървеше на сигурно разстояние зад тях.

— Намерихме място да паркираме точно отпред! — похвали се Уенди. Вдигна да покаже талисмана си, пластмасово ангелче с лице на брояч на паркинг. — Казвам ви, всеки път помага!

Беше подарила едно ангелче на Рут, а тя го бе поставила на таблото, но непрекъснато получаваше фишове за неправилно паркиране.

— Здравсти, захарче — поздрави Гидиън с обичайния си сдържан тон. — Изглеждаш бляскаво. Или е от пот и вълнение?

Рут, която му бе казала по телефона, че Мириам ще се натресе на събирането, го целуна по двете бузи и му прошепна къде седи бившата на Арт. Гидиън вече ѝ бе предложил да влезе в ролята на шпионин и после да ѝ докладва всички ужасии, които Мириам ще наприказва.

Арт се приближи до Рут.

— Как върви?

— Къде са Фия и Дори?

— Отидоха да потърсят някакъв компактдиск в „Грийн Епъл Анекс“.

— Пуснал си ги да ходят сами?

— Магазинът е нагоре по улицата и казаха, че след десет минути се връщат.

— А къде се бавят още?

— Може би са ги отвлекли.

— Изобщо не е смешно.

Майка ѝ казваше, че не е на хубаво да се говори така. Тъкмо в този момент влезе Лулин, дребничкото ѝ тяло контрастираше с поедрото телосложение на Гаолин. След няколко секунди дойде и чичо Едмунд. Рут понякога се чудеше дали баща ѝ щеше да изглежда така — висок, с приведени рамене, с корона от гъста бяла коса и широки отпуснати движения на ръцете и краката. Чичо Едмунд имаше склонност да разказва лошо вицове, да утешава изплашени деца и да раздава борсови съвети. Лулин често казваше, че двамата братя изобщо не си приличат, бащата на Рут бил доста по-красив, по-умен и много честен. Единственият му недостатък бил прекалената му доверчивост, може би и разсеяността, когато силно се концентрирал, също като Рут. Когато дъщеря ѝ не ѝ обръщаше внимание, Лулин често преповтаряше обстоятелствата, при които е загинал баща ѝ.

— Твой тати вижда зелена светлина, вярва онази кола спре. Тряс! Прегазва, влачи го между две пресечки, още толкова, никога не спира.

Майка ѝ каза, че е починал заради проклятието, същото, заради което Рут си счупи ръката. И понеже тази тема се споменава многократно, когато Лулин бе недоволна от дъщеря си, като малка Рут си мислеше, че проклятието и смъртта на баща ѝ са свързани с нея. Сънуваше периодично повтарящи се кошмари за ранени хора в кола без спирачки. Винаги проверяваше по няколко пъти спирачките, преди да потегли.

Макар салонът да бе обширен, Рут видя, че Лулин ѝ се усмихва радостно с майчинско обожание. От това сърцето ѝ се сви, бе едновременно щастлива и тъжна да види майка си в този специален ден. Защо отношенията им не бяха такива винаги? На колко ли още събирания като днешното щяха да присъстват?

— Честита Пълна луна — поздрави Рут, щом майка ѝ се приближи до масата. Даде ѝ знак да седне до нея. Леля Гал зае мястото

от другата страна на Рут и тогава останалите членове на фамилията се разположиха по местата си. Рут видя, че Арт е до Мириам на другата маса, която бързо се оформи като некитайския сектор.

— Ей, ние да не би да сме в бялото гето, а? — подхвърли Уенди. Тя седеше с гръб към Рут.

Когато най-накрая се появиха Фия и Дори, Рут си помисли, че не е редно да им се кара пред майка им и пред Арлин и Марти. Двете момичета помахаха на всички.

— Здравейте — поздравиха те, а сетне изгукаха: — Здравсти, Буби и Попи — и се хвърлиха на вратовете на баба си и дядо си. Момичетата никога не прегръщаха Лулин по свое желание.

Вечерята започна със смайващи ордьоври, наредени върху „мързеливата Сюзън“, както Лулин наричаше въртящия се поднос върху масата. Възрастните се удивяваха и ахкаха, децата викаха: „Умирам от глад!“.

Келнерите сервираха ястията, които Рут беше поръчала по телефона: сладко желирана риба „фениксова опашка“, вегетарианско пиле, направено от парчета тофу, и рибено желе, любимото на Лулин, подправено със сусамово олио и поръсено с кубчета кромид лук.

— Кажете ми — обади се Мириам, — животно, зеленчук или минерал е това?

— Ето, мамо — каза Рут, поднасяйки платото с рибеното желе, — първо ти си сложи, защото си най-голямото момиче.

— Не, не — рече машинално Лулин. — Сложи си на теб.

Рут пренебрегна ритуала на първия отказ и напълни чинията на майка си с подобни на юфка лентички от рибеното желе. Лулин веднага започна да яде.

— Какво е това? — Рут чу Бумър да пита на другата маса. Той се намръщи при вида на потрепващата купчина с рибено желе, която се въртеше върху „мързеливата Сюзън“.

— Червеи! — пошегува се Дори. — Опитай ги.

— Уфф! Махни ги! Махни ги! — изпищя Бумър.

Дори се превиваше от смях. Арт подаде на Рут цялото рибено желе и тя почувства, че я свива стомахът.

Сервираха нови ястия, кое от кое по-странно, съдейки по изражението на некитайските лица. Тофу с мариновани зеленчуци.

Морски краставички, любимите на леля Гал. И лепкави оризови пайове. Рут си мислеше, че децата ще ги харесат. Беше се излъгала.

По средата на вечерята Ники, шестгодишният син на Сали, рязко завъртя „мързеливата Сюзън“, мислейки, че може да я метне като летяща чиния, и чучурът на чайника цопна в една чаша с вода. Лулин изскимтя и подскочи. От скута ѝ капеше вода.

— Ай-я! Защо правиш това?

Ники скръсти ръце и в очите му бликнаха сълзи.

— Няма нищо, зайче — утеша го Сали. — Извини се и следващия път я завърти по-бавно.

— Тя беше зловна към мен — намуси се Ники по посока на Лулин, която сега си чистеше полата със салфетка.

— Миличко, Стара леля просто се изненада, нищо повече. А пък ти си толкова силен — същински бейзболен играч.

Рут се надяваше, че майка ѝ няма да гълчи повече Ники. Спомни си как Лулин изброяваше всички случаи, в които Рут е разливала храна или мляко, питайки на глас невидими сили защо дъщеря ѝ не се е научила да се държи добре. Рут погледна Ники и си представи каква ли щеше бъде, ако имаше деца. Сигурно и тя щеше да реагира като майка му, неспособна да сдържи подтика си да се кара на детето, докато то не се почувства победено и не се разкае.

Поръчаха още питиета. Рут забеляза, че Арт пие втора чаша вино. Изглежда, водеше оживен разговор с Мириам. Пристигнаха други блюда, точно навреме, за да се разсее напрежението. Патладжан соте с пресни листа от босилек, крехък самур, овалян в чеснови резенчета, китайският вариант на полента, задушена в пикантен сос от месо, едри черни гъби, глинен гювеч във формата на лъвска глава с кюфтета и оризово фиде. Дори „чужденците“, съобщи Лулин, харесват яденето. Леля Гал се наведе към Рут и извисявайки глас в шума, рече:

— Двете с майка ти хапнахме много вкусни неща в Сун Хонконг миналата седмица. Но за една бройка да идем в затвора!

Леля Гал обичаше да подхвърля шокиращи истории и сетне да чака слушателите да се хванат на въдицата.

Рут се включи в играта.

— В затвора?

— О, да! Майка ти влезе в шумен спор с келнера, каза, че вече е платила сметката — леля Гал поклати глава. — Келнерът имаше право,

още не беше платена. — Тя потупа Рут по ръката. — Спокойно! По-късно, когато майка ти не гледаше, аз платих. И както виждаш, размина ни се затворът и ето ни тук! — Гаолин взе още няколко хапки, облиза се, после отново се наведе към племенницата си и прошепна: — Дадох на майка ти един голям плик с корени от женшен. Те са добър цяр при объркване. — Тя кимна, а Рут кимна след нея в отговор. — Понякога ми звъни от станцията на метрото да ми каже, че е пристигнала, а аз дори не знам, че ще идва! Няма нищо лошо, разбира се, винаги е добре дошла. Но в шест сутринта? Аз не съм рано пиле! — Изкиска се тя, а на Рут ѝ се зави свят и се засмя престорено.

Какво ѝ имаше на майка ѝ? Депресията можеше ли да причини подобно объркване? Следващата седмица, когато бе насрочено повторното посещение при доктор Хуей, щеше да го обсъди с него. Ако той предпишеше на майка ѝ антидепресанти, може би тя щеше да склони да ги взима. Рут съзнаваше, че трябва да ходи по-често при майка си. Лулин много пъти се оплакваше от самотата и очевидно се опитваше да запълни някаква празнота, като ходеше от време на време на гости на Гаолин.

В затишието преди десерта Рут се изправи и произнесе кратко слово.

— С напредването на годините осъзнавам колко голямо е значението на семейството. То ни напомня за важните неща. Онази връзка с миналото. Общата фамилна шега за това да бъдеш Янг^[2], макар и да остаряваш. Традициите. Фактът, че не можем да се отървем един от друг, независимо от усилените ни опити. Ние сме свързани заедно във времето чрез костите, споени с лепкав ориз и пудинг от касава. Благодаря на всички за това, че сте такива, каквито сте.

Тя пропусна поименните почитания, тъй като нямаше какво да каже за Мириам и нейната компания.

След това Рут раздаде опаковани кутии с лунни кейкове и шоколадови зайчета за децата.

— Благодаря ти! — извикаха те. — Супер!

Най-сетне Рут малко се поуспокои. Все пак идеята да бъде домакин на вечерята беше добра. Въпреки неловките моменти събиранията бяха важни, ритуал, съхраняващ това, което е останало от семейството. Не ѝ се искаше да се разделя с братовчедите си, но се

опасяваше, че отиде ли си по-старото поколение, роднинските връзки щяха да се прекъснат. Трябваше да направят това усилие.

— Още подаръци — обяви Рут и подаде няколко пакетчета. Беше открила много хубава стара снимка на Лулин и Гаолин като момичета, обградили майка си. Извади негатив от оригинала, сетне поръча снимки в размер осем на десет инча и ги постави в рамки. Имаше желание това да бъде символична почит към семейството ѝ, един подарък, който ще остане в бъдещето. И наистина, всички, получили подаръци, възкликнаха одобрително.

— Страхотно — отбеляза Били. — Хей, деца, познайте кои са тези две сладурани!

— Виж ни колко сме хубавки — въздъхна умислено леля Гал.

— Ей, лельо Лу — пошегува се Сали, — имаш вид на депресарка на тази снимка.

Лулин отвърна:

— Това, защото мама току-що умряла.

Рут си помисли, че майка ѝ не е разбрала правилно Сали. „Депресарка“ не беше в речника на Лулин. Тяхната майка бе починала през 1972 г. Рут посочи снимката:

— Виждаш ли? Майка ти е тук. А това си ти.

Лулин поклати глава.

— Това не моя истинска майка.

Рут трескаво разсъждаваше, опитвайки се да си обясни какво искаше да каже Лулин. Леля Гал изгледа учудено племенницата си, като вирна брадичка в знак, че запазва мълчание. Останалите се смълчаха и свиха загрижено вежди.

— Това е Уайпо, нали? — Рут се обърна към леля Гал, мъчейки се да запази равнодушие. Щом Гаолин кимна, Рут радостно рече на майка си: — Е, ако това е майката на сестра ти, би трябвало да е и твоята.

Лулин изсумтя:

— Гаолин *не* моя сестра!

Рут чу как пулсът ѝ бумтеше в главата. Били се прокашля в неприкрит опит да смени темата.

Майка ѝ продължи:

— Тя моя родственица.

Всички избухнаха в смях. Лулин изрече финала на виц! Разбира се, те наистина бяха родственици, етърви, омъжени за двама братя. Какво облекчение! Майка ѝ не само че бе права, тя беше умна.

Леля Гал се обърна към Лулин и се намуси с престорено раздражение:

— Защо се държиш толкова лошо с мен, а?

Лулин търсеше нещо в портмонето си. Извади малка фотография и я подаде на Рут.

— Ето — рече на китайски. — Тази жена тук, тя е моята майка.

Студени тръпки полазиха Рут. Фотографията беше на Лулиновата бавачка, на Бао бому, скъпата леля.

Тя бе облечена с жакет с висока яка и странна шапчица, която изглеждаше като направена от слонова кост. Беше неземно красива. Очите ѝ раздалечени и извити нагоре, имаше прям и дързък поглед. Сводестите ѝ вежди подсказваха буден ум, сочните устни — чувственост, считана за непристойна по онова време. Очевидно фотографията бе направена преди инцидента, при който лицето ѝ обгоряло и се сгърчило в неизменна грозота. Когато Рут се взря потблизо в снимката, изражението на жената изглеждаше дори още по-необичайно тревожно, сякаш провиждаше бъдещето и знаеше, че то е прокълнато. Това бе лудата жена, грижила се за Лулин от нейното раждане, напълнила главата ѝ със страхове и суеверия. Майка ѝ беше казала, че когато била на четиринасет, бавачката ѝ се самоубила по ужасяващ начин, „твърде лош за разправяне“. Както и да го била сторила бавачката, тя успяла да ѝ внуши, че вината е нейна. Скъпата леля бе причината Лулин непоклатимо да вярва, че никога не би могла да бъде щастлива, да очаква винаги най-лошото, да се терзае, докато то не я сполети.

Рут спокойно се опита да насочи майка си към логиката.

— Това е била бавачката ти — придума я внимателно тя. — Вероятно искаш да кажеш, че тя наистина ти е била като майка.

— Не, точно тя родна майка — настояваше Лулин. — Тази тук мама на Гаолин — Тя показва снимката в рамка.

Замаяна, Рут чу, че Сали пита Били как е минала ски ваканцията в Аржентина миналия месец. Чичо Едмунд подкани внука си да опита от черните гъби. Рут продължи да се пита: Какво става? Какво става?

Усети, че майка ѝ я тупа по рамото.

— Аз също имам подарък за теб. Рано рожден ден, давам ти сега — бръкна в чантата си и извади обикновена бяла кутия, завързана с панделка.

— Какво е това?

— Отвори, не питай.

Кутията бе лека. Рут развърза панделката, отвори капака и пред погледа ѝ проблесна нещо сиво. Беше огърлица от перли с неправилна форма, всяка с големината на гумено топче. Изпробване ли беше това? Или майка ѝ действително бе забравила, че Рут ѝ я подари миналата година? Лулин се ухили многозначително — о, да, щерка ѝ не може да повярва на щастieto си!

— Най-хубави неща вземи сега — добави Лулин. — Няма нужда чака, докато аз мъртва — извърна глава, преди Рут да успее да ѝ ги върне или да ѝ благодари. — Така или иначе, това не струва много. — Потупа се по кока, опитвайки се да си натъпче гордостта обратно в главата. Рут неведнъж бе виждала този жест. „Ако някой перчи, че дава щедро, би казала майка ѝ, това всъщност не щедро.“ Доста от съветите ѝ бяха свързани с това изобщо да не показваш какви са в действителност мотивите ти във всяко едно отношение: при надежда, разочарование и особено в любовта. Колкото по-малко показваш, толкова по-истински са чувствата ти.

— Тази огърлица от дълго време в моето семейство — Рут чу майка си да казва.

Вгледа се в мънистата, спомни си кога ги видя за пръв път в един магазин на Кауай. „Таитянски черни перли“, пишеше на етикета, двайсетдоларова стъклена дрънкулка, която носиш, за да не се потиш през тропическите слънчеви дни. Влюбени отскоро, с Арт бяха ходили на острова. После, като се върна вкъщи, тя се сети, че е пропуснала рождения ден на майка си, дори не беше ѝ минало през ума да ѝ се обади, докато пиеше май — тай^[3] на плажа. Бе сложила в кутийка евтиното украшение, носено два пъти, и подарявайки на майка си нещо, което е прекосило океана, тя се надяваше, че ще остави у Лулин впечатление, че е мислила за нея. Майка ѝ допусна грешка тъкмо в откровеността си, като наблегна, че огърлицата „не струва много“, тъй като криво разбираше скромността, с която искаше да подчертае, че подаръкът е доста скъп и че истинските перли са доказателство за дъщерната обич. Носеше огърлицата навсякъде и Рут започваше да я

измъчва вина, щом дочуеше майка си да се хвали пред приятелките: „Виж какво ми купи дъщеря ми Лути“.

— О, много са красиви! — прошепна Гаолин, поглеждайки към това, което Рут държеше в ръката си. — Я да ги видя — и преди Рут да се опомни, леля ѝ грабна кутийката. Присви устни. — Хм — отрони тя, проучвайки джунджурията. Леля Гал беше ли я виждала преди? Много ли пъти Лулин я бе носила у тях, фукайки се колко е ценна? А дали Гаолин през цялото време бе знаела, че огърлицата е фалшива, че Рут, добрата дъщеря, също е фалшива?

— Дай да я видя — рече Сали.

— Внимателно — предупреди Лулин, когато синът на Сали посегна към перлите. — Не пипай. Струва скъпо.

Скоро перлите обикаляха от ръка на ръка и на другата маса. Майката на Арт ги разгледа с доста критично око, като ги претегли в ръка.

— Наистина са чудесни — рече на Лулин с подчертано натъртване.

Мириам просто отбеляза:

— Безспорно мънистата са големи.

Арт им хвърли бърз поглед и си прочисти гърлото.

— Ей, има ли ти нещо?

Рут се обърна и видя, че майка ѝ я гледа вторачено в лицето.

— Нищо — смънка Рут. — Просто малко съм уморена, струва ми се.

— Глупости! — отсече майка ѝ на китайски. — Виждам, че нещо се е загнездило в теб и не може да излезе.

— Внимание! Шпионски разговор! — извика Дори от другата маса.

— Нещо не е наред — настояваше Лулин. Рут се изуми, че майка ѝ е толкова схватлива. Може би ѝ нямаше нищо в края на краищата.

— Проблемът е, че жената на Арт... — прошепна накрая Рут на китайски с американски акцент. — Щеше ми се да не я беше канил.

— А! Виждаш ли, бях права! Знаех си, че има нещо. Една майка винаги знае.

Рут си прехапа силно устната.

— Хайде, хайде, не се тревожи повече — утеши я Лулин. — Утре поговори с Арти. Накарай го да ти купи подарък. Би трябвало да

е нещо скъпо, за да покаже, че те цени. Да ти купи нещо такова — майка ѝ докосна огърлицата, която бяха върнали на Рут.

Очите ѝ пареха от задържаните сълзи.

— Харесва ви? — попита гордо Лулин, превключвайки на официалния английски. — Това истински неща, да.

Рут вдигна нагоре огърлицата. Видя как тъмните перли блестят, този подарък, изплувал от дъното на океана.

---

[1] Ритуален предмет при евреите, малка правоъгълна кутийка, в която се слага свитък с два стиха от Второзаконието: 6: 4–9 и 11: 13–21 (ивр.). — Б.пр. ↑

[2] Млад (англ.). — Б.пр ↑

[3] Коктейл от ром и плодови сокове. — Б.пр. ↑

Докато отиваха към многоетажния паркинг на болницата, Рут държеше майка си под мишница. Отпуснатата ѝ ръка беше като костеливо крилце на малко птиче.

Лулин бе ту весела, ту раздражителна, не ѝ беше повлияло това, което току-що се бе изяснило в лекарския кабинет. Рут обаче усещаше, че майка ѝ се стопява, че скоро ще олекне като плавей. *Деменция*. Рут се замисли върху диагнозата. Как можеше една толкова красива по звучене дума да се използва за такава смъртоносна болест? Името подходеше на богиня: Деменция, заради която сестра ѝ Деметра забравя да превърне зимата в пролет. Сега Рут си представи ледени плочки, които се образуват в мозъка на майка ѝ, отстранявайки влагата. Доктор Хуей обясни, че компютърната томография показва свиване на някои части на мозъка, които са засегнати от Алцхаймер. Той добави, че болестта вероятно е започнала „преди години“. Двайсет? Трийсет? Четирийсет? Докато Рут растеше, може би не без причина майка ѝ бе проявявала толкова тежък характер, бе говорила за проклетия, духове и заплахи със самоубийство. Деменция беше изкуплението на майка ѝ, а Бог щеше да им прости и на двете, задето се бяха наранявали през всичките тези години.

— Лути, какво казва доктор? — Рут се изненада от въпроса на Лулин. Стояха пред колата. — Той казва аз скоро умре? — шеговито попита тя.

— Не — и за да наблегне, Рут се засмя. — Разбира се, че не.

Лулин я погледна изпитателно в лицето:

— Аз умра, няма значение. Аз не страхува. Знаеш това.

— Доктор Хуей каза, че сърцето ти е наред — добави Рут. Тя се помъчи да намери приемливо за майка ѝ обяснение на диагнозата. — Но той поясни, че при теб може би ще се появи друг проблем — с баланса на елементите в организма. И това ще ти причини проблеми... с паметта. — Помогна на Лулин да седне на предната седалка и закопча колана.

Лулин се намуси.

— Хм! Нищо лошо с моя памет! Аз си спомня много неща, повече от тебе. Къде живея като малко момиченце, място, което ние наричаме Безсмъртно сърце, прилича на сърце, две река, един ручей, всичко пресъхва... — тя продължи да говори, докато Рут заобиколи от другата страна на колата, влезе и запали двигателя. — Какво той знае? Този доктор не използва даже слушалка чуе мое сърце. Никой не чува мое сърце! Ти не чуваш. Гаолин не чува. Знаеш мое сърце винаги боли. Аз съвсем не оплаквам. Оплаквам аз?

— Не...

— Виждаш!

— Но докторът каза, че понякога забравяш някои неща, защото си депресирана.

— Депресирам щото хич не може забрави! Виж мой тъжен живот!

Рут натисна спирачките, за да се увери, че държат, после насочи колата надолу по наклонените обръщатели на многоетажния паркинг. Гласът на майка ѝ бръмчеше в еднакъв ритъм с двигателя: „Депресирам, разбира се. След като скъпата ми леля умря, цялото щастие напусна мое тяло...“.

Откакто ѝ поставиха диагнозата преди три месеца, Лулин почти всеки ден идваше на вечеря у Арт и Рут. Тази вечер Рут я погледна как си взима парче сьомга. Лулин бавно го сдъвка, после се задави.

— Много солено — изпъшка тя, сякаш като основно ястие ѝ бяха поднесли буца сол за лизане.

— Уайпо — подхвърли Дори — Рут не сложи сол. Аз я гледах. Нито зрънце.

Фия срита Дори. Тя направи „X“ с показалците, символичен кръст, който държи Дракула на разстояние в едноименния филм. Дори ритна сестра си в гърба.

Сега, след като Рут не можеше повече да стоварва вината за проблемите на майка си върху странностите на характера ѝ, тя забелязваше симптомите на деменция навсякъде.

Те бяха така очевидни. Как бе могла да не ги забележи преди? Ваканционни вили и „безплатни ваканции“, които майка ѝ поръчваше чрез рекламните брошури, получени по пощата. Обвиненията, че леля

Гал ѝ беше откраднала пари. Лулин с дни натрапчиво мислеше за някакъв автобусен шофьор, който я обвинил, че не си е платила билета. А изникваха и нови проблеми, които терзаеха Рут през нощта. Майка ѝ често забравяше да заключи предната врата. Тя оставяше върху плота в кухнята храна да се размразява, докато не граняса. Пускаше студената вода и я оставяше да тече дни наред, чакайки да стане топла. Някои изменения всъщност правеха живота по-лесен. Например Лулин вече не се обаждаше, когато Арт си наливаше нова чаша вино, както стори тази вечер. „Защо пие толкова много?“, питаше майка ѝ. И Рут си задаваше тайно същия въпрос. Веднъж му спомена, че е по-добре да откаже пиенето, преди да му стане навик.

— Не е зле да минеш пак на сокове.

А той спокойно отбеляза, че Рут се държи като майка си.

— Две-три чашки вино на вечеря са в реда на нормалното.

Въпрос на личен избор.

— Тати? — попита Фия. — Може ли да си вземем котенце?

— Даа — прекъсна я Дори. — Алис има най-сладкото хималайско коте. Такова искаме.

— Защо не — отвърна Арт.

Рут заби поглед в чинията си. Забравил ли беше? Тя му бе казала, че не е готова за друга котка. Щеше да е нечестно от нейна страна спрямо Фуфу. А когато настъпеше подходящият момент за нов домашен любимец, за животно, което неизбежно пак щеше да легне на ръцете ѝ да го храни и чисти, тя предпочиташе то да бъде друг вид, кученце.

— Веднъж аз ходя с кола до Хималаи, дълги пътища сама — похвали се Лулин. — Хималаи много високо, близо до луна.

Арт и момичетата се спогледаха слисани. С волността на летяща прашинка Лулин току изгърсваше по нещо, което те приемаха за нелогично. Рут обаче смяташе, че грешките ѝ се коренят в по-дълбока причина. Несъмнено този случай беше свързан с асоциация на думи: хималайско коте, хималайски планини. Но защо Лулин каза, че е била там с кола? Задача на Рут бе да разплита тези загадки. Намереше ли ключа към тях, щеше да помогне на майка си да разчисти пътеките в мозъка си и да се предпази от натрупване на по-унищожителен нанос. С упоритост Рут би могла да възпре майка си да не се хвърли с колата от някоя хималайска скала. И тогава ѝ хрумна:

— С мама миналата седмица гледахме по телевизията един много интересен документален филм за Тибет — рече Рут. — Показаха пътя, който води към...

Но Дори я прекъсна и се обърна към Лулин:

— Абсолютно невъзможно е да стигнеш с кола оттук до Хималаите.

Лулин се начумери.

— Защо ти казва така?

Дори, която също като баба си реагираше импулсивно, издрънка:

— Просто не можеш. Искам да кажа, че си луда, ако мислиш...

— Добре, аз луда! — изломоти Лулин. — Ако щеш ми вярваш! — гневът ѝ се сгорещи като вода в чайник... Рут я видя, бликащите мехурчета, парата... и в този момент Лулин изригна с крайната заплаха: — Може аз умра скоро! Тогава всички доволни!

Фия и Дори свиха рамене и си размениха многозначителни погледи: О, пак се започна. Избухванията на баба им ставаха все по-чести, по-внезапни. За щастие, бързо стихваха и момичетата не се засягаха кой знае колко от тях. Нито пък проявяваха по-голямо разбиране към проблема, струваше ѝ се на Рут. Няколко пъти тя се беше опитала да им обясни, че не бива да опонират на баба си:

— Уайпо звучи нелогично, защото при нея няма логика. Нищо не можем да направим. Болестта говори, не тя.

Но на тях им беше трудно да го запомнят, както на Рут ѝ бе трудно да подминава заплахите на майки ѝ, че ще се самоубие. Независимо колко често ги чуваше, те всеки път я хващаха за гърлото. А сега заплахата изглеждаше напълно реална — майка ѝ умираше, първо мозъкът, сетне тялото.

Момичетата си вдигнаха чиниите.

— Аз имам домашно — каза Фия. — Лека нощ, Уайпо.

— И аз — обади се Дори. — Чао, Уайпо.

Лулин им помахала от масата. Веднъж Рут ги беше помолила да целуват баба си. Но тя отвръщаше сковано на техните целувчици.

Арт стана от масата.

— Трябва да прегледам едни документи за утре. По-добре да ги почвам. Лека нощ, Лулин.

Когато майка ѝ се заклатушка към тоалетната, Рут отиде в хола да поговори с Арт.

— Мама се влошава.

— Забелязах — Арт подреждаше документите.

— Страх ме е да я оставя сама, като заминем на Хаваите.

— Какво ще правиш?

Рут забеляза поразена, че той попита какво ще прави *тя*, не каза „ние“. От празничната вечеря на Пълната луна Рут я обзе усещането, че с Арт не им върви в семейния живот. Беше пробвала да го изтласка от съзнанието си, но то се връщаше обратно, уверявайки я, че притесненията ѝ не са напразни. Защо имаше чувството, че не принадлежи на никого? Дали несъзнателно обикваше хора, запазващи дистанция. Като майка си ли беше — обречена да бъде нещастна?

Не можеше да вини Арт. Той винаги бе искрен във взаимоотношенията им. Още в началото заяви, че няма желание да се жени отново.

— Не ми се ще да постъпваме според общоприетите схващания — беше ѝ казал, прегръщайки я в леглото, скоро след като заживяха заедно. — Искане ми се всяка сутрин да се поглеждаме един друг и да се питаме: Кой е този прекрасен човек, когото съм толкова щастлив да обичам?

Тогаваше Рут се чувстваше обожавана като богиня. След втората година Арт неочаквано ѝ предложи да ѝ прехвърли дял от апартамента. Тя се трогна от щедростта му, от това, че се грижеше за нейната сигурност. Арт знаеше колко много се безпокои тя за бъдещето. А фактът, че все още не бяха променили акта за собственост? Е, вината беше повече нейна, отколкото негова. Тя трябваше да реши колко процента от имота да придобие, после да се обади на адвоката и да уреди документите. Но как би могъл да изразиш любовта в проценти? По същия начин се чувстваше, когато един неин преподавател по история в колежа беше накарал студентите си да се самооценят. Рут си беше сложила оценка „много добър“, а всички останали си писаха „отличен“.

— Можеш да наемеш някой да посещава майка ти няколко дни в седмицата — предложи Арт. — Нещо като домашна помощница.

— Вярно.

— И се обади на онази служба „Храна на колела“. Те сигурно ще могат да ѝ носят ядене, докато ни няма.

— Това е идея.

— Всъщност защо не им се обадиш още сега, та майка ти да свикне с храната? Не че не я каня да вечеряме заедно, когато пожелае... Знаеш ли, сега имам малко работа. Скоро ли ще си я заведеш вкъщи?

— Да.

— Като се върнеш, ще хапнем сладолед с ром и стафиди — той избира любимия ѝ аромат. — Ще ти дойде добре.

Лулин се възпротиви на идеята някой да идва в дома ѝ, за да ѝ помага в чистенето. Рут го предвиждаше. Майка ѝ мразеше да харчи пари за нещо, което смяташе, че и сама може да свърши, от боядисването на косата до ремонта на покрива.

— Това е програма за обучение на емигранти — излъга Рут, — така че жената няма да получава помощ от социални грижи. И ние не се налага да плащаме. Тя го прави без пари, за да трупа трудов стаж в автобиографията си.

Лулин веднага прие обяснението. Рут се почувства като лошо дете. Щяха да я хванат. Или може би нямаше, а това щеше да е по-неприятно. Друг признак, че болестта бе увредила способността на майка ѝ да знае и вижда всичко.

Няколко дни след като започна да идва първата помощница, Лулин се обади по телефона да се оплаче:

— Тя мисли дойде в Америка всичко толкова лесно. Иска почива, после казва на мен, госпожо, аз не мести мебели, не чисти прозорци, не глади. Аз питам нея, мислиш не мръднеш пръст станеш милионерка? Не, Америка не този начин!

Лулин продължи да дава на емигрантката добри съвети, докато тя не напусна. Рут започна да се среща с нови кандидати, а докато наеме някого, тя реши, че не е лошо да се отбива два-три пъти в седмицата при майка си, за да проверява дали не са включени газовите котлони и дали в апартамента няма наводнение.

— Минавах през квартала да оставя нещо на един клиент — обясни веднъж Рут.

— А, винаги за клиент. Работа първо, майка второ.

Рут влезе в кухнята, носейки плик с портокали, тоалетна хартия и други бакалски продукти от първа необходимост. Докато беше там,

провери за аварии и опасности. Последния път откри, че Лулин се бе опитвала да си опържи яйца с черупките. Рут набързо почисти масата в трапезарията и събра рекламните брошури, пускани в пощенската кутия, които Лулин беше попълнила.

— Аз ще ги изпратя, мамо — рече тя. После отиде в банята да се увери, че крановете не са отворени. Къде бяха кърпите? Шампоанът бе свършил, беше останало само тънко парче напукан сапун. Откога ли майка ѝ не се бе къпала? Надзърна в коша с прането. Едни и същи дрехи ли носеше всеки ден?

Втората помощница се задържа по-малко от седмица. В дните, когато не посещаваше майка ѝ, Рут се безпокоеше и разстройваше. Имаше неспокоен сън и си счупи кътник, скърцайки със зъби през нощта. Беше твърде уморена да готви и няколко пъти в седмицата поръчваше пица, отказвайки се от решението си да дава пример на Дори да се храни с по-малко мазнини, а сетне трябваше да изтърпи забележката на Лулин, че саламът пеперони е много солен. Наскоро Рут получи болки в раменете и с усилие сядаше да работи пред компютъра. Не ѝ стигаха ръцете да се грижи за всичко. Когато нае една филипинка, специализирала се в гледането на стари хора, огромен товар падна от плещите ѝ.

— Аз обичам възрастните хора — увери я жената. — Ако не бързаш и ги опознаеш, няма да ти тежат.

Но сега бе нощ и Рут лежеше будна, слушайки сирените за мъгливо време, предупреждаващи корабите да се пазят от плитчините. Предишния ден, когато взе майка си за вечеря, Рут разбра, че филипинката е напуснала.

— Отишла си — рече Лулин, видимо доволна.

— Кога?

— Никога не работи!

— Но тя от колко време е при теб? От два дни? От три?

След още няколко въпроса Рут стигна до извода, че жената не е идвала от деня, в който я наеха. Рут едва ли щеше да намери друг човек, преди да замине за Хаваите. До тогава имаше само два дни. За презокеанско летуване и дума не можеше да става.

— Отиди сам — рече на Арт сутринта. Вече бяха платили почивката, а агенцията не връщаше пари при отказ.

— Как ще се забавлявам без теб? Какво ще правя сам?

— Никаква работа. Никакво ранно ставане. Никакви телефонни разговори.

— Няма да е същото.

— Ще ти липсвам ужасно и после ще ми кажеш, че си се чувствал отвратително.

Накрая, за голямо нейно огорчение, той прие логиката ѝ.

Следващата сутрин Арт замина за Хаваите. През уикенда момичетата останаха при Мириам и макар че Рут бе свикнала да работи сама през деня, обзе я празнота и безпокойство. Малко след като се настани пред бюрото, Гидиън ѝ звънна да ѝ съобщи, че авторът на „Интернет духовност“ я е уволнил — *уволнена*, за първи път в кариерата си. Въпреки че беше завършила книгата му предсрочно, той не я одобри.

— И аз съм адски бесен — увери я Гидиън.

А Рут знаеше, че би трябвало да се почувства обидена, вероятно дори унижена, но всъщност ѝ олекна. Едно нещо по-малко, за което да мисли.

— Ще се опитам да намаля щетите по договора в издателство „Харпър Сан Франциско“ — продължи Гидиън, — но ще се наложи да докажеш с документ колко време си работила над книгата и да упоменеш защо оплакванията му не почиват на реални основания... Ало? Рут, на линията си?

— Извинявай, нещо се замислих...

— Миличка, щеше ми се да поговорим за това. Не за да намеквам, че донякъде и ти имаш вина за случилото се. Притеснявам се, че нещо става с теб. Изглеждаш...

— Знам, знам. Няма да ходя на Хаваите и ще наваксам.

— Мисля, че идеята е добра. Между другото, днес очаквам да ми се обадят за онзи проект с другата книга, но честно казано, не вярвам, че ще ти го възложат. Трябваше да им кажеш, че спешно са ти оперирали апендикса или нещо от този сорт.

Рут не се яви на интервю, тъй като Лулин ѝ беше позвънила в паника, мислейки, че будилникът е задействалият се пожарен детектор.

В четири се обади Агапи да обсъдят последните поправки по „Как да поправим лошото дете“. Час по-късно те още говореха. Агапи гореше от нетърпение да започне нова книга, която искаше да озаглави или „Минало предварително напрежение“ или „Фиксираното Аз“. Рут

не сваляше поглед от часовника. Беше се уговорила с майка си да я вземе в шест да вечерят във „Фаунтън Корт“.

— Навик, невромускулатура, лимбична система, това е основата... — каканижеше Агапи. — От детството и от първото ни усещане за несигурност ние стискаме зъби, здраво се вкопчваме в нещо, вършеем и разчистваме пътя си. *Фиксираме* следствието, но забравяме за причината, за несъвършеното минало... Рут, скъпа, ти май се отнесе някъде. Звънни ми по-късно, когато се поосвежиш.

В пет и петнайсет Рут се обади на майка си да ѝ напомни, че идва. Никакъв отговор. Сигурно беше в банята. Рут изчака пет минути, после позвъни повторно. Пак никакъв отговор. Запек ли имаше? Заспала ли беше? Подреди бюрото си, включи интеркома на телефона и натисна копчето за автоматично избиране на последния набран номер. След като петнайсет минути никой не вдигна слушалката, Рут прехвърли в ума си всички варианти, докато не стигна до най-лошата неизбежна възможност. Пламъци, подскачащи от тенджерата върху печката. Лулин налива олио в пламъците. Ръкавът ѝ се запалва. Докато отиваше към дома на майка си, Рут събра сили да види пращящ огнен език, който прояжда тавана, майка ѝ лежи превита на пода сред скупчена чернилка.

Както се опасяваше, с пристигането видя трепкащи светлини и танцуващи сенки. Втурна се в къщата. Предната врата бе отключена.

— Мамо? Мамо! Къде си?

От телевизора, увеличен докрай, гърмеше „Amor sin Limite“^[1]. Лулин така и никога не се научи как да борава с дистанционното, въпреки че Рут беше сложила лепенки на всички копчета, освен на тези за включване/изключване и за превключване на каналите. Тя спря телевизора и внезапната тишина я изплаши.

Изтича в задните стаи, отвори килерите, погледна през прозорците. Буца заседна в гърлото ѝ.

— Мамо, къде си? — изхленчи. — Обади се.

Спусна се към входните стъпала и почука на вратата на наемателката.

Помъчи се да звучи равнодушно.

— Случайно да си виждала майка ми?

Тя се ококори и кимна многозначително.

— Изскочи на тротоара преди два-три часа. Забелязах я, щото беше по пантофи и пижама и си викам „Ей, ама тя верно не е с всичкия си“... Не че е моя работа, но няма да е зле да я заведете на доктор и да я полекуват там нещо. За нейно добро го казвам.

Рут хукна обратно по стълбите. С трепереща ръка позвъни на един бивш клиент, който беше капитан в полицейското управление. Няколко минути по-късно на вратата се появи латиноамерикански офицер. Беше въоръжен до зъби, носеше всякакви атрибути, изражението му бе сериозно. Паниката на Рут се засили. Излезе навън.

— Тя е с Алцхаймер — смотолели тя. — На седемдесет и седем е, но умът ѝ е като на дете.

— Описание.

— Метър и петдесет висока, тежи тридесет и осем килограма и половина, с черна коса, завита на кок, вероятно е с розова или лилава пижама и пантофи... — при тези думи Рут си я представи: смутеният поглед на майка ѝ, отпуснатото ѝ тяло върху тротоара. Гласът на Рут затрепери: — О, боже, толкова е дребничка и безпомощна...

— Прилича ли малко на онази жена ей там?

Рут вдигна очи и видя Лулин, стояща като закована на пътя. Върху пижамата си бе сложила пуловер.

— Ай-я! Какво станало? — извика Лулин. — Крадец?

Рут се затича към нея.

— Къде беше? — огледа майка си дали не се е наранила.

Офицерът се приближи към тях.

— Хепи енд — заключи той и се насочи към патрулната кола.

— Стой тук — нареди Рут на майка си. — Веднага се връщам — тя отиде до патрулната кола и офицерът спусна стъклото на прозореца. — Съжалявам за безпокойството — рече тя. — Никога преди не го е правила — а сетне размисли, че вероятно го е правила, а тя просто не е знаела. Може би го е правила всеки ден. Може би се е скитала из квартала по бельо!

— О, няма проблеми — отвърна полицаят. — Тъща ми направи същия номер. По залез. Слънцето се прибира, а тя тръгва да се шляе. Наложил се да поставим алармени бутони по всички врати. Тежка година изкарахме и най-накрая я вкарахме в клиника. Жена ми едва смогваше — да я държи под око денонощно.

Денонощно? И Рут си помисли, че постъпва разумно, като взима майка си за вечеря и се опитва да наеме домашна помощница.

— Е, благодаря ви все пак — каза тя.

Когато се върна при майка си, Лулин на мига ѝ се оплака:

— Хранителни стоки зад ъгъла? Аз ходя зад и зад, няма! Връщам при банка. Не вярваш, ходи виж!

Накрая Рут остана да пренощува при майка си, като легна в старата си стая. Сирените за мъгливо време бяха по-пронизителни в тази част на града. Спомни си как ги слушаше, като беше ученичка. Лежеше в леглото, броейки изсвирванията, като ги свързваше с броя на годините, които ѝ оставаха, докато се изнесе. Пет години, после четири, после три. Сега се върна.

На сутринта Рут отвори шкафовете да потърси закуска. Намери мръсни хартиени салфетки, сгънати и натрупани на куп. Стотици. Отвори хладилника. Той бе натъпкан с найлонови торбички, пълни с черна и зеленикава каша, картонени кутии с огризки, обелки от портокали, пъпешови кори, отдавна размразена храна. Във фризера имаше кора с яйца, чифт обувки, будилник и нещо, което имаше вид на бобени кълнове. На Рут ѝ се догади. И това се бе случило само за една седмица?

Обади се на Арт на Кауай. Никой не отговори. Рут си го представи как се излежава блажено на плажа, забравил за всички проблеми на света. Но как можеше да е на плажа? Там бе шест сутринта. Къде ли беше? Във вихъра на танца хула^[2] в нечие легло? Още едно безпокойство. Можеше да звънне на Уенди, но тя щеше просто да ѝ съчувства, като сподели, че майка ѝ е имала къде-къде полуди изпълнения. А на Гидиън? Него го интересуваха единствено клиентите и договорите. Рут реши да позвъни на леля Гал.

— По-зле? Как така по-зле? — изненада се Гаолин. — Аз ѝ дадох женшен и тя ме увери, че го пие всеки ден.

— Докторът каза, че тези неща не помагат...

— Докторът! — изсумтя Гаолин. — Не вярвам на тази диагноза, Алцхаймер. И чичо ти казва същото, а той е зъболекар. Всеки остарява, всеки забравя. Остарееш ли, налягат те толкова много спомени. Питам те, защо никой не страдаше от тази болест преди двайсет-трийсет години? Работата е там, че днес децата нямат време да бъдат заедно с родителите си. Майка ти е самотна, това е истината.

Няма с кого да си говори на китайски. Разбира се, умът ѝ е закърнял. Замлъкне ли човек, скърцащите колела остават без смазка!

— Ето за това ми е нужна помощта ти. Удобно ли е да дойде при теб следващата седмица? Проблемът е, че съм затрупана с работа тия дни и не мога да ѝ отделя достатъчно време...

— Иска ли питане. Вече го предлагам. След един час идвам да я взема. И без това ще намина оттам да напазарувам.

На Рут ѝ се искаше да изхлипа с облекчение.

След като леля Гал тръгна с майка ѝ, Рут премина няколко пресечки и стигна до плажа, до Лендс Енд. Имаше нужда да послуша разбиващите се вълни, тяхната повторемост и бучене, заглушаващи силните удари на сърцето ѝ.

---

[1] Безгранична любов (исп.). — Б.пр. ↑

[2] Полинезийски танц за дъжд. — Б.пр. ↑

Докато Рут се разхождаше по плажа, пяната от разбитите вълни обгръщаше глезените ѝ и я теглеше навътре. Влез в морето, шепнеше тя, там е необятно и свободно.

Като беше ученичка, веднъж майка ѝ побягна наред кавгата им, заявявайки, че ще се удави в океана. Влезе в ожесточен спор, а сетне писъците и молбите на дъщеря ѝ я накараха да се откаже от решението си. А сега Рут се запита: ако не беше молила майка си да се върне, дали Лулин щеше да позволи на океана да реши съдбата ѝ?

От дете Рут всеки ден си мислеше за смъртта, понякога по няколко пъти на ден. Смяташе, че всеки тайно трябва да прави същото, но никой не говореше за нея открито, освен майка ѝ. Тя занимаваше детското ѝ мозъче с това какво идва след смъртта. Изчезват ли хората? Превръщат се в невидими? Защо мъртвите стават по-силни, по-подли и по-тъжни? Ето върху какво, изглежда, разсъждаваше майка ѝ. Като поотрасна, Рут се опита да си представи точно определения момент, в който вече нямаше да може да диша, да говори или да вижда, когато нямаше да чувства нищо, дори страх, че е мъртва. Или може би ще се задушава от страхове, както и от тревоги, ядове и скърби, както духовете, с които майка ѝ си говореше. Смъртта не беше непременно врата към пустото блаженство на абсолютното нищо. Тя бе дълбоко гмурване в неизвестното. А то криеше всякакви мрачни перспективи. Тъкмо това неизвестно я накара да вземе решение, независимо колко ужасен и безизходен е животът, никога да не посяга на себе си умишлено.

Макар да помнеше момента, когато се бе опитала.

Случи се в годината, когато навърши единадесет. Рут и майка ѝ се преместиха от Оукланд в плоските земи на Бъркли, в бунгало, покрито с тъмни дървени плочки, зад светложълта къщурка, собственост на млада двойка на двацетина години, Ланс и Доти Роджърс. Бунгалото било барака за градински инструменти и гараж, а

през Втората световна война родителите на Ланс го бяха преустроили незаконно като обитаемо жилище, част от фамилната собственост, и го даваха под наем на доста младоженки, чиито съпрузи бяха заминали от военноморската база „Аламеда“ да се бият в Тихия океан.

Таваните бяха ниски, често спираше токът, задната стена и единият ъгъл опираха в ограда, върху която нощем виеха котки. Нямаше абсорбатор, нито дори вентилатор над двата газови котлона, та когато Лулин готвеше вечер, се налагаше да отворят прозорците, за да излезе „мазната миризма“, както тя я наричаше. Наемът обаче бе евтин, а квартирата се намиреше в квартал с добро средно училище, в което ходеха умните и съревноваващи се синове и дъщери на университетски преподаватели. Това беше основната причина Лулин да се премести, обичаше да напомня на Рут, заради нейното образование.

С малките си прозорци и жълтите капаци бунгалото приличаше на картонена къщичка. Но първоначалната възхита на Рут скоро се превърна в раздразнение. Новият им дом бе толкова малък, че тя не разполагаше с никакво уединение. С майка си делиаха тясна, неогрявана от слънце спалня, в която се побираха само две легла и гардероб. Помещението, обединяващо дневната, мястото за хранене и кухненския бокс, не предлагаше никакво място за криене. Единственото убежище за Рут бе банята и може би заради това през въпросната година разви куп стомашни заболявания. Обикновено стоеше в къщата с майка си, която се занимаваше с калиграфия, готвеше или плетеше, дейности, ангажиращи ръцете ѝ, но оставящи устата ѝ напълно свободна да прекъсва Рут, когато гледаше телевизия.

— Твоя коса става твърде дълга. Коса покрива очила като перде, не може виждаш. Мислиш така хубаво изглеждаш, аз казвам ти изобщо не хубаво изглеждаш! Изгаси телевизор, ще подстрижа твоя коса... Ей, чуваш ме. Изгаси телевизор...

Според майка ѝ Рут гледаше телевизия, защото нямаше нищо по-добро, което да свърши. И понякога приемаше това като добра възможност да си поговорят. Сваляше подноса с пясък от хладилника и го поставяше на кухненската маса. Рут я стягаше гърлото. *Пак ли това.* Но тя знаеше, че колкото повече се противи, толкова повече майка ѝ настоява да разбере причината.

— Скъпата леля сърдита на мен? — питаше тя, след като няколко минути Рут не пишеше нищо в пясъка.

— Не е това.

— Чувстваш, че нещо друго има?... Друг дух тук?

— Не е друг дух.

— Ох, ох, знам... аз скоро умра... права съм? Можеш каже, аз не страхува.

Майка ѝ я оставяше на мира само когато Рут си пишеше домашните или учеше за контролно. Лулин се отнасяше с уважение към учението ѝ. Прекъснаше ли я, Рут просто казваше:

— Шшт! Чета.

И почти винаги майка ѝ запазваше мълчание. Рут четеше много.

При хубаво време отиваше с книгата на малката веранда на бунгалото и сядаше там със сгънати крака в дворния шезлонг с мидообразен гръб. Ланс и Доти бяха в двора, пушейки, скубейки плевели от калдъръмената пътека или кастрейки бугенвилията, покриваща едната стена на къщата им като светла кувертюра. Рут скришно ги наблюдаваше, надзъртайки над книгата си.

Тя беше лапнала по Ланс. Смяташе, че е красив като филмова звезда с добре оформената си къса прическа, правилни черти и върлинещо атлетично тяло. И беше толкова приветлив, така приятелски се държеше с нея, от което тя се стесняваше още повече. Преструваше се, че е увлечена от книгата или от охлювите, стелещи слуз върху растенията в поставките с формата на слонове, докато най-накрая той я забеляза и подвикна:

— Ей, малката, ще ослепееш от толкова четене.

Баща му държеше няколко магазина за алкохол и Ланс помагаше в семейния бизнес. Често излизаше за работа рано при зори и се връщаше в три и половина или четири следобед, после пак тръгваше в девет и си идваше късно, доста след като Рут се бе отказала да се ослушва за шума от колата му.

Учудваше се какъв голям късмет бе извадила Доти да се ожени за Ланс. Тя дори не беше толкова хубава, въпреки че новата приятелка на Рут от училище, Уенди, каза, че е сладка като плажна красавица. Как можа да го каже? Доти бе дългнеста и кокалеста, кльоцава като вилица. Плюс това, както майка ѝ беше отбелязала, имаше големи

зъби. Лулин демонстрира, като си дръпна горната и долната устна и венците ѝ лъснаха.

— Големи зъби издадени прекалено напред, като магаре.

После Рут се огледа в огледалото на банята и се любува на малките си зъби.

Имаше и друга причина Доти да не заслужава Ланс: тя беше властна и говореше високо и бързо. Понякога гласът ѝ бе приглушен, сякаш имаше нужда да се прокашля. А креснеше ли, ставаше дрезгав. През топлите вечери, когато задните им прозорци бяха отворени, Рут слушаше как откъслечните им гласове се носят през двора и влизат в бунгалото. В много редки случаи долавяше ясно какво си казваха, когато се караха.

— Уф, да ти се не знае, Ланс — чу Доти да вика една вечер. — Ако не дойдеш веднага, ще ти изхвърля вечерята.

— Е-е, ча'й малко де. В кенефа съм! — отговори той.

След това, щом влезеше в банята, Рут си представяше, че с Ланс правят едно и също, и двамата се опитват да се отърват от хората, които непрекъснато се заяждаха с тях.

Една вечер, докато Рут и майка ѝ седяха на кухненската маса с подноса с пясък помежду им, изкънтят съдраният глас на Доти:

— Знаем какви ги вършиш! Не ми се прави на света вода ненапита!

— Не ми казвай какво върша, мамка му, щото въобще си нямаш идея!

После се изтряскаха две врати, заработи двигателят на червения понтиак и той изфуча. Сърцето на Рут препускаше ведно с него. Майка ѝ поклати глава и изцъка с език, сетне промърмори:

— Тия чужденци са луди.

След чутото Рут я обзе едновременно радостно вълнение и вина. Доти звучеше като майка ѝ, укоряваща и непоносима. А Ланс страдеше също като нея. Единствената разлика бе, че той можеше да възрази на жена си. Той изрече точно това, което на Рут ѝ се щеше да отвърне на майка си: не ми казвай какво мисля, щото въобще си нямаш идея!

* * *

През октомври майка ѝ я помоли да занесе чека за наема на семейство Роджърс. Рут отвори вратата и видя, че Ланс и Доти развързват голям кашон. В него имаше чисто нов телевизор, докаран навреме къщи, за да гледат „Магьосникът от Оз“, обясни Доти, който щяха да дават тази вечер в седем. Рут никога не беше виждала цветен телевизор, освен на една витрина.

— Нали знаеш онзи момент във филма, когато от черно-бяло всичко става цветно? — рече Доти. — Е, на този телевизор наистина ще стане цветно!

— Ей, малката — обади се Ланс, — що не минеш да го гледаш с нас?

Рут се изчерви.

— Не знам...

— Да, кажи на майка ти и тя да дойде — предложи Доти.

— Не знам. Може би — после Рут хукна към къщи.

Лулин сметна, че дъщеря ѝ не бива да ходи.

— Те просто учтиви, не поканили твърдо.

— Напротив, поканиха ме. Два пъти — Рут пропусна да спомене, че са поканили и майка ѝ.

— Минала година, твоя бележник, имаш една оценка „среден“, дори не „добър“. Всичко трябва „отличен“. Довечера по-добре учиш.

— Но това беше по физическо! — изплака Рут.

— Няма значение, вече гледала шоуто на Ози.

— Става дума за „Магьосникът от Оз“, а не „Ози и Хариет“. Това е филм, много е известен!

— Известен! Хм! Никой не гледа, после вече неизвестен! Ози, Оз, Зоро, едно и също.

— Ама скъпата леля мисли, че трябва да го гледам.

— Какво иска каже?

Рут не знаеше защо го изтърси. Просто думите ѝ се изплъзнаха от устата.

— Снощи, помниш ли? — потърси отговор. — Тя ме накара да напиша нещо, което приличаше на буквата З и не разбрахме какво означава?

Лулин сбърчи чело, напрягайки паметта си.

— Мисля, че искаше да напиша О-З. Ако не ми вярваш, сега можем да я попитаме.

Рут отиде до хладилника, покатери се на стола и свали подноса с пясък.

— Скъпа леля — викаше я вече Лулин на китайски — тук ли си? Какво се опитваш да кажеш?

Рут седна, взимайки пръчицата в ръка, готова да записва. Дълго време нищо не се случи. Причината бе, че се притесняваше — щеше да излъже майка си. Ами ако наистина съществуваше дух на име скъпата леля? Повечето време смяташе, че писането в пясъка е просто досадна домашна работа, че е нейно задължение да предположи какво иска да чуе майка ѝ, после бързо да прекрати сеанса. Макар че имаше период, в който Рут вярваше, че някакъв дух направлява ръката ѝ, диктувайки ѝ какво да пише. Някой път написаното се оказваше истина, като съветите за фондовата борса, където майка ѝ започна да инвестира, с цел да увеличи парите, спестени през годините. Лулин молеше леля си да избере между две борси, например Ай Би Ем и Американска стомана, а Рут избираше онази с по-малкото букви. Независимо какво изписваше, майка ѝ сърдечно благодареше на скъпата леля. Веднъж попита къде е тялото на леля ѝ, за да го намери и погребее. Рут я побиха тръпки от този въпрос и тя се опита да сложи точка на разговора. *Край*, написа тя, а майка ѝ подскочи от стола и извика:

— Значи е вярно! Гаолин казваше истината. Ти си в Края на света.

Рут почувства студен полъх около шията.

Съсредоточи ръката и ума си, призовавайки скъпата леля да предаде мъдрост както Магьосникът. Започна да пише *Губи, ако не види О-З*, бавно и с главни букви: Г-У и преди да продължи, Лулин възкликна:

— Гу! На китайски гу означава „кост“. За каква кост става дума? За семейството на костен доктор ли е филмът?

И така, за щастие нещата си дойдоха на мястото. „Магьосникът от Оз“, явно казваше скъпата леля, беше също и костен доктор и Лулин щеше да бъде доволна дъщеря ѝ да гледа филма.

В седем без две минути Рут почука на вратата на Ланс и Доти.

— Кой е? — подвижна Ланс.

— Аз съм, Рут.

— Кой? — и тогава го чу, че измърмори: — По дяволите.

Рут се почувства унижена. Може би наистина той я беше поканил от куртоазия. Побягна надолу по стъпалата на верандата. Сега трябваше да се крие два часа в задния двор, та майка ѝ да не разбере за грешката или за лъжата ѝ.

Вратата се отвори.

— Ей, малката — извика той свойски, — айде влизай. Вече си мислехме, че няма да дойдеш. Доти! Рут е тук! Донеси ѝ, моля те, една сода от кухнята. Сядай на дивана, Рут.

По време на филма тя с мъка насочваше вниманието си към екрана. Трябваше да се преструва, че ѝ е удобно. Тримата седяха на тюркоазено жълт диван, чиято дамаска бе изтъкана от ратан и сърма. На Рут ѝ боцкаше на краката. Освен това продължи да наблюдава разни неща, които я шокираха, например как Доти и Ланс си качиха краката на холната маса — без да си свалят обувките. Ако майка ѝ ги видеше, щеше да ги одумва повече отколкото големите зъби на Доти! Нещо повече, и двамата пиеха златисто алкохолно питие, а дори не бяха в бара. Но Рут най-много се смути от глупашкия начин, по който Доти се държеше, като бебе, като пляскаше съпруга си по лявото коляно и по бедрото, и лигаво изписука:

— Ланси-манси, ще увеличиш ли телевизора съвсееем мъничко?

Докато течаха реклами, Доти си свали краката от масата, изправи се и се заклатушка пиански като плашилото във филма.

— Какво ще кажете за малко пук-пук-пук пуканки?

И сетне размахвайки широко ръце, направи крачка назад и с подскоци излезе от стаята, тананикайки си:

— О-о-о, отиваме до кухнята...

Сега Рут остана сама на дивана с Ланс. Гледаше вторачено в телевизора, сърцето ѝ хлопаше силно. Чу, че Доти си пее, после звук от отваряне и затваряне на шкафове.

— Как ти се струва? — попита Ланс, кимайки към телевизора.

— Много е хубав — отвърна Рут с тих и сериозен глас, очите ѝ залепени в екрана.

Усети нагриващото се олио в кухнята, чу как машината изстрелва като картеница пуканките в купата. Ланс с един замах метна няколко ледчета в чашата си и изреди програмите, които се надяваше, че ще излъчват цветно: мача, „Мистър Ед“, „Бевърли Хилбилс“. Рут имаше чувството, че е на среща. Обърна се леко към него. *Слушай с*

възхищение. Уенди ѝ беше казала, че това трябва да прави момичето, за да накара момчето да се почувства като мъж, да се изпълни с решителност. Но какво идваше след това? Ланс бе толкова близо до нея. Изведнъж я погали по коляното, стана и обяви:

— Я да ида до кенефа, преди да е почнал филмът.

Думите му бяха смуцаващо интимни. След минутка се върна, а Рут продължаваше да се изчервява. Този път той седна още по-близо. Можеше да изчезне при Доти, но защо не го направи? Дали нарочно? Филмът продължи. Скоро ли щеше да се върне Доти? Не, надяваше се Рут. Помисли си как ще разкаже на Уенди колко неспокойна е била: „Мислех, че ще се изпишкам в гащите“. Това беше само израз, но сега, като си го помисли, наистина ѝ се допишка. Ужасно. Как да попита Ланс дали може да ползва тоалетната? Не можеше ей така да стане и да се разхожда из къщата. Дали да не подходи непринудено като него и просто да каже, че иска да отиде до кенефа? Стегна мускулите си, мъчейки се да издържи. Най-накрая, когато Доти се върна с купата пуканки, Рут промърмори:

— Първо искам да си измия ръцете.

— Отзад, покрай спалнята — упъти я Доти.

Рут се опита да се държи естествено, като крачеше бързо, стискайки бедрата си. Като мина покрай спалнята, ѝ замириса на цигари, зърна неоправено легло, в долния му край — възглавници, кърпи и масло за вана „Жан Нате“. С влизането в банята тя си смъкна панталона и седна, изпъшквайки с облекчение. Преди малко Ланс беше тук, помисли си тя и се изхихика. И забеляза, че в банята цари безпорядък. Стана ѝ неудобно заради Ланс. Циментът между розовите плочки на пода бе мръсносив. Сутиен и пликчета лежаха омачкани отгоре на коша с прането. А във вградената в стената лавица срещу тоалетната чиния небрежно бяха набутани списания за коли. Да можеше да го види майка ѝ!

Рут се изправи и в този момент усети, че дупето ѝ е влажно. Седалката е била мокра! Майка ѝ винаги я беше предупреждавала да не сяда на чужди тоалетни чинии, дори и у приятелите ѝ. Мъжете трябваше да вдигат седалката, но никога не го правеха.

— Всеки мъж забрави — бе рекла майка ѝ, — не ги интересува. Оставят микроби там, лепят се на теб.

Рут си помисли да изчисти пишканото с тоалетна хартия. Но реши, че това е таен знак, нещо като вричане в любов. Напишканото бе от Ланс, това бяха неговите микроби и като ги остави върху себе си, тя се изпълни със смелост и романтични чувства.

След няколко дни в часа по физкултура Рут гледа филм, в който показаха как яйцеклетките се носят в тялото на жената, минавайки най-напред през едни каналчета, а сетне изтичат със струйка кръв. Филмът беше стар и на много места лентата бе лепена. Една жена, която приличаше на медицинска сестра, говореше за началото на пролетта и тъкмо описваше как се появяват красивите пъпки, изчезна с едно пук, после отново се появи в друга стая, разказвайки за движението на пъпките вътре в клона. Докато обясняваше, че матката е гнездо, гласът ѝ премина в звук от пърхащи криле и тя потъна в облачно белия екран. Щом светнаха лампите, всички момичета примигваха смутено, тъй като си представяха как из телата им се движат яйцеклетки. Наложил се учителката да повика от аудиовизуалния център едно момче с прегърбена походка и увиснали устни; в този миг Уенди и още няколко момичета изпискаха, че искат да се строполят и да умрат. След като момчето слепи лентата, филмът тръгна отново, показвайки една попова лъжичка, наречена сперматозоид, пътуващ през сърцеподобната матка, а в това време гласът на някакъв автобусен шофьор подвикваше спирките: „вагина“, „шийка“, „матка“. Момичетата изврецияха и затулиха очи, докато момчето не излезе наперено от стаята, важен-важен, сякаш ги бе видял голи до една.

Филмът продължи и Рут видя, че поповата лъжичка намира яйцеклетката, която я излапва. Започна да расте жаба с големи очи. В края на филма една медицинска сестра с колосана бяла касинка подаде топчесто бебе на красива жена в розова сатенена блуза, а мъжественият ѝ съпруг заяви:

— Това е чудо, чудото на живота!

Пуснаха лампите и Уенди вдигна ръка и попита учителката как започва чудото съвсем в началото, а момичетата, които знаеха отговора, прихнаха в смях и кикот. Рут също се засмя. Учителката ги погледна смръщено и отсече:

— Първо трябва да се омъжите.

На Рут ѝ беше известно, че това не е съвсем вярно. Беше гледала филм с Рок Хъдзън и Дорис Дей. Всичко опираше до правилната химия, която включваше любов, а понякога — до неправилната химия, която включваше алкохол и заспиване. Рут не беше съвсем сигурна как се случва всичко, но бе убедена, че това са основните неща, активиращи научната промяна: подобно на разтворимото хапче, което пълни с мехурчета чашата с обикновена вода. Цоп. Ссссс. Неправилната химия бе причината някои жени да раждат извънбрачни деца, копелета — една от думите, започващи с К.

Преди часът да свърши, учителката раздаде бели еластични колани със закопчалки и кутии, съдържащи плътни бели подплънки. Тя обясни, че на момичетата им предстои първият цикъл и не бива да се изненадват или плашат, ако видят червено петно на пликчетата си. Петното е знак, че вече са жени, а също и уверение, че са „добри девойки“. Повечето момичета се изхихикаха сподавено. Рут си помисли, че нейният цикъл предстои по същия начин както домашното ѝ, което ще рече, утре, вдругиден или следващата седмица.

Докато се прибираха към къщи, Уенди ѝ разясни какво беше пропуснала учителката. Уенди поназнайваше това-онова, защото излизаше с приятелите на брат ѝ и техните гаджета, нахаканите мацки, които носеха грим и чорапогащници, а върху изпуснатите бримки мацваха лак за нокти. Косата на Уенди бе на големи руси букли, в междучасията я решеше и пръскаше с лак за коса, дъвчейки дъвка, която в часовете увиваше в станиолче. Тя първа обу ботуши за дискотека, а преди и след училище вдигаше полата си пет сантиметра над коленете. Три пъти бе задържана след часовете, единия път заради закъснение, а другите два пъти за това, че употреби пред учителката по физкултура други думи с К — „кучка“ и „корав“. На път за къщи тя се изфука на Рут, че е позволила на едно момче да я целуне на един купон в сутерена.

— Току-що беше ял неаполитански сладоледов сандвич и дъхът му смърдеше на повръщано, затова му казах да ме целуне по шията, но никакво слизане по-надолу. „Слезеш ли надолу, спукана ти е работата.“

Тя отгърна яката си и Рут ахна, като видя огромната синина.

— Какво е това?

— Смучка, тъпачко. Това не го показват в оня скапан филм. Цуни-гуни, после на него му става, няколко вкарвания и *то* е готово.

Като стана дума за *него*, на тоя купон беше и едно момиче от горните класове, която си изповръща червата в банята. Десетокласничка. Смяташе, че е бременна от едно момче, което е в изправителен дом.

— Тя обича ли го?

— Вика, че е нещастник.

— Значи няма какво да се притеснява — заключи авторитетно

Рут.

— Какви ги дрънкаш?

— Нали чрез химията забременяваш. Любовта е една от съставките — обясни го възможно най-научно Рут.

Уенди се спря. Зяпна опулено. После прошепна:

— Абсолютно нищичко ли не знаеш?

И ѝ обясни онова, за което майка ѝ, жената във филма и учителката не бяха споменавали: че съставката идва от пениса на момчето. А за да бъде сигурна, че на Рут ѝ е напълно ясно, Уенди произнесе по срички:

— Момчето се *изпишква* вътре в момичето.

— Не е вярно! — Рут намрази Уенди за това, че ѝ го каза и че се разхили истерично. Почувства облекчение, когато стигнаха пресечката, откъдето двете с Уенди тръгнаха в различни посоки.

Последните две преки до вкъщи истината в думите на Уенди се удряше в главата ѝ като топче за флипер. Звучеше ужасно, онова за пишкането. Ето защо момчетата и момчетата ходеха в отделни бани. Ето защо момчетата трябваше да вдигат седалките, но не го правеха, само за да са лоши. И затова майка ѝ непрекъснато ѝ повтаряше никога да не сяда на тоалетната чиния в чужда баня. Онова, което майка ѝ бе обяснила за *микробите*, всъщност бе предупреждение за *сперматозоидите*. Защо майка ѝ не можеше да се научи да говори правилно английски?

И в този миг я обзе паника. Тъй като сега си спомни, че преди три вечери тя беше седнала върху пишкането от мъжа, когото обичаше.

Рут проверяваше белъто си по десетина пъти на ден. На четвъртия ден след филма цикълът ѝ не беше дошъл. Видя ли какво стана сега, вайкаше се тя. Обикаляше из бунгалото с облещен празен поглед. Беше се провалила и нищо не можеше да се направи. Любов, пишкане, алкохол, тя изброяваше съставките на пръсти отново и

отново. Спомни си колко смела се почувства, като си легна, без да избърше напишканото.

— Защо ти държиш като луда? — често я питаше Лулин. Разбира се, не можеше да каже на майка си, че е бременна. Опитът показваше, че тя се притеснява твърде много дори когато няма причина за това. Ако действително имаше нещо тревожно, майка ѝ пищеше и се удряше в гърдите като горила. Правеше го пред Ланс и Доти. Вдигаше очи нагоре и крещеше на духовете да я отнесат. И тогава наистина щеше да се самоубие. Този път край. Щеше да накара Рут да гледа, за да я накаже още повече.

Зърнеше ли Ланс, Рут дишаше толкова тежко и учестено, че дробовете ѝ се схващаха и за малко не припаднаше от липса на въздух. Стомахът постоянно я болеше. Понякога получаваше спазъм и заставаше над тоалетната чиния, свивайки се конвулсивно, но нищо не излизаше. Когато се хранеше, си представяше как храната пада в жабешката уста на бебето и тогава усещаше, че стомахът ѝ е мръсно лепкаво тресавище и хукваше към банята да повърне, надявайки се, че жабата ще скокне в чинията и тревогите ѝ ще бъдат отмити със силната струя.

Искам да умра, изхленчи тя. Да умра, да умра, да умра. Първо си изплака очите в банята, после си разряза китката с кухненския нож. Продра си ивица от кожата, нямаше кръв и я заболя много силно, за да порне по-надълбоко. После в задния двор откри в боклука ръждиво пиронче, убоде си върха на пръста и зачака отровената кръв да се изкачи нагоре по ръката ѝ като живака в термометъра. Същата вечер, все още жива и отчаяна, напълни ваната и седна в нея. Потопи се под водата и аха да отвори широко уста, сети се, че водата е пълна с мръсотии от ходилата, от дупето и от мястото между краката. Без решителността да я напуска, излезе от ваната, изсуши се и напълни мивката, после наведе лицето си и го допря до водата. Отвори уста. Колко лесно беше да потънеш. Изобщо не болеше. Все едно пиеш вода, което след миг осъзна, че прави. Натика си главата по-надълбоко във водата и отново отвори уста. Пое дълбоко въздух, най-сетне посрещайки смъртта. Остра болка прониза тялото ѝ в протестна реакция. Закашля се толкова силно и раздиращо, че майка ѝ нахълта, без да почука и я удари по гърба, сложи ръка на челото ѝ и

промърмори на китайски, че е болна и веднага трябва да си легне. От нежната майчинска грижа Рут се почувства още по-зле.

Уенди беше първата, с която Рут сподели своята тайна. Тя ги разбираше работите, винаги знаеше какво да направи. Наложил се Рут да изчака, докато се видят в училище, защото нямаше начин да си говорят за това по телефона, без майка ѝ или някой друг да ги подслушва от дуплекса.

— Трябва да кажеш на Ланс — рече Уенди, после се приближи до нея и я щипна по ръката.

Рут се разрида още по-силно. Поклати глава. Жестокият свят и неговата непоносимост изплуваха пред нея. Ланс не я обичаше. Кажеше ли му, щеше да я намрази, Доти щеше да я намрази. Щяха да я изхвърлят с майка ѝ от бунгалото. Училището щеше да я изпрати в изправителен дом. И животът ѝ щеше да свърши.

— Е, ако не кажеш на Ланс, аз ще му кажа — предложи Уенди.

— Недей — успя да изрече задавено Рут. — Нямаш право. Няма да ти позволя.

— Не му ли кажа, как иначе ще осъзнае, че те обича?

— Той не ме обича.

— Обича те и още как. Или ще те заобича. Често пъти и така става. Момчето разбира, че бебето се задава, и после хоп — любов, сватба, количка.

Рут се опита да си го представи. „Да, твое е“, Уенди изтърсва на Ланс. А той я поглежда като Рок Хъдзън, когато научава, че Дорис Дей ще има дете от него. Той е зашеметен, но по устните му бавно плъзва усмивка, после се ухилва като глупак и хуква на улицата, без да обръща внимание на колите или на хората, с които се сблъсква, хората, викащи подире му, че се е побъркал. А той крещи: „Напълно побъркан съм, побъркан съм по нея!“. Отива при любимата, коленичи, казва ѝ, че я обича, че винаги я е обичал и сега иска да се ожени за нея. Колкото до Доти, тя скоро ще се влюби в пощальона или в някого другиго. Всичко ще се нареди. Рут въздъхна. Беше възможно.

Същия следобед двете с Уенди отидоха у Рут. Лулин беше следобедна смяна в една детска градина и нямаше да си е вкъщи още два часа. В четири, докато бяха навън, видяха Ланс да крачи към колата си, подсвирквайки с уста и дрънчейки с ключовете. Уенди побягна от Рут, която се затича към другия край на бунгалото, откъдето

можеше да се крие и да наблюдава. Едва дишаше. Уенди се приближи към Ланс.

— Здравей! — подвикна му тя.

— Охо, малката — отвърна той. — Как си?

И тогава Уенди се обърна и избяга. Рут се разплака, а щом Уенди се върна, я успокои, като ѝ каза, че има по-добър план.

— Не се притеснявай — утеши я тя. — Аз ще се погрижа. Ще измисля нещо — и го измисли. — Чакай тук — рече тя с усмивка и изтича до задната веранда на къщата.

Рут се втурна в бунгалото. След пет минути задната врата на къщата се отвори и Доти изхвърча надолу по стъпалата на верандата. Рут видя през прозореца, че Уенди ѝ махна и бързо изчезна. Последва тропане на вратата на бунгалото и когато Рут отвори, там беше Доти, сграбчвайки я с две ръце. Впери ужасени очи в нея и прошепна дрезгаво с нейния приглушено — стържещ глас.

— Вярно ли, че си...?

Рут избухна в плач, а Доти я прегърна през рамото, утешавайки я, после я стисна толкова силно, че Рут си помисли, че костите ѝ ще излязат от орбитите. Болеше я, но ѝ беше и приятно.

— Това копеле, това мръсно, нещастно копеле — ругаеше Доти, стиснала зъби. Рут се стресна, като чу думата с К, но още повече се шокира, осъзнавайки, че Доти е гневна — не на нея, а на Ланс!

— Майка ти знае ли? — попита Доти.

Рут поклати глава.

— Добре. Засега не се налага да ѝ казваме, още е рано. Дай първо да решим как ще оправим нещата. Става ли? Няма да е лесно, но ще измисля какво да направим, не се тревожи. Преди пет години и с мен се случи същото.

Значи затова Ланс се бе оженил за нея. Но къде беше бебето?

— Знам как се чувстваш — продължи Доти. — Наистина.

И Рут се разрида още по-силно, преливайки от повече чувства, отколкото смяташе, че може да побере сърцето ѝ. Някой се гневеше заради нея. Някой знаеше какво да направи.

Вечерта, докато майка ѝ готвеше при широко отворени прозорци, силни гласове пронизаха въздуха и се извисиха над звука от цвъртяща мазнина. Рут се преструваше, че чете „Джейн Еър“. Напрегна слуха си

да долови думите, идещи отвън, но единственото, което чу, бе пронизителният писък на Доти:

— Скапано копеле!

Гласът на Ланс тихо боботеше, както форсираше неговият понтиак.

Рут отиде в кухнята и се пресегна под мивката.

— Ще изхвърля боклука.

Майка ѝ я изгледа, повдигайки вежда, но продължи да готви. Като стигна до боклукчийските кофи край къщата, тя забави ход и нададе ухо.

— Мислиш, че си много секси, а! Колко ли още си опънал... Ти си един бързак и нищо повече, да... чук-чук и чао!

— А ти откъде се извъди такава познавачка, мама му стара!

— Знам аз! Знам какво означава *истински* мъж!... Дани... даа, той, и беше чудесен, Дани е *истински* мъж. А ти! Само замайваш главите на момиченцата, дето са още малки и зелени.

Ланс повиши глас и избухна в момчешки крясък:

— Ти, мръсна шибана курво!

Когато Рут се върна, още трепереше. Не беше очаквала всичко да е толкова ненормално и противно. Невниманието можеше да причини ужасни проблеми. В състояние си да постъпиш лошо, без дори да си го помислял.

— Тези хора хули-худу^[1] — измърмори майка ѝ. Тя сложи димящото ядене на масата. — Луди, спорят за нищо — и затвори прозорците.

Няколко часа по-късно, докато Рут лежеше будна в леглото, притъпените викове и крясъци изведнъж спряха. Тя се заслуша да не би отново да започнат, но долови единствено похъркванията на майка ѝ. Стана в тъмната като в рог стая и се отпрати към банята. Покатери са на тоалетната чиния и погледна през прозореца към двора. Лампите в къщата светеха. Какво ставаше? И в този момент зърна Ланс, който излезе с брезентова торба и я метна в багажника на колата. След малко гумите се завъртяха бързо в чакъла и той изфуча. Какво означаваше това? Дали беше казал на Доти, че ще се ожени за Рут?

Следващата сутрин, събота, Рут почти не докосна оризовата каша, която майка ѝ бе подгряла. С тревога очакваше понтиакът да се върне, но не се чу никакъв шум. Отпусна се с книга на дивана. Лулин

слагаше мръсни дрехи, пешкири и чаршафи в плик, повесен от количка. Преброи монетите за пералнята, после каза на Рут:

— Да вървим. Време за пране.

— Не се чувствам добре.

— Ай-я, болна?

— Май ще повърна.

Майка ѝ се притесни, измери ѝ температурата, питайки я какво е яла и какво ѝ е било акото. Сложи Рут да легне на дивана и остави наблизко една кофа, в случай че наистина ѝ се догади. Накрая майка ѝ тръгна към пералнята. Щеше да се забави поне три часа. Всеки път буташе количката двайсет минути, защото в онази пералня взимаха с пет цента по-ниско от пералните в махалата, а сушилните не изгаряха дрехите.

Рут си наметна якето и излезе навън. Потъна в стола на верандата, отвори книгата и зачака. След десет минути Доти се показа на задната врата на къщата, слезе по четирите стъпала и прекоси двора. Очите ѝ бяха подпухнали като на крастава жаба, а като се усмихна на Рут, в тях се четеше трагедия.

— К'во става, хлапе?

— Ми нищо.

Доти въздъхна, седна на верандата и отпусна брадичката си върху коленете.

— Отиде си — отрони тя. — Но ще си плати, ти не се притеснявай.

— Не искам никакви пари — възрази Рут.

Доти се засмя, после подсмръкна.

— Исках да кажа, че ще влезе в затвора.

Рут се изплаши.

— Защо?

— За това, което ти е направил, естествено.

— Но то не беше нарочно. Той просто забрави...

— Забрави, че си на единайсет? Господи!

— Грешката беше и моя. Трябваше да бъда по-внимателна.

— Не, не, не, душичко! Не е нужно ти да го пазиш. Така е. Вината не е твоя, нито на бебето... Виж сега, ще се наложи да отидеш в полицията...

— Не! Не! Не искам!

— Знам, че те е шубе, но той е извършил престъпление. Нарича се изнасилване на непълнолетно лице и той заслужава наказание за това... Така или иначе, в полицията сигурно ще ти задават един куп въпроси, а ти просто им кажи истината, какво е направил, къде се е случило... В спалнята ли беше?

— В банята.

— Господи! — Доти кимна ядно. — Даа, той винаги там го е правил... Начи те заведе в банята...

— Аз сама отидох.

— Добре, а той след тебе и после какво? С дрехите ли беше?

Рут се встрещи.

— Той остана във всекидневната, гледаше телевизия — поясни тя с тих гласец. — Аз бях сама в банята.

— Тогава кога го направи?

— Преди мен. Първо той се изпишка, а после и аз.

— Чакай малко... Той какво?

— Изпишка се.

— Върху теб?

— На седалката. После аз влязох и седнах на мокрото.

Доти скочи на крака с изкривено от ужас лице.

— О, не, о, боже! — грабна Рут за раменете и я разтърси. — Бебетата не се правят по този начин. Изпишкал се върху седалката. Как може да си толкова глупава? Той трябва да си вкара пишката в теб. Изхвърля сперма, не урина. Разбираш ли какво направи сега? Обвини невинен мъж, че те е изнасилил.

— Не съм... — смънка Рут.

— Да, направи го и аз ти повярвах — Доти се отдалечи с бързи крачки, ругаейки.

— Съжалявам — подвижна след нея Рут. — Казах, че съжалявам — още не беше сигурна какво беше сторила.

Доти се обърна и се подсмихна.

— Идея си нямаш какво означава наистина да съжаляваш — после влезе в къщата и затръшна вратата.

Въпреки че вече не беше бременна, Рут не усети никакво облекчение. Всичко все още беше ужасно, дори по-лошо. Когато майка ѝ се върна от пералнята, Рут лежеше завита в леглото, преструвайки се на заспала. Чувстваше се глупава и уплашено. Щеше ли да отиде в

затвора? И макар сега да знаеше, че не е бременна, повече от всякога искаше да умре. Но как? Представи си как лежи под гумите на понтиака, Ланс пали двигателя и потегля, прегазвайки я, без дори да знае. Ако умреше като баща си, щеше да се срещне с него на небето. Или той също щеше да я смята за лоша?

— А, добро момиче — прошепна майка ѝ. — Поспи, скоро ще ти олекне.

По-късно следобед Рут чу понтиака по алеята към къщата. Надникна през прозореца. Ланс, с мръсно лице, изнесе отвътре няколко кутии, два куфара и една котка. После се появи Доти, потупвайки носа си с носна кърпичка. С Ланс не се погледнаха нито веднъж. И отпрашиха. След един час понтиакът се върна, но от него слезе само Ланс. Какво ли му беше казала Доти? Защо тя трябваше да се изнесе? Дали Ланс сега щеше да се запъти към тяхната врата и да каже на майка ѝ какво е направила Рут и да поиска да освободят бунгалото същия ден? Ланс я мразеше, Рут беше сигурна. Смяташе, че нейното забременяване е най-лошото нещо, което можеше да ѝ се случи. Но това беше далеч по-лошо.

В понеделник не отиде на училище. Лулин с нарастващо безпокойство си мислеше, че някакъв призрак се опитва да отвлече дъщеря ѝ. Защо иначе Рут продължаваше да е болна? Лулин бърбореше несвързано за зъби от маймунска челюст. Скъпата лея сигурно знае, продължаваше да говори. Тя знаеше за проклятието. Това беше наказание за нещо, което семейството е сторило преди много години. Постави подноса с пясък на един стол до леглото на Рут, чакайки.

— Двете умрем — попита тя, — или само аз?

Не, написа Рут, *всичко е наред*.

— Какво наред — наред? Тогава защо тя болна, няма причина?

Във вторник Рут вече не издържаше паниката на майка си. Каза, че се е оправила и отива на училище. Преди да отвори вратата, погледна през прозореца надолу по алеята. О, не, понтиакът още беше там. Така силно се разтрепери, че се изплаши да не ѝ се счупят костите. Пое дълбоко въздух и изхвърча от вратата, бързо изприпка по-надалеч от къщата, сетне се промъкна тихомълком покрай колата. Сви вляво, макар училището да беше надясно.

— Ей, малката! Чаках те — Ланс беше на верандата и пушеше. — Трябва да поговорим — Рут стоеше като закована на алеята, безсилна да помръдне. — Казах, че трябва да поговорим. Не мислиш ли, че ми го дължиш?... Ела насам — той изхвърли горящата цигара в тревата.

Рут се запъти с трепереци колене. В мислите си още бягаше. Щом се качи на верандата, се вцепени. Вдигна очи.

— Съжалявам — изписука. От треперенето на брадичката устата ѝ се отвори и тя взе да хлипа.

— Охо — рече Ланс. Хвърли неспокоен поглед към улицата. — Хайде, не бива да плачеш. Искан да си поговорим, за да се разберем. И това повече да не се повтаря, нали?

Рут подсмръкна и кимна.

— Добре тогава. Успокой се. Не бъди толкова бързлива.

Рут си избърса обляното в сълзи лице с ръкава на пуловера. Найлошото свърши. Тя тръгна надолу по стълбите.

— Ей, къде отиваш?

Рут окаменя.

— Трябва да поговорим все пак. Обърни се — гласът му не беше съвсем любезен. Рут забеляза, че беше отворил вратата. Дъхът ѝ спря — Вътре — нареди той.

Тя си прехапа устната и бавно се изкачи обратно, сетне се плъзна покрай него. Чу, че вратата се затваря, и видя, че в стаята стана тъмно.

Всекидневната миришеше на алкохол и цигари. Завесите бяха пуснати, а на масата имаше празни кутии от готови пакетирани ястия.

— Седни — Ланс направи знак към зацапания диван. — Искан ли сода? — тя поклати глава. Единствената светлина идваше от телевизора, който бе включен на някакъв стар филм. Рут беше доволна, че е шумно. И тогава пуснаха една реклама, мъж продава коли. В ръката си държи пластмасова сабя. „Отрязанме драстично нашите цени — елате в «Рудис Шевролет» и попитайте за секача!“

Ланс седна на дивана, не толкова близо колкото онази вечер. Взе учебниците от ръцете ѝ и тя се почувства незащитена. Сълзи премрежиха очите ѝ и с мъка се сдържаше да не издава звук, докато плаче.

— Знаеш ли, тя ме напусна.

От гърдите на Рут се изтръгна ридание. Опита се да каже, че съжалява, но успя само да изцвърчи сподавено като мишка.

Ланс се засмя.

— Всъщност аз я разкарах. Да, ти ми направи услуга, така да се каже. Ако не беше ти, нямаше да разбера, че е хойкала нагоре-надолу. О, така е. Абе по едно време аз я подозирах. Но си викам, човече, трябва да й имаш доверие. И знаеш ли какво, тя не ми вярваше. Представяш ли си? На мен? И да ти кажа, без доверие никакъв брак не можеш да закрепши. Ясно ли ти е какво искам да кажа? — той я погледна.

Рут закима отчаяно.

— Не, ще ти стане ясно след десет години — запали нова цигара. — Знаеш ли, след десет години ще се обърнеш назад и ще си кажеш, леле, ама аз наистина съм била глупачка да си мисля, че така се правят бебетата! — той се изсмя, после изправи глава да види реакцията й. — Няма ли да се усмихнеш? Аз си мисля, че тая работа е малко смешна. Не мислиш ли? — Потупа я по рамото и тя неволно потрепна. — Ей, какво ти е? Уф, ясно... Ти също не ми вярваш. Да не би да си като нея, а? След това, което *ти* направи, а аз със сигурност не съм, смяташ ли, че сега наистина заслужавам да се държиш с мен по тоя начин?

Рут се умълча за известно време, опитвайки се да си нагласи правилно устните. Накрая рече с дрезгав глас:

— Вярвам ти.

— Така ли? — потупа я отново по рамото и този път тя не трепна глупаво. Той продължи да говори с отегчен, но утешителен тон. — Слушай сега, аз няма да те издам или нещо подобно, разбираш ли? Така че просто се успокой. Ясно? Ей; казах *ясно*?

— Ясно.

— Хайде усмихни ми се.

Тя се насили да си повдигне устната.

— А така. Хоп. Готово! — той загаси цигарата в пепелника. — Добре, начи пак сме приятели, нали? — подаде й ръка да се здрависат. — Така. Щеше да е ужасно, ако не бяхме приятели, щото живеем един до друг.

Тя му се усмихна и този път й дойде отвътре. Опита се да диша през запушения си нос.

— И като съседи трябва да си помагаме, не да ходим насам-натам, обвинявайки невинния, че върши лоши работи...

Рут кимна и осъзна, че все още стиска пръстите на краката си. Отдъхна си. Скоро всичко щеше да приключи. Забеляза, че Ланс има тъмни кръгове под очите, от носа към челюстта му се спускаха бръчки. Странно. Изглеждаше доста по-възрастен, отколкото тя си спомняше, вече не толкова красив. И причината бе, разбра тогава тя, че вече не беше влюбена в него. Колко чудно. Беше си мислила, че е любов, а то никога не е било. Любовта бе завинаги.

— Сега знаеш как наистина се правят бебетата, нали?

Рут затаи дъх. Сведе глава.

— Е, знаеш или не?

Тя бързо кимна.

— Как? Каж ми.

Тя се сви от срам, умът ѝ трескаво се въртеше. Представи си ужасна картина. Един кафяв хотдог, пръскащ жълта горчица. Знаеше думите: пенис, сперма, вагина. Но как можеше да ги изрече? Тогава и двамата щяха да видят противната картина.

— Ти знаеш — смънка тя.

Ланс я погледна строго. Като че ли очите му бяха ултравиолетови лъчи.

— Да — рече накрая той. — Знам — умълча се няколко секунди и сетне добави с приятелски тон: — Боже, ама и ти си една глупавичка. Бебета и седалки на тоалетни чинии, господи. — Рут не вдигаше глава, но хвърляше бърз поглед към него. Той се усмихваше. — Надявам се един ден добре да обясниш на децата си как стоят нещата в живота. Тоалетни чинии! Пишкане? Ти си пишкане!

Рут се изхихика.

— Ха! Знаех си, че можеш да се смееш — мушна пръст в подмишницата ѝ и я погъделичка. Тя тихичко изписка. Ланс пак я погъделичка, по-надолу по ребрата, а тя се изви. Тогава изведнъж другата му ръка посегна към другата ѝ подмишница и тя изохка, смеейки се, безпомощна, твърде уплашена да му каже да спре. Той взе да шава с пръсти и да я гъделичка по гърба, по корема ѝ. Рут се сви на топка като буболечка и се търколи на килимчето с неудържим задъхан кикот.

— За теб много неща са смешни, нали? — шареше с пръсти нагоре-надолу по ребрата ѝ, сякаш бяха струни на арфа. — Да, явно е така. На всички твои приятелки ли се изфука? Ха! Ха! Почти го тикнах в затвора оня пич.

Опита се да извика „не“, „недей“, но така силно се хилеше, дъх не можеше да си поеме, неспособна да контролира ръцете и краката си. Полата ѝ беше вдигната, но не можеше да я опъне надолу. Ръцете ѝ бяха като марионетка и ги подръпваше към местата, където той я докосваше, опитвайки се да пропъди пръстите му от стомаха, от гърдите, от дупето си. Бликнаха сълзи. Той щипеше зърната на гърдите ѝ.

— Още си малко момиченце — рече запъхтяно той. — Дори още нямаш цици. Притрябвало ми е да кръшкам с теб! Глупости, обзалагам се, че даже нямаш косми отдолу...

А когато пъкна двете си ръце между краката ѝ, за да ѝ смъкне пликчетата на цветенца, гласът ѝ се отпуси и Рут нададе оглушителен крясък. Дереше гърло в страховит, пронизителен звук, идещ незнайно откъде. Сякаш в нея бе избухнал друг човек.

— Ауу! — възкликна той, вдигайки ръце, все едно го обират. — Какво правиш? Овладей се... Укроти се, за бога!

Тя продължаваше да вие като сирена, отмествайки се по дупе от него, дръпвайки нагоре пликчетата си и опъвайки полата си.

— Не ти причинявам болка. Изобщо не ти причинявам болка — повтаряше той, докато Рут не утихна и започна да скимти и да хъхри. И тогава в мястото между тях се усещаше само учестено дишане.

Той поклати глава недоумяващо.

— Дали си въобразявам или преди минути те чух да се смееш? В един момент ни е весело и в следващия ти почваш да се държиш като... ами не знам, ти кажи — той я погледна изкосо. — Знаеш ли, може би имаш голям проблем. В главата ти влиза странната идея, че хората ти причиняват злини, и преди да разбереш истината, ти ги обвиняваш и се побъркваш и оплескваш всичко. Така ли е?

Рут стана. Краката ѝ трепереха.

— Отивам си — промълви тя. Едва пристъпваше към вратата.

— Никъде няма да ходиш, докато не обещаеш, че повече няма да ръсиш противните си лъжи. Ясно ли ти е! — той отиде до нея. — По-добре повече не разправяй, че съм ти направил нещо, когато не съм.

Иначе адски много ще се ядосам и така ще ти го върна, че ще съжаляваш, докато си жива, чуваш ли ме?

Тя кимна мълчаливо.

Възмутен, Ланс изпусна въздух през носа си.

— Махай се оттука. Чупката.

Същата вечер Рут се опита да разкаже на майка си какво се беше случило.

— Мамо? Страх ме е.

— Защо страх? — Лулин гладеше. В стаята миришеше на кипяща вода.

— Онзи мъж, Ланс, беше груб с мен...

Майка ѝ се намръщи, после каза на китайски:

— Защото непрекъснато му досаждаш. Мислиш, че иска да си играе с теб — не иска! Защо винаги създаваш проблеми...

Рут почувства гадене. Майка ѝ виждаше опасността там, където я нямаше. А сега, когато се случи нещо наистина ужасно, Лулин бе сляпа. Ако ѝ довереше истината, тя сигурно щеше да полудее. Щеше да каже, че не иска да живее повече. Така че имаше ли смисъл? Рут беше сама. Никой не можеше да я спаси.

След един час, докато Лулин плетеше и гледаше телевизия, Рут сама свали подноса с пясъка.

— Скъпата леля иска да ти каже нещо — рече на майка си.

— А? — учуди се Лулин. Веднага скочи на крака и загаси телевизора и с нетърпение седна на кухненската маса. Рут заглади пясъка с пръчицата. Затвори очи, сетне ги отвори и започна.

Трябва да се преместите, написа Рут. *Веднага.*

— Да се преместим? — извика майка ѝ. — Ай-я! Къде да се преместим?

Рут не беше обмислила този въпрос.

Далеч, реши накрая.

— Къде?

Рут си представи разстояние, голямо колкото океан. В ума ѝ изникна заливът, мостът, дългите пътувания с майка ѝ с автобуса, по време на които заспиваше.

Сан Франциско, написа тя.

Лулин все още беше неспокойна.

— Коя част? Къде хубаво?

Рут се поколеба. Не познаваше Сан Франциско толкова добре, с изключение на Китайския квартал и още няколко места, Голдън Гейт Парк, увеселителния парк в Лендс Енд. И така се сети, вдъхновение, което бързо премина през ръката ѝ:

Лендс Енд.

Рут си спомни първия ден, в който сама се разходи в тази част от плажа. Беше почти пусто, а пясъкът пред нея — чист, неогазен. Тя беше избягала и стигнала до това място. Бе почувствала как вълните, студени и ударни, посягаха да сграбчат глезените ѝ в желанието си да я притеглят навътре. Спомни си как плачеше с облекчение, докато вълните бучаха около нея.

Сега, тридесет и пет години по-късно, Рут отново бе онова единадесетгодишно момиченце. Беше избрала да живее. Защо? Разхождайки се, водата ѝ действаше успокояващо, нейната постоянност, предвидимост. Всеки път щом се отдръпнеше, отнасяше със себе си всичко, което се бе отбелязало на брега. Спомни си, когато като по-млада стоеше на същия плаж за първи път, беше си представила, че пясъкът прилича на гигантски лист. Повърхността беше чиста, подканяща, открита за всякакви възможности. И в този момент от своя живот тя бе изпълнена с нова решителност, с пламенна надежда. Повече не трябваше да измисля отговорите. Можеше да задава въпроси.

Както преди толкова години, сега Рут се наведе и взе една счупена мида. Надраска в пясъка: *Помощ*. И гледа как вълните отнесоха молбата ѝ в друг свят.

---

[1] Замаян, умопомрачен (кит.) — Б.пр. ↑

Когато Рут се върна в апартамента на Лулин, започна да изхвърля всичко, което майка ѝ бе спастряла: мръсни салфетки и найлонови торбички, пликчета от соев сос и горчица от ресторанти, пръчици за хранене за еднократна употреба, използвани сламки за пиене, билети за лотария с изтекъл срок, памучни тампони от лекарствени шишенца и празните шишенца. Извади от шкафовете картонени кутии и буркани с все още залепени етикети. С изгнилата храна от хладилника и фризера напълни четири големи торби с боклук.

Чистенето ѝ помогна да почувства, че премахва бъркотията в ума на майка ѝ. Отвори още шкафове. Видя кърпи за ръце с орнаменти на бодлива зеленика, коледен подарък, който Лулин никога не беше използвала. Сложи ги в един плик с дрехи, предназначени за благотворителни цели. Имаше също захабени кърпи и чаршафи, купени от разпродажба, в които си спомни, че спеше като дете. Поновото спално бельо още си беше в подаръчните кутии, с които бе пристигнало от универсалните магазини.

Но когато Рут посегна към старите кърпи, откри, че подобно на майка си, тя също не бе в състояние да се отърве от тях. Тези вещи бяха пълни с живот и минало. Имаха история, индивидуалност, връзка с други спомени. Кърпата в ръцете ѝ например, с шарки на обички — някога си мислеше, че е красива. Увиваше я около мократа си коса и се правеше на кралица, носеща тюрбан. Веднъж я взе на плажа и майка ѝ я смъмри, че използва „най-добри неща“ вместо зелената кърпа с разръфани краища. Рут никога не би постъпила като Гидиън, който всяка година купуваше италианско спално бельо за хиляди долари и с лека ръка изхвърляше миналогодишната колекция като броевете от миналия месец на „архитектурен дайджест“. Може би не беше пестелива колкото майка си, но съзнаваше възможността, че би могла да съжالياва при загубата на нещо.

Рут влезе в спалнята на Лулин. На шкафчето имаше шишенца с тоалетна вода, около двайсетина, все още в опакованите с целофан кутийки. Майка ѝ я наричаше „смърдяща вода“. Рут се опита да ѝ

обясни, че тоалетната вода не е същата като водата от тоалетната. Но Лулин каза, че звученето на дадена дума се покрива със значението ѝ, и тя смяташе, че тези подаръци от Гаолин и семейството ѝ целят да я обидят.

— Е, ако не я харесваш — рече Рут веднъж, — защо винаги им казваш, че това искаш?

— Как аз мога да не покажа учтива?

— Бъди учтива, но после я изхвърли, ако толкова те дразни.

— Да изхвърля? Как мога да изхвърля? Това пилеене пари!

— Тогава я подари.

— Кой иска такава нещo? Тоалетна вода! Уф! Сякаш аз много обиждам тях.

Така че те се мъдреха там, двайсетина шишенца, двайсетина обиди, някои от Гаолин, някои от дъщеря ѝ; двете изобщо нямаха представа, че всяка сутрин Лулин се събуждаше, виждаше тези подаръци и започваше деня с чувството, че светът е против нея. От любопитство Рут отвори една от кутийките и отвинти капачката на шишенцето. Вонеше! Майка ѝ беше права. А освен това каква трайност имаше ароматната вода, зарязана на шкафчето? Изглежда, тоалетната вода не отлежаваше като виното. Рут започна да слага кутийките в благотворителния плик, после се усети. Изпълнена с решителност, но все пак и с чувство за разхищение, тя ги сложи в плика, предназначен за бунището. А тази пудра за лице? Отвори металната златиста пудриера с лилии на капачето. Сигурно беше на повече от трийсет години. Пудрата бе в окислен оранжев цвят, подобно бузите на вентриложко чучело. Каквото и да беше, приличаше на нещо, което би могло да причини рак — или Алцхаймер. Всичко на този свят, независимо от благовидния си вид, носеше потенциална опасност и гъмжеше от токсини, които можеха да скокнат и да те заразят в най-неочаквания момент. Лулин ѝ го бе втълпила.

Извади пухчето за пудра. Краищата му все още бяха с малки бучки, но в средата бе протрито и гладко от ежедневното потупване по извивките на майчиното ѝ лице. Хвърли пудриерата и пухчето в плика за боклук. След миг я обзе паника, извади обратно пудриерата и едва не се разплака. Тя бе част от живота на майка ѝ! Какво от това, че беше сантиментална? Отвори пудриерата и огледа измъченото си лице в огледалцето ѝ, после отново видя оранжевата пудра. Не, това не бе

сантименталност. Пудрата беше ужасно гнусна. Тя пъхна пак пудриерата в плика за боклук.

Привечер в единия ъгъл на стаята бяха струпани вещи, чието отсъствие Рут бе решила, че Лулин няма да забележи: телефон „Принсес“ с шайба, разкроени парчета плат, купчина от стари сметки за комунални услуги, пет матирани стъклени чаши за студен чай, няколко чаши за кафе с различна големина и надписи върху тях, лампа с три фасунги, едната от които липсваше, старият ръждясал дворен шезлонг с мидообразен гръб, скара с прогорял шнур и решетка като на стар буйк, кухненски стенен часовник, чиито стрелки за часовете, минутите и секундите представляваха нож, вилица и лъжица, торба с конци за плетене и недовършени пантофи в мораво, тюркоазено и зелено, лекарства с изтекъл срок, паяжиноподобен тръстикова чадър със стари спици.

Беше късно, но Рут се изпълни с още по-голяма енергия и целеустременост. Оглеждайки апартамента, тя преброи на пръстите си какви ремонти бе наложително да се направят, за да се избегнат произшествията. Контактите на стените трябваше да се обезопасят. Да се сменят пожарните детектори. Бойлерът да бъде намален, за да не се опари майка й. Кафявото петно на тавана от теч ли беше? Тя проследи къде би могла да капе водата и проникателният й поглед се плъзна и спря на едно място на пода близо до дивана. Втурна се натам, отметна килима и се вгледа в дъската на пода. Това бе едно от скривалищата на майка й, където скъташе ценности, които можеха да потрябват по време на война или, както Лулин се изрази „бедствия, дето дори не можеш представи, те толкова лоши“. Рут натисна дъската от единия край и я, гледай ти, другият край се повдигна като люлка. Аха! Златната змиевидна гривна! Извади я и се разсмя замаяно, сякаш е избрала верния отговор в състезание. Майка й я беше завлякла в бижутерийния магазин „Роял Джейд Хауз“ на „Джаксън стрийт“ и купи гривната за сто и двадесет долара, като й каза, че в случай на нужда двайсет и четири каратовото злато може да се претегли на везна и да се продаде.

А другите скривалища на Лулин? От перваза на неизползваемата камина Рут свали кошница с фотоалбуми. Откърти една хлабава тухла, издърпа я и — наистина — още си беше там, двайсетдоларова банкнота, в която бяха загънати четири банкноти от по един долар.

Невероятно! Зави й се свят при намирането на малкото съкровище, спомен от младежките години. Когато се преместиха в този апартамент, Лулин беше пъхнала под тухлата пет двайсетдоларови банкноти. От време на време Рут правеше проверки, установявайки, че банкнотите са си там, сдиплени по същия идеален начин. Веднъж постави върху парите малък кичур от косата си; беше виждала този трик във филм за едно момче детектив. После всеки път като погледнеше, кичурът си лежеше непокътнат. Когато стана на петнайсет, Рут започна да взима назаем от скривалището в трудни моменти — когато й беше нужен по някой долар за забранени неща: гримове, билет за кино, а по-късно цигари „Марлборо“. Отначало постоянно се притесняваше, докато възстанови банкнотата. След това се успокояваше и я обземаше въодушевление, че не са я хванали. Смяташе, че действително заслужава тези пари — заради това, че косеше тревната площ, миеше чиниите, навикваха я без причина. Заменяше липсващите банкноти от двайсет долара с такива от десет, после от пет и накрая загъна последната останала банкнота с четири едnodоларови.

А сега, тридесет и една години по-късно, припомняйки си своята малка кражба, тя бе едновременно момичето от онова време и наблюдателят на тази своя по-млада версия. Спомни си за нещастната девойка, която живееше в тялото й, преливаща от страст, силни влечения и внезапни пориви. Чудеше се: дали да вярва в Бог или да бъде нихилист? Да бъде будист или битник? Каквото и да си избере, какъв бе урокът от непрестанното нещастие на майка й? Наистина ли имаше духове? Ако не, означаваше ли това, че майка й наистина е луда? Съществува ли такава неща като късмет? Ако не, защо братовчедите на Рут живееха в Саратога? Понякога я изпълваше решителност да бъде абсолютна противоположност на майка си? Вместо да се оплаква за света, тя искаше да направи нещо градивно. Да се запише в Корпуса на мира или да посети далечни пустини. Друг път решаваше, че ще стане ветеринарен доктор и ще помага на ранени животни. А по-късно си мислеше да стане учителка на деца със забавено развитие. Нямаше да посочва грешките им, както правеше майка й, възкликвайки, че Рут не е с всички си. Щеше да се отнася към децата като към живи същества, равни на другите.

Тя даваше израз на чувствата си, като ги записваше в дневник, който леля Гал ѝ бе подарила за Коледа. Тъкмо беше прочела „Дневникът на Ани Франк“ в десети клас за часа по английски и като всички свои съученички я обхвана усещането, че тя също е различна, едно невинно момиче, обречено на трагедия, която щеше да ѝ донесе посмъртно слава. Дневникът щеше да бъде доказателство за нейното съществуване, за това, че е значима, и още по-важното — някой някога щеше да я разбере, дори това да не стане до края на живота ѝ. Мисълта, че нещастията ѝ не са напразни, ѝ донесе огромно облекчение. В дневника си можеше да бъде напълно искрена. Истината, разбира се, трябваше да се подкрепя с факти. Така че първо вписа десетте най-големи радио хита, както и бележката, че едно момче на име Майкъл Пап бил корав, докато танцувал с Уенди. Така ѝ беше казала тя и тогава Рут смяташе, че *корав* означава с надутото самочувствие.

Знаеше, че майка ѝ скришом надзърта в дневника ѝ, защото един ден попита:

— Защо харесваш песен „Обърни се, обърни се, обърни се“? Само щото някой друг харесва?

Веднъж майка ѝ я подуши и рече:

— Защо миришеш на цигари?

Рут току-що бе записала, че е ходила с приятели в Хейт Ашбъри и в парка са срещнали няколко хипита, които им предложили по цигара. Зарадва се, задето майка ѝ смяташе, че са пушили цигари, а не хашиш. След този разпит тя криеше дневника на дъното на своето шкафче, под дюшека, зад гардероба. Но майка ѝ винаги успяваше да го открие, поне така си мислеше Рут, съдейки по следващите забрани: „Повече никакъв плаж след училище“, „Никакви срещи с онова момиче Лиза“, „Защо ти толкова луда по момчета?“. Ако обвинеше майка си, че чете дневника ѝ, Лулин щеше да отвърне уклончиво, никога нямаше да си признае, че го е правила, и щеше да добави: „Дъщерята не бива да има тайни от майка си“. На Рут не ѝ се искаше да цензурира писанията си, затова започна да пише на детски жаргон, при който сменяше местата на съгласните в думите и добавяше срички, вмъкваше също и испански, и многосричкови думи, така че майка ѝ да не разбира какво е написала. „Най-разнообразни водни забавления от кварцов порядък“, така бе назовала плажа на Лендс Енд.

Мама не разбра, помисли си сега Рут, че желанието ѝ да нямам тайни от нея ме подтикваше да бъда още по-потайна. Макар че вероятно майка ѝ го усещаше. Може би това я караше да не споделя някои неща с дъщеря си. *Неща, твърде лоши за казване.* Нямаха си доверие една на друга. Ето така се породиха непочтеността и измяната, не в големите лъжи, а в малките тайни.

Сега Рут си спомни за последното скривалище на своя дневник. През всичките тези години го беше забравила. Отиде в кухнята, покатери се на плота на шкафа, но далеч не толкова пъргаво както някога, когато беше на шестнайсет. Потупвайки с ръка върху шкафа, тя скоро го откри: дневникът на сърчица, някои бяха оцветени с розов лак за нокти, за да се заличат имената на момчетата, които бе увековечила като тогавашни гаджета. Слезе на земята с прашния спомен в ръце, облегна се на плота и избърса златисточервената корица.

Почувства отмаляване, несигурност в себе си, сякаш дневникът съдържаше непроменими предсказания за целия ѝ живот. Отново бе шестнайсетгодишна. Откопча клипса и прочете думите на гърба на обложката, написани с големи почернени букви: **СТОП!!! ЧЕТЕНЕТО ЗАБРАНЕНО!!! АКО ГО ПРОЧЕТЕШ, ИЗВЪРШВАШ ЗЛОУПОТРЕБА!!! ДА! ЗА ТЕБ СЕ ОТНАСЯ!**

Но майка ѝ го беше прочела и взела присърце написаното от втората до последната страница, думите, които за малко щяха да ги погубят и двете.

Една седмица преди Рут да впише фаталните думи, с майка си продължаваха все по-усилено да се измъчват взаимно. Бяха като пометени от пясъчна буря, смазани от болка и всеки обвиняваше другия, че е докарал вятъра. Ден преди кавгата да стигне своя връх, Рут беше пушила в стаята си, наведена от прозореца. Вратата бе затворена и веднага щом чу стъпките на майка си, идещи към стаята, изхвърли цигарата навън, тръшна се на леглото и се престори, че чете книга. Както обикновено, Лулин отвори, без да чука. И когато Рут вдигна поглед с невинно изражение, Лулин извика:

— Ти пушила!

— Не, не съм.

— Още пушиш — майка ѝ посочи към прозореца и се упъти натам. Цигарата беше паднала върху перваза, издавайки своето местонахождение със струйка дим.

— Аз съм американка — кресна Рут. — Имам право на уединение, както и да следвам моето щастие, не твоето!

— Не права! Всичко грешно!

— Остави ме на мира!

— Защо имам дъщеря като теб? Защо жива аз? Защо не умирам отдавна? — Лулин се мръщеше и сумтеше. Рут си помисли, че майка ѝ прилича на бясно куче. — Ти искаш аз умира?

Рут трепереше, но сви рамене възможно най-равнодушно.

— Изобщо не ми пука.

Лулин изрече задъхано още две-три реплики, после излезе от стаята. Рут стана от леглото и затръшна вратата.

След това, хлипайки от основателно възмущение, тя започна да пише в дневника си, абсолютно убедена, че майка ѝ щеше да прочете думите ѝ: „Мразя я! Тя е най-лошата майка, която можеш да имаш. Не ме обича. Не ме изслушва. Не проявява никакво разбиране към мен. Само се заяжда, гневи се и ме кара да се чувствам ужасно“.

Съзнаваше, че в думите ѝ има риск. Беше си чиста проба злосторство. А връхлитащата вина я накара да нахвърли набързо мислите си с още по-голяма напереност. Следващите ѝ думи бяха още по-злостни, ужасни думи, които после — твърде късно — тя задраска. Сега Рут ги погледна, плътно зачертаните редове, и си припомни какво бе написала, какво бе прочела майка ѝ: „Говориш за самоубийство, но защо никога не посегна на себе си? Ще ми се да го беше направила. Направи го, направи го, направи го. Давай, самоубий се! Скъпата ти леля настоява, а също и аз!“.

Тогавя Рут се шокира, че е способна да предаде в думи такива ужасяващи емоции. Сега се шокира, като си ги припомни. Докато пишеше, плачеше, обзета от гняв, страх и някаква странна свобода от това, че най-накрая съвсем открито си призна, че иска да нарани майка си в същата степен, в която Лулин нараняваше нея. А после бе скрила дневника в дъното на чекмеджето с бельото, достатъчно лесно място да го намериш. Беше го подредила така: гръбчето на дневника сочеше навън, а отгоре бе сложила пликчета на розови цветя. Така Рут щеше да бъде съвсем сигурна, че майка ѝ си е пъхала носа в чекмеджето.

На следващия ден Рут се помота, преди да се върне вкъщи. Разходи се по плажа. Спря се пред един магазин и се загледа в гримовеите. От една телефонна кабина позвъни на Уенди. Като се прибереше у дома, майка ѝ щеше вече да е прочела онези думи. Очакваше грандиозен скандал, никаква вечеря, само викове, още заплахи, още тиради за това как Рут иска майка ѝ да умре, за да заживее при леля си Гал. Лулин щеше да изчака Рут да си признае, че тя е написала тези ненавистни думи.

После Рут си го представи и по друг начин. Майка ѝ чете написаното, удряйки се по гърдите с юмрук, за да натика страданието обратно в интимното пространство на сърцето си, хапейки устни, за да съдържи плача си. След това, когато Рут се върнеше, майка ѝ ще се престори, че не я забелязва. Щеше да приготви вечерята, да седне и да дъвче мълчаливо. Рут нямаше да отстъпи и да попита дали може да хапне и тя. Ако се наложеше, щеше на всяко ядене да гризе корнфлейкс направо от кутията. Така щяха да я карат с дни, майка ѝ да я измъчва с мълчанието си, с абсолютния си отказ от комуникация. Рут щеше да запази твърдостта си, без да изпитва никаква болка, докато всичко се размине, освен ако, разбира се, не се случеше обичайното — Рут не издържа, разплаква се и се извинява.

Но тя нямаше повече време да съставя сценарии на това, което би могло да се случи. Беше си вкъщи. Да си го помисли беше също толкова ужасно, колкото и да го преживее. Един път да свърши, каза си тя. Качи се по стълбите към вратата и щом я отвори, майка ѝ се затича към нея и рече със задавен от вълнение глас:

— Най-сетне се върна!

Само че в следващия миг осъзна, че не беше майка ѝ, а леля Гал.

— Майка ти е ранена — каза тя и грабна Рут за ръката, за да я насочи обратно към коридора. — Бързо, бързо, отиваме в болницата.

— Ранена? — Рут не можеше да помръдне. Дъхът ѝ секна, чувстваше едновременно празнота и тежест. — Какво значи това? Как се е ранила?

— Скочила от прозореца. Защо се е надвесвала, не знам. Но е паднала на цимента. Жената от приземния етаж повикала линейка. Има счупвания и нещо ѝ е станало на главата — не знам какво, — но е много лошо, казаха докторите. Само се моля да не е пострадал мозъкът.

Рут избухна в сълзи. Преви се и започна да хлипа истерично. Тя го беше пожелала, бе го предизвикала. Плака, докато не ѝ се догади и не ѝ прималя от прекалено силното задъхване. Когато пристигнаха в болницата, леля Гал трябваше да заведе и нея в спешното отделение. Една сестра ѝ даде да диша в хартиена торбичка, която Рут захвърли, а после някой ѝ удари инжекция. Олекна ѝ, всички тревоги се изпариха от крайниците и ума ѝ. Върху тялото ѝ заметнаха тъмно, топло одеяло, после завиха и главата ѝ. В тази празнота чу гласа на майка си, която казваше на докторите, че дъщеря ѝ най-накрая се е укротила, защото и двете бяха мъртви.

Майка ѝ, както се оказа, имаше счупване на рамото, пукнато ребро и мозъчно сътресение. Когато я пуснаха от болницата, леля Гал остана у тях няколко дни, за да помага с готвенето и къщната работа, та да може Лулин да се научи сама да се къпе и облича. Рут винаги стоеше встрани.

— Да помогна ли? — питаше периодично с немощен глас. И леля Гал я караше да сготви ориз или да измие ваната, или да смени чаршафите от леглото на майка си.

Следващите дни Рут се тревожеше дали майка ѝ не беше казала на леля Гал какво бе прочела в дневника на дъщеря си, защо бе скочила от прозореца. Гледаше изпитателно лицето на леля си, за да разбере дали е научила. Анализираше всяка нейна дума. Но в начина, по който леля Гал говореше, Рут не откриваше никакъв гняв, разочарование или престорено съжаление. Майка ѝ също се държеше озадачаващо. Не бе ядосана, а тъжна и съкрушена. Нещо наистина не достигаше — но какво? Любов? Притеснение? Погледът на Лулин бе празен, сякаш не я интересуваше какво става наоколо. Всичко бе еднакво, всичко бе незначително. Какво означаваше това? Защо майка ѝ се отказа от битката? Лулин поемаше купите с оризова каша, които Рут носеше. Пиеше си чая. Говореха си, но за безсмислени неща, не зачекваха нищо, което би могло да доведе до спор или погрешно разбиране.

— Отивам на училище — казваше Рут.

— Имаш ли пари за обяд?

— Да. Искаш ли още чай?

— Не.

И всеки ден, няколко пъти на ден, Рут искаше да се извини на майка си, да каже, че е зло момиче, че за всичко е виновна. Но така щеше да признае онова, което майка ѝ се преструваше, че никога не е било, думите, които бе написала Рут. Седмици наред стъпваха на пръсти, внимавайки да не настъпят счупените парченца.

На шестнайсетия си рожден ден Рут се върна от училище и видя, че Лулин ѝ беше купила някои от любимите неща за ядене: лепкав ориз, увит в лотосови листа — и от двата вида, единият с плънка от месо, другият със сладка паста от червен фасул, както и китайски гъбен кейк, пълнен с ягоди и разбита сметана.

— Не мога сготвя по-добри неща — рече Лулин. Още имаше превръзка на дясното рамо и с тази ръка нищо не можеше да повдига. Доста тежко ѝ беше да мъкне торбите от пазара с лявата ръка. Рут прие подаръците като жест на опрощение.

— Харесват ми — каза любезно Рут. — Страхотни са.

— Няма време купи ти подарък — смънка майка ѝ. — Но намирам някои неща, може харесаш — тя посочи към масата в хола. Рут бавно се приближи и взе безформен пакет, несръчно загънат в хартия и залепен с лепенка, без панделка. В него имаше черна книга и мъничко портмоне от червена коприна, захванато с миниатюрна закопчалка. А в него бе сложен тънкият златен пръстен, за който Рут винаги си бе мечтала, с две овални късчета зелен нефрит. Подарък от бащата на Рут, който получил от майка си за снахата. Лулин никога не го беше носила. Веднъж Гаолин намекна, че пръстенът би трябвало да принадлежи на нея, за да го подари на сина си, единствения внук. След това Лулин неизменно споменаваше за пръстена, заговореше ли за Гаолиновата алчност.

— Ау, ау, ау — Рут го гледеше ококорено в дланта си.

— Много добър нефрит, не загубвай — предупреди я майка ѝ.

— Няма да го загубя — Рут сложи пръстена на средния си пръст. Твърде малък за този пръст, но ставаше на безименния.

Накрая Рут погледна другия подарък. Книга джобен формат с черни кожени корици и червена лента за отбелязване.

— Държиш я наопаки — каза майка ѝ, като я обърна и я завъртя към Рут. Отгърна страниците, отляво надясно. Всичко бе на китайски.

— Китайска Библия — каза майка ѝ. Отвори на една страница, там беше пъхната червеникавокафява фотография на млада китайка. —

Това моя майка — гласът на Лулин звучеше приглушено. — Виждаш? Направих копие за теб — тя извади плик от восъчна хартия с копие на снимката.

Рут кимна, усещайки, че подаръкът е важен, че Лулин ѝ предава послание, свързано с майките. Помъчи се да съсредоточи вниманието си и да не поглежда към пръстена. Но не можеше да не си представи какво щяха да кажат децата в училище, колко щяха да ѝ завиждат.

— Когато малко момиче, държа тази Библия тук — Лулин посочи към гърдите си. — Време преди лягане, аз мисля за моя майка.

Рут кимна.

— Тогава е била красива — беше виждала и други снимки на майката на Лулин и Гаолин — наричаше я Уайпо. На тези снимки Уайпо бе с бледо лице и с бръчки, дълбоки колкото пукнатини, а устата ѝ — скована, права и без устни, като разрез от сабя. Лулин пъкна снимката в Библията, после протегна ръка с дланта нагоре.

— Сега върни.

— Какво?

— Пръстен. Дай обратно.

Рут не схвана. С неохота постави пръстена в ръката на Лулин и видя как тя го прибра в коприненото портмоне.

— Някои неща твърде хубави използваш веднага. Запази по-късно, цениш повече.

Рут искаше да извика: „Не! Не можеш да го направиш! Това ми е подаръкът за рождения ден“.

Но не каза нищо, разбира се. Изправи се, гърлото ѝ пресъхна, а Лулин отиде до креслото си. Вдигна възглавницата. Под нея имаше дъска, а отдолу — капак, който тя отвори. В тази плитка кухня постави Библията и портмонето с пръстена. Значи и там криеше разни неща!

— Един ден аз давам завинаги.

Един ден? Рут усети парене в гърлото. Щеше ѝ се да извика „Кога е това завинаги?“. Но знаеше какво има предвид майка ѝ — завинаги, също като в изречението: „Когато завинаги мъртва, тогава няма нужда слушаш мен повече“.

Обзеха я противоречиви чувства — щастие, задето Лулин ѝ беше подарила такива хубави неща, което означаваше, че още я обича, но и отчаяние, че пръстенът ѝ бе отнет толкова бързо.

Следващия ден Рут отиде до креслото, повдигна възглавницата и дъската, после мушна ръка в кухнята, за да потърси коприненото портмоне. Извади пръстена и го погледна — забранената вещ. Почувства се сякаш го е глътнала и той е заседнал в гърлото ѝ. Може би майка ѝ го беше показала, за да я измъчва. Най-вероятно това беше причината. Лулин знаеше много добре как да я направи нещастна! Е, Рут нямаше да ѝ позволи удоволствието. Щеше да се престори, че не я е грижа. Да си наложи никога да не поглежда пръстена, сякаш не съществува.

След няколко дни Лулин влезе в стаята на Рут, обвинявайки я, че е ходила на плажа. Когато Рут излъга и каза, че не е ходила, майка ѝ показа кецовете, оставени на предната врата. Удари ги един в друг и от тях се вдигна пясъчна пушилка.

— Това е от алеята пред къщи! — възрази момичето.

И така, разприте се възобновиха, на Рут ѝ се струваха едновременно странни и познати. Спореха с нарастващо ожесточение и самоувереност, прекрачвайки границите от миналия месец, защитавайки предишните позиции. Продължиха да си причиняват болка, вече съзнавайки, че са преодолели най-лошото.

След време Рут си помисли да изхвърли дневника си. Взе ужасната книга, все още на дъното на чекмеджето с бельото. Разлисти страниците, почете отгук-оттам, плачейки. В думите ѝ имаше истина, смяташе тя, донякъде поне. В тези страници бе останала част от нея, част, която тя не искаше да забрави. Но когато стигна до последните редове, покърти я усещането, че Бог, майка ѝ и скъпата леля знаеха, че почти беше извършила убийство. Внимателно задраска последното изречение, минавайки с химикалката отново и отново върху думите, докато не се получи размазано петно от черно мастило. На следващата страница, последната, тя написа: „Съжалявам. Понякога ми се иска и ти да кажеш, че съжаляваш“.

Въпреки че не можеше да покаже на майка си тези думи, стана ѝ хубаво, че ги написа. Беше искрена, нито добра, нито лоша. После се опита да се сети на кое място майка ѝ никога нямаше да успее да открие дневника ѝ. Покатери се на кухненския плот, протегна нагоре ръка и подхвърли дневника отгоре върху шкафа, досега там никой не пипаше и с времето даже и тя забрави за него.

Сега Рут се замисли, че през всичките тези години с майка ѝ не бяха говорили за случилото се. Тя остави дневника. Завинаги не носеше същото значение както преди. Завинаги включваше онова, което неизбежно се променяше във времето. Рут изпитваше странно съчувствие към своето по-младо аз, смутено прецени колко глупава и егоцентрична е била. Ако имаше дете, то щеше да бъде дъщеря и също щеше да ѝ причинява болка, както постъпваше тя с майка си. Сега щеше да е петнадесет-шестнадесетгодишна и да крещи, че мрази Рут. Запита се дали майка ѝ бе казвала на своята майка, че я мрази.

Сети се за снимките, които разглеждаха на Празника на пълната луна. На снимките с леля Гал и Уайпо Лулин бе на около петнадесет. Имаше и още една снимка, на скъпата леля, която Лулин погрешно смяташе за своя майка. Спомни си за снимката, която майка ѝ държеше в Библията. Тя също беше казала, че това е майка ѝ. Кой бе на тази снимка?

Рут отиде до креслото, премести възглавницата и дъската. Всичко си беше там: малката черна Библия, коприненото портмоне, пръстенът със зеления нефрит. Отвори Библията и го видя, пликчето от восъчна хартия със същата снимка, която майка ѝ беше показала на фамиленото тържество. Скъпата леля, със странна прическа и зимен жакет с висока яка. Какво означаваше това? Майка ѝ имаше ли деменция преди трийсет години? Или скъпата леля действително бе нейна майка? И ако беше, означаваше ли, че майка ѝ всъщност няма деменция? Рут се взря в снимката, изучавайки чертите на жената. Не можеше да каже дали е така.

Какво друго имаше на дъното на креслото? Рут промуши ръка и извади пакет, загънат в кафява амбалажна хартия и завързан с червена коледна панделка. Той съдържаше свитък листа, всички изписани на китайски. В горната част на някои страници имаше йероглиф, калиграфски изрисуван с туш. Беше ги виждала преди. Но къде? Кога?

И тогава се сети. Другите страници, затрупани в дясното чекмедже. „Истина“, припомни си заглавието на първата страница. „Ето нещата, които знам, че са истина.“ Какво гласеше следващото изречение? Имената на починалите, тайните, които те са отнесли. Какви тайни? Усети, че животът на майка ѝ е заложен на карта и отговорът беше в нейните ръце, при това отдавна.

Погледна първата страница от новия свитък, големия калиграфски йероглиф. Чу как майка ѝ я смъмря: „Трябва учиш по-усърдно“. Да, трябваше. Големият знак ѝ беше познат, отдолу с извивка, над нея три щриха — *сърце*! А първото изречение наподобяваше началото на страниците, които държеше вкъщи. „Ето нещата, които...“ И тук думите се променяха. Следващата дума беше *ингай*, „трябва“. Майка ѝ доста я употребяваше. А след нея идваше *бу*, друга често използвана дума от нея. А другата... не я знаеше. „Ето нещата, които не бива да...“ Рут се помъчи да отгатне коя ли е думата: „Ето нещата, които не бива да *споделям*“. „Ето нещата, които не бива да *пиша*.“ „Ето нещата, които не бива да *казвам*.“ Рут влезе в спалнята и взе от лавицата английско-китайския речник на майка ѝ. Погледна йероглифите за „споделям“, „пиша“, „казвам“, но те не съответстваха на знаците на Лулин. Неспokoйно погледна още няколко йероглифа и след десет минути изречението се получи:

„Ето нещата, които не бива да забравям.“

Майка ѝ беше дала първия свитък преди — колко? — пет-шест години. По същото време ли бе написала и този? Дали тогава е знаела, че изгубва паметта си? Кога щеше да ѝ го даде? Когато най-накрая ѝ даде пръстена? Кога Рут със сигурност щеше да обърне внимание? Хвърли бегъл поглед на следващите няколко йероглифа. Но нито един, освен този за „аз“, не ѝ изглеждаше познат, а след това сигурно имаше още десет хиляди знака. „Аз“. И какво?

Рут легна на леглото, остави страниците до себе си. Погледна снимката на скъпата леля и я сложи на гърдите си. Утре щеше да се обади на Арт на Хаваите и ще го попита дали може да препоръча някой, който би могъл да преведе тези страници. Това беше едно. Щеше да вземе от къщи първия свитък. Това беше две. Щеше да се обади на леля Гал, за да я пита дали знае нещо за писанията на майка ѝ. Това беше три. И щеше да помоли майка си да ѝ разкаже за своя живот. Веднъж щеше да го направи. И да я слуша. Да седне спокойно, без да бърза и без да се занимава с друго. Дори щеше да се премести при нея и да си отдели повече време, за да я опознае. Арт нямаше да е доволен особено. Вероятно щеше да приеме преместването ѝ като тревожен знак. Но някой трябваше да се погрижи за Лулин. И искаше тя да го направи. Искеше да е тук, докато майка ѝ разказва за своя живот, превеждайки я през всички разклонения на миналото,

обяснявайки ѝ многобройните значения на китайските думи, опитвайки да преведе сърцето си. Всички пръсти на ръцете ѝ щяха да бъдат заети, а накрая и двете щяха да спрат да броят.

ВТОРА ЧАСТ

СЪРЦЕ

Ето нещата, които не трябва да забравям.

Отгледана съм в рода Лиу в скалистите Западни хълмове южно от Пекин. Най-старото записано име на нашето село е Безсмъртно сърце. Скъпата ми леля ме научи как да го пиша на малката ми дъска. *Гледай сега, Кутре, нареди тя и изписа знака за „сърце“. Виждаш ли тази извита линия? Това е дъното на сърцето, където се събира и тече кръвта. А точките са двете вени и артерията, пренасящи кръвта навътре и навън.* Докато преписвах йероглифа, тя попита: *Чие ли мъртво сърце е дало форма на тази дума? Какво ли е било началото ѝ, Кутре? Дали сърцето е било на жена? В момент на печал ли е изписана думата?*

Веднъж видях сърцето на току-що заклано прасе. Беше червено и лъщящо. А вече бях виждала много пилешки сърца в купа, чакащи да бъдат сготвени. Приличаха на малки устни и имаха същия цвят като белезите на скъпата ми леля. Но как ли изглежда сърцето на една жена?

— Защо е нужно да знаем на кого е било сърцето? — попитах, изписвайки йероглифа.

А леля плесна бързо с ръце. *Човек би трябвало да взима под внимание как започват нещата. Дадено начало води до даден край.*

Помня, че често говореше за това, как започват нещата. Оттогава се интересувам за началото и края на много неща. Като село Безсмъртно сърце. И хората, живеещи в него, в това число и аз. По времето, когато съм се родила, Безсмъртно сърце вече го беше напуснал късметът. Заобиколено от хълмове, то лежеше в долина, спускаща се в дълбока варовикова клисура. Клисурата имаше формата на сърдечна камера, а трите потока, напоявали и оттичали се някога в пролома, бяха артерията и вените на сърцето. Но те бяха пресъхнали. Както и вълшебните извори. Нищо не беше останало от ручеите, освен напукани оврази и воня на пръдня.

Въпреки че в началото селото е било свещено място. Легендата разказва, че един император дошъл на посещение и самият той засадил

бор в средата на долината. Дървото било в памет на мъртвата му майка, а почитта му към нея била толкова голяма, че той дал оброк дървото да живее вечно. Когато скъпата ми леля го видяла за първи път, борът вече бил на повече от три хиляди години.

И богати, и бедни идвали на поклонение в Безсмъртно сърце. Надявали се, че ще се заредят от жизнената енергия на бора. Поглаждали с ръка ствола, милвали листата между пръстите си, сетне се молели за мъжки рожби или големи богатства, цяр за смъртно болни, свършек на проклетия. Преди да си тръгнат, отчупвали парченца от кората, откъртвали клонки. Отнасяли ги като сувенири. Скъпата ми леля каза, че това е убило бора, прекаленото благоговение. Щом дървото умряло, сувенирите изгубили силата си. И понеже мъртвото дърво вече не било безсмъртно, то не било и славно повече, също и нашето село. Дървото дори не било древно, разправяха след това хората, може би само на двеста или триста години. А историята с императора, почел паметта на майка си? Това беше скалъпена феодална легенда, която да ни внушава, че покварените са искрени. Тези слухове плъзнаха същата година, когато падна старата династия Цин и бе създадена новата Република.

Лесно запомних прякора на нашето село: Четирийсет и шест километра от Моста на тръстиковия ров. Мостът на тръстиковия ров е всъщност мостът „Марко Поло“, който днес хората наричат разклонението за Пекин. Гаолин сигурно е забравила старото име, но аз не съм. Като бях малка, указанията за пътя до Безсмъртно сърце бяха следните: „Първо стигаш до Моста на тръстиковия ров, после се връщаш четирийсет и шест километра“.

Тази шега звучеше така, все едно живеехме в затънтено селце с двайсетина-трийсет човека. Не беше така. В детството ми в него имаше близо две хиляди жители. Беше многолюдно, натъпкано от единия край на долината до другия. Имахме тухлар, тъкач на чували и фабрика за бои. Двайсет и четири пазарни дни, шест храмови празника и основно училище, което посещавахме с Гаолин, когато не помагахме на семейството вкъщи. Имаше всякакви амбулантни търговци, които обикаляха от къща на къща и продаваха прясна бобена каша и симид, от който се носеше пара, вити кифли и шарени бонбони. И доста хора се намираха да си ги купят. Няколко медни монети, това ти трябваше, за да си угодиш на стомаха като богаташ.

Кланът Лиу беше живял в Безсмъртно сърце от шест века. През цялото това време потомството е добивало туш и го е продавало на пътниците. Живеели в същата къща с двора, към която пристроявали стаи, а по-късно крила, когато преди четиристотин години една жена от рода се сдобила с осем синове, по един на година. Семейният дом прераснал от проста къща с три колони отпред в семеен комплекс с крила, опиращи се на по пет колони всяко. При по-късните поколения броят на наследниците намалял, а допълнителните стаи се захабили и били отдадени под наем на наематели кавгаджии. Независимо дали тези хора се хилеха на вулгарни вицове или пицяха от болка, без значение, звуците бяха едни и същи, противни за ухото.

Общо взето, в семейството ни цареше благополучие, но не чак в такава степен, че да пораждаме силна завист. Почти на всяко ядене на масата имаше месна или бобена каша. Всяка зима бяхме с нови ватенки, без дупки. Давахме пари на храма, операта и панаира. Но мъжете в семейството имаха и амбиции. Все търсеха нещо допълнително. Казаха, че в Пекин повече хора пишат важни документи. Тези важни документи изискваха повече добро мастило. По-голямата част от големите пари беше в Пекин. Около 1920 г. татко, чичовците ми и техните синове отидоха да продават мастилото в града. Оттогава насетне почти през цялата година живееха там, в задната стаичка на един магазин в стария грънчарски квартал.

У дома жените правеха мастилото. Стояхме си въщи. Всички работехме — аз, Гаолин, лелите и братовчедките ми, всички. Дори най-малките и Прабаба имаха задача да чистят от камъчета изсушеното просо, което варяхме за закуска. Всяка сутрин се събирахме в мастилената работилница. Прабаба разказваше, че изпърво работилницата била сайвант, който се простирал по протежение на лицевата стена на къщата. През годините мъжете от едно поколение иззидали тухлени стени и сложили керемиден покрив. Други заздравили носещите греди и удължили помещението с два стълба. Следващото поколение настлало пода с плочи и изкопало ями за съхранение на суровините. Сетне други мъже в рода направили изба, където блокчетата туш да се запазват от топлина и студ.

— И вижте я сега — често се хвалеше Прабаба. — Нашата работилница е мастилен дворец.

Тъй като мастилото ни беше с най-добро качество, трябваше да пазим чисти масите и подовете през цялата година. С прашните жълти ветрове от Гоби това не беше лесна работа. Налагаше се да слагаме на прозоречните отвори и стъкла, и мукава. През лятото на вратите поставяхме мрежи против насекоми. През зимата окачвахме овчи кожи да ни пазят от снега.

Лятото беше най-лошият сезон за производството на мастило. Ужасни горещини. Изпаренията изгаряха очите и ноздрите и белите ни дробове. Като видяхме скъпата ми леля да си увива шал около обезобразеното лице, дойде ни наум да си сложим мокра кърпа на устата. Още усещам мириса на съставките на нашето мастило. Имаше няколко вида ароматни сажди: бор, канела, камфор и дървен материал от отсеченото Безсмъртно дърво. Татко довлече вкъщи няколко големи цепеници, след като мълния разцепи мъртвото дърво точно по средата, оголвайки сърцето му, което беше почти кухо, защото го бяха прояли бръмбари. Имаше и туткал от лепкава паста, смесена с различни масла — камфор, терпентин, тунгово дърво. После добавяхме сладък отровен цветен прах, с чиято помощ се борехме с насекомите и плъховете. Ето колко специално беше нашето мастило, всички онези трайни аромати.

Правехме по малко мастило периодично. Ако избухнеше пожар, както преди няколкостотин години, нямаше да се изгубят наведнъж всички суровини и запаси. А ако дадена партида беше прекалено лепкава или прекалено влажна или мека или недостатъчно черна, беше по-лесно да се разбере чия е вината. На всеки от нас се падаше поне по едно задължение от дългия списък с дейности. Първо горенето и стриването, премерването и наливането. После идваше разбъркването и формоването, сушенето и надписването с калиграфски знаци. И накрая опаковането и броенето, подреждането на куп и складирането. Един сезон опаковах, само това правех. Умът ми се рееше, но в същото време пръстите ми се движеха като машинки. Друг сезон трябваше да използвам много фини пинсети, за да отскубвам буболечките, паднали върху блокчетата. Когато Гаолин вършеше тази работа, оставяше много вдлъбнатини. Задачата на скъпата ми леля беше да седи на дълга маса и да пресова черната смес в каменни калъпи. Затова върховете на пръстите ѝ бяха постоянно черни. Щом мастилото изсъхнеше, с дълъг остър инструмент тя изрязваше в блокчетата туш думите и рисунките за късмет. Дори превъзходеше Татко в калиграфията.

Работата беше досадна, но ние се гордеехме с тайната си семейна рецепта. С нея постигахме идеален цвят и твърдост. Едно блокче туш от нашите имаше трайност над десет години. Не изсъхваше и не се ронеше, нито пък се просмукваше с влага. А ако тушът се съхраняваше на хладно в дълбока изба, каквато беше нашата, той можеше да престоюва продължителни периоди от време. Онези, които използваха нашето мастило, го потвърждаваха. Без значение колко топлина или влага, или мръсотия от пръстите е попил листът, думите оставаха, черни и неизличими.

Майка твърдеше, че заради мастилото не се променя гарвановочерният цвят на косите ни. Беше по-безвредно за косата, отколкото да прием чай от черни сусамени семена. „Работиш здраво през деня, забърквайки мастило, нощем младееш, докато спиш.“ Така се шегувахме, а Прабаба често се фукаше:

— Моята коса е черна като препечена черупка на див кестен, а лицето ми е сбръчкано и бяло като вътрешната част на месото му — на Прабаба ѝ сечеше умът. Веднъж добави: — По-добре, отколкото да имаш бяла коса и препечено лице — и всички се разсмяхме, макар и скъпата ми леля да беше в стаята.

В по-късните години обаче Прабаба вече не беше така остра на език и бързорека. Често питаше, тревожно смръщила вежди:

— Виждала ли си Ху Сен? — можеше да отвърнеш с „да“, можеше и с „не“ и в следващия момент изчуруликваше като птичка: — Ху Сен? Ху Сен? — непрестанно търсейки покойния си внук, много тъжно звучеше.

Към края на живота ѝ мислите на Прабаба приличаха на рухващи стени, камъни без хоросан. Един доктор каза, че вътрешният ѝ вятър е студен и че пулсът ѝ е бавен, плитко поточе, което е почти замръзнало. Докторът даде съвет да яде по-люто. Но Прабаба още повече се влоши. Скъпата ми леля предположи, че в главата ѝ е скокнала бълха и се угощава с мозъка ѝ. *Сърбеж при объркване* бе името на болестта, поясни тя. Затова хората често се чешат по главата, когато не могат да се сетят за нещо. Баща ѝ на леля бил доктор и тя е виждала много пациенти със същия проблем. Вчера, когато не можах да си спомня името на скъпата ми леля, се зачудих дали в ухото ми не скача бълха! Но сега, след като пиша за толкова много неща, съм сигурна, че нямам

болестта на Прабаба. Мога да възстановя и най-малките подробности, при все че са се случили отдавна и далеч оттук.

Къщата, в която живеехме и работехме — изплува в паметта ми, сякаш сега стоя пред портата. Намираше се на улица „Свинска глава“. Улицата започваше от изток, близо до пазарния площад, където продаваха свински глави. От площада завиваше на север и минаваше покрай мястото, на което беше расло известното някога Безсмъртно дърво. После се стесняваше в извита пътека, по чието протежение къщите се опираха една о друга. Краят на улица „Свинска глава“ представляваше тесен издатък земя, надвиснал над най-дълбоката част на ждрелото. Леля ми разказа, че тази издатина била оформена преди хиляди години от някакъв военачалник. Той сънувал, че вътрешността на планината била пълна с нефрит. И заповядал всички да копаят, копаят, да не спират. Мъже, жени и деца гребали заради съня му. Когато военачалникът умрял, децата били остарели, прегърбени, а планината легнала на едната си половина.

Зад нашата къща издатината се е превърнала в скала. А долу е дъното на клисурата. Родът Лиу навремето е притежавал два̀сет му земя^[1] зад къщата. Но през вековете с всеки по-силен дъжд стените на клисурата се рушали и разширявали, тътнели и се вдълбочавали. На всеки десетина години два̀сетте му земя се свивали и свивали и скалата се приплъзвала по-близо до гърба на нашата къща.

Подвижната скала ни даваше усещането, че трябва да обърнем поглед назад, за да разберем какво ни чака по пътя пред нас. Наричахме я Края на света. Понякога мъжете в семейството спореха помежду си дали е още наша земята, която се е сгромолясала в ждрелото. Единият от чичовците ми обобщаваше:

— Твоя е само хрчката, която изминава пътя от устата ти до дъното на оная пустош.

А жена му го скастрише:

— Престани да говориш за това. Само дърпаш Дявола за опашката.

Тъй като онова, което се намираще отвъд и отдолу, бе твърде злочесто, за да се изрича на глас: нежелани бебета, самоубили се девиси и призраци просяци. Всеки знаеше това.

Като по-малки много пъти сме ходили до скалата с братята ми и Гаолин. Обичахме да търкулваме от върха развалени пъпеши и

изгнили зелки. Гледахме как падат и се разцепват, удряйки се в черепи и кости. Поне си мислехме, че в това се разбиват. Ала веднъж се спуснахме надолу, пързайки се по дупе, хващайки се за корените, сурвайки се в долната земя. И щом чухме шумолене в храстите, толкова пронизително изпищяхме, че ни заболяха ушите. Показа се, че призрактът е улично псе. А черепите и костите са просто големи речни камъни и откъртени клони. Но макар и да не видяхме трупове, наоколо бяха разпръснати ярки части от дрехи: ръкав, яка, обувка, и бяхме сигурни, че принадлежат на мъртвите. А сетне ги помирирахме: воня на духове. Достатъчно е само веднъж да го подушиш, за да разбереш какво е. Издигаше се от земята. Носеше се във въздуха към нас на крилата на хиляди мухи. Мухите ни преследваха като буреносен облак и докато се катерехме бързо нагоре. Първият брат ритна един камък, който разкъса част от скалпа на Втория брат. Нямаше начин да скрием раната от Майка и щом я видя, тя ни напердаши до един, после ни предупреди, че ако още веднъж се спуснем в Края на света, ще ни остави навън и да не сме помисляли да влезем вкъщи.

Стените на родовата ни къща бяха иззидани от скали, разкрити от свлачищата. Скалните късове бяха наредени и слепени с кал, хоросан и замазка от просо, а после белосани с вар. Лете влагата избиваше като пот, а зиме хващаше мухъл. А в многото стаи на тази къща тук-там покривът течеше или се появяваше фуга в стената от течението. Но въпреки това сетя ли се за къщата, обзема ме странна носталгия. Връхлита ме споменът за тъмните скривалища, топли или хладни, където се спотаявах и си представях, че бягам някъде другаде.

Между тези стени много семейства с различни по старшинство членове и не едно поколение са живели заедно, от хазяи до наематели, от Прабаба до най-малката племенница. Струва ми се, че бяхме трийсет и кусур души, половината от рода Лиу. Лиу Дзин Сен беше най-големият от четиримата синове. Него наричах Татко. Чичовците ми и техните жени му казваха Старши брат. А братовчедите ми — Старши чичо. По старшинство моите чичовци бяха Голям чичо и Малък чичо, а жените им — Голяма леля и Малка леля. Като съвсем малка си мислех, че на Татко и Майка казват Старши, защото бяха много по-високи от чичовците и лелите ми. Първи брат и Втори брат също бяха с едра кост, както и Гаолин, и дълго време не знаех защо съм толкова дребничка.

Младши чичо беше четвъртият син, най-младият, любимецът. Казвал се е Лиу Ху Сен. Той е бил истинският ми баща и е щял да вземе за жена скъпата ми леля, ако не бил починал в деня на сватбата им.

* * *

Скъпата ми леля се родила в по-голямо селище, в полите на планината, село на име Джоуската уста на планината, кръстено на император Джоу от династията Шан, когото всеки днес помни като тиранин.

Семейството ни понякога ходеше в Устата на планината на храмови празници и опери. Хванехме ли пътя, от Безсмъртно сърце дотам бяха само десетина километра. Ако минехме през Края на света, разстоянието се намаляваше наполовина, но пътят бе по-опасен, особено през лятото. Тогава падаха големите дъждове. Сухата клисура се напълваше и преди да успееш да дотърчиш до скалите, да се покатериш и да извикаш „Богиньо на милостта!“, деретата се втурваха в бяг като крадци, отнасяйки те заедно с всичко, което не е дълбоко вкоренено в почвата. Щом дъждът спреше, пороите се оттичаха бързо и устите на пещерите поглъщаха пръстта и дърветата, телата и костите. През гърлото на планината те слизаха в стомаха ѝ, минаваха през червата и накрая в недрата, където всичко се затъкваше. *Има запек, обясни веднъж скъпата ми леля. Виждаш ли сега защо са толкова много костите и хълмовете: Хълмът на пилешката кост, Хълмът на старата крава, Хълмът на драконовата кост. Разбира се, костите в Хълма на драконовата кост не са само от дракони. Някои са от обикновени твари, мечка, слон, хипопотам.* Леля нарисова на дъската ми всяко едно от тези животни, защото преди не бяхме говорили за тях.

Имам една кост, която може би е от костенурка, каза. Измъкна я от подгъва на ръкава си. Приличаше на изсъхнала ряпа на пъпчици. Баща ми за малко да я стрие за лекарство. После забеляза, че върху нея пише нещо. Леля обърна костта и аз видях странни йероглифи, изписани от горе до долу. Заради дракулките тези кости до скоро не се ценяха особено. Едно време, преди да ги продадат на лечебниците,

костотърсачите ги заглаждаха с пила. Сега учените ги наричат оракулски кости и вървят на двойна цена. А думите тук ли? Те са въпроси към боговете.

— Какво пише? — попитах.

Кой знае. Тогава думите са били различни. Но ще да е нещо, което трябва да се помни. Иначе защо са го казали боговете, защо някой го е записал?

— Къде са отговорите?

Отговорите са пукнатините. Гадателят допирал нажежен пирон до костта и тя се напуквала като дърво, ударено от мълния. После тълкувал какво означавали цепнатините.

Леля прибра оракулската кост. Един ден, когато се научиш да помниш, ще ти я дам да я пазиш. Но сега ще ти изскочи от акъла къде си я сложила. По-нататък ще отидем да потърсим още драконови кости и ако откриеш някоя с надпис, ще си я запазиш.

Излезеше ли му късметът, всеки бедняк събираше драконови кости в Устата на планината. Жените и те събираха, но ако откриеха някоя кост, трябваше да казват, че мъж я е намерил, защото иначе костта губеше от цената си. После прекупвачи обикаляха из селото и изкупуваха драконовите кости, занасяха ги в Пекин и ги продаваха скъпо на дрогериите, а те ги даваха още по-скъпо на болните. Костите се славеха, че лекуват всичко, от изтощение до тъпота. Редица доктори ги продаваха. Както и бащата на скъпата ми леля. Той използвал кости, за да лекува кости.

От деветстотин години в рода на скъпата ми леля е имало чекръкчии. Такава била традицията. Пациентите на баща ѝ били предимно мъже и момчета, ранени във въглищните мини и варовиковите кариери. При нужда лекувал и други болести, но специалността му била наместването на кости. Не било нужно да ходи на специално училище да се учи за костен доктор. Прихванал уменията, като гледал баща си, а баща му пък се научил от своя баща. Това било наследството им. Предавали си един на друг и тайното място, където намирали най-добрите драконови кости, нарича се Маймунската челюст. Един от предците, живял по времето на династията Сун, открил пещерата в най-дълбоката теснина в руслото на пресъхналата река. Всяко поколение копаело все по-навътре и по-навътре, малка цепнатина в пещерата водила до друга по-надълбоко. А

тайната на точното разположение също била семейна ценност, предавана от поколение на поколение, от баща на син, а по времето на скъпата ми леля — от баща на дъщеря и на мен.

Още помня пътя към нашата пещера. Намираше се между Устата на планината и Безсмъртно сърце, далече от останалите пещери в подножието на планината, където всички други отиваха да ровят за драконови кости. Скъпата ми леля няколко пъти ме е водила там, винаги през пролетта или есента, никога лете или зиме. За да стигнем дотам, се спускахме в Края на света и вървахме по средата на ждрелото, встрани от стените му, където възрастните казваха, че имало неща, твърде противни за гледане. Случваше се да минем покрай огромни бурени, късове от глинени купи, тресавище, пълно с вейки. В детското ми съзнание тези гледки добиваха образа на изсъхнала плът, бебешко черепче, супа от девичи кости. А може и да бяха такива, защото навремени леля закриваше с ръка очите ми.

От трите пресъхнали ручейни корита хвацахме онова, което беше артерията на сърцето. И тогава се озовавахме пред самата пещера, процеп в планината, висок колкото метла. Леля разчистваше встрани мъртвия шубрак, скриващ пещерата. И двете поемахме дълбоко въздух и влизахме. Трудно е да се опише с думи как си проправяхме път, все едно да се опитваш да опишеш как се влиза в ухо. Трябваше да извивам тялото си в неестествено положение силно вляво, сетне да опра стъпалото си в малка тераска, до която стигах само като прегънех крака си до гърдите. Но тогава извиквах, а скъпата ми леля сумтеше, понеже не можех да видя черните ѝ ръце, за да разбера какво ми казва. Следвах нейното пъхтене и плясканията с ръце, лазейки като куче, така че да не си ударя главата или да не падна. Когато най-накрая стигахме в по-широката част на пещерата, леля запалваше свещта на фенера и го закачваше на дълъг прът с чепове, оставен преди години от неин родственик.

На пода на пещерата бяха пръснати инструменти за копаене, железни секачи с различни размери, чукове и клещи, както и чували за извличане на пръстта. Пещерните стени бяха многопластови, досущ като оризов пудинг с осем съкровища^[2], разрязан наполовина, на върха с по-светъл и ронлив слой, после под него по-плътен от кал, подобен на бобена каша, и в долната част пластовете се втвърдяваха. Най-високият слой се чоплеше най-лесно. Най-ниският беше като скала. Но

точно оттам се изравяха най-ценните кости. И след като хората столетия наред разкопавали долния край, отгоре се бе образувал свод, който заплашваше всеки момент да се срути. Вътрешността на пещерата наподобяваше маймунски кътници, които можеха да те прегризат надве, и затова се наричаше Маймунската челюст.

Докато си почивахме, скъпата ми леля говореше с боядисаните си от мастилото ръце. *Стои настрана от този ред маймунски зъби. Те веднъж захапали един от прадедовците ми, който бил сдъвкан и излапан заедно с камъните. Ей там баща ми намери черепа му. Веднага го върнахме обратно. Да отделиш главата на човека от тялото му носи нещастие.*

Няколко часа по-късно изпълзявахме от Маймунската челюст с чувал пръст и ако късметът ни спохождаше, с една-две драконови кости. Скъпата ми леля ги вдигаше към небето и се покланяше, отправяйки благодарност към боговете. Тя вярваше, че на костите от тази пещера се дължи славата на чекръкчиите в нейния род.

Като бях малка, разказваше един път, докато се връщахме вкъщи, помня, че при татко непрестанно идваха отчаяни хора. Ако някой не можеше да ходи, той не можеше и да работи. А ако не работеше, семейството му гладуваше. После той умираше и това бе краят на родословното дърво и на всичките усилия на неговите предци.

На тези отчаяни пациенти лелиният баща предлагал три метода на лечение: модерен, „от всичко по малко“ и традиционен. Модерният включвал западните лекарства на мисионерите. Заклинанията и монотонното пеене на монасите шарлатани спадали към метода „от всичко по малко“. А при традиционния използвал драконови кости, също водни кончета и водорасли, ципи от насекоми и редки семена, кора от дърво и прилепова тор, всичко било с най-добро качество. Бащата на скъпата ми леля бил толкова даровит, че от петте околни планински села идвали болни хора при Прочутия чекръкчия от Устата на планината (чието име ще напиша, щом се сетя).

При все че бил вещ и знатен, не могъл да предотврати ударите на съдбата. Когато скъпата ми леля била четиригодишна, майка ѝ и по-големите ѝ братя починали от обезводняване. Повечето роднини от двете страни на фамилията се споминали от същото само три дни след като участвали в ритуала на червеното яйце и пили вода от кладенец,

заразен от тялото на самоубила се девица. Чекръкчията си докарал такъв позор, дете не могъл да спаси своите близки, че похарчил цялото си богатство и натрупал доживотни дългове, за да им устрои погребение.

От мъка, разправяше с ръце леля, той ме разглези, даваше ми да правя всичко, което бе позволено на един син. Научих се да чета и пиша, да задавам въпроси, да играя на гатанки, да пиша осемстишия, да се разхождам сама и да се любувам на природата. Бабичките го предупреждаваха, че е опасно да съм толкова безсрамно щастлива, наместо свенлива и да навеждам глава пред непознати. И защо той не ми пристяга краката, питаха те. Татко беше претръпнал към най-ужасните страдания. Но с мен беше безсилен. Не издържаше да ме гледа, че плача.

Така че скъпата ми леля свободно ходела с баща си в неговия кабинет и в аптеката. Тя накисвала ивиците от ратанова палма и отскубвала мъха. Лъскала везните и оправяла сметките. Който и буркан в аптеката да посочел клиентът, тя можела да прочете етикета със съдържанието му, дори научните термини за животинските органи. Като поотраснала, се научила да изстиска кръв от рана с квадратен пирон, да използва слюнката си за почистване на възпалени места, да налага лапи от личинки, изсмукващи гнойта, да превързва с марля разкъсана тъкан. По времето, когато преминала от детство към моминство, била чувала всякакви писъци и ругатни. Била докосвала толкова много тела, живи, умиращи и мъртви, че малцина фамилии я искали за снаха. И въпреки че никога не я завладяла романтична любов, леля познавала предсмъртната агония. *Щом ушите омекнат и се сплескат към главата, обясни ми веднъж, значи е твърде късно. След няколко секунди човек изпуска последния си дъх. Тялото изстива. Учеше ме на много такива истини.*

При най-тежките случаи помагала на баща си да сложат ранения да легне върху лека мрежеста ратанова носилка. Баща ѝ повдигал и свалял носилката чрез скрипец и въже, а леля я направлявала да влезе в дървената вана, пълна със солена вода. В нея счупените кости на пострадалия се задържали на повърхността и били намествани. След това скъпата ми леля донасяла на баща си ратановите ленти, които били омекнали след накисването. Той ги заплитал на шина, така щото крайникът да може да диша, но и да бъде неподвижен. В края на

посещението чекръкчията отварял буркана с драконовите кости и с помощта на тясно длето отчупвал тресчица, тънка колкото изрезка от нокът. Скъпата ми леля го стривала на прах със сребърна топка. От прахта се приготвял мехлем за мазане или сироп за пиене. Накрая щастливият пациент си отивал вкъщи. Скоро се връщал да работи в кариерата по цял ден.

Веднъж докато вечеряхме, леля ми разказа с ръце една история, която само аз можех да разбера: *При татко дойде една богата жена и му каза да разбинтова ходилата ѝ и да ги стегне в по-модерни обувки калъпи. Обясни му, че искала да носи обувки с високи токчета. „Но не прави новите ми крака прекалено големи, рекла придирчиво тя, да не са като на слугиня или чужденка. Направи ги естествено малки като нейните.“ И тя посочи моите крака.*

Аз забравих, че Майка и другите ми лели бяха на масата и попитах високо:

— Пристегнатите стъпала приличат ли на белите лилии, описани в романтичните книги?

Майка и другите лели, които все още бяха с привързани нозе, ме стрелнаха неодобрително с поглед. Как си позволявах да говоря толкова открито за най-интимните части на жената? А скъпата ми леля се престори, че уж ме мъмри с ръце, задето задавам такива въпроси, но в действителност казваше: *Обикновено са надиплени като вита пита във формата на цвете. Но ако са мръсни и загрубели с мазоли, са досущ като изгнили корени на джинджифил и смърдят на зурли от умрели преди три дни свине.*

По този начин скъпата ми леля ме учеше да бъда непокорна, също като нея. Учеше ме да бъда любопитна, също като нея. Глезеше ме. И тъй като аз бях точно такава, не можеше да ме научи да бъда по-добра щерка, макар че в края на краищата се опита да поправи грешките ми.

Помня как се опита. Бе последната седмица, в която бяхме заедно. Не ми говореше с дни. Наместо това пишеше и пишеше, и пишеше. Накрая ми даде свитък листи, завързани с връв. *Това е истинската ми история, каза ми, а също и твоята.* Напук не прочетох повечето от страниците. Но когато го сторих, ето какво научих.

Един ден късно есента, когато скъпата ми леля била на деветнайсет според китайската си възраст^[3], при чекръкчията дошли двама нови пациенти. Единият бил вресящо бебе на семейство, живеещо в Безсмъртно сърце. Другият пациент бил Младши чичо. И двамата щяха да ѝ причинят безкрайна мъка, но по съвсем различен начин.

Ревящото бебе било най-малкият наследник на широкоплещест мъж на име Чан, майстор на ковчези, който забогатял по време на холерата. Дърворезбите от външната страна на ковчезите били от камфорово дърво. Но отвътре стените били от евтин бор, боядисани и лакирани така, че да имат вид на по-качественото златно дърво.

Парче от същото това златно дърво паднало от една купчина и извадило рамото на бебето от ключицата. Затова пищи, обяснила жената на Чан с уплашен израз. Скъпата ми леля познала тази нервна жена. Преди две години тя идвала при чекръкчията, защото някакъв камък, който по всяка вероятност паднал от небето, я ранил по окото и челюстта. Сега била с мъжа си, който пляскал бебето по крачето, гълчейки го да спре да вдига врява. Скъпата ми леля креснала на Чан:

— Първо рамото, а сега искаш и крачето да му счупиш.

Чан я погледнал изпод вежди. Леля взела бебето. Разтъркала с малко лекарство вътрешната страна на бузките му. Скоро то се укротило, прозяло се веднъж и заспало. Тогава чекръкчията наместил рамото му.

— Какво е лекарството? — майсторът на ковчези попитал скъпата ми леля.

Тя не отвърнала.

— Традиционни неща — обадил се чекръкчията. — Малко опиум, малко треви и една специална драконова кост, която изравяме от тайно място, известно само на нашето семейство.

— Специална драконова кост, а? — Чан си топнал пръста в лекарската гаванка, после си мацнал бузата отвътре. Предложил и на скъпата ми леля, която изсумтяла с отвращение, а той се изсмял и ѝ хвърлил дързък поглед, сякаш вече я притежавал и можел да прави с нея каквото си иска.

Веднага щом семейството на Чан и бебето си тръгнали, Младши чичо влязъл, накуцвайки.

Ранил го необузданият му кон, обяснил той на чекръкчията. Пътувал от Пекин към Безсмъртно сърце и докато си почивали, конят подплашил един заек, сетне заекът подплашил коня и той стъпил върху крака на Младши чичо. Счупил му три пръста и Младши чичо подкарал коня към Устата на планината, право в кабинета на Прочутия чекръкчия.

Младши чичо седнал за преглед на стола от черно дърво. Скъпата ми леля била в задната стаичка и го зърнала през дръпнатата настрани завеска. Бил двайсет и две годишен слаб младеж. Имал фини черти на лицето, но не се държал надуто или прекалено резервирано и макар да не носел богаташко расо, бил спретнато облечен. Леля го чула да се шегува за преживелицата:

— Кобилата ми така обезумя от страх, че си помислих, ей сега ще препусне в галоп направо към подземния свят, както съм я яхнал, застопорен отгоре ѝ.

Скъпата ми леля влязла в стаята и рекла:

— Но съдбата те доведе тук.

Младши чичо замлъкнал. Щом леля се усмихнала, той забравил болката. Докато слагала лапа от драконова кост върху голия му крак, той решил да се ожени за нея. Това беше нейната версия за влюбването им.

Никога не съм виждала снимка на истинския ми баща, но леля ми каза, че е бил много красив и умен, но в същото време достатъчно свенлив, за да разнежи едно момиче. Приличал на беден учен, който имал възможности да надрасне своята среда, и без съмнение щял да се подготви за императорските изпити, стига новата Република да не ги била отменила няколко години по-рано.

На следващата сутрин Младши чичо се върнал с три клонки с личи^[4] за скъпата ми леля като дар в знак на признателност. Обелил кожата на едно личи и тя изяла бялото месо на плода пред него. Утринта била топла за късната есен, отбелязали и двамата. Той попитал дали може да изрецитира едно стихотворение, което написал същата сутрин:

— Ти говориш — занареждаш — с езика на падащите звезди, по-дивен от изгрева, по-бляскав от слънцето, кратък като залеза. Искам да тръгна по дирите му към вечността.

Следобед майсторът на ковчези Чан донесъл на чекръкчията любеница.

— Да покажа колко много съм ти благодарен — рекъл той. — Моето бебе вече е добре, грабва купите и ги удря в земята със силата на три хлапета.

По-късно същата седмица всеки от тях, без знанието на другия, отишъл при различен гадател. И двамата желали да разберат дали комбинацията от рождените им дати с тази на скъпата ми леля е щастлива. Поинтересували се дали има лоши предзнаменования.

Майсторът на ковчези отишъл при един ясновидец от Безсмъртно сърце, мъж, който кръстосвал селото с лескова пръчка за откриване на подземни богатства. Предпоставките за женитба са чудесни, зарадвал го ясновидецът. Виж тук. Скъпата ми леля била родена в годината на Петела, а понеже Чан бил Змия, двамата си подходжали идеално за женитба. Старецът разяснил, че броят на щрихите в лелиното име образувал щастливо число. (Ще напиша числото, щом се сетя за името ѝ.) А отгоре на всичко имала бенка в единайсета позиция, близо до месестата част на бузата, което било знак, че от безропотната ѝ уста се леят само нежни думи. Майсторът на ковчези толкова се зарадвал да чуе това, че оставил на ясновидеца голям бакшиш.

Младши чичо отишъл при една врачка в Устата на планината, старица, чието лице било по-набръчкано от дланта ѝ. Тя видяла само нещастия. Първият знак бил бенката на лелиното лице. Бенката е в дванайсета позиция, казала врачката на Младши чичо, и изпъква до сами устата, а това означава, че животът все скръб ще ѝ носи. Комбинацията от рождените им години също била нехармонична, тя била огнен Петел, а той — дървен Кон. Девоичето щяло да го възседне и да го изкълве късче по късче. С неутолимите си желания щяла да го погуби. А ето какво било най-неприятното. Бащата и майката на момичето обявили, че щерка им се родила на шестнайсетия ден от седмата луна. Но врачката имала зълва, която живеела близо до чекръкчията и тя знаела, че не е така. Била чула плача на новороденото не на шестнайсетия, а на петнайсетия ден, единственият ден, в който на злите духове им е позволено да бродят по земята. Зълвата казала, че бебето издавало такива звуци: „У — ууу, у — ууу“, не като човек, а като призрак. Врачката доверила на Младши чичо, че много добре

познава момата. Често я виждала в пазарните дни да ходи сама. Това чудато момиче правело бързи сметки наум и се пазаряло с търговците. Било високомерно и своенравно. А също и начетено, баща ѝ я посветил в тайните на тялото. Момичето било твърде любознателно, твърде много разпитвало, твърде непоколебимо действало на своя глава. Може би било обладано от зъл дух. По-добре си намери друга невеста, посъветвала го врачката. Тази ще те тласне към гибел.

Младши чичо дал на врачката още пари, но не като бакшиш, а за да я накара да си напрегне мозъка по-силно. Врачката продължавала да клати глава отрицателно. Но след като Младши чичо ѝ дал цели хиляда медни монети, старицата внезапно била осенена от нова мисъл. Когато момичето се усмихнело, което ставало често, бенката ѝ се премествала в по-благоприятна позиция — единайсета. Врачката направила справка в един алманах, съпоставила тази позиция с часа ѝ на раждане. Добри новини. Часът на Заека бил благодушен. Нейната непреклонност била просто заблуда. А всяка следа от инат можела да се сломи с по-яка пръчка. Разкрило се още, че зълвата била клюкарка, известна с преувеличенията си. Но за да е съвсем сигурно, че бракът ще върви по вода, врачката продала на Младши чичо амулет за сто различни неща, който да го пази в лоши дни, от зли духове и косопад.

— Но дори и с амулет, не се жени в годината на Дракона. Лоша година за Коня.

Първото предложение за женитба направила сватовница от фамилията Чан, която отишла при чекръкчията и обадила добрите поличби. Тя взела да хвали майстора на ковчези колко бил почитан като занаятчия от коляното на именити занаятчии. Описала къщата му, скалните градини, езерото с риби, мебелировката в многото му стаи, как дървото било с най-добрия цвят, пурпурен като току-що натъртено място. Колкото до въпроса със зестрата, майсторът на ковчези бил склонен да се покаже повече от щедър. Тъй като момичето щяло да му бъде втора жена, а не първа, не би ли могла зестрата да включва един буркан с опиум и един с драконови кости? Не било кой знае какво, но пък било безценно, а по този начин нямало да се накърни и достойнството на булката.

Чекръкчията обмислил предложението. Той остарявал. Къде щяла да се дява дъщеря му, след като починел? И кой друг мъж щял да я поиска в дома си? У нея имало прекалено голям живец, правила само

каквото си науми. Нямала си майка да я научи как да се държи като съпруга. Вярно, при друга възможност майсторът на ковчези не би бил първият, когото баща ѝ да хареса за зет, но чекръкчията не искал да застава на пътя на нейното бъдещо щастие. Съобщил на скъпата ми леля щедрото предложение на Чан. При което тя се намусила.

— Той е животно — рекла леля. — По-скоро бих яла червеи, нежели да му стана жена.

Чекръкчията бил принуден да отвърне неловко на сватовницата:

— Съжалявам — смотолевил той, — но дъщеря ми си изплака очите, не можа да понесе мисълта, че ще напусне немощния си баща.

Лъжата щяла да се преглътне лековерно, без да се посрамят, ако предложението на чичковата сватовница не било прието следващата седмица.

Няколко дни след като била разгласена бъдещата сватба, майсторът на ковчези се върнал при Устата на планината и ненадейно пресрещнал скъпата ми леля, която се връщала от извора.

— Мислиш, че ще ме обидиш? Гледай си работата.

— Кой кого обиди? Ти ми предложи да ти стана наложница, слугиня на жена ти. Нямам желание да бъда робиня в един феодален брак.

Когато понечила да си тръгне, Чан я стиснал за врата, като процедил, че ще го счупи, сетне я раздрусал и за малко наистина щял да ѝ скърши главата като зимна вейка. Но вместо това я блъснал на земята, псувайки срамните ѝ части и тези на покойната ѝ майка.

Скъпата ми леля се съвзела и се подсмихнала презрително:

— Големи приказки, големи юмруци. Да не мислиш, че като ме изплашиш, ще ме накараш да съжалявам?

И той изрекъл следните думи, които леля никога не забравила:

— Скоро ще окайваш всеки ден от нещастния си живот.

Скъпата ми леля не разказала на баща си или на Ху Сен какво се случило. Нямало смисъл да ги тревожи. А и защо да кара бъдещия си съпруг да се пита дали Чан има причина да се чувства оскърбен? Не един и двама били казвали за нея, че е твърде силна, свикнала да следва своя си път. И може би това било вярно. Наказанията и позорът не я плашели. Почти от нищо нямала страх.

Един месец преди сватбата Младши чичо влязъл в стаята ѝ късно през нощта.

— Искам да чуя гласа ти в тъмното — прошепнал. — Искам да чуя езика на падащите звезди.

Леля го пуснала в своя кан и той пламенно започнал бракосъчетанието. Но докато Младши чичо я обсипвал с ласки, вятър лъхнал кожата ѝ и тя започнала да трепери и да се тресе. За пръв път я обзела боязън, осъзнала тя, уплашила се от непознатата наслада.

Очаквало се сватбата да се състои в село Безсмъртно сърце, веднага след началото на новата година на Дракона. Бил ясен пролетен ден. Хлъзгави ледени дипли покривали земята. Един пътуващ фотограф се отбил сутринта при чекръкчията в Устата на планината. Бил си счупил ръката предишния месец и щял да си плати, като фотографира скъпата ми леля на сватбения ден. Тя била облечена с най-хубавия си зимен жакет с висока яка, подплатена с кожа, и с бродирана шапчица. Дълго трябвало да се взира във фотоапарата и през това време си мислила как скоро животът ѝ щял да се промени завинаги. Въпреки че била щастлива, изпитвала и безпокойство. Усещала опасност, но не можела да я назове. Опитала се да отправи взор в бъдещето, но не съзряла нищо.

За сватбената процесия се облякла в булчински костюм, червен жакет и пола, и фантастичната шапка с воал, която трябвало да си сложи, щом излезе от бащиния си дом. Чекръкчията бил взел назаем пари, за да наеме две талиги от мулета, с едната да откара даровете за семейството на младоженеца, с другата — булчинските сандъци с одеяла и дрехи. За самата булка имало и закрит стол носилка, та се наложило баща ѝ да наеме и четирима носачи, двама колари, свирач на флейта и двама бранители да си отварят очите на четири за разбойници. Чекръкчията набавил най-доброто за дъщеря си: най-разкошния стол носилка, най-чистите талиги, най-яките стражи с истински пищови и барут. В едната от талигите сложили зестрата, буркана с опиума и другия с драконовите кости, последните му запаси. Той многократно успокоявал дъщеря си да не бере грижа за разноските. След сватбата щял да отиде до Маймунската челюст и да събере още кости.

По средата на пътя между двете села иззад храстите изскочили двама разбойници с гугли на главите.

— Аз съм известният Монголски разбойник! — изкрещял поедрият. Тозчас скъпата ми леля познала гласа на Чан, майстора на ковчези. Каква била тази нелепа шега? Но преди да продума, стражите зарязали пищовите на земята, носачите пуснали прътите и скъпата ми леля паднала на пода на стола и изгубила сваяст.

Като дошла на себе си, видяла през мъгла лицето на Младши чичо. Той я вдигнал от стола носилка. Леля погледнала наоколо и забелязала, че сватбените сандъци били претършувани, а стражите и носачите — избягали. А сетне съгледала баща си да лежи в една канавка, главата и вратът му под неестествен ъгъл, с безжизнено лице. Сън ли било?

— Татко — изохкала тя. — Искам да ида при теб.

Навела се над тялото му, неспособна да проумее какво се било случило, а в това време Младши чичо вдигнал един пищов, изоставен от стражите.

— Заклевам се, че ще намеря демоните, причинили й толкова дълбока скръб — изревал той и гръмнал с пищова към небето, подплашвайки коня си.

Скъпата ми леля не видяла удара, покосил Младши чичо, но го чула, ужасяващ трясък, като разтварянето на земята при раждането й. До края на дните си щяла да го чува при отчупване на клони, припукване на огън, разрязване на диня през лятото.

Ето как скъпата ми леля в един ден овдовяла и осиротяла.

— Това е прокоба — отронила тя, взирайки се в телата на мъжете, които обичала. Три безсънни ноци тя молила за прошка край мъртвите тела на баща си и Младши чичо. Говорела на вкаменените им лица. Докосвала устата им, ако да било забранено и да пораждало у стопанката на къщата страх, че злите духове ще се вселят в нея или ще си наумят да останат.

На третия ден Чан пристигнал с два ковчега.

— Той ги уби! — изкрещяла леля. Грабнала ръжена и се опитала да го халоса. Ударила ковчезите. Братята на Младши чичо я дръпнали назад. Извинили се на Чан за лудостта на момичето, а той отвърнал, че такава огромна скръб е достойна за уважение. Тъй като леля продължавала да беснее от достойна за уважение скръб, жените се принудили да я завържат с парчета плат от лактите до коленете. После я сложили в *кана* на Младши чичо, където тя се въртяла и се извивала

като пеперуда, загнездена в пашкула си, докато Прабаба насила ѝ дала да изпие паничка с лекарство, от което тялото ѝ отпаднало. В продължение на две денонощия леля сънувала, че е с Младши чичо, легнала в кана като негова булка.

Когато се свестила, била сама в тъмното. Ръцете и краката ѝ били развързани, но немощни. В къщата царяла тишина. Тръгнала да търси баща си и Младши чичо. Стигнала до общата стая, но телата ги нямало, вече били погребани в дървените изделия на Чан. Ридаейки, обикаляла из къщата и се зарекла да ги последва в жълтата земя. Влязла в мастилената работилница да потърси въже, остър нож, кибритени клечки, които да глътне, каквото и да е, само да ѝ причини по-голяма болка от тази в душата. И тогава зърнала едно гърне със смола. Гребнала от течността с черпак и го сложила в пастта на фурната. Мазното мастило се превърнало в супа от сини пламъци. Тя наклонила черпака и преглътнала.

Прабаба първа чула думкането и трещенето в работилницата. Скоро там се събрали и другите жени. Намерили скъпата ми леля да се тръшка на пода, свистейки с почернялата си от кръв и мастило уста.

— Все едно змиорки плуват в купата на устата ѝ — рекла Майка.
— По-добре, ако умре.

Но Прабаба не позволила това да се случи. В съня ѝ се бил явил духът на Младши чичо и я предупредил, че умре ли леля, той и духът на булката му щели да бродят из къщата и да дирят отмъщение от онези, които не се били смилили над нея. Всеки знаел, че няма по-лошо нещо от отмъстителен дух. Той усмърдявал стаите като труп. С един лъх гранясвал бобената каша. Пускал диви твари да прескачат стените и портите. С призрак в къщата човек не намирал покой в съня.

Ден подир ден Прабаба натопявала кърпи в мазила и ги налагала върху раните на леля. Купувала драконови кости, стривала ги и поръсвала с тях отеclата ѝ уста. А сетне забелязала, че леля имала оток и на друго място — на матката.

Следващите няколко месеца гнойните ѝ рани се превърнали в белези, а матката ѝ се издула като катуна. Преди била девойка за чудо и приказ. Сега всички, освен слепите просяци потръпвали при вида ѝ. Един ден, след като станало ясно, че ще оцелее, Прабаба рекла на безмълвната си пациентка:

— Спасих ти живота, но какъде си сега с това бебе? Какво ще правиш?

Нея вечер духът на Младши чичо пак се явил в съня на Прабаба, а на следната сутрин тя казала на скъпата ми леля:

— Ще останеш тук и ще бъдеш бавачка на бебето. Първа сестра ще каже, че е нейно и ще го отгледа като член на рода Лиу. А на хората ще казваме, че си наша далечна роднина от Пекин, братовчедка, която е живяла в метох, докато един ден той не изгорял до основи и пламъците за малко не я погълнали. С това лице никой няма да те познае.

И ето какво се случило. Скъпата ми леля останала в къщата. Аз съм била причината да остане, единствената ѝ причина да живее. Пет месеца след моето раждане в 1916 г. майка родила Гаолин, но била принудена преди това от Прабаба да каже, че аз съм нейно бебе. Как могла Майка да обяви, че се е сдобила с две рожби в разстояние на пет месеца? Било невъзможно. Затова тя решила да изчака. Точно девет месеца след моето раждане на много щастлива дата през 1917 г. Гаолин се появила на свят без сянка от съмнение.

Възрастните знаеха тайната на нашите раждания. Децата знаеха само онова, което трябваше да прикриват. И макар да бях умна, показвах се глупава. Никога не се усъмних в истината. Не се запитах защо леля си няма име. За другите тя беше Бавачката. За мен — скъпата ми леля. И не знаех всъщност коя е, докато не прочетох това, което бе написала.

„Аз съм твоята майка“, бяха думите ѝ.

Прочетох ги веднага след като почина. И до днес си я спомням как ми говори с ръцете си, виждам я да ми казва тези думи с очите си. Когато е тъмно, ми го казва с ясен глас, който никога не съм чувала. Тя говори на езика на падащите звезди.

---

[1] 1 му = 667 кв.м. — Б.пр. ↑

[2] Традиционен китайски пудинг с осем съставки: кедрови орехи, кайсиеви ядки, орехи, семе от лотос, стафиди, фурми, глогова паста. — Б.пр. ↑

[3] Китайците включват във възрастта си и времето в утробата на майката, т.е. прибавят 1 година към броя на годините от раждането. — Б.пр. ↑

[4] Плодовете на вид китайско дърво. — Б.пр. ↑

ПРОМЯНА

През 1929 г., когато изпълних четиринайсет години, станах проклетия.

Това беше и годината, в която учените, и китайски, и чужди, пристигнаха на Хълма на драконовата кост при Устата на планината. Бяха с широкополи шапки за слънце и с ботуши „Уелингтън“. Носеха лопати и тояги, корита за сортиране и пенливи течности. Копаеха в кариерите, ровеха в пещерите. Обикаляха от аптека на аптека, изкупувайки всички стари кости. Плъзнаха слухове, че чужденците имат намерение да си построят собствени фабрики за драконови кости и десетина селяни се завтекоха с брадви към кариерите да ги пропъдят.

Но тогава някои от китайските работници, копаещи за учените, пуснаха мълвата, че две от драконовите кости вероятно са зъби от човешка глава. И всеки си помисли, че имаха предвид наскоро починал човек. От чий гроб? Чий дядо? Чия баба? Някои спряха да купуват драконови кости. Големи табели по аптеките съобщаваха: „Нашите лекарства не съдържат човешки органи“.

По това време скъпата ми леля още пазеше четири-пет драконови кости, останали от посещенията ни в семейната пещера, без да се брои оракулската кост, която навремето ѝ беше дал баща ѝ. Другите ги бе използвала през годините за лекарство за мен и те, увери ме леля, не бяха човешки. Скоро след като рече това, баща ѝ, Прочутият чекръкчия, я навести в съня ѝ.

— Костите, които имаш, не са от дракони — обадил ѝ той. — Те са на стария ни родственик, който бил смачкан в Маймунската челюст. И понеже ги откраднахме, той ни прокле. Затова почти всички в нашето семейство си отидохме от света, майка ти, брат ти, аз, бъдещият ти съпруг — заради това проклетие. И то не свършва със смъртта. Откакто се преселих в Света на Мрака (Ин), сянката му ме връхлита на всяка крачка. Ако не бях вече починал, щях сто пъти да съм умрял от страх.

— Какво да правим? — попитала в съня си скъпата ми леля.

— Върнете костите. Докато не ги свържете с другите части на тялото му, той няма да спре да ни носи мъки. Сега ти си наред, а всяко следващо поколение в семейството ни също ще бъде прокълнато. Повярвай ми, дъще, няма нищо по-лошо от това да загубиш скъп човек като отмъщение.

Следващата сутрин скъпата ми леля стана рано и почти целия ден бе извън къщи. Като се върна, изглеждаше по-спокойна. Но тогава работниците от Хълма на драконовата кост разгласиха следната новина: „Зъбите не само че са човешки, но принадлежат на част от черепа на най-стария ни прародител, който е на възраст един милион години“. Учените решиха да нарекат черепа „Пекинския човек“. Бе необходимо да открият повече отломки, за да оформят целия череп, а сетне още няколко, за да съединят черепа с челюстта, челюстта с врата, врата с раменете и така нататък, докато не получат завършен човек. Това означаваше, че доста отломки трябва да се намерят, и затова учените се обърнаха с призив към селяните да донесат всички драконови кости, търкалящи се из къщите и аптеките. Ако се докажеше, че драконовата кост е на древен човек, собственикът получаваше награда.

Един милион години! Всеки си го повтаряше. Малък чичо предположи, че срещу едно-единствено късче драконова кост можеш да спечелиш милион медни монети. А Татко възрази:

— В днешно време медните монети нищо не струват. По-вероятно е един милион сребърни.

В предположения и спорове сумата нарасна на един милион златни кюлчета. Целият град говореше за това. „Превърни старата кост в тлъст кокал“ стана поговорка, която не слизаше от устата на хората. И тъй като драконовите кости бяха неимоверно скъпи, поне в развихреното въображение на селяните, повече никой нямаше да ги купува за лекарство. Хората със смъртоносни болести вече не можеха да бъдат изцелявани. Но какво значение имаше това? Болните бяха наследници на Пекинския човек. А той бе легенда.

Аз, разбира се, се сетих за драконовите кости, които скъпата ми леля беше върнала в пещерата. Те също бяха човешки — така бе казал баща й в нейния сън.

— Можем да ги продадем за един милион златни кюлчета — предложих аз. Не смятах, че подбудите ми са чисто егоистични. Ако скъпата ми леля ни направеше богати, моето семейство щеше повече да я тачи.

Един милион или десет милиона, смъмри ме тя, движейки ръце, продадем ли ги, проклятието ще се върне. Тогава ще дойде някой дух и ще ни отвлече заедно с ужасните кости. И онези милион кюлчета ще тегнат окачени на мъртвите ни вратове, за да даваме рушвети по пътя през ада. Тя ме смушка по челото. Казвам ти, духовете няма да мирясат, докато не погинат всички в семейство ни. Цялото семейство, мъртво. Удари се с пестник по гърдите. Понякога ми се ще вече да съм умряла. Искях да напусна този свят, наистина го исках, но заради теб останах.

— Ами мен не ме е страх — отвърнах аз. — И понеже проклятието виси над теб, а не над мен, аз ще отида да взема костите.

Леля изведнъж ме перна по главата. Спри с тия приказки! Ръцете й разсякоха въздуха. И теб ли искаш да те стигне моето проклятие? Никога не се връщай там. Никога, не ги докосвай. Кажу, че няма да го правиш, кажу! Сграбчи ме за раменете и ме раздруса, докато от дрънкащата ми уста не се отрони обещание.

Сетне си представих как тайно ще се прокрадна в пещерата. Как можех да стоя безучастна, когато всичко живо от Устата на планината и от околните села се е разтърчало да търси нетленните мощи? Знаех къде са човешките кости, но не можех нищо да кажа. Оставаше ми да гледам как другите дълбаят там, където овцете им преживяха трева, как изравят местата, където свинете се валяха в калта. Дори Първи и Втори брат копаеха заедно с жените си остатъка земя между нашата къща и скалата. От торището изтръгнаха корени и червеи. Помислиха, че вероятно това са пръсти на ръце и крака на древни хора или дори вкамененият език, изговорил първите думи на нашите прадеди. Улиците се изпълниха с народ, който се опитваше да пласира всякакви изсъхнали останки, от пилешки човки до свински лайна. Не след дълго селото ни изглеждаше по-зле от гробище, разкопано от крадци на гробове.

Ден и нощ вкъщи се говореше за Пекиния човек и почти за нищо друго.

— Милион години? — питаше се Майка на глас. — Как може някой да каже възрастта на човек, починал толкова отдавна? Хм, когато умря дядо ми, никой не знаеше дали е на шейсет и осем или на шейсет и девет. Ако беше извадил по-голям късмет, трябваше да изкара до осемдесет. Затова решихме, че е на осемдесет — по късметлия, да, но все пак мъртъв.

И аз имах какво да кажа по повод на новата находка:

— Защо го наричат Пекинския човек? Зъбите са намерени в Устата на планината. А сега учените казват, че черепът е на жена. Затова би трябвало да се нарича Жената от Устата на планината.

Лелите и чичовците ми ме погледнаха и един от тях рече:

— Мъдрост от детски уста, проста, но вярна.

Смутих се при тези силни думи. А Гаолин добави:

— Мисля, че трябва да му казват Човека от Безсмъртно сърце. И тогава селото ни ще се прочуе, а също и ние.

Майка превъзнесе предложението ѝ до небесата, другите сториха същото. Според мен обаче идеята ѝ бе безсмислена, само че не можех да го кажа.

Често ревнувах, когато Гаолин получаваше повече внимание от майката, която дяляхме. Все още вярвах, че съм по-голямата дъщеря. Бях по-умна. В училище ми вървеше повече. При все това Гаолин винаги имаше честта да седи до Майка, да спи в нейния *кан*, докато аз си имах скъпата ми леля.

Като по-малка това не ме притесняваше. Чувствах се щастлива, че е край мен. Думите „скъпата ми леля“ за мен бяха равнозначни на онова, което другите влагаха в „мамо“. Не търпях да ме отделят от бавачката ми дори за секунда. Възхищавах ѝ се и се гордеех, че може да пише името на всяко цвете, семка и храст, а също и да посочва приложенията им в медицината. Но аз пораствах, а леля ми изглеждаше все по-незначителна. Колкото по-умна си мислех, че ставам, все повече осъзнавах, че скъпата ми леля е обикновена прислужница, жена, която не заема важно положение в семейството, човек, когото никой не обича. Тя можеше да ни направи богати, стига да не беше обсебена от налудничави мисли за проклетия.

Уважението ми към Майка започна да расте. Търсех благоразположението ѝ. Мислех, че то е едно и също с любовта. Благоклонното ѝ отношение ме караше да се чувствам по-значителна,

по-доволна от себе си. Все пак Майка беше най-старшата от жените в къщата и нейната дума най-много се слушаше. Тя решаваше какво да ядем, какъв цвят дрехи да носим, колко джобни пари да ни дават, когато ни пускаха да ходим на пазара. Всеки ѝ имаше страх и в същото време искаше да ѝ се хареса, всеки, освен Прабаба, чийто акъл беше толкова изфирясал, че не можеше да различи мастило от кал.

Но в очите на Майка аз не притежавах никакво очарование. Думите ми изобщо не я изпълваха с радост. Нямаше значение колко съм послушна, колко съм скромна или чиста. Не одобряваше нищо от това, което вършех. Взех да се обърквам какво трябва да правя, за да ѝ угодя. Приличах на костенурка, която лежи върху корубата си и се мъчи да разбере защо светът е наопаки.

Често се жалвах на скъпата ми леля, че Майка не ме обича. *Престани с твоите глупости*, отговаряше леля. *Не я ли чу днес? Каза, че много небрежно си ушила бодовете. Спомена също, че кожата ти потъмнява. Ако не те обичаше, щеше ли да си прави труда да те критикува за твое добро?* И сетне леля ми казваше каква егоистка съм била и че винаги съм мислела само за себе си. Добавяше, че когато съм нацупена, лицето ми е грозно. Толкова много ме порицаваше, но досега изобщо не съм схващала, че по този начин заявяваше, че ме обича дори повече от Майка.

Един ден — помня, че беше някъде преди Пролетния фестивал — Старият готвач се върна от пазара и съобщи, че големи новини се носят из Безсмъртно сърце. Чан, майсторът на ковчези, се бил прочул и скоро щял да забогатее. Онези драконови кости, които беше дал на учените? Резултатите бяха дошли — костите бяха човешки. Още не се знаеше със сигурност на колко години са, но всички смятаха, че са поне на милион, може би дори на два.

Бяхме в мастилената работилница, всички жени, момичета и бебета, с изключение на скъпата ми леля, която бе в мазето и броеше блокчетата туш, които вече бе надписала калиграфски. Бях доволна, че не е в работилницата, тъй като само да споменеше някой името на Чан, тя се разфучаваше. Затова когато той ни доставяше дърва, я пращаха в мазето, където тя го кълнеше, като думкаше по една кофа толкова продължително и гръмко, че дори наемателите отвърщаха с крясък.

— Какво странно съвпадение — рече сега голямата ми леля. — Същият този Чан, който ни продава дърва. Късметът му можеше също толкова лесно и нас да ни споходи.

— Близостта ни с него е дори по-отдавнашна — гордо отбеляза Майка. — Когато Монголските разбойници убиха Младшия брат, той спря каруцата си, за да се притече на помощ. Добри дела върши този Чан.

Случките, които ни свързваха с известния вече господин Чан, изглежда, нямаха край. Понеже той скоро щеше да стане още по-богат отпреди, Майка смяташе, че без съмнение ще свали цената на дървата.

— Чан би трябвало да сподели късмета си с другите — съгласи се със себе си Майка. — Боговете очакват точно това да направи.

Скъпата ми леля се върна в работилницата и веднага разбра за кого говорят всички. Тя тропна с крака и удари с юмруци във въздуха. *Чан е сатана*, ругаеше тя, размахвайки ръце. *Той уби баща ми. Той е причината Ху Сен да е мъртъв*. Леля изхриптя, сякаш гърлото ѝ се съдира.

Това не беше вярно, помислих си. Нейният баща беше паднал от каруцата пиян, а Чичко младши го бе ритнал собственият му кон. Майка и лелите ми го казаха.

Скъпата ми леля ме сграбчи за рамото. Погледна ме в очите, сетне заговори бързо с ръце: *Кажу им, Кутре, кажу им, че говоря истината. А драконовите кости, които са у Чан, и тя изсипа няколко въображаеми кости в ръката си, сега разбирам, че са вероятно онези, които притежаваше баща ми, семейството ми. Чан ни ги открадна в деня на моята сватба. Те бяха зестрата ми. Тези кости са от Маймунската челюст. Трябва да си ги вземем от Чан, да ги върнем в пещерата, иначе проклятието ще продължава години наред. Бързо, кажу им.*

Тъкмо да го сторя, и Майка предупреди:

— Не ми се слушат повече ненормалните ѝ истории. Чуваш ли ме, дъще?

Всички впериха очи в мен, включително и скъпата ми леля. *Кажу им*, даде ми знак. Но аз се обърнах към Майка, кимнах и рекох:

— Чувам.

Скъпата ми леля побягна от работилницата, издавайки сподавени звуци, които жегнаха сърцето ми и ме накараха да се почувствам лоша.

За кратко работилницата се изпълни с тишина. Сетне Прабаба пристъпи към Майка и попита със загрижено лице:

— Виждала ли си Ху Сен?

— В двора е — отвърна Майка. И Прабаба се затътри навън.

Жените на чичовците ми зацъкаха с език.

— Още не е с ума си след случилото се — обади се Малка леля, — а оттогава изминаха почти петнайсет години.

За миг се почудих дали говорят за Прабаба или за скъпата ми леля.

Голяма леля добави:

— Добре, че не може да говори. Ако някой знаеше какво се опитва да каже, семейството ни щеше да изпадне в ужасно неловко положение.

— Трябва да я изхвърлиш от къщата — Малка леля предложи на Майка. А Майка кимна към Прабаба, която сновеше напред-назад, чоплейки разкървавена раничка зад ухото си.

— Заради Стара майка — рече тя — тази побъркана бавачка стои у нас всичките тези години.

А аз се досетих какво всъщност искаше да каже Майка, но не можеше. Починеше ли Прабаба, Майка най-накрая щеше да изгони скъпата ми леля. Изведнъж изпитах нежност към моята бавачка. Искях да възразя Майка да не го прави. Но как можех да се противопоставя на нещо, което още не е изречено?

Един месец по-късно Прабаба падна и си удари главата о тухления ръб на нейния *кан*. Преди Часът на петела издъхна. Татко, Голям и Малък чичо си дойдоха от Пекин, макар пътищата да бяха станали опасни. По пътя от Пекин до Устата на планината имаше доста престрелки между воюващи банди. За наше щастие единствените битки, на които ставахме свидетели, се разиграваха между наемателите. Трябваше няколко пъти да ги молим да не крещят и да не викат, докато отдавахме последна почит на Прабаба, която лежеше в общата стая.

Когато господин Чан донесе ковчега, скъпата ми леля си беше в стаята и го проклетисваше, като дрънчеше по кофата. Аз седях на една пейка в предния двор, наблюдавайки как Татко и господин Чан разтоварват каруцата.

Скъпата ми леля не е права, помислих си. Господин Чан нямаше вид на крадец. Той бе едър мъж с любезни обноски и открито лице. Татко оживено обсъждаше с него „важния принос към науката, историята и към цялата държава“. Господин Чан се държеше скромно, но в същото време му беше приятно. Татко влезе вътре, за да донесе парите за ковчега.

Въпреки че денят беше студен, Чан го изби пот. Той избърса чело с ръкава си. След малко забеляза, че го гледам втренчено.

— Много голяма си пораснала — извика към мен. Изчервих се. Известен човек ме заговаряше. „Сестра ми е по-голяма, помислих си да кажа, а е с една година по-малка от мен.“

— Ей, bravo! — възкликна той.

Нямах намерение да хваля Гаолин пред него.

— Чух, че имате късчета от Пекинския човек — рекох. — Какви са те?

— О, най-основните.

Аз също исках да си придам важност, затова изтърсих, без да мисля:

— Някога и аз имах кости — и се плеснах с ръка по устата.

Господин Чан се усмихна, чакайки да продължа.

— Те къде са? — попита той след кратка пауза.

Не можех да се покажа неучтива.

— Върнахме ги в пещерата — признах.

— Къде е тази пещера?

— Не мога да ви кажа. Обещала съм на бавачката ми да не казвам. Тайна е.

— Ааа, на бавачката ти. Онази с грозното лице.

Господин Чан сгърчи пръсти като рак и ги вдигна пред устата си.

Кимнах.

— Лудата — той погледна в посока към дрънчащата кофа. Не казах нищо.

— Значи тя е намерила кости, за които не можеш да говориш?

— Заедно ги намерихме, тя ги върна обратно — отвърнах бързо.

— Но не мога да кажа къде.

— Разбира се. Не бива да го издаваш на непознати.

— О, вие не сте непознат! Нашето семейство много добре ви знае. Всички така твърдят.

— Все пак не бива да ми го обаждаш. Но на мама и татко сигурно си им казала.

Поклатих глава.

— И на двамата не съм. Ако им кажа, ще поискат да ги разровят. Така рече скъпата ми леля. Тя рече още, че костите трябва да си останат в пещерата, иначе ще си нося последствията.

— Какви последствия?

— Проклятието. Разкрива ли го, тя ще умре.

— Но тя вече е доста стара, нали?

— Не знам. Не мисля така.

— Често жените умират на всякакви възрасти и не заради проклятие. Болест или нещастен случай, в повечето случаи това е причината. Първата ми жена почина преди десет години. Беше си такава трмава и един ден падна от покрива. Сега си имам нова жена и тя дори е по-святна от старата. Ако твоята бавачка умре, ще си намериш друга.

— Вече съм голяма за друга — отсякох аз. Не исках повече да си говорим. Скоро Татко се върна с парите за господин Чан. Побъбриха си дружески още няколко минути, а после господин Чан ми подвикна:

— Другия път като се видим, пак ще си поговорим — и си тръгна с празната каруца. Татко изглеждаше доволен, че майсторът на ковчези, който сега беше толкова известен в селото, ме бе удостоил с вниманието си.

След няколко дни устройхме на Прабаба подобаващо погребение. Всеки ридаеше на висок глас, но Майка най-силно, каквато беше традицията, като най-старша от жените в къщата. Доста умело се справяше със задачата да звучи безутешно скръбна. Аз също плачех, тъжна, но и уплашена. А щом погребението свърши, ме обзе безпокойство за това, което щеше да се случи сетне: Майка щеше да изгони скъпата ми леля.

Но тя не го стори и ето защо.

Майка беше убедена, че Прабаба все още е наоколо, витаейки във външния нужник и уверявайки се, че всички изпълняват указанията ѝ. Всеки път щом клекнела над дупката, тя чувала някакъв глас да пита: „Виждала ли си Ху Сен?“ Когато ни го каза, третата ми леля отбеляза:

— При вида на голия ти задник всеки дух би се уплашил и би търтил да бяга.

И ние до един се разсмяхме, а Майка се ядоса и обяви, че на всички ни реже джобните пари за следващия месец.

— За да се научите да почитате повече Прабаба си — додаде тя. Заради духа в нужника Майка всеки ден ходеше в храма на селото и правеше специални дарения. Отиде на гроба ѝ и изгори жертвени пари, за да може Прабаба да си плати пътя към по-добро ниво в отвъдното. След деветдневен запек Майка купи хартиен автомобил с естествени размери, снабден с шофьор. Веднъж Прабаба беше видяла истински автомобил на храмовия панаир в Устата на планината. Автомобилът беше спрял при каруците и магаретата в парцела за паркиране и когато потегли с трясък и фучене, такъв шум вдигна, че дявола можеше да се уплаши, както рече Прабаба, и толкова бе бърз, че щеше да литне към небето.

Така че хартиеният автомобил полетя в пламъци, а духът на Прабаба се пренесе от нужника в Света на мрака (Ин). И тогава животът в къщата тръгна с дандани постарому.

Грижите на останалите от семейството се свеждаха до дребни делнични произшествия: плесен в просото, пукната чаша, абсолютно нищо значително и трайно.

И само аз се тревожех какво ще стане със скъпата ми леля.

Помня деня, в който Майка получи изненадващо писмо от Пекин. Беше периодът на горещниците, когато комарите бяха на върха на щастието си, а плодовете, оставени отвън, загниваха за по-малко от час под слънцето. Прабаба беше починала преди повече от деветдесет дни. Седяхме под сянката на голямото дърво на двора в очакване да чуем новините.

Всички знаехме от кого е писмото — старата вдовица Лау. Тя бе осма братовчедка по бащина линия и пета по майчина, достатъчно близка, за да участва в траурните ритуали на семейството. Бе пристигнала за погребението на Прабаба и я бе оплаквала гръмогласно като нас.

Тъй като Майка не можеше да чете, помоли Гаолин, а аз трябваше да прикрия разочарованието си, че избра нея за тази важна

задача. Гаолин приглади косата си, прокашля се, мина с език по устните си и тогава зачете:

„Мила братовчедке, имаш поздравии от всички, които питаха за теб с искрено съчувствие.“

Тук Гаолин се запъна на дългия списък с имена, от новородените до онези, за които Майка бе сигурна, че са вече мъртъвци. На следващата страница старата ни братовчедка бе напирала следното:

„Зная, че още сте в траур и от скръб едва намирате сили да сложите хапка в устата си. И моментът не е подходящ да ви каня на гости в Пекин. Но не съм спирала да си мисля за това, което обсъдихме с теб, когато се видяхме последния път на погребението.“

Гаолин спря да чете и се обърна към Майка.

Какво са обсъждали? — питах се и аз.

Майка плесна Гаолин по ръката.

— Не бъди любопитна. Просто чети, а каквото трябва да знаеш, аз ще ти го кажа.

Писмото продължаваше:

„Бих искала смилено да предложи твоята по-голяма дъщеря — намекуваше за мен и сърцето ми примря от радост — да дойде в Пекин и случайно да се запознае с един мой далечен роднина.“

Гаолин ме стрелна с поглед, а аз бях доволна, че ревнува. „Този роднина, продължи да чете Гаолин с по-слабо въодушевление, има четирима синове, които ми се падат седми братовчеди и са с различни фамилни имена. Живеят във вашето село, но с вас са много далечни роднини, ако изобщо имате някаква връзка.“

Щом чух думите „много далечни роднини“, разбрах, че с тази случайна среща тя искаше да провери дали съм подходяща партия за женитба в някакво семейство. Бях на четиринайсет (според китайската си възраст) и повечето мои връстнички вече бяха омъжени. А за кои хора ставаше дума, старата вдовица Лау не желаше да споменава, докато не се увери, че нашето семейство намира за полезно това запознанство.

„Да ти кажа честно, пишеше тя, аз не бих се сетила точно за тези хора. Но бащата дойде при мен и попита за Лулин. Очевидно са виждали момичето и са впечатлени от красотата и благия ѝ нрав.“

Аз се изчервих. Най-после Майка чу какво мислят другите за мен. Може би тя също щеше да забележи тези мои качества.

— И аз искам да отида в Пекин — измърка Гаолин като недоволна котка.

Майка я смърри:

— Някой да те е канил? Ами тогава само на глупачка се правиш с тези прищевки.

След като Гаолин отново изхленчи, Майка я дръпна силно за плитката.

— Затваряй си устата! — кресна ѝ тя и ми подаде писмото да го прочета докрай.

Аз се изправих, обръщайки лице към Майка, и зачетох с подчертана изразителност:

„Въпросното семейство предлага да се срещнете във вашия магазин за туш в Пекин.“

Спрях за миг и се усмихнах на Гаолин. Никога не бях виждала магазина, нито пък тя.

„По този начин, продължих, ако интересите не съвпадат, и двете семейства няма да изпаднат в неудобно положение пред хората. Стигнат ли до съгласие за женитбата обаче, това ще бъде благословия от боговете, за което аз няма да търся никаква похвала.“

— Никаква похвала — изсумтя Майка, — само куп дарове.

Следващата част от писмото беше следната:

„Трудно е да намериш сваятна снаха, сигурна съм, че ще се съгласиш. Може би си спомняш втората ми снаха? Срамувам се да го призная, но тя се оказа коравосърдечна. Днес предложи бавачката на дъщеря ти да не идва с нея в Пекин. Снаха ми добави, че ако човек ги види двете заедно, в съзнанието му ще остане само шокиращата грозота на бавачката, наместо разцъфтяващата хубост на девойката. Отвърнах ѝ, че това са глупости. Но като пиша това писмо сега, се сещам, че ще ми бъде неудобно да настаня още една прислужница, тъй като моите и без това се оплакват, че им е тясно да спят на едно легло. Затова може би ще е по-добре, ако бавачката все пак си остане. Извинявай, но какво да правим, бедни сме къщи...“

След като прочетох писмото, смутена, вдигнах очи към скъпата ми леля. *Нищо*, направи ми знак спокойно. *После ще ѝ кажа, че ще спя на пода*. Обърнах се към Майка, чакайки да чуя какво има да добави.

— Напиши отговор. Кажи на старата вдовица Лау, че ще те пусна да отидеш след една седмица. Бих те завела и аз, но сега е сезонът на

туша и имаме много работа. Ще помоля господин Уей да те откара с каруцата си. Той на всяко първо число доставя в Пекин лекарства и няма да има нищо против да вземе още един човек срещу дребна сума.

Скъпата ми леля плесна с ръце, за да привлече вниманието ми. *Сега е моментът да ѝ кажеш, че не можеш да идеш сама. Кой ще е сигурен, че си случила с женитбата? Ами ако тази идиотка, която си вре носа в чужди работи, се опита да те хариже на някакви лоши хора като втора жена, разменяйки те за нещо друго? Подсети я да помисли за това.*

Поклатих глава. Страхувах се да не разгневя Майка с куп излишни въпроси и да не си пропиляя шансовете да отида в Пекин. Леля ме дръпна за ръкава. Не ѝ обърнах внимание. По-късно на няколко пъти също не ѝ обърнах внимание и това я вбеси. Тя не можеше да говори, а Майка не можеше да чете и затова когато отказах да превеждам какво казва леля, тя остана безмълвна, безпомощна.

Върнахме се в стаята и скъпата ми леля ме помоли настоятелно: *Твърде малка си да ходиш сама в Пекин. По-опасно е, отколкото си представяш. Могат да те убият бандити, могат да ти отрежат главата и да я забучат на кол...* Не ѝ отвърнах, не влязох в спор, не ѝ дадох основание да продължава. Тя си говореше и говореше през целия този ден, на следващия и на по-следващия ден. Понякога изразяваше яда си от това, което бе написала старата вдовица Лау. *Тази жена не я е еня кое е най-доброто за теб. Тя си пъха носа в хорските работи за пари. Скоро ще засмърди като задниците, които е лизала.*

Леля ми даде едно писмо, което трябваше да предам на Гаолин, а тя да го прочете на Майка. Кимнах и щом излязох от стаята и свих зад ъгъла, го прочетох:

„Освен престрелките и размириците летният въздух тук е изпълнен с бактерии. А в Пекин се навъдиха странни болести, за които досега не сме чували, болести, от които на Лулин може да ѝ окапят върхът на носа и пръстите на ръцете. За щастие, знам кои лекарства преборват такива проблеми, така че Лулин няма да се прибере вкъщи с някоя епидемия...“

При въпроса на леля дали съм предала писмото на Майка, аз обвих лицето и сърцето си с каменна стена.

— Да — излъгах.

Тя въздъхна облекчена. За пръв път бе повярвала на моя лъжа. Запитах се какво ли се е променило у нея, та вече да не усеща дали казвам истината. Или аз се бях променила?

Нощта, преди да замина, тя застана пред мен с писмото, което бях смачкала на малка топка и пъхнала в панталоните си.

Какво означава това? — тя ме сграбчи за рамото.

— Остави ме на мира — озъбих се аз. — Вече не можеш да ми казваш какво да правя.

Мислиш, че си толкова умна? Все още си глупаво бебе.

— Не съм. Повече нямам нужда от теб.

Нямаше да съм ти нужна, ако имаше мозък в главата.

— Искаш да не заминавам само за да си запазиш работата като бавачка.

Лицето ѝ потъмня, сякаш се задушаваше.

Работата? Да не мислиш, че съм тук единствено заради скромната длъжност на твоя бавачка? Ай-я! Защо ли съм още жива да слушам какви ги приказва това дете?

Гърдите и на двете ни се издуваха и свиваха. В отговор ѝ креснах онова, което често бях чувала да казват Майка и лелите ми:

— Ти си жива, защото нашето семейство е добро и те съжали и ти спаси живота. Не биваше да го правим. А Чичко — младши изобщо не му е трябвало да се опитва да се жени за теб. Лош късмет го е застигнал, че се е опитал. Затова е бил убит от коня си. Всеки го знае.

Тялото на леля цялото се отпусна и се прегърби и аз си помислих, че признава думите ми за верни. В този момент ми стана жал за нея по същия начин, както ми дожаляваше за просяците, които не можех да гледам в очите. Почувствах, че най-накрая съм пораснала, а тя е изгубила влиянието си над мен. Като че ли старото ми аз наблюдаваше новото, възхищавайки се колко съм се променила.

Следващата сутрин скъпата ми леля не ми помогна да си стегна вързопа с дрехите. Не ми приготви храна за из път. Вместо това седна на ръба на леглото, отказвайки да ме погледне. Слънцето още не беше изгряло, но успях да видя, че очите ѝ са зачервени и подпухнали. Сърцето ми трепна, но умът ми бе непоколебим.

Два часа преди зазоряване господин Уей пристигна с магарето си, натоварено с кафези със змии за аптеките. Вързах си шал на лицето, за да се предпазя от слънцето. Покатерих се на каруцата до него, а всички, с изключение на скъпата ми леля, стояха пред вратата да ме изпратят. Дори Гаолин беше там с неизмитото лице.

— Да ми донесеш кукла — извика тя. На тринайсет си беше още бебе.

Денят премина в дълго пътуване в безкрайна прах. Когато магарето спираше да пие вода, господин Уей топваше в потока голям парцал и го увиваше около главата си да му пази хлад. Скоро и аз направих същото с моя шал. По обяд господин Уей извади консервена кутия с кнедли. Аз нямах нищо. Не исках да моля стария готвач да ми приготвя храна от страх да не каже на Майка, че изобщо не е редно да ме праща в Пекин. Господин Уей, разбира се, ми предложи от неговата храна. И аз, естествено, излъгах, че не съм гладна. А после ме покани само още два пъти; последна покана не получих. Така че изминах остатъка от пътя с празен стомах и кафези с грозни змии.

Късно следобед наближихме Пекин. В миг чувството на вялост от жегата и глада ме напусна. С влизането в пропускателния пункт ме обзе тревога, че няма да ни разрешат да продължим. Един полицай с кепе прерови моя вързоп и надзърна в кафезите със змиите на господин Уей.

— По какви причини идвате в Пекин? — попита полицаят.

— Доставка на лекарства — кимна към змиите господин Уей.

— Сватба — отвърнах правдиво, а полицаят се обърна към своя колега и му подвикна моя отговор и двамата се разсмяха. След това ни пуснаха да влезем. Скоро съзрях в далечината висока мемориална арка, златните ѝ букви проблясваха като слънцето. Минахме под нея и се озовахме на път, широк колкото най-голямата река на света. Покрай нас препускаха рикши, досега не бях виждала толкова много само при едно хвърляне на поглед. А ей там автомобил, като Хартиения, който Майка изгори заради Прабаба. Започнах да претеглям в ума си всички гледки, сравнявайки ги с видяното през живота ми досега. Пазарите бяха по-големи и по-оживени. Улиците бяха изпълнени с по-шумни тълпи. Видях мъже с дълги широки сака, други със западни костюми. Изглеждаха по-нетърпеливи, по-наперени. Имаше и много момичета с развяващи се рокли, с прически като тези на известните актриси,

бретонът накъдрен като суха юфка. Помислих си, че са по-красиви от което и да е момиче в Безсмъртно сърце. Минахме по улици с наредени от двете им страни амбулантни търговци, продаващи всякакви породи птици, насекоми и гущери на пръчки, десет пъти по-скъпи от най-вкусната закуска, която можеше да си купиш в нашето село. По-нататък погледът ми се спираше на по-златни райски ябълки, по-едри фъстъци и по-лъскави червени глогинки, поръсени със захар. Чух отривисто изхрущяване, зърнах току-що разрязаната вътрешност на по-вкусна на вид диня. А онези, които не можеха да устоят на резена, изглеждаха по-доволни от всеки човек, ядящ диня, когото бях срещала.

— Ако не спреш да зяпаш, ще ти се откъсне вратът — рече господин Уей. Продължавах да преценявам гледките, за да мога да разкажа на всички какво съм видяла. Представях си тяхната почтителност, възхищението на Майка, завистта на Гаолин. Пред погледа ми изникна и разочарованието в очите на скъпата ми леля. Тя не би желала да се забавлявам. Затова я изтласках от съзнанието си.

Господин Уей няколко пъти спира, за да попита за посоката към някакъв магазин близо до улица „Фенерски пазар“, после продължи да търси малка уличка и накрая спряхме пред една порта, която водеше към тесния двор на къщата на старата вдовица Лау. Две кучета се совнаха към мен, лаейки.

— Ай! Момиче ли си ти или жълта статуя от кал! — приветства ме старата вдовица Лау. Мръсотия беше полепнала на кръгове по врата, ръцете, по всяка гънка или извивка на тялото ми. Озовах се в двор с четири дуvara, където цареше такъв хаос, че никой не забеляза моето пристигане. Старата вдовица Лау веднага ми каза, че вечерята е почти готова и по-добре да побързам и да се изкъпя. Подаде ми една очукана кофа и ми обясни къде е помпата. Докато пълнех кофата, си спомних думите на Майка, че пекинската вода е сладка. Отпих една глътка, но беше солена, ужасна на вкус. Нищо чудно, че скъпата ми леля беше разправяла как някога Пекин бил пустата земя на горчивото море. В този миг си дадох сметка, че леля не е при мен да ми помогне при къпането. Къде ли бе качето? Къде ли бе мангалът за затопляне на водата? Бях твърде уплашена, за да пипам нещо. Приклеках зад един сайвант от рогозки и си облях врата със студена вода, гневна на

скъпата ми леля, задето ме беше направила такава глупачка, която сега се страхува да покаже пред всички колко глупава е всъщност.

След като свърших, осъзнах, че не се бях сетила да си взема гребен за косата или дървени клечици за почистване под ноктите. Леля винаги ми бе напомняла за тези неща. Точно тя бе причината да забравя! Поне си бях донесла риза и панталони. Но, разбира се, когато ги извадих от вързопа, те бяха омачкани и прашни.

По време на вечерята ми дойде друга мисъл. За пръв път леля не бе при мен, за да ми казва какво да ям и какво да не ям. От това бях доволна. „Не прекалявай с мазното и лютото, щеше да ме предупреди тя, иначе ще ти излязат циреи или други влажни болести.“ Затова изядох няколко пикантни порции свинско. Но по-късно ми се гадеше и се притесних, че стомахът ми ще се пръсне.

След вечеря седнах в двора със старата вдовица Лау и снаха ѝ, слушайки жужукането на комарите и клюкарстващите гласове. Плясках с ръка, за да пропъдя комарите, спомняйки си за голямото ветрило на скъпата ми леля, с което прогонваше и от двете ни горещината и насекомите. Когато очите ми продължиха да се затварят, старата вдовица Лау ми каза да вървя да лягам. И аз отидох в тъжната малка барака, в която бяха моят вързоп и едно легло с мрежа срещу комари. Докато броях на пръсти дупките в изплетеното от ратан легло, осъзнах още нещо: за първи път щях да спя сама. Легнах и затворих очи. Потъвайки в изпразненото от мисли състояние, чух плъхове да скърцат по стената. Наведох се да проверя дали купичките с терпентин са сложени под краката на леглото. Не бяха. И отново, вместо да бъда благодарна на леля, че винаги се бе грижила за тези неща, аз я обвиних, че ме е оставила толкова глупава.

Събудих се и открих, че няма кой да ми върже косата или да ми провери ушите и ноктите. Поради липсата на гребен разресях с пръсти сплетените възли. Ризата и панталонът, с които спах, бяха потни, а чисти дрехи нямах. Те не бяха подходящи за случайната среща този ден. А костюмът, който си бях подбрала да облека, не бе съвсем добър на вид, но с това се изчерпваше всичко, което се бях сетила да си взема. Бях пораснала, ама на, безпомощна и невероятно глупава. Ето колко добре ме беше отгледала скъпата ми леля.

Като се показах пред старата вдовица Лау, тя възкликна:

— Ти да нямаш празна кратуна наместо глава? Защо си навлякла ватирана риза и зимни панталони? А косата ти защо е в тоя вид?

Какво бих могла да отвърна? Че леля отказа да ми даде съвет? Истината беше, че избирайки тези дрехи, мислех само за това, че трябва да си взема най-хубавите дрехи с най-красивата бродерия. А в хладните сутрешни часове на предишния ден, когато ги сгъвах във вързопа, те не изглеждаха толкова неудобни.

— Ама че беда — измърмори старата вдовица Лау, докато разхвърляше дрехите, които си бях донесла. — Горко на семейството, което ще вземе за снаха това глупаво момиче.

Тя бързо отиде при нейните сандъци да прерови вталените рокли от младостта си. Накрая се спря на една рокля, взета назаем от снаха ѝ, тънка *ципао*, която не беше излязла съвсем от мода. Беше с висока яка, къси ръкави и изтъкана в цветовете на лятната зеленина, цялата в лилаво, бродерията в листно зелено и жабешко зелени закопчалки. Старата вдовица Лау разплете рошавите ми плитки и прокара мокър гребен през косата ми.

На пладне тя обяви, че отиваме в магазина за туш. Извести слугите, че няма да обядваме къщи. Беше сигурна, че братовчед ѝ, майсторът на мастило, ще приготви специална гозба.

— Ако и другото семейство е там — предупреди ме тя, — ще хапнеш по малко от всяко ядене, за да покажеш, че не си придирчива, но не бъди лакома. Остави първо другите да си сложат и се дръж така, сякаш си най-незначителната.

Улица „Фенерски пазар“ не бе далече от грънчарския квартал, може би на трийсет минути път с рикша. Но старата вдовица Лау се притесняваше, че можем да изпуснем случайната среща, ако не си отделим още няколко минути, за да сме сигурни, че ще пристигнем навреме.

— В края на краищата — терзаеше се на глас тя, — какво ще правим, ако водачът на рикшата е куц? Ами ако завали?

По някое време след дванайсет на обяд стоях пред нашия магазин за туш, нетърпелива да видя Татко. Старата вдовица Лау плащаше на водача на рикшата — или по-скоро спореше с него, че не е редно да взема толкова много за втори пътник, тъй като аз съм още малко дете.

— Малко дете? — развика се водачът. — Къде са ти очите, бабичко?

Аз наведох очи в лилавата рокля, която бях взела назаем, пригладих добре завития кок на темето си. Смутих се, но бях и горда, че водачът ме смята за жена.

Почти всяка врата на улицата водеше към магазин, а от двете страни на всяка врата бяха окачени пана с двустишия за късмет. Двустистието на нашия семеен магазин бе особено красиво. Бе написано закръглено и слято, както ме учеше да пиша скъпата ми леля. Приличаше повече на рисунка, отколкото на текст, много изразително, знаците се спускаха надолу като клонки, понесени от вятъра. Личеше си, че онзи, който ги е изписал, е бил художник, образован човек, заслужаващ уважение. С неохота допуснах, че тази калиграфия е дело на скъпата ми леля.

Най-после старата вдовица Лау прекрати пазарлъка с водача на рикшата и ние влязохме в магазина на Татко. Магазинът беше със северно изложение, вътре бе доста задимено и затова в първия момент Татко не ни видя. Той бе зает с някакъв клиент — изискан на вид мъж, който приличаше на учените от преди двацет години. Двамата мъже бяха наведени над стъклена кутия, обсъждайки различните по качество блокчета туш. Голям чичо ни поздрави с добре дошли и ни покани да седнем. По официалния му тон разбрах, че не ни е познал. Затова плахо произнесох името му. Той ми хвърли бърз поглед, сетне се засмя и извести за нашето пристигане Малък чичо, който няколко пъти се извини, че не се е завтекъл веднага да ни посрещне. Взеха усилено да ни канят да седнем на една от двете маси за клиенти. Старата вдовица Лау три пъти отхвърли поканите им, възкликвайки, че Татко и чичовците ми сигурно са много заети за гости. Тя направи плахи опити да си тръгне. На четвъртото настояване най-накрая седнахме. Тогава Малък чичо ни поднесе топъл чай и сладки портокали, както и бамбукови ветрила, с които да се разхлаждаме.

Постарах се да обърна внимание на всичко, за да разкажа след това на Гаолин какво съм видяла и да я вбеся от завист. Дюшето на магазина бе от тъмно дърво, полирано и чисто, без мръсни стъпки, въпреки че беше най-прашният период от лятото. А по стените бяха наредени мостри на дървени и стъклени кутии. Стъклото силно блестеше и нямаше никакви пукнатини. В тези стъклени кутии лежах

нашите блокчета туш, увити в коприна, целият ни усилен труд. Изглеждаха много по-красиви отколкото в мастилената работилница в Безсмъртно сърце.

Видях, че Татко беше отворил няколко от кутиите. Той нареди блокчета, питки и други форми върху копринен плат, постлан върху стъклена кутия, служеща за маса, върху която той и клиентът се бяха надвесили. Най-напред Татко посочи едно блокче, чийто връх имаше формата на приказна ладия, и рече с изящна приповдигнатост:

— Четката ти ще тече гладко като кил, порещ водите на стъклено езеро.

Той вдигна парче туш във формата на птица.

— Умът ти ще се рее в лазура на възвишените мисли.

Татко махна с ръка към редица от питки туш, украсени с рисунки на божур и бамбук.

— Книгата ти със сметки ще цъфти в изобилие, а бамбук ще обгражда спокойния ти ум.

При тези думи в съзнанието ми изплува образът на скъпата ми леля. Спомних си как ме учеше, че всичко, дори мастилото, има своя цел и смисъл: доброто мастило не е от бързия тип, готово да го излееш от бутилката. Никога няма да станеш художник, ако вършиш нещата без усилия. Това е проблемът с модерното мастило от бутилка. Не се налага да мислиш. Просто записваш онова, което се носи на повърхността на ума ти. А то е нечиста пяна в езеро, мъртви листа и яйца на комари. Но когато стриваш туша в паничката, ти правиш първата стъпка към пречистване на съзнанието и сърцето си. Напрягаш се, питаш се: какви са намеренията ми? Кои мисли отекуват в съзвучие със сърцето ми?

Макар че си спомних за това, него ден в магазина за туш слушах какво говореше Татко и ми се стори, че думите му са далеч по-съществени от онова, което ми бе казвала леля.

— Виждате ли? Това е най-добрият цвят, пурпурночерен, не кафяв или сив като евтините блокчета, които можете да намерите на тази улица. И чуйте това.

И аз чух звук, чист и ясен като сребърно звънче.

— Високият тон означава, че саждите са много качествени, гладки като плъзгащи се брегове на стари реки. А ароматът — долавяте ли хармонията между силата и деликатността, мелодията на

мастиления парфюм? Скъп е, но всеки, който ви види да го използвате, ще разбере, че си струва високата цена.

Бях много горда, че Татко говори по този начин за семейното ни мастило. Подуших топлия въздух. Уханието на подправки и камфор бе много силно.

— Тези сажди — продължи Татко — са далеч по-добри от бора на Анхуй. Ние ги добиваме от толкова рядко дърво, че вече е забранено да се сече. За щастие, имаме запаси от стволове, повалени от мълния, благословени от боговете.

Татко попита клиента дали е виждал черепа на древния човек, разкрит наскоро в кариерата на Хълма на драконовата кост. Старият учен кимна.

— Ами ние сме от селото, което е на един хълм разстояние — обясни Татко. — А казват, че дърветата в нашето село били на *повече* от един милион години! Откъде знаем? Помислете. Когато онези хора от преди милион години бродели по Хълма на драконовата кост, не са ли им били нужни дървета, под които да седат? Дървета за сянка? Дървета за палене на огън? Дървета за направа на столове, маси и легла? Аха, прав ли съм? Е, значи в онези дни нашите деди, хората от съседното село, са задоволявали тази нужда. А сега тези родови дървета ни принадлежат. Казваме му дървото на Безсмъртно сърце.

Татко показа с ръка рафтовете.

— Погледнете сега тук, на този рафт, във всяко блокче има по една щипка сажди от това дърво, затова цената е по-ниска. На този рафт — две щипки. А в тази кутия саждите са изцяло от дървото на Безсмъртно сърце. Четката се напоява с мастило като хоботчето на пеперуда с нектар.

Накрая клиентът си купи няколко блокчета туш от най-скъпия и излезе от магазина. Искаше ми се да изръкопляскам, сякаш току-що съм видяла пиеса, писана за богове. И тогава Татко се приближи към нас, към мен. Изправих се от стола с разтуптяно сърце. Не го бях виждала от погребението на Прабаба, повече от три месеца. Чудех се дали ще отбележи, че съм пораснала.

— Какво! Пет часът ли е вече? — попита той.

При тези думи старата вдовица Лау скочи и извика:

— Много подранихме! По-добре да бяхме си тръгнали и да дойдем по-късно!

Ето как разбрах в колко часа е трябвало да дойдем, в пет, а не в един. Старата вдовица Лау толкова беше смутена от откритото признаване на своята грешка, че се наложи татко пет пъти да я моли да седне отново. А сетне моите чичовци поднесоха допълнително чай и портокали, но все още се усещаше неловкост.

След малко Татко изрази своята загриженост и безпокойство за мен.

— Поотслабнала си — рече той. Или може би каза, че съм възпъльничка. После се поинтересува за здравето на Майка, на Гаолин, на по-малките ми братя и накрая на всичките лели и сватове. Добре, чудесно, отлично, кряках като патица. В тези нови дрехи ми бе трудно да отговарям естествено. Най-накрая ме попита дали съм яла нещо и макар да умирах от глад, не ми се удаде възможност да му отговоря, тъй като старата вдовица Лау извика:

— Хапнахме ние, така сме преяли, че ще се пръснем! Моля ти се, не искаме да те притесняваме повече. Продължавай да си работиш.

— Не сме заети с никаква работа — отговори любезно Татко, — не и за роднините.

А старата вдовица Лау му върна още по-любезна реплика:

— Наистина трябва да тръгваме... но преди това, чу ли какво е станало с...? — и заразказва оживено за някакви далечни роднини. И след като спомена поне пет или шест роднини, татко остави чашата с чай на масата и се изправи.

— Братовчедке Лау, ама и аз съм един неучтив! Не бива да те карам насила да ми правиш компания. Знам, че рано сте пристигнали, така че с щерка ми можете да се поразходите из града и да се насладите на чудните гледки.

Даде ми няколко монети за бонбони и кнедли, като ме посъветва да се държа добре със старшата леля и да не я изморявам.

— Не бързайте — рече й татко. — Не е нужно да препускате заради нас.

Старата вдовица Лау се стъписа от това хитро отпращане. Аз преливах от радост. И излязохме навън в мъчителната жега.

По уличката открихме сергия за кнедли, пред която имаше пейки и можехме да седнем. Докато лапах кнедлите, старата вдовица Лау се оплакваше, че от горещата влага й се подуват краката.

— След малко ще станат меки и негодни като гнили банани.

Беше твърде пестелива да се прибира с рикша вкъщи до улица „Фенерски пазар“, само за да обърне и пак да се върне. Но се притесняваше на глас, че като отидем в пет часа в магазина, ще имаме случайна среща с важен човек, а ние — с отворена уста, с изплезен език, пъхтейки като улични псета, нападнати от глисти.

— Не се изпотявай — предупреди ме тя.

Тръгнахме да вървим, търсейки сянка. Слушах оплакванията ѝ с едно ухо, докато гледах минаващите покрай нас хора по улиците: младежи, които приличаха на студенти или чираци; старици от Манджурия с тежки бохчи; момичета с къси модерни прически и западни дрехи. Всеки ходеше с някаква цел, с бързи стъпки, нетипични за хората на село. Час по час старата вдовица Лау ме буташе по рамото и ми се сопваше:

— Ей! Не се заяпвай като някоя дрипава дърта селянка.

И така, продължихме да се разхождаме, две улици на изток, после две на север и после пак две на изток. Старата ми братовчедка избра този маршрут, за да не се изгубим. Не след дълго се озовахме в парк с плачещи върби и алеи край езеро, покрито с плаващи цветя и трепкащи личинки. Старата вдовица Лау седна на една пейка под сянката на дърво и започна енергично да си вее с ветрилото, жалвайки се, че ще се пукне като преварен картоф. След малко ченето ѝ падна върху гърдите и тя заспа.

Наблизо се намираше открит павилион с прозоречни решетки от тъмно дърво и редици от колони, поддържащи тежкия керемиден покрив. Приближих се до ъгъла на павилиона и се притиснах в една от колоните, опитвайки се да се притая и да стана невидима като гуцер. Оттам видях един мъж да концентрира съзнанието си върху своя меч. Видях старец да свири мелодии на метален гребен, докато старицата до него белеше портокал и се опитваше да хване пеперуда, която се спускаше и нападеше кората на плода. Млада двойка седеше върху стъпала до малкото езерце, преструвайки се, че се любува на гъските, докато скришом докосваше върховете на пръстите си. Имаше и чужденец, макар в първия момент да не разбрах, че е такъв, тъй като бе облечен в дрехи на учен, дълго лятно наметало и панталони. Очите му бяха сиви като мътна вода. До друга колона една бавачка гукаше на бебе, опитвайки се да привлече погледа му, но бебето врещеше, опитвайки се да гледа назад към чужденеца. А сетне друг мъж, с много

елегантно облекло и маниери, отиде до едно дърво и дръпна настрани завеските на клетка, която преди даже не бях забелязала. Тозчас започнаха да пеят птички. Почувствах, че съм попаднала в свят на хиляда години и че винаги съм била там, но чак сега съм отворила очи да го видя.

Стоях там, докато павилионът почти не се опразни. И тогава чух старата вдовица Лау да ме вика силно.

— Изкара ми акъла — сгълча ме тя и ме ощипа силно по ръката.

Докато се връщахме в магазина на Татко, бях различно момиче. В главата ми бушуваше пясъчна буря, волно кръжаха идеи и надежди. През цялото време се чудех онези хора от павилиона какво ли щяха да си спомнят на следващия и на по-следващия ден. Защото аз знаех, че никога няма да забравя нито един миг от този ден, денят, в който щях да започна новия си живот.

Точно както бе предвидила старата вдовица Лау, моята бъдеща свекърва дойде случайно в магазина точно в пет часа. Жената бе помлада от Майка. Имаше строго изражение и критичен поглед. По китките си носеше много злато и нефрит, за да покаже колко е богата. Когато вдовицата Лау я извика, отначало тя си даде вид, че е озадачена, а сетне — че е приятно зарадвана.

— Какъв късмет да се срещнем тук случайно — извика високо вдовицата Лау. — Кога пристигна в Пекин?... О, на гости на братовчед? Как вървят нещата в Безсмъртно сърце?

След като се окопитихме от престорената изненада, вдовицата Лау запозна жената с Татко и с чичовците ми. Толкова силно се съсредоточавах да не придавам какъвто и да било израз на лицето си, че не чух името на жената.

— Това е Лиу Лулин, най-голямата дъщеря на моята братовчедка — представи ме старата вдовица Лау. — На петнайсет години е.

— На четиринайсет съм — поправих я аз, а тя ми хвърли смръщен поглед и добави:

— Почти на петнайсет. Тази седмица ми е на гости в Пекин. Семейството ѝ също живее в Безсмъртно сърце, но те продават своя туш в Пекин. И както можеш да видиш — рече тя и протегна ръка, за да покаже магазина, — бизнесът им не върви хич зле.

— До известна степен дължим благодарности и на вашия съпруг — обади се тогава Татко. — От него купуваме голяма част от чудесния

дървен материал.

— Наистина? — учудиха се в един глас старата вдовица Лау и жената. Наострих уши, вече любопитна, че нашето семейство познава другото семейство.

— Точно така. От господин Чан купуваме камфорово дърво — продължи Татко. — А той ни снабдява и с ковчези при не толкова щастливи случаи, винаги с най-добро качество.

Чан, майсторът на ковчези. Докато отекваха нови възклицания на изненада и задоволство, аз си представих скъпата ми леля как удря с юмруци във въздуха. Никога не би ми позволила да се омъжа в това семейство. А после си сетих, че решението за това няма да е нейно.

— Ние също имаме намерение да започнем бизнес в Пекин — подхвърли госпожа Чан.

— Така ли? Сигурно можем да ви помогнем по някакъв начин — любезно предложи Татко.

— Не бихме искали да ви затрудняваме — увери го госпожа Чан.

— Изобщо няма да ни затрудните — възрази Татко.

— Трябва да се съберете и да обсъдите възможностите — предложи старата вдовица Лау тъкмо в подходящия момент.

Госпожа Чан направи пауза, за да обмисли отличната идея, а Татко додаде:

— Във всеки случай, много ми се иска да продължа разговора си с вашия съпруг за драконовите кости, с които той е допринесъл за великото научно откритие на Пекинския човек.

Госпожа Чан кимна.

— Бяхме удивени, че тези грозни малки кости са толкова ценни. Добре, че не ги употребихме за лекарство.

Мислех си какво ли щеше да стане, ако се омъжех в това богато и известно семейство. Гаолин щеше да се пукне от завист. Майка щеше да се отнася към мен с особена нежност. Чанови, разбира се, едва ли щяха да позволят на скъпата ми леля да дойде като бавачка на бъдещата им снаха, особено ако продължаваше да плюе и да фучи при всяко споменаване на името им.

Накрая решиха старата вдовица Лау, Татко и аз да посетим една къща в Пекин, собственост на братовчед на Чан, където да разгледаме някакви необикновени скали в градината. За вдовицата Лау нещата се развиваха в благоприятна посока, понеже това бе добър знак, че

семејство Чан ме приема като евентуална партија за женитба. А аз се радвах, тъй като това означаваше, че ще остана по-дълго в Пекин.

След два дни отидохме в къщата на братовчеда да наблюдаваме Лунния празник. Аз се облякох в друга рокля, взета назаем. Седях си тихо и не ядях прекалено много и дори говорех по-малко.

Господин Чан бе пристигнал от Безсмъртно сърце и разговаряше с Татко за Пекиния човек.

— Всички отломки от черепа трябва да останат в Китай — рече Татко. — Не само че така е редно, това е споразумението с чужденците.

— На онези чужденци — възрази Чан — не можеш да им имаш вяра, че ще удържат на думата си. Ще намерят начин да отмъкнат няколко късчета. Под някакъв предлог, с нов договор или оказвайки натиск.

— Никакъв договор не е в състояние да промени факта, че Пекиния човек е китаец и трябва да остане там, където е живял и умрял.

Изведнъж господин Чан ме видя, че седя на един градински стол.

— Може би един ден аз и ти ще намерим още останки от Пекиния човек? Какво ще кажеш, а?

Аз кимнах въодушевено.

На следващия ден бях удовлетворена, връщайки се вкъщи. Никога не се бях чувствала толкова значима. Не бях засрамила старата вдовица Лау или семејството си. Всъщност представих се много успешно. Татко ме порица съвсем малко за несъществени неща. И знаех, че се гордее с мен. Старата вдовица Лау ме похвали пред снахите си, че с моята хубост и обноси десет предложения за женитба в кърпа са ми вързани. Тя бе сигурна, че след седмица ще ми бъде поискана ръката от семејство Чан.

Макар че тепърва щях да се запозная с четвъртия син на Чан, като се върна в Хълма на драконовата кост, знаех, че той е с две години по-голям от мен. Бе чирак в производството на ковчези при баща си, като другите синове. Нещо повече, говореше се, че той, най-малкият син, може би ще разшири търговията в Пекин, както направи нашето семејство с продажбата на туш. Това означаваше, че ще живея в Пекин.

По време на всички тези разговори не се поинтересувах дали бъдещият ми съпруг е умен, дали е образован или внимателен. За романтичната любов не мислех. Не знаех нищо за нея. Знаех обаче, че от брака зависи дали ще имаш по-добро или по-лошо положение в обществото. А съдейки по обноските на Чан и по бижутата, които носеше жена му, аз също щях да придобия по-голям авторитет. Какво лошо имаше в това?

Преди разсъмване господин Уей бе дошъл да ме върне у дома. Небето беше мрачно, а въздухът все още не бе пропит с летния мирис на гнило. В каруцата се замечтах в колко отношения бе необходимо да променя живота си. Естествено, имах належаща нужда от нови дрехи. И трябваше да бъда по-внимателна и да пазя лицето си от слънцето. Не ми се искаше да изглеждам като мургаво селянче. В края на краищата ние бяхме занаятчии и търговци от доста почитан стар клан.

Когато звездите се скриха и изгря слънцето, Пекин бе изчезнал от хоризонта и пейзажът пред мен отново стана пращен и сив.

Часове по-късно каруцата преваля последния хълм, който скриваше Безсмъртно сърце. Чувах кукуригането на петлите, воя на кучетата, всички познати звуци на нашето село.

Господин Уей викна да пее някаква селска любовна песен толкова гръмогласно, че щяха да му се пръснат дробовете. Като направихме завоя, се натъкнахме на овчаря Ву, който завръщаше стадото си. Слънцето в късния следобед проникваше през дърветата и падаше върху гърбовете на овцете. Ву вдигна гегата си и извика за поздрав към нас с господин Уей. В същия миг стадото му се завъртя с едно движение, в една посока, като буреносен облак и аз усетих голяма опасност. Спомних си, че веднъж Майка ми бе прошушнала на ухото, че този овчар е вдовец и му трябва нова жена, която да му помага в тъкането на вълната. Щом зарових ръка във вълната, напипах зърнестия жълт пясък от Гоби. Подуших овчата смрад, която се просмукваше в пръстите ми, в костите ми. И сега, вперила очи в ухилената физиономия на овчаря и вдигнатата му гегата, бях още по-твърдо решена да се омъжа за сина на Чан. Той можеше да се окаже едноок идиот. И така да е. Все пак щях да съм снаха на прочута фамилия, която върти търговия в Пекин.

Бързината, с която откършваш вейка — толкова му е нужно на съзнанието да се настрои срещу всичко познато и скъпо. Ето на, още малко и щях да се върна в стария си дом, а не ме обземаше умилителна привързаност към света, в който бях израсла. Наместо това долових острата воня на пасището за свине, на очите ми се наби сипаничавата земя, разровена от фантазорите търсачи на драконови кости, дупките в стените, калта около кладенците, прахолякът по неасфалтираните пътища. Забелязах, че жените, покрай които минахме, млади и стари, имаха едни и същи скучни лица, заспали погледи, които бяха отражение на заспалите им умове. Животът на един човек повтаряше живота на всеки друг. Всички фамилии бяха еднакво значими, което ще рече не твърде значими. Бяха селяни, наивни и същевременно практични, бавно се променяха, ала бързо решаваха, че ако мравките са неспокойни, това е лош знак от боговете свише. Дори скъпата ми леля беше заспала опърпана селянка.

Сетих се за една смешна поговорка за живота в ленивото село: когато нямаш друга работа, винаги можеш да се залисваш, като чистиш ориза от личинки. Преди й се смеех. Сега разбрах, че е вярна.

Господин Уей продължаваше да пее с пълно гърло народни песни, докато влизахме в селския площад. А после стигнахме до улица „Свинска глава“. Срегнах познатите лица и чух задавените от прах поздравии. Като приближихме края на улицата, където бе нашата къща, сърцето ми забумка в ушите. Видях нашата порта, арката, чиито дъски се белеха, избледняващите червени пана с двустишия, окачени на стълбовете.

Но щом отворих портата, сърцето ми се върна обратно в гърдите и изпитах силно желание да видя скъпата ми леля. Тя щеше да се зарадва да ме види. Бе плакала, когато тръгнах. Втурнах се в предния двор.

— Върнах се! Върнах се вече!

Влязох в мастилената работилница, където заварих Майка и Гаолин.

— А, толкова бързо ли се върна? — учуди се Майка, без да си дава труд да спира своята работа. — Братовчедката Лау ми прати хабер, че срещата е минала добре и Чан сигурно ще те вземат.

Горях от нетърпение да им разкажа за приключенията си, за приятните мигове, които бях изживяла. Но Майка ми попречи:

— Побързай и се измий, за да ни помогнеш да стрием това.

А Гаолин сбърчи нос и рече:

— *Чо!* Смърдиш като магарешка задница.

Отидох в стаята, която дялах със скъпата ми леля. Всичко бе на обичайното си място, завивката прилежно сгъната в долния край на кана. Но тя не беше там. Обикалях от стая в стая, от двор в двор. С всеки изминал момент ставах все по-нетърпелива да я видя.

И тогава чух дрънчене на чайник. Тя бе в мазето, мъчеше се да ме извести, че е там. Надзърнах надолу към стръмната стълба и подземния тунел. Тя помахаше и докато се изкачваше от тъмното, аз видях, че все още има фигура на момиче. В краткия миг, в който виждах само половината ѝ лице, огряно от слънцето, тя отново бе красива, каквато ми изглеждаше, като бях малка. Като излезе от дупката, остави чайника на земята и ме перна по лицето, сетне рече с ръце:

Наистина ли се връщаш при мен, Кутре? Дръпна ме за плитката и изсумтя: Не си си взела гребена? Никой не те е подсетил? Сега виждаш защо съм ти нужна. Ти нямаш акъл! Перна ме по главата и това ме подразни. Със слюнка върху пръста си тя изтри кир от бузата ми, после сложи ръка на челото ми. Болна ли си? Май трепериш.

— Не съм болна — отвърнах аз. — Топло ми е.

Леля заразплита сплъстените ми коси. Хвърлих поглед на жилестите ѝ белези, на изкривената уста.

Отдръпнах се назад.

— Мога сама да се изчистя — рекох троснато.

Леля взе да съска.

Нямаше те една седмица и толкова си пораснала?

Аз се сопнах:

— Разбира се. Все пак ще се омъжвам.

Чух. И няма да си наложница, а съпруга. Доволна съм. Добре те възпитах и всеки го забелязва.

Тогава разбрах, че Майка не ѝ бе съобщила името на семейството. Трябваше да го чуе рано или късно.

— Става дума за семейство Чан — известих аз, виждайки как думите я прерязват надве. — Точно така. Чан, майсторът на ковчези.

Тя изтръгна звук, сякаш се давеше. Тръсна глава като биеща камбана. А сетне ми рече с разсичащи въздуха ръце:

Не можеш. Забранявам ти.

— Това не го решаваш ти! — креснах в отговор.

Леля ми зашлеви плесница, после ме блъсна в стената. Удари ме няколко пъти по раменете, по главата и в първия момент изхленчих и се наведох, опитвайки се да се предпазя. Но сетне се разгневих. Бутнах я назад и се изправих. Придадох си каменно изражение и това я изненада. Гледахме се втренчено една друга, дишайки тежко и учестено, до мига, в който вече не можехме да се познаем. Леля се свлече на колене, биейки се многократно по гърдите, нейният знак за *безполезно*.

— Трябва да вървя да помогна на Майка и Гаолин — казах аз, после ѝ обърнах гръб и излязох.

ПРИЗРАК

Както се очакваше, фамилията Чан попита нашите дали мога да вляза в дома им като снаха. Ако го сторех веднага, добави старата вдовица Лау, семейството ни щеше да получи дар в пари и аз на мига щях да бъда представяна като тяхна снаха по време на всички родови и селски церемонии, включително на специалния ритуал, който щеше да се проведе на Лунния празник в чест на господин Чан за научните му постижения.

— Да върви още сега — Голяма и Малка леля посъветваха Майка. — Иначе после друго може да им дойде на ума. Ами ако открият нещо нередно в миналото ѝ и пожелаят да прекратят брачния договор?

Мислех, че говорят за окаяните ми шивашки умения или за някоя пакост, която аз бях забравила, но те не. Но, разбира се, те имаха предвид моето рождение. Знаеха чия дъщеря съм в действителност. Семейство Чан и аз не знаехме.

Майка реши, че ще отида в дома на Чан след няколко седмици преди церемонията на Лунния празник. Увери ме, че тя и лелите ми ще имат достатъчно време да ушият завивки и дрехи, подходящи за новия ми живот. След като Майка обяви новината, тя изплака от радост.

— Отнасях се добре с теб — рече гордо тя. — Никой не може да се оплаче.

Гаолин също се разплака. Аз също пророних няколко сълзи, ала не всички бяха от радост. Щях да напусна семейството си, познатата къща. Щях от момиче да се превърна в съпруга, от дъщеря в снаха. И независимо колко щастлива щях да бъда, тъжно бе да се разделя с предишната си същност.

С леля продължихме да делим същата стая, същото легло. Тя вече не придърпваше ваната и не ми носеше сладка вода от кладенеца. Не ми помагаше да си заплитам косата и не се грижеше всеки ден за здравето ми и за чистотата на ноктите ми. Не ми даваше никакви предупреждения, никакви съвети. Не говореше с мен с ръцете си.

Спяхме в краищата на кана, раздалечени една от друга. Откриех ли, че съм се сгушила в познатото й тяло, тихо се отдръпвах, преди да се е събудила. Всяка сутрин беше със зачервени очи и аз разбирах, че е плакала. Понякога моите очи също бяха червени.

Когато скъпата ми леля не работеше в мастилената работилница, тя пишеше, лист след лист след лист. Сядаше на масата, стривайки блокчето туш в паничката, какво си мислеше, не можех да отгатна. Топваше четката и пишеше, спираше и я топваше отново. Знаците се лееха без грешки, задрасквания или поправки.

Няколко дни преди да замина, за да заживея в семейство Чан, се събудих и открих скъпата ми леля да седи в леглото, вперила очи в мен. Вдигна ръце и заговори.

Сега ще ти покажа истината.

Тя отиде до малкия дървен шкаф и взе пакет, увит в син плат. Сложи го в скута ми. Той съдържаше свитък листове, пришити с връв. Погледна ме със странно изражение, после излезе от стаята.

Отворих на първата страница. „Аз съм дъщерята на Прочутия чекръкчия от Устата на планината“, бяха началните думи. Хвърлих бегъл поглед на следващите няколко страници. В тях се говореше за традицията на нейното семейство, за загубата на майка й, скръбта на баща й, всичко, за което вече ми бе говорила. И тогава зърнах думите: „Ще ти обясня колко лош е всъщност господин Чан“. На мига захвърлих страниците. Не исках леля да ми трови повече съзнанието. Така че не стигнах до края, където тя казваше, че ми е майка.

Докато вечеряхме, леля се държеше така, сякаш отново бях безпомощна. Щипваше късчета храна с пръчиците и ги слагаше в купата ми. *Яж още, нареди тя. Защо не ядеш? Болна ли си? Май горши. Челото ти е топло. Защо си толкова бледа?*

След вечеря всички се пренесохме в двора както обикновено. Майка и лелите бродираха сватбените ми дрехи. Леля кърпеше дупка на старите ми панталони. Тя остави иглата и ме дръпна силно за ръкава. *Прочете ли какво съм написала?*

Кимнах, тъй като не исках да споря пред другите. С братовчедките ми и Гаолин играехме на котешка люлка. Аз правех доста грешки, което караше Гаолин да вие от радост, че семейство Чан ще си вземат непохватна снаха. След като чу това, скъпата ми леля ме погледна строго.

Вечерта бавно напредваше. Слънцето заходи, появиха се звуците на мрака, цвъртене, скрибуцане и пърхане на невидими твари. Неусетно дойде време за лягане. Изчаках леля да си легне първа. Мина доста време и когато предположих, че може би вече е заспала, влязох в тъмната стая.

Тя веднага се изправи и ми заговори с ръце.

— Не виждам какво казваш — рекох. А когато понечи да запали газената лампа, аз възразих: — Не си прави труда. Спи ми се. Точно сега не ми се говори.

Леля обаче запали лампата. Отидох до кана и си легнах. Тя ме последва и постави лампата на тухления перваз на леглото, наведе се и се взря в мен с пламнало лице. *Сега, след като прочете историята ми, какво изпитваш към мен? Бъди честна.*

Аз изсумтях. Слабото ми изсумтяване ѝ бе достатъчно, за да плесне с ръце, после да се поклони и да благодари на Богинята на милостта, че ме е спасила от семейство Чан. Преди да отпрати още благодарности, аз добавих:

— Аз все пак отивам.

Няколко минути остана неподвижна. Сетне започна да плаче и да се бие в гърдите. Ръцете ѝ се движеха бързо:

Не чувстваш ли коя съм?

И помня точно какво ѝ отвърнах:

— Дори всички в семейството на Чан да бяха убийци и крадци, пак щях да заживея при тях само за да се махна от теб.

Леля удари с длани по стената. И най-накрая изгаси лампата и излезе от стаята.

На сутринта я нямаше в стаята. Но аз не се разтревожих. Няколко пъти преди това, когато ми бе сърдита, тя отиваше някъде, но винаги се връщаше. Не се появи и на закуска. По това разбрах, че гневът ѝ е по-силен откогато и да било. Ами нека се гневи, помислих си аз. Нея не я интересува бъдещото ми щастие. Само Майка я интересува. Ето каква е разликата между бавачката и майката.

Точно това си мислех, докато с лелите ми и Гаолин вървахме след Майка към работилницата, за да започнем работа. С влизането в мрачното помещение забелязах безпорядъка. Петна по стените. Петна по пейката. Големи локви по пода. Диво животно ли се бе вмъкнало? И

каква беше тази сладникава миризма на изгнило? Тогава Майка нададе вопъл:

— Тя е мъртва! Мъртва е!

Кой бе мъртъв? В следващия момент видях скъпата ми леля, горната част на лицето ѝ бяло като варовик, обезумелият ѝ поглед облещен в мен. Тя седеше превита, опряна на отсрещната стена.

— Кой е мъртъв? — извиках към скъпата ми леля. — Какво е станало?

Пристъпих до нея. Косата ѝ беше разпусната и сплъстена и тогава забелязах, че по врата ѝ бяха накацали мухи. Не откъсваше очи от мен, ала ръцете ѝ бяха неподвижни. В едната държеше ножа, с който калиграфисваше блокчетата туш. Тъкмо да я докосна, една наемателка ме бутна встрани, за да зяпа по-добре.

Това бе всичко, което помня от този ден. Не разбрах как съм се озовала в стаята си, легнала в *кана*. Когато се събудих в тъмното, си помислих, че е още предишната утрин. Седнах в леглото и потреперих, отърсвайки се от кошмара си.

Леля не беше в *кана*. Тогава си спомних, че ми се разсърди и отиде да спи на друго място. Опитах се отново да заспя, но не ме свърташе в леглото. Станах и излязох навън. Небето бе осеяно със звезди, в нито една стая не светеше лампа и дори старият петел не вдигаше тревожен шум. Все още бе нощ, а не утро и аз се зачудих дали не ходя насън. Поех през двора към мастилената работилница, като си мислех, че скъпата ми леля може би спи на някоя пейка. И в този момент в паметта ми изплуваха още подробности от лошия ми сън: черни мухи пируват на врата ѝ, кръжат около раменете ѝ като подвижна коса. Страхувах се да надзърна в работилницата, но треперещите ми ръце вече палеха лампата.

Стените бяха чисти. Също и подът. Скъпата ми леля не беше там. Успокоих се и се върнах в леглото.

При следващото ми събуждане вече бе дошло утрото и Гаолин бе седнала на крайчеца на *кана*.

— Каквото и да стане — прошепна тя, обляна в сълзи, — обещавам ти, че ще те имам като родна сестра.

Сетне ми разказа какво се бе случило, а аз слушах, сякаш още сънувах кошмар.

Предишния ден бе дошла госпожа Чан, стиснала в ръка писмо от леля. Било пристигнало посред нощ.

— Какво означава това? — поискала да узнае госпожа Чан. В писмото се казвало, че ако аз отида да живея в дома на Чан, скъпата ми леля ще се пресели там като дух и ще преследва всички, докато са живи. — Къде е жената, която го е изпратила? — запитала госпожа Чан, пляскайки по писмото с обратното на дланта си. А щом Майка ѝ казала, че бавачката се е самоубила, жената на Чан си излязла, уплашена до смърт.

След това Майка се втурнала към тялото, разказа Гаолин. Скъпата ми леля още била опряна в стената на работилницата.

— Така ли ми се отплащаш? — креснала Майка. — Държах се с теб като със сестра. С дъщеря ти се държах като с мое дете. — И майка започнала да ритя и ритя тялото ѝ, задето леля не казала хиляда пъти благодаря, извинявай, моля те да ми простиш.

— Майка се побърка от гняв — додаде Гаолин. — Говореше на лелиното тяло: „Ако духът ти ни преследва, ще продам Лулин като проститутка“.

После Майка наредила на стария готвач да сложи трупа в ръчна количка и да го хвърли от скалата.

— Тя е там, долу — завърши разказа си Гаолин. — Скъпата ти леля лежи в Края на света.

След като Гаолин излезе от стаята, все още не схващах докрай думите ѝ, при все че разбирах каква е работата. Намерих страниците, които леля ми бе дала. Прочетох ги. Последните думи гласяха: *Твоята майка, твоята майка, аз съм твоята майка.*

Същия ден отидох в Края на света да я потърся. Плъзгайки се надолу, по тялото ми се закачаха клонки и тръни. Щом стигнах до дъното, горях от нетърпение да я открия. Чух бръмченето на цикадите, пляска на криле на лешояди. Поех към гъстия шубрак, където дърветата растяха полегато, както се бяха повалили заедно с рухналата скала. Видях мъх, или това беше косата ѝ? Видях гнездо, високо в клоните, или това беше тялото ѝ, заклещено на някой клон? Стъпих върху вейки, дали не бяха костите ѝ, вече разпръснати от вълците?

Обърнах се и тръгнах в другата посока, следвайки чупките в стената на скалата. Зърнах разкъсани дрипи — дрехите й? Гарвани разнасяха в клюновете си тънки ивички — късчета от плътта й? Стигнах до пустош със скалисти могили, десет хиляди парченца от черепа и костите й? Накъдето и да обърнех поглед, сякаш я виждах, разкъсана и смазана. Аз бях сторила това. Спомних си прокобата на нейното семейство, на *мое* семейство, драконовите кости, които не бяха върнати в пещерата. Чан, онзи ужасен човек, искаше да се омъжа за сина му само за да му кажа къде да намери още от тези кости. Как можех да съм толкова глупава да не го осъзная преди?

Търсих я до здрач. Очите ми бяха подути от прах и сълзи. Не я открих. Катерейки се обратно по склона, вече бях момиче, изгубило част от себе си в Края на света.

Пет дни не бях в състояние да помръдна. Не можех да ям. Не можех дори да плача. Лежах в самотния *кан* и усещах единствено въздуха, излизащ от гърдите ми. Когато си помислих, че нищо не ми е останало, тялото продължаваше да поема дъх. Понякога не вярвах какво се беше случило. Отказвах да повярвам. Напрегнах силно мисълта си, за да ми се яви леля, да чуя стъпките й, да зърна лицето й. А когато видях лицето й, то беше насън и леля бе гневна. Каза, че прокобата ме следва и мен и аз никога няма да намеря спокойствие. Бях обречена да бъда нещастна. На шестия ден започнах да плача и не спирах от зори до мрак. Когато всички чувства ме напуснаха, станах от леглото и се върнах към живота си.

За *мое* отиване в семейство Чан думичка повече не се изрече. Брачният договор бе развален, а Майка вече не се преструваше, че съм й дъщеря. Оттук насетне не знаех какво е мястото ми в това семейство, а понякога, когато си навличах яда на Майка, тя ме заплашваше, че ще ме продаде като слугиня на стария туберкулозен овчар. Никой не говореше за скъпата ми леля, нито докато беше жива, нито сега. И макар лелите ми да знаеха, че съм нейна незаконородена дъщеря, не проявяваха състрадание към мен, скърбящото й дете. Когато не можех да сдържам сълзите си, те ми обръщаха гръб, изведнъж си намираха работа.

Само Гаолин говореше с мен плахо:

— Гладна ли си още? Ако не я искаш тази кнедла, аз ще я изям.

И си спомням това: често, когато лежах на кана, тя идваше при мен и ме наричаше Голяма сестра. Галеше ме по ръката.

Две седмици след като скъпата ми леля се самоуби, през портата влетя някакъв човек, който приличаше на просяк, подгонен от зъл дух. Беше Малък чичо от Пекин. По дрехите и около очите имаше сажди. Понечи да проговори и от устата му излязоха сподавени викове.

— Какво е станало? Какво е станало?

Чух Майка да крещи, докато се изкачвах по стълбата от мазето. Спъвайки се, другите заизлизаха от мастилената работилница. Някои от наемателите също се завтекоха, сподиряни от лазещи бебета и шумни кучета.

— Край — рече Малък чичо. Зъбите му тракаха, сякаш имаше треска. — Всичко изгоря. Свършено е с нас.

— Изгоря? — извика Майка. — Какво говориш?

Малък чичо се строполи на една пейка, лицето му подуто от мехури.

— Магазинът, задните стаи за спане, всичко се превърна в пепел. Гаолин ме стисна за ръката.

Дума по дума Майка и лелите ми изкопчиха историята от устата му. Миналата вечер, каза той, скъпата ми леля дошла при Татко. Косата ѝ била разчорлена, от нея капели сълзи и черна кръв и татко тозчас разбрал, че тя е призрак, а не обикновено съновидение.

— Лиу Дзин Сен — извикала леля, — камфоровото дърво поскъпо ли ти беше от моя живот? Тогава нека изгори, както аз сега горя.

Татко размахал ръка да я пропъди и съборил газената лампа, която не била в съня му, а на една маса до леглото му. Щом Голям чичо чул трясъка, скочил от леглото и запалил клечка кибрит, за да види какво се е разляло на пода. В този миг, каза Малък чичо, скъпата ми леля отметнала клечката от пръстите му. Бликнал фонтан от пламъци. Голям чичо викнал на Малък чичо да му помогне да потушат с вода огъня. Посредством измамата на леля, разказваше Малък чичо, той излял една делва с вино *пайгар* наместо студен чай. Огънят се усилил. Татко и двамата ми чичовци събудили синовете си в другите стаи, после всички мъже на фамилията излезли на двора и гледали как пламъците поглъщат постелите, паната на вратите, стените. Колкото

повече огънят лапал, толкова по-гладен ставал. Изпълзъл до магазина за туш да търси още храна. Изгълтал лакомо пергаментите със стиховете на известните учени, използвали нашето мастило. Близнал опакованите в коприна кутии с най-скъпия туш. А когато от кутиите потекла смола, огънят изпращял от радост, апетитът му пораснал още повече. След един час семейното ни имане се понесло към боговете във вид на тамян, пепел и отровен пушек.

Майка, Голяма леля и Малка леля се хванаха с ръце за главата, сякаш това бе единственият начин да не си изкарат ума.

— Съдбата се обърна срещу нас! — извика Майка. — По-лошо не можеше да се случи.

Тогавя Малък чичо я прекъсна, засмя се, като рече, че действително има и по-лошо.

Сградите до семейния ни магазин също започнали да горят, поде отново чичо. В източната се продавали стари книги на учените, а западната била пълна до тавана с произведения на майстори художници. Посред оранжевата нощ магазинерите струпали стоките си на пепеливата улица. После дошли пожарникарите. Всички се включили и толкова много кофи с вода хвърляли във въздуха, че сякаш ваяло дъжд. А после наистина заваляло, заплющял силен дъжд, който съсипал спасените стоки, но отървал от изгаряне останалата част от квартала.

Когато Малък чичо свърши разказа си, Майка, лелите ми и Гаолин бяха спрели да стенат. Изглеждаха така, като че ли костите и кръвта им се бяха изцедили откъм ходилата. Струва ми се, че се чувстваха като мен, когато най-накрая научих, че скъпата ми леля е мъртва.

Майка първа дойде на себе си.

— Извадете от мазето сребърните кюлчета — нареди ни тя. — И съберете закуп всички бижута, които имате.

— Защо? — поиска да узнае Гаолин.

— Не бъди глупава. Другите магазинери ще искат да им платим за щетите — и Майка я побутна. — Ставай, хайде бързо — дръпна огърлицата от врата на Гаолин. — Зашийте бижутата в ръкавите на най-опърпаните си жакети. Издълбайте най-големите диви ябълки и напъхайте златото вътре. Натоварете ги на талигата и отгоре наредете още ябълки — изгнили. Готвачо, виж дали наемателите имат ръчни

колички, за да ни ги продадат и не се пазари много. Всеки да си стъкми вързоп, но не взимайте ненужни дреболии...

Слисах се как течеше мисълта на Майка, все едно бе свикнала да върви две крачки пред потопа.

Следващия ден Татко, Голям чичо и синовете им си дойдоха вкъщи. С мръсните си лица и опушените си дрехи приличаха на просяци. Голяма и Малка леля се спуснаха към тях, ломотейки:

— Ще изгубим ли къщата?

— Ще умрем ли от глад?

— Наистина ли трябва да избягаме?

По-малките деца се разплакаха. Татко бе изгубил ума и дума. Седна в брястовия си стол; обявявайки го за най-красивата вещ, която някога е притежавал и изгубил. Тази вечер никой не сложи залък в устата си. Не се събрахме в двора за вечерния бриз. Прекарах нощта заедно с Гаолин, говорехме си и плачехме, заклехме се във вярност да умрем заедно като сестри. Разменихме си фиби, за да скрепим нашия обет. Даже и да си мислеше, че скъпата ми леля е виновна за бедите ни, Гаолин не го изрече на глас, както продължаваха да правят другите. Тя не ме обвиняваше, че с моето раждане съм докарала в живота им скъпата ми леля. Напротив, Гаолин ми каза, че трябва да съм доволна, задето леля вече е умряла и няма да я мъчи бавната смърт от глад и срам, която нас ни очакваше. Съгласих се, макар да ми се искаше леля да е с мен. Но тя беше в Края на света. Или бе истина, че броди по земята, търсейки отмъщение?

На другия ден в двора влезе един мъж и връчи на Татко писмо с печати. Беше подадено оплакване относно пожара и отговорността на нашето семейство за щетите. Чиновникът каза, че след като магазинерите изчислят загубите, ще дадат цифрата на съдия, който ще ни съобщи как да възстановим дълга. Междувременно, добави чиновникът, семейството ни беше длъжно да представи нотариален акт за къщата и земята. Той ни предупреди, че е разлепил известия из селото по този въпрос, така че хората да са в течение и да ни обадят при опит да избягаме.

След като чиновникът си тръгна, очаквахме да чуем от Татко какво да предприемем. Той потъна в брястовия си стол. Тогава Майка обяви:

— Свършено е с нас. Не можем промени съдбата. Днес отиваме на пазара, а утре ще пируваме.

Майка ни даде повече джобни пари откогато и да било. Каза ни да си купим вкусни неща за ядене, плодове и бонбони, лакомства и тлъсти меса, всичко, за което душата ни бе жадувала, но не си го позволявахме. Бяхме в навечерието на Лунния празник и бе съвсем нормално да пазаруваме за празничната вечеря като всички останали.

Заради празника имаше по-голям пазар, с храмов панаир, жонгльори и акробати, продавачи на фенери и играчки и повече от обичайния брой фокусници и дребни амбулантни търговци. Докато си пробивахме път през тълпата, с Гаолин се държахме здраво за ръцете. Видяхме плачещо загубено дете и груби на вид мъже, които открито ни заглеждаха. Скъпата ми леля постоянно ме предупреждаваше за хулиганите от големите градове, които крадат глупави малки момиченца и ги продават като робини. Спряхме се на една сергия с лунни кейкове. Обърнахме очи към посивяло свинско месо. Надникнахме в буркани с прясна бобена каша, но хапките бяха лепкави и воняха. Имахме пари, имахме разрешение да си купуваме каквото поискаме, но нищо не ни хващаше окото, всичко изглеждаше развалено. Бродехме из гъстата навалица, прилепени една до друга като тухли.

И тогава се озовахме на улицата на просяците, място, на което не бях стъпвала. Пред очите ни се редуваха тъжни гледки: обръсната глава и тяло без крайници, което се клатушкаше на гърба си като костенурка на корубата си. Рахитично момче, чиито крака бяха обвити около врата му. Джудже с дълги игли, промушени през бузите, пъпа и бедрата. Молбите на просяците бяха еднакви:

— Моля, малка госпожичке, умолявам ви, братко, смилете се над нас. Дайте ни пари и в другия живот няма да страдате като нас.

Някои момчета им се смееха, повечето от минавачите извъръщаха очи, а две-три стари бабки, които скоро щяха да отпътуват за следващия живот, подхвърляха монети. Гаолин ме сграбчи за ръката и прошепна:

— Такива ли ни е орисано да станем?

Обърнахме се да си вървим и се сблъскахме в едно окаяно създание. Момиче, не по-голямо от нас, цялото в дрипи с овързани ивици плат, сякаш бе облечено като древен воин. На мястото на очните ябълки имаше две гънки. Занарежда монотонно:

— Очите ми видяха твърде много, затова ги избодох. Сега съм незряща и невидимото ме спохожда — тя разклати празна купа пред нас. — Един призрак иска да говори с вас.

— Какъв призрак? — попитах веднага.

— Някой, който ти е бил като майка — отвърна също толкова бързо момичето.

Гаолин ахна.

— Откъде знае, че скъпата ти леля е твоя майка? — прошепна ми на ухото. А после се обърна към момичето: — Кажни ни какво говори.

Сляпото момиче вдигна нагоре купата и отново я разклати. Гаолин пусна в нея монета. Момичето обърна купата и рече:

— Щедростта ви не е голяма.

— Първо ни покажи какво можеш да направиш — каза Гаолин.

Момичето се приведе към земята. От единия си парцалив ръкав извади кесийка, развърза я и изсипа съдържанието ѝ. Беше варовиков пясък. От другия си ръкав изтегли дълга, тънка пръчица. Заглади с нея пясъка, докато не стана равна като огледало. Насочи острия край на пръчицата към земята, вдигна незрящите си очи към небето и започна да пише. Наведохме се над нея. Как просякинята се беше научила на това? Не беше просто трик. Ръката ѝ бе стегната, написаното вървеше гладко, като при опитен калиграф. Прочетох първия ред.

Вие куче. Луната изплува.

— Кутре! Тя така ме наричаше на галено — казах на момичето.

Изглади пясъка и написа:

Звездите пронизват нощната тъма.

Падащи звезди, за тях се говореше в стихотворението, което Младши чичо ѝ посветил. Ново заглаждане, нов ред.

Петел кукурига. Слънцето грейва.

Скъпата леля беше Петел. И момичето написа последния ред:

Денем от звездите и помен не остава.

Стана ми тъжно, но не знаех защо.

Момичето зачисти пак пясъка и рече:

— Призракът няма какво друго да каже.

Но аз ѝ благодарих и изсипах всички монети от джоба си в купата ѝ. Докато се прибирахме вкъщи с Гаолин, тя ме попита защо си бях дала парите за глупости, за някакво куче и петел. В първия момент не можах да ѝ отговоря. Повтарях си наум онези думи, за да не ги забравя. С всяко повторение схващах все повече и повече смисъла на посланието и отчаянието ми нарастваше.

— Скъпата ми леля каза, че аз съм кучето, което я предало — рекох накрая на Гаолин. — Луната е нощта, в която заявих, че отивам да живея при семейство Чан. Пронизващите звезди са нейната незарастваща рана, за която никога няма да ми прости. Когато пропя петелът, тя си бе отишла от света. А докато беше жива, така и не узнах, че ми е майка, сякаш никога не е имало и помен от нея.

Гаолин каза:

— Това е едното значение. Има и друго.

— Какво например? — попитах. Но тя не можа да се сети за нищо друго.

* * *

Когато се върнахме вкъщи, Майка и Татко, както и лелите и чичовците ни, се събрахме на двора, говорейки възбудено. Татко разказа как срещнал един даоистки монах на пазара, забележителен и странен мъж, когато минал покрай него, монахът му подвикнал:

— Господине, май някакъв дух тормози къщата ви.

— Защо го казвате? — попитал Татко.

— Вярно е, нали? — настоял старецът. — Усещам, че ви е сполетял много лош късмет, и друга причина няма. Прав ли съм?

— Една бавачка у нас се самоуби — рекъл Татко. — Дъщеря ѝ тъкмо щеше да се жени.

— И ви застигна лош късмет.

— Няколко бедствия — отвърнал Татко.

Младият мъж, стоящ до монаха, запитал Татко дали е чувал за известния Ловец на Духове.

— Не? Е, това е той, странстващият монах пред вас. Току-що пристигна във вашето село и затова още не се е прочул, а неговата слава се носи навсякъде. Имате ли роднини в Харбин? Не? Ами ако

имахте, щяхте да знаете кой е той — момъкът, който се представи като негов последовател, додаде: — Само в този град хората го почитат, задето е хванал сто духа в обезпокоявани домове. Когато свърши, боговете му наредиха да продължи странстванията си.

Когато Татко завърши разказа си за двамата мъже, които бе срещнал, той добави:

— Този следобед известният Ловец на духове ще дойде у нас.

Няколко часа по-късно Ловецът на духове и неговият помощник пристигнаха.

Монахът имаше бяла брада, а дългата му коса беше разчорлена като птиче гнездо. В ръката си носеше тояга, издълбана в единия край, която приличаше на одрано куче, проснато пред порта. В другата ръка имаше малка пръчка за бой. На врата си беше метнал въже, в чийто край висеше голяма дървена хлопка. Расото му не беше от памук в пясъчен цвят както на повечето скитащи монаси, които бях виждала. Неговото бе от скъпа синя коприна, ала по ръкавите имаше мазни петна, сякаш час по час се е пресягал на масата за още ядене.

Потекоха ми лигите, докато гледах Майка как му поднасяше студени ястия. Бе късно следобед и ние седяхме на ниски столчета на двора. Монахът си взе от всичко — юфка със спанак, бамбукови кълнове с Маринован синап, тофу, подправено със сусамово масло и кориандър. Майка не спираше да се извинява за качеството на храната, казвайки, че за нея е едновременно чест и срам да има такива гости в бедняшкия си дом. Татко пиеше чай.

— Кажете ни как става — обърна се той към монаха — тази работа с хващането на духовете. С юмруци ли ги сграбчвате? Жестока или опасна е борбата?

Монахът отвърна, че скоро ще ни покаже.

— Но първо ми трябва доказателство за вашата искреност.

Татко даде честната си дума, че наистина няма лъжа и измама.

— Думите не доказват нищо — възрази монахът.

— Как да ви докажем искреността си? — попита Татко.

— Понякога семейството извървява разстоянието оттук до върха на планина Тай и обратно без обувки и носейки торба с камъни.

Всички, най-вече лелите ми, се усъмниха, че някой от нас е способен на това.

— Друг път — продължи монахът — малък дар от чисто сребро е достатъчно и гарантира искреността на всички членове на дадено семейство.

— Колко сребро може да стигне? — запита Татко.

Свещеникът смръщи вежди.

— Само от вас зависи дали щедростта ви е малка или голяма, фалшива или неподправена.

Монахът продължи да яде. Татко и Майка отидоха в друга стая, за да обсъдят размера на тяхната искреност. Щом се върнаха, Татко отвори една кесия, извади сребърно кюлче и го сложи пред известния Ловец на духове.

— Това е добре — каза свещеникът. — По-добре малка щедрост, отколкото никаква.

Тогавя Майка извади едно кюлче от ръкава на жакета си. Плъзна го до другото, така че двете иззвънтяха. Монахът кимна и остави купата си на масата. Плесна с ръце и помощникът му измъкна от вързопа празна делва от оцет и намотана връв.

— Къде е момичето, което призракът най-много е обичал? — попита свещеникът.

— Ето я там — отвърна Майка и посочи към мен. — Призракът беше нейна бавачка.

— Нейна майка — поправи я Татко. — Момичето е незаконородено.

Никога не бях чувала тази дума да се произнася гласно и почувствах като че кръвта ми щеше да изтече от очите.

Свещеникът промърмори.

— Не се притеснявайте. Имал съм и по-лоши случаи — после ми нареди: — Донеси ми гребена, с който те е ресала бавачката ти.

Стоях като закована, докато Майка не ме чукна по главата да побързам. И аз отидох в стаята, която до неотдавна бях делила със скъпата ми леля. Взех гребена, който тя прокараваше през косата ми. Беше гребенът от слонова кост, дето никога не го носеше, с две петлета, издълбани в краищата, зъбите му дълги и остри. Спомних си как леля ме мъмреше за заплетените възли, ядосвайки се за всеки косъм от моята коса.

Когато се върнах, видях, че помощникът беше поставил оцетната делва в средата на двора.

— Прокарай гребена през косата си девет пъти — рече ми той. Така и сторих. — Сложи го в делвата — аз пуснах гребена вътре, подушвайки евтините оцетни пари. — Сега стой там абсолютно неподвижна.

Ловецът на духове удари с тоягата дървената хлопка. Тя издаде дълбок звук — *квак, квак*. Двамата с помощника си вървяха в ритъм, обикаляйки около мен, пеейки и приближавайки се по-близо. Без да предупреди, ловецът на духове нададе вик и скочи срещу мен. Помислих си, че ще ме натика в делвата, затова затворих очи и изпищях, каквото направи и Гаолин.

Щом отворих очи, видях, че помощникът на монаха слага върху делвата тесен капак. Овърза я с връв цялата, от горе до долу и от долу до горе, после по средата, докато не заприлича на стършелово гнездо. Когато свърши, Ловецът на духове удари с пръчката по делвата и рече:

— Край. Хванахме я. Хайде, опитай да я отвориш, опитай де. Не става.

Всеки гледаше, но никой не смееше да посегне. Татко попита:

— Може ли да избяга?

— Не е възможно — отсече Ловецът на духове. — Гарантирано е, че тази делва ще надживее няколко поколения.

— Би трябвало повече — промърмори Майка. — Да стои затисната в делвата завинаги не би било достатъчно дълго, като се замисля какви ги свърши. Изгори магазина до основи. Почти не уби семейството ми. Остави ни в дългове.

Плачех, неспособна да говоря от името на скъпата ми леля. Аз бях нейният предател.

На следващия ден си направихме угощение с най-вкусните блюда, храна, която никога нямаше да вкусим пак в живота си. Но само най-малките деца имаха апетит. Майка беше наела фотограф да ни снима, за да запомним деня, в който сме пирували обилно. Майка пожела на една от снимките да бъде само с Гаолин. В последния момент Гаолин настоя и мен да ме има на снимката и да застана до Майка, а тя хич не беше доволна, но не рече нищо. На другия ден Татко и двамата ми чичовци отидоха в Пекин, за да проверят какви щети трябваше да погасява семейството ни.

Докато отсъстваха, се научихме да ядем водниста оризова каша с няколко късчета месо. По-малко желаня, по-малко съжаление — това

беше девизът на Майка. След около една седмица Татко влезе в двора, викайки силно като обезумял:

— Приготвяй още един пир — изкрещя той.

После се обадиха чичовците ми.

— Край с лошия ни късмет! Никакви щети! Така реши съдията — няма да плащаме за никакви щети!

Втурнахме се към тях, деца, лели, наематели и кучета.

Как бе възможно това? И чухме обяснението на Татко. Когато другите съдържатели на магазини занесли повредените стоки за проверка, съдията открил, че единият от тях притежава редки книги, откраднати от Академията „Ханлин“ преди трийсет години. Друг пък, който твърдял, че има произведения на майстори калиграфи и художници, всъщност продавал фалшификати. Тогава съдиите отсъдили, че пожарът е заслуженото наказание за двамата крадци.

— Ловецът на духове беше прав — заключи Татко. — Призракът изчезна.

Същата вечер всички ядоха с апетит, освен мен. Другите се смееха и си бърбеха, отърсили се от тревогите. Изглежда, забравяха, че мастилото ни се беше превърнало във въглини, че магазинът за туш бе станал на пепел. Казаха, че съдбата им се е променила, защото скъпата ми леля сега си удряше главата в стените на вонящата оцетна делва.

На другата сутрин Гаолин ми каза, че Майка иска незабавно да говори с мен. Бях забелязала, че откакто леля бе починала, Майка вече не ме наричаше дъще. Не ме критикуваше. Едва ли не се плашеше, че и аз ще се превърна в призрак. Докато отивах към нейната стая, се замислих дали някога бе изпитвала топли чувства към мен. И тогава се озовах пред нея. Сякаш се смути, като ме видя.

— В моментите на семейно нещастие — започна тя с рязък глас — личната тъга е егоизъм. И все пак тъжно ми е да ти съобщя, че те изпращаме в сиропиталище.

Бях сацисана, но не изплаках. Не рекох и думичка.

— Поне не те продаваме като робиня — додаде тя.

Рекох безразлично:

— Благодаря.

Майка продължи:

— Останеш ли вкъщи, откъде да сме сигурни, че призракът няма да се върне. Знаем, че Ловецът на духове даде гаранция, че е изключено

да стане, но това е все едно да кажеш, че след сушата никога не идва друга или след наводнението не идва друго. Всеки знае, че не е вярно.

Не възразих. Но въпреки това тя се ядоса.

— Защо ме гледаш така? Да ме засрамиш ли се опитваш? Само не забравяй, че през всичките тези години се отнасях към теб като към дъщеря. Дали някое друго семейство в селото би направило такова нещо? Може би като отидеш в сиропиталището, ще се научиш повече да ни почиташ. А сега по-добре се приготвяй. Господин Уей вече те чака да те закара с талигата си.

Отново ѝ благодарих и излязох от стаята. Докато стъкмявах вързопа си, Гаолин дотърча в стаята ми със сълзи, стичащи се по бузите ѝ.

— Аз ще те открия — обеща тя и ми даде любимия си жакет.

— Майка ще те накаже, ако го взема — предупредих я.

— Не ме интересува.

Дойде с мен до талигата на господин Уей. Преди да изляза за последен път от двора и къщата, само тя и наемателите ме изпратиха.

Щом талигата тръгна по улица „Свинска глава“, господин Уей запя една весела песничка за пълнолунието преди есенното равноденствие. А аз се сетих за това, което леля беше предала на просякинята да запише:

*Вие куче. Луната изплува.
Звезди пронизват нощната тъма.
Петел кукурига. Слънцето грейва.
Денем от звездите и помен не остава.*

Погледнах небето, толкова ясно, толкова светло, а сърцето ми ридаеше.

СЪДБА

Сиропиталището представляваше изоставен манастир близо до Хълма на драконовата кост, до него се стигаше с трудно изкачване по зигзагообразния път от гарата. За да не натоварва магарето, господин Уей ме накара да извървя пеш последния километър. Остави ме, сбогувахме се и така започна новият ми живот.

Беше есен и голите дървета приличаха на армия от скелети, охраняваща хълма и зданието на върха. Когато влязох през вратата, никой не ме посрещна. Пред мен имаше храм от изсъхнало дърво и олющен лак, а в голия открит двор стояха момичета в бели ризи и сини панталони, наредени в редици като войници. Навеждаха се — напред, назад, вляво и вдясно, — като че ли се покоряваха на вятъра. Имаше и друга странна гледка: двама мъже, единият чужденец, другият китаец. За втори път виждах отблизо чужденец. Двамата вървяха през двора, носейки географски карти, следвани от група мъже с дълги пръти. Уплаших се да не съм попаднала на тайна войска на комунистите.

Щом прекрачих прага на училището, едва не умрях от страх. Мъртви тела с покрови върху тях, дваисет или трийсет. Лежаха в средата на залата, около стените, някои високи, други ниски. В миг си помислих, че са възкръсващи мъртви. Веднъж леля ми беше казала, че в детството ѝ някои семейства наемали свещеник, който да омагьоса мъртвото тяло и да го накара да се върне във фамилната си къща. Свещеникът ги пуска само през нощта, каза тя, така че мъртвецът да не срещне някой жив човек, когото да обладае. Денем си стояли спокойни в храмовете. Леля не вярвала на тези приказки, докато не чула един монах да удря по дървена хлопка късно през нощта. И вместо да избяга като другите селяни, тя се скрила зад дувара да гледа. *Квак, квак*, и в този миг ги видяла, шестима, като гигантски личинки, отскачащи на три метра от земята. *Не мога да кажа със сигурност какво видях*, рече ми леля. *Знам само, че дълго време след това не бях същото момиче.*

Щом зърнах блясъка на златистите крака, аха да избягам през вратата. Вгледах се по-внимателно. Те бяха статуи на богове, не

мъртъвци. Приблжих се до една от тях и отметнах плата. Беше Богът на литературата с рогатата си глава и четка в едната ръка, а в другата със студентска шапка.

— Защо го направи? — обади се някакъв глас, аз се обърнах и видях малко момиче.

— Защо е покрит?

— Учителят каза, че този бог няма добро влияние. Не трябва да вярваме в старите богове, само в християнските.

— Къде е учителят ти?

— Ти кого търсиш?

— Някой, който да приеме Лиу Лулин като сирак.

Момичето изтича някъде. След малко при мен дойдоха две чужденки.

Американските мисионерки не ме бяха очаквали, а аз пък не очаквах, че са американки. И понеже никога не бях говорила с чужденец, не можах да обеля и дума, само ги гледах втренчено. И двете имаха къси прически, едната с бяла коса, а другата — с червена и къдрава, носеха очила и затова реших, че са една възраст.

— Съжаляваме, но нямаме нареждане да ви приемем — каза жената с бялата коса на китайски.

— Съжаляваме — добави другата, — но повечето сираци са доста по-малки.

Когато ме попитаха как се казвам, все още не бях в състояние да продумам, затова нарисувах с пръст йероглифите във въздуха. Те си казаха нещо на английски.

— Това можеш ли да го прочетеш? — попита ме едната, сочейки към някакви китайски знаци.

„Яж, докато се наядеш, но не скътвай храна“, прочетох аз.

Едната жена ми даде молив и лист хартия.

— Можеш ли да напишеш тези думи? — написах ги, те възкликнаха: — Тя дори не погледна към таблото.

Последваха още въпроси: умея ли да боравя с четка, какви книги съм прочела. След това отново заговориха на чужд език, а щом спряха, ми съобщиха, че мога да остана.

По-късно разбрах, че ме бяха оставили, за да бъда едновременно ученик и учител. Имаше само четирима учители, предишни възпитаници на сиропиталището, които сега живееха в една от

тридесет и шестте стаи. Учителят Пан преподаваше на по-големите момичета. Аз бях негова помощница. Когато той бил ученик преди петдесет години, сиропиталището било само за момчета. Учителката Уан се занимаваше с по-малките момичета, а овдовялата ѝ сестра — наричахме я Майка Уан — се грижеше за бебетата в детските ясли заедно с по-големи момичета, които бе избрала да ѝ помагат. Имаше и една сестра Ю, дребничка жена, слаба и прегърбена, с тежка ръка и остър глас. Тя отговаряше за чистотата, реда и поведението. Освен да планира кога да се къпем и да ни поставя задачи през седмицата, тя обичаше да командори готвача и жена му.

Разбрах, че двете мисионерки не бяха на едни и същи години. Мис Грътоф, с къдравата коса, беше на трийсет и две, два пъти по-млада от другата. Тя беше медицинска сестра и главна учителка. Мис Тауър беше директор на сиропиталището и молеше за дарения хората, които би трябвало да покажат състрадание към нас. Тя водеше и неделното богослужение в параклиса, режисираше пиеси от християнската история и свиреше на пиано, учейки ни да пеем „като ангели“. Тогава, разбира се, аз не знаех какво е ангел. Не можех и да пея.

А чужденците не бяха комунисти, а учени и работеха в кариерата, където бяха намерени драконовите кости. Двама чужди и десет китайски учени живееха в северната част на манастирския комплекс и сутрин и вечер се хранеха с нас в храмовата зала. Кариерата бе близо, на около двацет минути път пеша надолу, нагоре и пак надолу по лъкатушеща пътека.

Имаше общо около седемдесет ученици: трийсет големи момичета, трийсет малки момичета и десет бебета, броят на питомците зависеше от това колко напускаха и колко умираха. Повечето момичета бяха като мен, незаконородени деца на самоубили се неомъжени прислужнички. Някои приличаха на просяците за забавление на минувачите, които с Гаолин бяхме видели на улицата на просяците — момичета без крака или ръце, еднооки и джуджета. Имаше също и деца от смесени бракове, чиито бащи бяха чужденци — англичанин, германец и американец. Намирах ги за странно хубави, но сестра Ю винаги им се подиграваше. Казваше, че те са наследили високомерието на западния си родител и то трябва да бъде сломено със смирение.

— Можеш да се гордееш с това, което всеки ден вършиш — каза сестра Ю, — но не и да бъдеш надменен заради потеклото си.

Сестра Ю често ни напомняше, че самосъжалението също е недопустимо. То бе глезотия.

Ако някое момиче се нацупеше, сестра Ю ѝ казваше:

— Погледни малката Дин. Няма крака, но въпреки това се усмихва по цял ден.

И дебелиите бузи на малката Дин се издуваха и почти поглъщаха очите ѝ, беше толкова радостна, че има пъпки наместо крайници. Според сестра Ю веднага можем да се изпълним с щастие, щом си помислим за някого, чието положение е много по-лошо от нашето.

На тази саката малка Дин ѝ бях като кака, а тя бе кака на едно по-малко момиче на име малката Дзун, която имаше само една ръка. Всички бяхме в подобни взаимоотношения, да отговаряме за някого, като в семейство. Големите и малките момичета деляха общи спални помещения, три стаи по двайсет момичета, три реда легла във всяка стая. На първия ред спяха най-малките, на втория — по-големите, а на третия — най-големите. Така че леглото на малката Дин беше след моето, а това на малката Дзун — след нейното, всеки бе разположен според отговорностите си.

За мисионерите ние бяхме момичетата на Новата съдба. Това бе изписано с избродирани златисти йероглифи върху голямо червено знаме, окачено във всяка класна стая. А всеки ден по време на следобедните занимания пеехме една песен за съдбата, на английски и на китайски, мис Тауър я беше написала:

*Усърдно уча се и зная.
За любимия ще се венчая.
Трудя се и имам си пари,
късметът лош е вдън гори.*

При посещение на важни гости в сиропиталището мис Грътоф ни караше да представяме сатирична сценка, а мис Тауър свиреше на пиано много драматични мелодии, като онези от немите филми. Няколко момичета се отдадоха на занимания, свързани със Старата съдба: пушене на опиум, държане на роби, купуване на амулети. Те

скачаха с вързани крака и падаха на земята безпомощни. Тогава момичетата от Новата съдба пристигаха като доктори. Лекуваха пушачите на опиум. Отвързваха краката на обречените и грабваха метлите, за да почистят безполезните амулети. Накрая благодаряха на Бога и се покланяха на специалните гости, чуждестранните посетители в Китай, като им благодаряха и на тях, че са помогнали на толкова много момичета да преодолеят лошата съдба и да поемат по пътя на Новата съдба. По този начин събирахме доста пари, особено ако успеехме да разплачем зрителите.

На неделните служби в параклиса мис Тауър винаги ни казваше, че можем да изберем дали да станем християни или не. Никой не ви заставя насила да вярвате в Исус, казваше тя. Вярата ни трябваше да бъде искрена и непресторена. Но сестра Ю, която беше дошла в пансиона на седем години, често ни напомняше за старата си съдба. Като малка била принудена да проси и ако не съберяла достатъчно монети, получавала ругатни за ядене. Един ден се оплакала, че е гладна, и мъжът на сестра ѝ я изхвърлил на улицата като мръсно коте. В това училище, рече тя, можехме да ядем колкото ни душа иска. Никого не се притеснявахме, че някой може да ни изгони. Можехме да изберем в какво да вярваме. Но всяка ученичка, добави сестра Ю, която не избере да вярва в Исус, беше личинка, ядеща трупове, и щом неверницата умре, щеше да пропадне в подземния свят, където щяха да набучат тялото ѝ на кол, да го изпекат като патица и да го подложат на всевъзможни мъчения, по-ужасни от тези, които се случваха в Манджурия.

Понякога се чудех какво правеха момичетата, които не можеха да избират. Къде ли отиваха след смъртта си? Помня, че видях едно бебе, което дори мисионерите не смятаха, че е дарено с Нова съдба, дядо му го беше гледал. Видях момиченцето в детските ясли, където работех всяка сутрин. Никой не ѝ даде име, а Майка Уан ми каза да не я вземам в ръце даже ако плаче, защото ѝ имаше нещо на врата и главичката. Не издаваше никакви звуци. Лицето ѝ беше плоско и кръгло като голям поднос, имаше големи очи и мъничко носле, в средата бе лепната устата. Кожата ѝ бледа като оризова каша, а тялото, което беше твърде голямо спрямо главата, бе неподвижно като восъчно цвете. Движеше само очите си, наляво-надясно, сякаш следеше комар, летящ на тавана. А един ден кошчето, в което лежеше, бе празно. Мис Грътоф каза, че

bebeto вече е дете на Бога и аз разбрах, че момиченцето беше починало. През годините, когато бях в сиропиталището, видях още шест такива бевета, гледани от дядовците си, с „еднакви лица“, както ги наричаше Майка Уан. Като че ли същото бебе се беше върнало на земята в същото тяло заради нечия друга грешка. Всеки път приветствах това бебе като стар приятел. Всеки път плачех, когато то напускаше света.

Понеже идвах от семейство на мастилопроизводители, бях най-добрият калиграф, който училището някога бе имало. Така каза учителят Пан. Често ни разказваше за времето на династията Цин, когато навсякъде се ширела корупция, дори в образователната система. Въпреки това той говореше за старото време със сантиментална привързаност. Веднъж ми каза:

— Лулин, ако тогава си се родила момче, щяла си да станеш учен.

Точно такива бяха думите му. Добави, че съм по-добър калиграф от сина му, Кайдзин, когото самият той обучавал.

Кайдзин, който беше геолог, всъщност беше много добър калиграф, особено за човек, чиято дясна половина на тялото била пострадала от детски паралич, като бил малък. За щастие, когато се разболял, семейството му платило доста пари, всичките си спестявания, и наело най-добрите западни и китайски доктори. В резултат на което Кайдзин се възстановил — само малко накуцваше и рамото му бе отпуснато. После мисионерите му помогнали да получи стипендия в известния Пекински университет, където се изучил за геолог. Като починала майка му, той се върнал вкъщи да се грижи за баща си и да работи с учените на кариерите.

Всеки ден ходеше с колело от сиропиталището до кариерата и обратно, спирайки точно пред класната стая на баща му. Учителят Пан сядаше на багажника на колелото и докато синът му въртеше педалите към тяхната стая в другия край на комплекса, ние, учениците и учителите, викахме:

— Внимавайте да не паднете!

Сестра Ю много се възхищаваше на Кайдзин. Веднъж го посочи на децата и рече:

— Виждате ли? И вие трябва да имате цел да помагате на някого, вместо да бъдете като ненужно бремене.

Друг път я чувах да казва:

— Каква трагедия толкова красиво момче да е куцо.

Може би с тези думи искаше да утеши учениците. Но според мен искаше да каже, че трагедията на Кайдзин е по-голяма от тази на другите просто защото се бе родил по-хубав. Как можеше точно сестра Ю да си го помисли? Ако някой богаташ изгубеше къщата си, по-лошо ли е, отколкото ако някой бедняк изгубеше неговата?

Зададох въпроса на едно по-голямо момиче и тя ми отвърна:

— Какъв глупав въпрос! Разбира се! Красивият и богатият винаги губят повече.

Въпреки че според мен не беше така.

Спомних си за скъпата ми леля. Също като Кайдзин тя била красива по рождение, но после лицето ѝ се обезобразило. Чувах хората непрекъснато да повтарят:

— Колко е ужасно да имаш толкова лице. По-добре да беше умряла.

Дали щях и аз така да мисля, ако не я обичах? Сетих се за сляпата просякиня. На кого щеше да му е мъчно за нея?

Изведнъж ми се прииска да я намеря. Чрез нея можех да си говоря със скъпата ми леля. Момичето щеше да ми каже къде е леля. Дали бродеше в Края на света или е залостена в гърнето с оцет? Ами проклятието? Скоро ли щеше да ме намери? Ако в този миг напуснех този живот, на кого щях да липсвам? Кой щеше да ме посрещне в следващия?

Когато времето беше хубаво, учителят Пан ни водеше нас, по-големите момичета, на кариерата на Хълма на драконовата кост. Беше горд, защото синът му работеше там с другите геолози. В началото кариерата била пещера, като онази, която принадлежеше на семейството на скъпата ми леля, но тази представляваше огромна яма с дълбочина над 45 метра. От горе до долу, както и встрани, стените и дъното бяха набраздени с бели линии, като че ли бе опъната гигантска рибарска мрежа.

— Ако някой от копачите намери останка от животно, човек или ловно сечиво — обясни ни Кайдзин, — той записва в кой квадрат на кариерата е намерена. И по това можем да определим възрастта на

останката, осмият пласт е най-старият. А после учените се връщат на това място и разкопават още.

Ние винаги носехме термоси с чай и малки пайове на учените, а щом ни видеха, че се задаваме, те бързо се изкатерваха от дъното, освежаваха се и казаха с признателни въздишки:

— Много благодаря. Толкова бях жаден, че си помислих, че ще се превърна в купчина изсъхнали кости като онези ей там.

От време на време една рикша се изкачваше по стръмния път и от нея слизаше чужденец с пура и дебели очила и питаше дали е намерено нещо ново. Обикновено учените сочеха в различни посоки, но той изглеждаше разочарован. Но понякога го обземаше голямо въодушевление и докато говореше, всмукваше от лулата си все по-бързо и по-бързо. После се качваше обратно в рикшата и се спускаше в подножието на хълма, където лъскав черен автомобил го чакаше да го закара в Пекин. Ние изтичвахме до един наблюдателен пост на хълма и погледът ни стигаше до далечния край на равнината, и ето го черния автомобил, който се движеше по тесния път и вдигаше облаци прах.

Когато дойде зимата, учените трябваше да бързат, преди земята да се вкочани и да сложи край на разкопките. Позволяваха ни да слизаме долу в кариерата и да им помагаме да слагат изкопаната пръст в чували или да пребоядисваме белите линии на дъното, или внимателно да пресяваме онова, което вече десет пъти бе минавало през ситото. Не ни допускаха до местата, оградени с въжета — там бяха намерени човешките кости. Неопитното око лесно вземаше костите за скали или керамични късове, но аз се бях научила да ги различавам още от времето, когато със скъпата ми леля събирахме кости. Знаех също, че Пекинский човек е съставен от костите на много хора — мъже, жени, деца, бебета. Отломките бяха малки, не стигаха дори да се оформи цял човек. Тези неща не ги споделих с другите момичета. Не исках да се перча. Така че заедно с тях помагах само там, където ни пускаха учените — при животинските кости, еленовите рога и корубите на костенурки.

Помня деня, в който синът на учителя Пан отправи към мен специална похвала:

— Ти работиш много внимателно — рече Кайдзин. След това любимото ми занимание беше да пресявам финия пясък. Но настана

кучешки студ и вече не чувствахме бузите и пръстите си на ръцете. И това беше краят на тази работа и на похвалите.

Другата ми любима работа беше да преподавам на учениците. Понякога ги учех да рисуват. На по-малките показвах как да държат четката, за да направят котешки уши, опашки и мустаци. Аз рисувах коне и жерави, магарета и дори хипопотами. Помагах на учениците да подобряват своята калиграфия и начина си на мислене. Разказвах им какво ме бе учила скъпата ми леля за изписването на йероглифите, как човек трябва да мисли за своите намерения, как потокът на енергията *ци* протича от тялото, през ръката и четката до щрихите. Всеки щрих имаше значение и понеже всяка дума съдържа много щрихи, то тя имаше и много значения.

Най-неприятни ми бяха задачите, с които ме натоварваше сестра Ю през седмицата: да мета пода, да чистя мивките или да подреждам в редици столовете за неделната служба и да ги връщам обратно по масите за обяд. Тези задължения нямаше да ми бъдат кой знае колко неприятни, ако сестра Ю не посочваше винаги какво съм объркала. Една седмица ми възложи да отговарям за пълзящите насекоми. Оплакаваше се, че монасите никога не са ги убивали, мислейки, че са бивши хора, при това благочестиви.

— Бивши земевладелци, това са били тия буболечки — измърмори сестра Ю, после добави: — Стъпчи ги, убий ги, направи всичко необходимо, за да спрат да нахлуват в стаите.

Вратите към повечето стаи, освен онези на чужденците, се затваряха само през зимата, така че мравките и хлебарките прескачаха праговете. Промъкваша се и през цепнатини или дупки в стените, както и през големите мрежи в дървени рамки, поставяни на прозорците, през които влизаха вятър и светлина. Но аз знаех какво да направя. Скъпата ми леля ме беше научила. Залепих хартия върху мрежите. А после взех парче тебешир от една класна стая и начертах линии пред всички прагове и около цепнатините. Мравките щяха да подушат тебеширените пътечки и да се объркат, сетне да се обърнат и да избягат. Хлебарките бяха по-смели. Те пролазваха направо през тебешира и прахта полепваше по ставите и под черупките им и на следващия ден лежаха нагоре с краката, умрели от задуха.

Тази седмица сестра Ю не ме критикува. Напротив, получих награда за „забележително хигиенизиране“ — два часа свободна да

правя каквото пожелаея, стига да не е пакост. На това многолюдно място нямаше начин да останеш сам. Затова ето какво реших да направя с наградата си. Отдавна не бях препрочитала страниците, които леля ми бе оставила, преди да умре. Бях се въздържала да ги чета, защото знаех, че ще се разплача, ако ги зърна отново, и тогава сестра Ю щеше да ме скастри, задето проявявам самосъжаление пред малката Дин и другите по-малки момичета. Един неделен следобед намерих изоставен склад, който миришеше на мухъл и бе пълен с малки статуи. Седнах на пода и се облегнах на стената под прозореца. Свалих синия плат, в който бяха завити страниците. И за пръв път забелязах, че скъпата ми леля беше зашила малко джобче на плата.

В джобчето имаше две странни неща. Едното беше оракулската кост, която ми бе показала, като бях малка, с думите, че ще ми я даде, когато се науча да помня. Навремето костта беше нейна, а преди това — на баща ѝ. Притисках я силно до гърдите си. И после извадих второто нещо. Малка фотография на млада жена, облечена с бродирана шапчица и ватиран зимен жакет с яка, стигаща до бузите ѝ. Вдигнах снимката към светлината. Не беше ли...? Видях, че това наистина бе скъпата ми леля, преди да си изгори лицето. Имаше замечтан поглед, дръзки вежди, извити нагоре, а устата ѝ — такива сочни нацупени устни, толкова нежна кожа. Беше красива, но не изглеждаше така, както я помнех, и съжалих, че на снимката не беше изгорялото ѝ лице. Колкото повече се вглеждах обаче, толкова по-позната ми се виждаше. И тозчас осъзнах: нейното лице, надеждата ѝ, знанията ѝ, тъгата — бяха мои. После плаках ли, плаках, а сърцето ми преливаше от радост и самосъжаление.

Веднъж седмично мис Грътоф и жената на готвача ходеха на гарата да вземат колетите и писмата. Понякога получаваха писма от техни приятели от други мисионерски училища в Китай или от учени в Пекинския медицински колеж. Друг път имаше писма с обещание за пари. Те идваха отдалеч: Сан Франциско в Калифорния, Милуоки в Уисконсин, Елирия в Охайо. Мис Грътоф четеше писмата на глас на неделната служба. Показваше ни на глобуса къде се намираме:

— Ние сме тук, а те са там. Изпращат ви поздрав и много пари. После завърташе глобуса, за да се зашеметим от тази новина.

Чудех се защо един чужденец има топли чувства към друг чужденец? Майка и Татко ми бяха като чужденци. Не ме обичаха. За

тях аз повече не съществувах. А обещанието на Гаолин да ме намери? Беше ли се опитала? Едва ли.

Един следобед, след като бях изкарала две години в училището, мис Грътоф ми подаде писмо. Веднага познах почерка. Беше по пладне и в онази шумна зала аз оглушах. Момичетата около мен вдигнаха голяма врява да научат какво пише в писмото и от кого е. Избягах от тях, пазейки моето съкровище като изгладняло куче. Още си го пазя и ето какво пишеше в него:

Мила сестричке, извинявам ти се, че не ти писах порано. Не е минал ден, в който да не съм мислила за теб. Но не можех да ти пиша. Господин Уей не ми каза къде те е завел. Майка също. Най-накрая на пазара чух, че в кариерите на Хълма на драконовата кост отново кипи усилена работа и че американски и китайски учени живеят в стария манастир заедно с децата от сиропиталището. Когато после видях жената на Първи брат, казах: „Чудя се дали Лулин се е запознала с учените, нали живее близо до тях“. А тя отвърна: „И аз това се чудя“. Така разбрах къде си.

Майка е добре, но се оплаква, че е претрупана с работа и върховете на пръстите ѝ са постоянно черни. Усилено възстановяваме запасите от мастило, съсипани в пожара. Наложих се Татко и чичовците ни да построят наново магазина в Пекин. Взеха назаем пари и дървен материал от Чан, майстора на ковчези, който сега държи по-голямата част от бизнеса. Получих дял от търговията ни, след като се омъжих за Чан Фу Нан, четвъртия син, момчето, за което ти трябваше да се омъжиш.

Майка каза, че имаме късмет, дето Чанови са пожелали момиче от нашето семейство. Но аз не мисля, че извадих късмет. Мисля, че ти си късметлийката, че не стана снаха в това семейство. Всеки ден, с всяка хапка, която слагам в устата си, на мен ми се напомня, че Чанови държат семейството ни в ръцете си. Длъжници сме им за дървения материал и дълговете продължават да нарастват.

Кланът Лиу ще работи за тях и след сто години. Блокчетата туш не се продават както преди или вървят на по-ниска цена. Честно казано, качеството вече не е същото, сега съставките са по-лоши, а и скъпата ти леля я няма, за да ги украсява. За да ми напомнят, че нашите са им длъжници, Чанови не ми дават никакви джобни пари. Трябваше да разменя една фиба, за да купя марка за това писмо.

Добре е да знаеш, че семейство Чан не е толкова богато, колкото си мислехме като деца. Голяма част от богатството си пропиляват за опиум. Една от другите снахи ми каза, че проблемът започнал, когато Фу Нан бил бебе и рамото му се извадило от орбитата. Майка му започнала да му дава опиум. По-късно майката умряла, пребита до смърт, разправят някои, макар Чан да твърди, че по невнимание паднала от покрива. Тогавя Чан си взел друга жена, която била любовница на военачалник, търгуващ с опиум срещу ковчези. Втората му жена също имала навика да пуши опиум. Военачалникът заплашил Чан, че ако ѝ причини вреда, ще го направи евнух. И майсторът на ковчези бил сигурен, че това може да се случи, понеже бил виждал други мъже, на които липсвали части от тялото, задето не си връщали дълговете за опиума.

В тази ужасна къща царят крясъци и лудост, едно постоянно търсене на пари за опиум. Ако Фу Нан можеше да продаде част от мен за наркотик, би го сторил. Убеден е, че аз знам къде има още драконови кости. Досажда ми да му посоча мястото, за да забогатеем всички. Само ако знаех, щях да ги продам и да напусна това семейство. Дори и себе си бих продала. Но къде бих могла да отида?

Сестро, съжалявам, ако с това писмо ти причинявам мъка или безпокойство. Пиша ти, за да ти обясня защо не съм идвала да те видя и защо трябва да се чувстваш щастлива, че си в това училище. Моля те, не ми отговаряй. Това само ще ми създаде проблеми. Сега, когато вече знам къде си, ще се опитам да ти пиша пак. Иначе се надявам, че си добре със здравето и че си щастлива.

Твоя сестра Лиу Гаолин.

Когато го прочетох, писмото все още трепереше в ръцете ми. Спомних си, че навремето ревнувах Гаолин. Сега съдбата ѝ бе по-нещастна от моята. Сестра Ю каза, че можем да познаем щастието, когато си помислим за хората в много по-незавидно положение от нашето. Но аз не бях щастлива.

Макар че с годините действително се чувствах по-малко несретна. Приех живота си такъв, какъвто е. Може би слабостта на паметта заглушаваше болката. Вероятно жизнената ми енергия укрепваше. Знаех само, че станах различно момиче от онова, което пристигна в сиропиталището.

Разбира се, по това време дори боговете се бяха променили. Мис Тауър беше свалила платовете от статуите, един по един, тъй като платът бе необходим за ушиване на дрехи и завивки. Лека-полека всички статуи се разкриха, подигравайки се на мис Тауър, както каза тя, с червените си лица, с трите си очи и голи кореми. Имаше много, много статуи, и будистки, и даоистки, защото през различните векове манастирът бил обитаван и от будистки, и от даоистки монаси в зависимост от това кой военачалник владее земята. Един ден преди Коледа, когато беше доста студено, за да излизаме някъде, мис Грътоф реши, че трябва да превърнем китайските богове в християнски. Щяхме да ги покръстим с боя. Момичетата, израснали от бебета в сиропиталището, казаха, че това ще бъде много забавно. Но някои от ученичките, дошли по-късно, нямаха желание да обезобразяват боговете и да предизвикват гнева им. Толкова бяха изплашени, че когато ги замъкнаха до статуите, те се разпищяха и от устата им излезе пяна, после се свлякоха на земята, като че ли обладани от зли духове. Мен не ме беше страх. Мислех, че ако уважавам и китайските, и християнските богове, те нямаше да ме накажат. Смятах, че китайците са учтиви хора и имат практично отношение към живота. Китайските богове разбираха, че живеем в западно училище, ръководено от американци. Ако боговете можеха да говорят, и те биха споделили мнението, че тук християнските божества са на по-голяма почит. За разлика от чужденците, китайците не се опитваха да наложат своите идеи на другите. Нека чужденците следват своите убеждения; независимо че звучеше странно, това бе тяхното мислене. Докато минавах с четката по златисточервените им лица, им рекох:

— Извинявай, Господарю на нефрита, прости ми, Върховни боже на осемте богове, аз само ви дегизирам, в случай че дойдат комунистите или японците и почнат да събират статуи за огън на открито.

Бях добър художник. На някои от боговете залепвах вълна вместо мустаци, от юфка им правех коса, от пера — криле. По този начин Буда се превърна в един възпълничък Христос, Богинята на милостта — в Дева Мария, Трите чисти божества, върховните богове на даоистите, станаха Трите влхви, а осемнадесетте просветлени ученици на Буда се превърнаха в Дванадесетте апостоли и шестимата им синове. Малките образи от ада бяха провъзгласени в ангели. Следващата година мис Грътоф реши, че трябва да боядисаме и всички изображения на Буда в целия манастирски комплекс. Те бяха стотици.

На по-следващата година мис Грътоф откри мухлясалия склад, където бях отишла да препрочета написаното от скъпата ми леля. Статуите в това помещение, обясни сестра Ю, бяха серия от даоистки изображения, показващи какво те очаква, ако попаднеш в подземната земя. Имаше десетки фигури, много реалистични и страховити. Едната статуя представляваше рогати животни, ядящи вътрешностите на коленичил мъж. Три фигури бяха набучени на куки като прасета на ченгели. Четирима души бяха потопени в казан с вряща мазнина. Имаше червенолики гигантски дяволи с ръбести черепа, издаващи команди на мъртвите да се впускат в битки. Когато ги пребоядисахме, се получи коледна сцена, младенецът Исус, Дева Мария, баща му Йосиф, всички, включително Дядо Коледа. Но въпреки това устите им все още бяха широко отворени в писък на ужас. Каквото и да ни казваше мис Грътоф, повечето момичета не смятаха, че коледните статуи пеят „Радост за света“.

Това бяха последните идоли, които трябваше да се променят в ангели. И при мен беше настъпила промяна — от помощник-учител станах учител, вече не бях и самотна, влюбих се в сина на учителя Пан.

Ето как се случи.

Всяка година по време на малката Нова година учениците рисуваха пана с благопожелателни надписи за храмовия празник в

Устата на планината. И така, един ден бях в класната стая с учителя Пан и нашите ученици, изписвайки дългите червени ленти, които покриваха черните дъски и подовете.

Както обикновено, Кайдзин дойде на своя велосипед, за да закара баща си до стаята им. Земята на Хълма на драконовата кост бе заледена, така че през по-голямата част от времето Кайдзин чертаеше диаграми, пишеше доклади и отбелязваше къде са намерени костите. Този ден той дойде рано, а учителят Пан не беше готов да си ходи. Затова синът му предложи да ни помогне в рисуването на паната. Застана до мен на моята маса. Изпиших ли „късмет“, и той изписваше „късмет“. Изпиших ли „изобилие“, и той правеше същото. Изрисувах ли „всичко, което си пожелаете“, той го повтаряше, щрих след щрих. Движехме се в еднакъв ритъм, все едно бяхме двама души, изпълняващи танц. Това бе началото на нашата любов, същата извивка, същата точка, същото вдигане на четката, докато вдишвахме и издишвахме като един.

Няколко дни по-късно заедно с учениците занесохме паната в селото. Кайдзин ме придружи, вървейки до мен, говорейки тихо. Държеше в ръка малка книга с калиграфски надписи, изрисувани върху хартия от черница. На корицата пишеше: „Четири проявления на красотата“.

— Да ти покажа ли какво има в книгата?

Кимнах. Тези, които ни слушаха, сигурно си бяха помислили, че говорим за училищни уроци. Но ние говорихме за любов.

Той разгърна книгата.

— Във всяко проявление на красотата има четири степени на дарование. Това се отнася за рисуването, калиграфията, литературата, музиката, танца. Първата степен е Способност.

Гледахме една страница, на която бяха изобразени две еднакви бамбукови горички, характерна рисунка, добре направена, реалистична, интересна в детайла на двойната черта, пораждаща усещане за сила и дългоденствие.

— Способността — продължи той — е вещината да нарисуваш нещо отново и отново със същите щрихи, със същата сила, ритъм и истинност. Но тази красота е обикновена. Втората степен, е Изящество.

Погледнахме друга рисунка на няколко бамбукови стъбла.

— При тази рисунка е използвано нещо повече от умение — рече той. — Красотата ѝ е уникална. И въпреки това е по-семпла, повече внимание е обърнато на листата и по-малко на стъблото. Разкрива едновременно сила и уединение. По-неопитният художник ще улови една характерна черта, но друга ще пропусне.

Той обърна страницата. На следващата картина бе нарисувано само едно бамбуково стъбло.

— Третата степен е Божественост — обясни той. — Тук листата са сенки, издухани от невидим вятър, и ние възприемаме стъблото най-вече чрез подсказване за онова, което липсва. Но все пак сенките са по-осезателни от живите листа, закриващи светлината. Гледайки я, човек едва ли би намерил думи да опише как е сътворена тази картина. Опитал ли отново, същият художник никога няма да успее да улови чувството ѝ, а само сянка от сянката.

— Как може красотата да има по-висш израз от божественото? — прошепнах аз, знаейки, че скоро ще науча отговора.

— Четвъртата степен — каза Кайдзин, — е по-висша от предишната и всеки смъртен е способен да я достигне. Можем да я почувстваме само ако не се стремим да я почувстваме. Проявява се без причина, желание или познание за резултата. Тя е чиста. Съдържа се в детската невинност. Старите майстори си я възвръщат, щом изгубят разсъдък си и станат отново деца.

Кайдзин отгърна на нова страница. На нея бе изрисуван овал.

— Тази картина се нарича „В средата на бамбуковото стъбло“. Ако си вътре в стъблото и погледнеш нагоре или надолу, виждаш овал. Простотата да бъдеш вътре, без причина или обяснение. Естественото чудо, че всяко нещо съществува във връзка с друго, мастилена овал с лист бяла хартия, човек с бамбуково стъбло, зрител с картина.

Кайдзин замълча няколко минути.

— Четвъртата степен се нарича Лекота — рече накрая. Сложи книгата в джоба си и ме погледна замислено. — Скоро почувствах колко красива е Лекотата във всички неща. А ти как я възприемаш?

— По същия начин — отвърнах и се разридах.

И двамата знаехме, че говорим за лекотата, с която се влюбваш, без да го предвидиш, сякаш бяхме две бамбукови стъбла, наклонени едно към друго от случайния повей на вятъра. И в този миг склонихме

глави един към друг и се целунахме, изгубени в нищото на нашата
заедност.

ЛЕКОТА

Първата нощ, в която с Кайдзин вкусихме от забранената наслада, беше през лятото, луната сияеше. Бяхме се промъкнали в мрачния склад в изоставения край на коридора, далеч от очите и ушите на другите. Не усещах срам, нито вина. Бях необуздано и ново момиче, сякаш имах силата да преплувам небесата и да прелетя през вълните. Ако това бе лоша съдба — нека. Аз бях дъщеря на скъпата ми леля, жената, която също не успявала да контролира желанията си, жената, която ме бе родила. Как можеше да е лошо, та кожата на гърба му беше толкова гладка, толкова топла и уханна? Съдба ли бе и това да чувствам устните му на шията си? Когато разкопча блузата ми отзад и тя се плъзна на земята, бях сломена, а и щастлива. После си съблякох и другите дрехи, една по една, и сякаш олеквах и потъмнявах. Двамата бяхме като две сенки, черни и прозирни, прегръщащи се и сливащи се, слаби, но пламенни, безтегловни, нехайни за другите — докато не отворих очи и не видях, че десетина човека ни зяпат.

Кайдзин се засмя.

— Не, не, те не са от плът и кръв — той потупа единия. Те бяха преобоядисаната театрална труппа на ада, превърната в коледна.

— Те са като зрители на калпаво оперно представление — отбелязах аз, — не са съвсем очаровани.

Там бе Дева Мария с пищяща уста, овчарите с островърхи шапки и младенеца Исус с изпъкнали като на жаба очи. Кайдзин метна блузата ми върху главата на Мария. Закри Йосиф с полата ми, а младенецът прие върху себе си комбинезона ми. Тогава Кайдзин сложи своите дрехи върху Трите влхви и обърна овчарите с гръб. Когато очите на всички гледаха към стената, Кайдзин ме положи да легна в сламата и отново се превърнахме в сенки.

Но това, което последва, не приличаше на стихотворение или картина от четвъртата степен на красотата. Не бяхме като природата, прелестно хармонични подобно дърво, отрупано с листа под небето. Бяхме подготвени. Но сламата боцкаше, а подът миришеше на урина. Един плъх изскочи от дупката си и това накара Кайдзин да се

изтърколи от мен и да повали младенеца Исус от яслата. Чудовището с жабешки очи лежеше до нас, сякаш беше незаконороденото ни дете. Сетне Кайдзин се изправи и запали клечка кибрит, търсейки плъха. Когато вдигнах очи към срамните части на Кайдзин, видях, че вече не беше разпален. Видях също, че на бедрото си има кърлежи. След миг той посочи три кърлежа на дупето ми. Изправих се на крака и започнах да скачам, за да ги махна. С мъка се съдържах да не се разсмея и развикам, докато Кайдзин ме обърна и ме прегледа, после изгори кърлежите със запалена клечка кибрит. Като си взех блузата от главата на Мария, тя изглеждаше доволна, че съм се засрамила, независимо че не успяхме да утолим страстите си.

Бързо се облякохме, но и двамата се смущавахме да си говорим. Докато ме изпрати до стаята, също не обели дума. Но на прага ми рече:
— Извинявай. Трябваше да се озаптя.

Заболя ме сърцето. Не исках да слушам извиненията му, съжалението му. После добави:

— Трябваше да изчакам, докато се оженим.

И тогава аз се задъхах и се разплаках, а той ме прегърна и ми обеща, че ще бъдем любовници десет хиляди години, и аз се врекох в същото, но тогава чухме едно високо „Шшт!“. Дори след като притихнахме, сестра Ю, която беше в съседната стая, продължи да мърмори:

— Никакво уважение към другите. По-досадни от петли...

На следващата сутрин се чувствах като нов човек, щастлива, но и притеснена. Сестра Ю веднъж каза, че можеш да познаеш кои момичета на улицата са проститутки по пилешките им очи. Не знаех какво имаше предвид. По-червени или по-малки ставаха очите? Дали останалите щяха да прочетат в очите ми, че вече притежавах друг вид познание? Когато отидох в столовата, видях, че всички са там, събрани в кръг, говорейки със сериозен тон. Когато се приближих, като че ли всички учители вдигнаха погледи и се втренчиха в мен, шокирани и тъжни. Тогава Кайдзин поклати глава.

— Лоши новини — отрони той и кръвта ми изтече от крайниците, така че дори и да исках да избягам, бях прекалено немощна да го сторя. Щяха ли да ме изхвърлят? Дали бащата на Кайдзин му беше забранил да се ожени за мен? Но откъде знаеха? Кой им беше казал? Кой ни бе видял? Кой ни бе чул? Кайдзин посочи към

радиото на къси вълни, което принадлежеше на учените, и другите се обърнаха да слушат. А аз се почудих: сега дори радиото съобщава какво сме направили? На английски?

Когато Кайдзин най-накрая ми каза, нямах и секунда време да се успокоя, че новините не се отнасяха за мен.

— Снощи японците са ни нападнали — събщи той. — Близко са до Пекин и всички казват, че без съмнение сме във война.

Маку поло това, *Маку поло* онова, чух да обявява гласът по радиото. Попитах:

— Какво е това *маку*?

Сестра Ю ми обясни:

— Мостът *Маку поло*. Островните джуджета са го превзели.

Изненадах се, че използва тази обида за японците. Точно тя ни учеше да не употребяваме ругателни изрази дори и за онези, които ненавиждаме.

Сестра Ю продължи:

— Стреляли с пушките си във въздуха — тренировъчно, казали те. А нашата армия отвърна на изстрелите, за да даде урок на лъжците. И сега едно от джуджетата липсва. Сигурно страхливецът си е плюл на петите, но японците са категорични, че един изчезнал е достатъчна причина да се обяви война.

При превода на сестра Ю от английски на китайски беше трудно да различиш новината от нейното мнение.

— Този мост *Маку поло* — попитах аз, — колко далече оттук е?

— На север оттук, в Уанпин — отговори мис Грътоф, — близо до гарата.

— Но това е Мостът при тръстиковия ров, на четирийсет и шест километра от моето село — казах аз. — Кога са започнали да го наричат другояче?

— Преди повече от шестстотин години — информира ме мис Грътоф, — когато Марко Поло за пръв път се възхитил от него.

И докато всички продължаваха да говорят за войната, аз се учудих защо никой от нашето село не знаеше, че името на моста е сменено толкова отдавна.

— Накъде напредват японците? — запитах аз. — На север към Пекин или в обратната посока насам?

Изведнъж всички млъкнаха. Една жена стоеше на вратата. Яркото слънце светеше зад нея и тя приличаше на сянка и не можех да позная коя е, само видях, че носи рокля.

— Лиу Лулин още ли живее тук? — чух я да казва. Аз присвих очи. Кой питаше? Вече бях смутена от толкова много неща, а сега и това. Приближавайки се към нея, смущението ми се превърна в предположение, а предположението — в сигурност. *Скъпата ми леля.* Често сънувах, че духът ѝ ще се върне. В сънищата тя можеше да говори и лицето ѝ беше здраво и насън се втурвах към нея. И най-сетне тя не ме отблъсна. Разпери ръце и извика:

— Значи не си забравила сестра си!

Беше Гаолин. Завъртяхме се, олюляхме се в танц и се потупахме по ръцете.

— Я да те видя!

Нямах вести от нея, откакто ми беше писала писмото преди четири или пет години. След минути отново се държахме като сестри.

— Какво е станало с косата ти? — пошегувах се аз, хващайки я за разчорлените къдрици. Злополука или нарочно си го направила?

— Харесва ли ти?

— Не е зле. Изглеждаш модерна, вече не като провинциалистка.

— Около твоята глава също не летят мухи. Чух мълвата, че си станала много учена.

— Просто учител. А ти, още ли си...

— Жена на Чан Фу Нан. Вече шест години, не е за вярване.

— Ама какво се е случило с тебе? Имаш ужасен вид.

— Не съм яла от вчера.

Скочих, отидох до кухнята и ѝ донесох купа с каша от просо, малко туршия и димящи фъстъци, както и няколко студени гозби. Седнахме в ъгъла на залата, настрана от новините за войната, тя ядеше шумно и бързо.

— Живеем в Пекин, аз и Фу Нан, нямаме деца — каза тя между два големи залька. — Настанили сме се в задните стаички на магазина за туш. Всичко бе построено наново. Разказах ли ти за това в писмото?

— Някои неща.

— Значи знаеш, че Чан държат бизнеса, нашето семейство държи само дълговете. Татко и чичовците ни се върнаха в Безсмъртно сърце и така усилено добиват туш, че им избива пот и от порите. И сега като са

си вкъщи през цялото време, са в лошо настроение и непрекъснато се карат кой е виновен за това, за онова или за времето.

— А Първи и Втори брат? — попитах аз. — Също ли са вкъщи?

— Националистите извикаха Първи брат в армията преди пет години. Всички момчета на неговата възраст трябваше да отидат. А Втори брат избяга след две години и се присъедини към комунистите. Синовете на Голям чичо последваха Втори брат и тогава чичо ги прокле никога да не се върнат. Майка не му говореше, докато не се сформира обединеният фронт и чичо не се извини, казвайки, че сега няма значение на чия страна са.

— А Майка как е със здравето?

— Помниш ли колко черна беше косата ѝ? Сега е като брада на старец, бяла и остра. Вече не я боядисва.

— Какво? Аз мислех, че е естествено черна от работата с мастилото.

— Не бъди глупава. Всички си боядисваха косите — Прабаба, лелите. Но сега Майка не я е грижа как изглежда. Твърди, че от две години не е мигнала. Убедена е, че наемателите ни крадат нощно време и пренареждат мебелите. А също мисли, че духът на Прабаба се е върнал в нужника. От месеци единственото раздвижване в стомаха ѝ е било не по-голямо от бобен кълн. Лайното ми се е втвърдило като хоросан, каза тя, затова съм се раздула като лятна кратуна.

— Това е ужасно — въпреки че беше същата майка, която ме изгони, неприятно ми беше да слушам за страданията ѝ. Може би малка част от мен все още приемаше Майка и Татко като мои родители. — Ами духът на скъпата ми леля? Някой път връщал ли се е?

— Ни вопъл, ни стон, което е странно, понеже се оказва, че онзи Ловец на духове не е никакъв монах, а шарлатанин. Има жена и три отвратителни деца, единият от които беше помощникът му. Използвали същата делва от оцет да хващат други духове, само отваряли капака, после го запечатвали и така всеки път. По тоя начин измамили не един и двама глупави клиенти. Когато Татко чу това, щеше му се да натъпче мошеника в делвата и да сложи отгоре конски фъшкии. Аз му рекох: „Струва ли си, след като духът на скъпата леля повече не се е връщал?“. Но оттогава той не спря да мърмори за двете кюлчета, дето

ги изгуби, пресмятайки цената им, която според него била достатъчна да купи небето.

В главата ми бушуваше пясъчна буря: ако монахът е шарлатанин, означаваше ли това, че скъпата ми леля беше избягала? Или не беше тикната в делвата? А после ме осени друга мисъл.

— Може би никога не е имало дух, защото тя не е умирала — предположих аз.

— О, умряла е и още как. Видях Стария готвач да хвърля тялото ѝ в Края на света.

— Но вероятно не е била напълно мъртва и се е изкатерила обратно. Защо иначе не я намерих? С часове я търсих, от единия до другия край, от върха до долу.

Гаолин извърна поглед.

— Какъв ужасен ден беше за теб... Ти не я намери, но тя си беше там. Старият готвач му дожаля, че скъпата ти леля не е погребана както подобава. Той се съжали над нея. Без да го види Майка, той слезе долу в клисурата и натрупа камъни върху тялото ѝ.

И си я представих как с голямо усилие изкачва склона, срещу нея се търкулва скала, после още една и още една, докато леля не се сурва пак на дъното.

— Защо не ми го каза по-рано?

— Не го знаех, докато Старият готвач не почина след две години. Жена му ми го разказа. Рече, че той е вършил добри дела, за които никой не е чувал.

— Трябва да се върна и да намеря костите ѝ. Искам да ги погребам на подходящо място.

— Няма да ги намериш — попари ме Гаолин. — Миналата година скалата пак се срути по време на буря, издатина колкото петима опнати мъже. В миг рухна и затрупа всичко от тази страна на клисурата, с камъни и кал колкото три етажа. Наред е да завлече нашата къща.

Измрънках:

— Трябваше да дойдеш да ми го кажеш по-рано.

— Жалко, да. Мислех, че вече не си тук. Ако не беше онази клюкарка, жената на господин Уей, нямаше да разбере, че си учителка в сиропиталището. Тя ми го обади, като се върнах вкъщи за Пролетния фестивал.

— Защо тогава не дойде да ме видиш?

— Да не мислиш, че мъжът ми разрешава да си почивам, когато си поискам? Трябваше да чакам шанс от небесата. Но шансът пък взе, че се появи в най-неподходящия момент. Вчера Фу Нан ми нареди да отида до Безсмъртно сърце да измоля пари от баща му. Аз му викам: „Не чуваш ли? Японците разполагат войските си около железопътната линия“. Пфу. Не го беше грижа. Лакомията му за опиум е по-голяма от притеснението, че жена му могат да я наръгат с щик.

— Още ли взима опиум?

— Това му е животът. Без наркотик е като бясно куче. Отидох до Уанпин и влакът наистина спря и до там. Пътниците слязоха и почнаха да се въртят насам-натам като овце и патици. Войници ни подканяха да продължаваме напред. Набутаха ни в едно поле и аз бях сигурна, че ще ни екзекутират. И изведнъж чухме бум, бум, бум и викове, а войниците търтиха да бягат и ни изоставиха. В първия момент не смеехме да помръднем. Но аз тогава си рекох, за чий дявол да ги чакам да се върнат и да ме убият? Могат да ме преследват. И избягах. След малко всички си плюха на петите и се разпръснаха в различни посоки. Трябва да съм вървяла дванайсет часа.

Гаолин си свали обувките. Петите ѝ бяха напукани, отстрани ходилата разцепени, а отдолу — с кървящи пришки.

— Толкова силно ме боляха краката, че щях да умра от болка — изсумтя тя. — Трябваше да го оставя да си помисли, че са ме убили. Ами да, да почувства, че е виновен. Макар че едва ли щеше да се трогне особено. Просто пак щеше да изпадне в размътените си халюцинации. Всички дни са му еднакви, с война или без война, с жена или без жена — тя се засмя и аха да зарони сълзи. — Какво ще ме посъветваш, сестричке? Да се върна ли при него?

Какво друго можех да сторя, освен четири пъти настоятелно да ѝ предложа да остане при мен? А какво друго можеше да стори тя, освен три пъти настоятелно да подчертава, че не иска да ми бъде в тежест? Накрая я заведох в стаята си. Избърса лицето и врата си с мокра кърпа, после легна в леглото ми, въздъхна и заспа.

Единствено сестра Ю се възпротиви Гаолин да заживее с мен в училището.

— Ние не сме бежански лагер — отсеке тя. — Не разполагаме с легла, за да настаняваме още деца.

— Може да остане при мен, да спи на моето легло.

— Така или иначе тя е още едно гърло. А ако си позволим едно изключение, другите също ще тръгнат да молят за изключения. Само в семейството на учителя Уан има десет души. Ами бившите ученици и техните семейства? Да поканим и тях, а?

— Но те не са помолили да идват.

— Какво? Мъх ли расте върху мозъка ти? Щом сме във война, всеки ще поиска да дойде. Помисли си: нашето училище го ръководят американци. Те са неутрални. Не взимат страната нито на японците, нито на националистите и комунистите. Тук не се налага всекидневно да се безпокоиш кой печели и кой губи сраженията. Само наблюдаваш. Това означава да си неутрален.

През всички тези години се пуках от яд, когато сестра Ю се правеше на началник. Бях ѝ засвидетелствала уважение, но вътрешно изобщо не я зачитах. И въпреки че сега бях учител, още не знаех как да изляза на глава с нея.

— Говориш за добрина, за това, че трябва да бъдем милостиви — ала преди да успее да ѝ кажа какво мисля за нея, изтърсих: — А сега искаш сестра ми да се върне при един наркоман?

— По-голямата ми сестра също живееше с наркоман — отвърна тя. — Когато хрочеше кръв от дробовете си, мъжът ѝ отказа да ѝ купи лекарства. Вместо това си купи опиум. И тя почина — отиде си завинаги, единственият човек, който истински ме е обичал.

Нямаше смисъл. Сестра Ю намери още по-голяма трагедия, с която да сравни чуждото нещастие. Тя излезе от стаята, куцайки.

Когато открих Кайдзин, излязохме от портата и обиколихме зад стената на сиропиталището, за да се прегърнем. И тогава му се оплаках от сестра Ю.

— Може да не ти се вярва, но тя е с добро сърце — каза той. — Познаваме се от деца.

— Тогава е трябвало да се ожениш за нея.

— Аз предпочитам жена с кърлежи на красивото си дупе.

Отблъснах ръцете му.

— Ти се стремиш да бъдеш предана — продължи Кайдзин, — а тя се стреми да бъде практична. Не се бунтувай срещу различията на намеренията. Открий къде се доближавате във вижданията си. Или най-добре засега недей да правиш нищо. Чакай и виж какво ще стане.

Съвсем искрено мога да кажа, че се възхищавах на Кайдзин толкова, колкото го обичах. Той беше мил и разумен. Единствената му грешка бе глупостта му да ме обикне. Докато умът ми се рееше в насладата на тази мистерия и на неговите ласки, аз забравих за големите войни и малките битки.

Върнах се в стаята си и с изненада заварих там сестра Ю, която крещеше на Гаолин:

— Кух като дърво, проядено от червеи!

Гаолин размаха юмрук и извика:

— Има морал на личинката.

Тогава сестра Ю се изсмя.

— Мразя този мъж до мозъка на костите си.

Гаолин кимна.

— И аз изпитвам същото.

След малко осъзнах, че те не се караха, а се състезаваха коя ще измисли по-лоша обида за демоните, които са им причинили зло. Следващите два часа си изплакаха болките една на друга.

— Писалицето, което от девет поколения е притежание на татковия род — каза Гаолин, — срещу няколко часа удоволствия го продаде.

— Никаква храна, никакви въглища, никакви дрехи през зимата. Трябваше да се тъпчем натясно и приличахме на дълга гъсеница.

По-късно същата вечер Гаолин ми рече:

— Тази сестра Ю е много мъдра, също и доста забавна.

Замълчах си. Скоро щеше да научи, че тази жена може да бъде и зла като оса.

На следващия ден ги намерих, че седят заедно в трапезарията на учителя. Сестра Ю говореше тихо и чух, че Гаолин ѝ отвърна:

— Непоносимо е дори да го слушаш. Сестра ти била ли е хубава и мила?

— Не беше голяма красавица — рече откровено сестра Ю. — Всъщност ти ми напомняш на нея — същото широко лице и сочни устни.

А Гаолин остана поласкана, изобщо не се обиди.

— Де да бях толкова смела и търпелива.

— Тя нямаше друг избор — заключи сестра Ю. — Ти също. Защо страдащите трябва да мълчат? Защо да приемат съдбата? Ето

затова съм съгласна с комунистите! С борба е необходимо да отстояваме правата си. Не бива да потъваме в миналото, прекланяйки се пред мъртвите.

Гаолин сложи ръка пред устата си и се засмя.

— Мери си думите или японците и националистите ще ти откъснат главата.

— Глупости — сръза я сестра Ю. — Говоря сериозно. Комунистите са по-близо до Бог, независимо че не вярват в него. Поделай по равно рибите и хлябовете, това е тяхното верую. Така е, комунистите са като християните. Може би трябва да се обединят в единен фронт с последователите на Исус, а не с националистите.

А Гаолин сложи ръка пред устата на сестра Ю.

— Всички християни ли са глупави като тебе?

Обиждаха се свободно, както само добри приятели можеха да си го позволят.

След няколко дни ги заварих да седят в двора преди вечеря, връщайки се в спомените си като другари, споени заедно през годините като лепило и лак. Гаолин ми помахаше и ми показа едно писмо с червено клеймо и знака на изгряващото слънце. Беше от „Японското военновременно полицейско управление“.

— Прочети го — подкани ме сестра Ю.

Писмото беше адресирано до Чан Фу Нан, известявайки го, че съпругата му, Лиу Гаолин, е била арестувана в Уанпин като антияпонски шпионин.

— Арестували са те? — извиках аз.

Гаолин ме плесна по ръката.

— Тиква такава, чети нататък.

— Преди да избяга от ареста, където я чакала екзекуция — пишеше още в писмото — Лиу Гаолин признала, че съпругът ѝ, Чан Фу Нан, я изпратил на жп гарата, за да изпълнява нелегалната си мисия. Поради тази причина японските агенти в Пекин искат да разговарят с Чан Фу Нан относно участието му в шпионска дейност. След няколко ще посетим дома на Чан Фу Нан, за да обсъдим този въпрос.

— Аз го написах на пишещата машина — похвали се сестра Ю.

— А аз поставих клеймото — рече Гаолин.

— Като истинско е — уверих ги аз. — Докато го четях, сърцето ми правеше *тун, тун, тун*.

— Фу Нан ще се почувства така, сякаш в гърдите му са избухнали фишеци — рече Гаолин. Двете със сестра Ю се изкикотиха като ученички.

— А Майка и Татко няма ли да умрат от мъка, като научат, че си изчезнала?

— Ако пътищата са безопасни, следващата седмица ще отида да ги видя.

Така и направи, отиде до Безсмъртно сърце, където разбра, че Фу Нан не беше разправил на никого за писмото. Около един месец покъсно се върна в училището като помощничка на сестра Ю.

— Майка и Татко знаеха само това, което старият Чан им е казал — извести ни тя. — „Тоя твой съпруг, каза ми Татко, мислех, че е въздух под налягане. А после чухме, че се присъединил към армията — дори не чакал да го заставят насила.“ На Майка и Татко казах, че случайно съм те срещнала на гарата в Устата на планината — продължи Гаолин. — Похвалих те, че си се образовала, че работиш рамо до рамо с учените — и скоро ще се жениш за един от тях.

Зарадвах се, че го е споделила с тях.

— Съжالياват ли за това, което ми причиниха?

— Ха! Та те се гордеят с теб — отвърна Гаолин. — Мама рече: „Винаги съм знаела, че добре сме я възпитали. И сега виждаш резултата“.

Росата се превърна в скреж и тази зима с Кайдзин вдигнахме две сватби — американска и китайска. За американската мис Грътоф ми даде дълга бяла рокля, която бе ушила за своята сватба, но така и не облякла. Нейният любим починал през Голямата война, затова роклята носеше нещастие. Но като ми я даде, се просълзи от щастие и как можех да ѝ откажа? За китайското тържество облякох сватбена червена пола и воал, който Гаолин избродира.

Тъй като тя вече беше казала на Майка и Татко, че ще се женя, поканих ги от учтивост. Надявах се, че няма да дойдат, използвайки удобното извинение с войната. Но Майка и Татко взеха, че пристигнаха, също и лелите и чичовците ми, малките и големите

братовчеди, племенниците и племенничките. Никой не споменаваше голямото объркване, за което всички знаехме. Много неловко беше. Представих Майка и Татко като мои леля и чичо и това щеше да е истина, да не бях дете на любовта без право да принадлежа към никое семейство. И почти всички се отнасяха любезно към тях. Сестра Ю обаче ги стрелкаше неодобрително с поглед. Измърмори на Гаолин, достатъчно силно, за да я чуе Майка:

— Изхвърлили я, а сега си тъпчат устите на трапезата.

През целия ден бях объркана — щастлива в любовта, ядосана на семейството си, но все пак странно доволна, че и те бяха там. Притеснявах се и за бялата^[1] сватбена рокля, считайки я за знак, че щастието ми няма да трае дълго.

Само двама от учените, Дон и Чао, присъстваха на тържеството. Заради войната вече бе твърде опасно някой да работи на кариерата. Повечето от учените бяха отлетели за Пекин, оставяйки почти всичко, освен мощите от миналото. Двайсет и шест от местните работници останаха, в това число Кайдзин, Дон и Чао, които също живееха в бившия манастирски комплекс. Налагаше се някой да охранява кариерата, отбеляза Кайдзин. Ами ако японците решат да взривят хълма? Ами ако комунистите окупираат кариерата като стрелково гнездо?

— Дори за тоалетна да я използват — рекох му, — как можеш да ги спреш?

Не го убеждавах, че и ние трябва да се преместим в Пекин. Знаех, че никога не би се отделил от стария си баща, а старият му баща никога не би се отделил от училището и сираците. Но не исках съпругът ми да ходи в кариерата като герой и да излезе оттам като мъченик. Толкова бе несигурно всичко. Не малко вече си бяха отишли. И мнозина от нас се почувствахме като изоставени. Ето затова сватбеното тържество бе като празнуване на тъжна победа.

След тържеството ученичките и приятелите ни отнесоха на ръце до спалнята. Тя беше същият склад, в който преживяхме онази злополука през първата ни нощ заедно. Но сега мястото беше чисто: нямаше плъхове, нямаше урина, нито кърлежи или слама. Предишната седмица учениците бяха боядисали стените в жълто, носещите греди — в червено. Бяха изместили статуите в единия ъгъл. А за да не ни гледат Трите влхви, бях стъкмила параван от въжета и плат. В първата

ни брачна нощ учениците дълго време останаха пред вратата, подхвърляйки шеги и закачки, смеейки се и палейки фишеци. Накрая се умориха и се разотидоха и за първи път с Кайдзин останахме сами като съпруг и съпруга. Тази нощ нищо не беше забранено, а радостта си изживяхме с лекота.

На другия ден трябваше да посетим нашите родители. Затова отидохме в двете стаи в другия край на коридора, където живееше учителят Пан. Аз му се поклоних и му поднесох чай, наричайки го „татко“, и всички се засмяхме, задето спазих тази формалност. После с Кайдзин отидохме до един малък олтар, на който бях сложила в рамка снимката на скъпата ми леля. Наляхме чай и за нея, сетне запалихме благовонни пръчици, а Кайдзин я нарече „мамо“ и обеща, че ще се грижи за цялото ми семейство, включително и за прадедите ми, живели преди мен.

— Сега и аз съм в твоето семейство — каза той.

В миг студен дъх облъхна врата ми. Защо ли? Сетих се за нашия праядо, който умрял в Маймунската челюст. Това ли беше причината? Спомних си за костите, дете никога не били върнати обратно в пещерата, за проклятието. Какво искаше да подсказе този спомен?

— Проклетия не съществуват — каза ми Кайдзин по-късно. — Това са суеверия, а суеверието е напразен страх. Единствените проклетия са страховете, от които не си способна да се отървеш.

— Но това ми го каза скъпата ми леля, а тя беше много умна.

— Тя е била самоука, отворена само за старите идеи. Нямала е възможност да се образова, да учи в университет като мен.

— Тогава защо баща ми е умрял? Защо умря скъпата ми леля?

— Баща ти е умрял при нещастен случай. Скъпата ти леля се е самоубила. Нали самата ти така каза.

— Но защо Пътят към небето доведе до тези неща?

— Не е Пътят към небето. Няма причина да е той.

Тъй като много обичах съпруга си, опитах се да се придържам към новите представи: никакви прокоби, никакъв лош късмет, нито пък добър. Когато се тревожех от тъмните облаци, си казвах, че няма причина за безпокойство. Щом вятърът и реките сменяха местата си, мъчех се да убедя себе си, че няма смисъл да се кахъря. За известно време животът ми бе щастлив, нямах твърде много притеснения.

Всяка вечер след вечеря с Кайдзин ходехме на гости на баща му. Обичах да седя в стаята му, знаех, че това е моят семеен дом. Мебелите бяха прости, стари и истински и всичко си имаше място и цел. До западната стена учителят Пан беше разположил тапицирана пейка, служеща му за легло, а над нея бе окачил Три свитъка с калиграфски картини, всяка от тях съдържаше сто йероглифа, сякаш сътворени на един дъх, с мигновено вдъхновение. На южния прозорец държеше саксии със сезонни цветя, яркият цвят грабваше окото, откъсвайки го от сенките. На източната страна имаше обикновено бюро и стол от тъмно полирано дърво, уютно място за размисъл. А върху бюрото имаше ценни предмети, използвани от всеки учен, които бяха подредени като натюрморт: лакирана кожена кутия, друга кутия от слонова кост за четки и паничка за стриване на туш от *дуан*, най-добрият камък, най-скъпата му вещ, подарък от стар мисионер, негов учител в детството.

Една вечер учителят Пан ми подари тази паничка от *дуан*. Щях да откажа, но се сетих, че сега той ми беше баща и можех да приема подаръка с открито сърце. Подържах облия камък и прокарах пръсти по копринената му мекота. Бях се любовала на паничката от първия ден, в който постъпих в училището като негова помощничка. Веднъж я беше донесъл в клас да я покаже на учениците.

— Когато стриваш туш върху камък, променяш характера му, от свидлив се превръща в щедър, от единична твърда форма преминава в многообразни леещи се форми. Но положиш ли веднъж мастилото върху хартията, то става отново безмилостно. Не можеш да го промениш. Ако направиш грешка, единствената поправка е да изхвърлиш всичко.

Някога скъпата ми леля бе изрекла подобни неща. *Мисли за характера си. Знай какво променяш от себе си, как ще се промениш, какво не може да бъде върнато обратно.* Каза ми го, когато за първи път се научих да стривам туш. Повтаряше го и когато ми се разсърдеше, през последните дни, в които бяхме заедно. И щом чух учителят Пан да говори за същите неща, аз си дадох дума да се променя и да стана по-добра дъщеря.

Оттогава доста неща се промениха и ми се щеше леля да види колко хубав бе животът ми сега. Бях учителка и омъжена жена. Имах и съпруг, и баща. И те бяха добри хора, не като свекъра и свекървата на

Гаолин, Чанови. Новото ми семейство се държеше непринудено и искрено с другите, показвахме истинските си чувства. Скъпата ми леля ме бе научила, че това е важно. Добрите обноски не са достатъчни, беше ми казала тя, те не се припокриват с доброто сърце. Макар че леля си беше отишла преди толкова години, още чувах думите ѝ в щастливи и тъжни моменти, когато беше важно.

* * *

След като японците нападнаха Устата на планината, чуехме ли изстрели в далечината, двете с Гаолин се изкачвахме на хребета. Поглеждахме по посока на кълбата дим. Забелязвахме в коя посока се движеха по пътищата талигите и камионите. Гаолин се шегуваше, че донасяхме новините по-бързо от радиоприемника, който Кайдзин и мис Грътоф инсталираха отпред за половин ден, надявайки се да се чуят с учените, които си бяха заминали за Пекин. Не разбирах защо очаквах радиото да им отговори. То излъчваше само лоши новини — кой пристанищен град бе окупиран, как почти всички от този или онзи град бяха убити, за да се даде урок на мъртвите да не се борят с японците.

— Тук японците няма да надвият — казваше вечер Гаолин. — В морето може да са бързи, но тук, в планината, са като риба на сухо. Нашите хора, от друга страна, са като кози — всяка вечер си го повтаряше, за да убеди себе си, че е истина. И за известно време беше истина. Японските войници не бяха в състояние да си пробият път в планината.

Но ако водата не можеше да потече към върха, парите можеха. Всякакви търговци от долината се провираха през барикадите и домъкваша стоките си в планината, така че хората да похарчат парите си, преди да ги убият. Гаолин, Кайдзин и аз извървявахме пътя по билото да си купим лакомства. Някой път си пълнех торбата с *шаопин*, вкусните ронливи сусамови кифли, които знаех, че учителят Пан много обича. Други дни носех пържени фъстъци, сухи гъби или захаросан пъпеш. Във време на война доста неща не достигаха, затова каквито и вкуснотии да купувахме, те бяха причина за малки тържества.

Организирахме ги във всекидневната на учителя Пан. Гаолин и сестра Ю винаги се присъединяваха към нас, както и учените — Дон, старецът с милата усмивка, и Чао, високият младеж, чиято гъста коса висеше пред лицето му. Когато сипвахме чай, учителят Пан пускаше грамофона си. И докато се черпехме с наслада, слушахме една мелодия от Рахманинов, наречена „Ориенталски танц“. Учителят Пан е още пред очите ми, ръкомахайки като диригент, показвайки на невидимите изпълнители на виолончело и на пианиста къде да забавят темпото, къде да усилят с пълно чувство. В края на тържеството той лягаше на тапицираната пейка, затваряше очи и отронваше въздишка, благодарен на храната, на Рахманинов, на сина си, на снаха си, на добрите стари приятели.

— В това се крие истинското щастие — казваше ни.

След това Кайдзин и аз тръгнахме на вечерна разходка, преди да се върнем в нашата стая, признателни един на друг за радостта, която я има само между двама души.

Това бяха малките ни ритуали, които ни утешаваха и които обичахме, очаквахме с нетърпение, бяхме благодарни, че ги имаме, и си ги спомняхме след това.

Дори в дни на война и бедност хората имат нужда от театър и опера.

— Те са речта и музиката на душата — рече ми Кайдзин.

Всеки неделен следобед учениците ни изнасяха представление, обземаше ги голям ентузиазъм. Но откровено казано, сценките и музиката не бяха съвсем добри, понякога болезнени да ги слушаш или гледаш, и ние трябваше да се държим като много добри актьори и да се преструваме, че удоволствието е несравнимо. Учителят Пан ми каза, че пиесите са също толкова нескопосно изпълнени както по времето, когато аз бях ученичка и участвах в тях. Като че беше толкова отдавна. Сега мис Тауър бе прегърбена от преклонната възраст, ниска почти колкото сестра Ю. Когато свиреше на пианото, носът ѝ току се удряше в клавишите. Учителят Пан имаше перде на очите и се терзаеше, че скоро вече няма да може да рисува.

Когато дойде зимата, чухме, че голяма част от комунистическите войници се разболяват и умират от разни болести, преди да успеят да

гръмнат и един патрон. Японците разполагаха с повече лекарства, по-топли дрехи и взимаха храна и припаси от селата, които окупираха. С малкото комунистически взводове, бранещи хълмовете, японците пълзяха нагоре и с всяка крачка поваляха дърветата, така че никой не можеше да се скрие и избяга. Понеже се приближаваха към нас, вече не беше възможно да ходим свободно по хребета да си купуваме храна.

Въпреки това Кайдзин и колегите му продължаваха да ходят в кариерата, а аз умирах от безпокойство.

— Недей да ходиш — винаги го умолявах. — Онези стари кости са стояли от един милион години. Могат да почакаат да свърши войната.

Спорехме само за кариерата и понякога, като си спомня за това, струва ми се, че трябваше да бъда по-настойтелна, да споря, докато го накарам да спре да ходи. После си казвам, не, трябваше да не споря толкова или въобще да не се обаждам. Тогава последните му спомени за мен сигурно нямаше да бъдат свързани с една мърмореща съпруга.

Когато Кайдзин не беше в кариерата, той преподаваше на момичетата геология. Разказваше им истории за древната земя и древния човек, аз също слушах. На черната дъска рисуваше ледени потоци и огнени експлозии от земните недра, черепа на Пекинския човек и по какво се различава от този на маймуната, по-високото чело, повече място за променящия му се мозък. Ако мис Тауър или мис Грътоф слушаха, Кайдзин не рисуваше маймуната и не говореше за възрастта на земята. Той знаеше, че неговите представи за живота в миналото и във вечността са различни от техните.

Един ден Кайдзин разказа на момичетата как човешките същества започнали да се различават от маймуните:

— Древният Пекински човек можел да се изправя и да ходи. Това личи от начина, по който са се оформили неговите кости, по стъпките му в калта. Той използвал сечива. Виждаме го по скелетите и скалите, които е разбивал и дълбаел. И вероятно Пекинският човек започнал да си служи с думи. Поне мозъкът му бил способен да формира реч.

Едно момиче попита:

— Какви думи? Китайски ли са били?

— Не знаем със сигурност — отвърна Кайдзин, — защото не можеш да върнеш изречените думи. В онези времена нямало писменост. Това се е случило преди хиляди години. Но ако е имало език, той е бил древен и е съществувал само в онази епоха. Можем

само да предполагаме какво се е опитвал да каже Пекинский човек. Какво има нужда да каже един човек? На кой мъж, жена или дете иска да го каже? Според вас кой е бил първият звук, превърнал се в дума, придобил значение?

— Мисля, че човек винаги трябва да казва молитвите си към Бога — обади се друго момиче. — Да благодари на онези, които се отнасят с добро към него.

Вечерта Кайдзин вече беше заспал, а аз разсъждавах върху тези въпроси. Представих си двама безмълвни човека, неспособни да общуват помежду си с думи. Представих си нуждата: цветът на небето, който означавал „буря“. Мирисът на огън, подсказващ „бягай“. Ревът на тигър, който се кани да те връхлети. Кого ли го е било грижа за тези неща?

И предположих коя би трябвало да е била първата дума: *ма*, звукът, който бебето издава, мляскайки с устни и търсейки майчината гърда. Дълго време това е била единствената му необходима дума. Ма, ма, ма. После майката решила, че това е името ѝ и също започнала да говори. Учела бебето да бъде внимателно: небе, огън, тигър. Майката винаги е началото. От нея започват нещата.

Един пролетен следобед учениците играеха една пиеса. Добре я помня, сцена от „Венецианският търговец“, която мис Тауър беше превела на китайски.

— Падни на колене и се помоли — повтаряха монотонно те.

И точно в този миг животът ми се промени. Учителят Пан влетя в залата, задъхвайки се и викайки:

— Хванали са ги.

Едва поемайки си въздух, ни съобщи, че Кайдзин и приятелите му отишли на кариерата за обичайната си проверка. Учителят Пан тръгнал с тях да глътне въздух и да си поговорят. На кариерата заварили войници. Били комунисти и понеже не били японци, мъжете не се притеснили.

Командирът се приближил до тях. Попитал Кайдзин:

— Ей, вие защо не се присъединихте към нас?

— Ние сме учени, а не войници — обяснил Кайдзин. Започнал да му разказва за находката на Пекинский човек, но един от войниците го прекъснал:

— Тук от месеци никакви разкопки няма.

— Щом работите, за да запазите миналото — обадил се командирът, опитвайки се да бъде стоворчив, — значи можете да помогнете в изграждането на бъдещето. Освен това, какво ще съхраните от миналото, ако японците разрушат Китай?

— Ваш дълг е да се включите в битката — избоботил друг войник. — Ние тук си проливаме кръвта да защитаваме проклетото ви село.

Командирът му направил знак с ръка да замълчи. Обърнал се към Кайдзин:

— Отправляме апел към всички мъже в селата, които защитаваме, да ни помогнат. Не е нужно да се сражавате. Можете да готвите, чистите или ремонтирате — всички мълчали и той добавил с понедружелюбен тон: — Това не е молба, а условие. Селото ви ни го дължи. Заповядваме ви. Ако не дойдете като патриоти, ще ви откараме като страхливци.

Толкова бързо стана, каза учителят Пан. Войниците щели да го вземат и него, но решили, че един почти сляп старец ще им създава повече грижи, отколкото да им бъде от полза. След като войниците пуснали учителя Пан, той подвикнал:

— Колко време ще ги държите?

— Ти кажи, другарю — отговорил командирът. — За колко време ще изгоним японците?

През следващите два месеца аз отслабнах. Гаолин ми даваше насила да ям, но не можех да сложа нищо в устата си. Непрекъснато си мислех за проклятието от Маймунската челюст и разказах за това на Гаолин, но на никого друго. Сестра Ю организираше Молитви за чудо, молейки комунистите скоро да разгрозят японците, за да може Кайдзин, Дон и Чао да се върнат бързо при нас. А учителят Пан крачеше из двора, очите му замъглени от пердето. Въпреки че сраженията се водеха в други части на хълма, мис Грътоф и мис Тауър не позволяваха на момичетата да излизат от комплекса. Бяха чули ужасяващи истории за японски войници, които изнасилвали девойки. Намериха голямо американско знаме и го окачиха на входната врата, сякаш беше амулет, който щеше да ги предпази от злото.

Два месеца след заминаването на мъжете молитвите на сестра Ю донякъде се изпълниха. Рано сутринта в комплекса влязоха трима мъже и мис Грътоф удари гонга на Ухото на Буда. Скоро всички

надаваха викове, че Кайдзин, Дон и Чао са се върнали. Така силно се затичах през двора, че се спънах и за малко не си счупих глезена. Прегърнахме се с Кайдзин и избухнахме в ридание. Лицето му бе изтъняло и много тъмно, косата и кожата му бяха вмирисани на пушек. А очите — различни. Спомням си, че така ми се видяха тогава. Бяха помръкнали и сега си мисля, че част от жизнената му енергия го беше напуснала.

— Сега японците са завзели хълмовете — съобщи ни той. — Прогониха нашите войски. — Ето как сестра Ю разбра, че другата част от молитвата ѝ за чудо не се беше сбъднала. — Ще дойдат да ни търсят.

Стоплих вода за къпане, той седна в тясната дървена вана и измих тялото му с кърпа. А после отидохме в спалнята и аз закачих парче плат на решетъчния прозорец, за да стане тъмно. Легнахме и докато ме разтърсваше и нежно ми шептеше, аз почувствах с цялото си същество, че съм в прегръдките му, че очите му ме гледат.

— Няма проклетия — промълви той. Слушах го внимателно, опитвайки се да си представя, че винаги ще чувам думите му. — А ти си смела, ти си силна — продължи той. Щях да възразя, че не искам да бъда силна, но така силно плачех, че не бях в състояние да говоря. — Не можеш да го промениш — рече той. — Това е характерът ти.

Той ме целуна по очите, първо по едното, после по другото.

— Прекрасно е, и това също, и ти си прекрасна, и любовта е прекрасна, както и ние. Ние сме божествени, непроменими във времето — повтори го, докато не казах, че му вярвам, докато не се съгласих, че беше достатъчно.

Същата вечер японците дойдоха за Кайдзин, Дон и Чао. Мис Грътоф смело заяви, че е американка и те нямат право да влизат в сиропиталището. Не ѝ обърнаха внимание и когато тръгнаха към стаите, където момичетата се криеха под леглата, Кайдзин и приятелите му излязоха и им казаха, че няма нужда да търсят повече. Опитах се да ги настигна.

След няколко дни чух вопъл в главната зала. Когато Гаолин изтича при мен със зачервени очи, не я оставих да ми каже това, което вече знаех. Един месец се опитвах да запазя Кайдзин жив в сърцето и ума си. Известно време след това се мъчех да повярвам в думите му: „Няма проклетия“. И накрая позволих на Гаолин да ми го съобщи.

Двама японски офицери ги разпитвали ден и нощ, опитвайки се да ги принудят да издадат къде се крият комунистическите отряди. На третия ден ги наредили в една редица, Кайдзин, Дон и Чао, както и трийсет селяни. Наблизо стоял войник с байонет. Японският офицер казал, че пак ще ги попита, всички поотделно. И един след друг те клатели глава отрицателно, един след друг се строполявали. В ума си виждах, че веднъж Кайдзин пада пръв, друг път — последен, понякога — с останалите.

Не бях там, когато се бе случило, въпреки че го видях. Единственият начин да го изтласкам от съзнанието си бе да се впусна в спомените си. И там, в тази безопасна територия, аз бях с него и той ме целуваше, шепнейки: „Ние сме божествени, непроменими във времето“.

---

[1] Бялото е цветът на траура в Китай. — Б.пр. ↑

ХАРАКТЕР

Гаолин каза, че японците скоро ще дойдат да ни арестуват и нас, така че да не си правя труда да се самоубивам веднага. Защо не изчакам да умрем заедно? Така няма да ми е самотно.

Учителят Пан рече, че не бива да го напускам и да отивам на оня свят. Иначе кой щеше да остане от семейството му да го утешава в последните му дни?

Мис Грътоф ме увери, че съм нужна на децата с примера си за това какво може да постигне в живота едно сираче. Ако знаеха, че съм изгубила надеждата си, каква надежда им оставаше?

Но сестра Ю ме убеди да остана жива и да понасям земните страдания. Кайдзин, каза тя, се е пренесъл на християнското небе и ако аз извърших самоубийство, Бог щеше да ми забрани да го срещна горе. За мен християнското небе беше като Америка, далечна земя, пълна с чужденци и управлявана по техните закони. Самоубийството не беше позволено.

Така че не посегнах на живота си и изчаках да се върнат японците и да ме арестуват. Навестих учителя Пан и му занесох вкусни неща за ядене. А всеки следобед излизах от училището и се отправях в онази част от хълмовете, осяяна с каменни плочи. На това място мисионерите погребваха бебетата и момичетата, починали през годините. Там лежеше и Кайдзин. В нашата стая открих няколко драконови кости, които той бе изровил преди няколко месеца. Не бяха твърде ценни, просто кости от онези праисторически животни. Взех една от тях и с дебела игла издълбах думи, за да направя костта оракулска, като онази, която леля ми беше дала. Написах: „Ти си прекрасен, ние сме прекрасни, ние сме божествени, непроменими във времето“. Като изписах първата кост, взех друга, не можех да спра. Това бяха думите, които исках да запомня. Това бяха тъжните хапки, които преглъщах.

Поставях оракулските кости на гроба на Кайдзин.

— Кайдзин — казвах всеки път, щом сложех кост върху пръстта.
— Липсвам ли ти? — След дълго мълчание му разказвах какво се беше

случило през деня: кой бе болен, кой бе казал нещо умно, как ни свършиха лекарствата, колко лошо беше, че той не е вече в училището, за да преподава на момичетата геология. Един ден му съобщих, че тази сутрин мис Тауър не се събуди и скоро ще легне до него.

— Тихо се пренесе при Господ — рече на закуска мис Грътоф и бе доволна, че така е станало. Но сетне стисна устни и две дълбоки бръчки се врязаха на бузите ѝ и аз разбрах, че тя горко скърби. Мис Тауър ѝ беше като майка, сестра и по-възрастна приятелка.

След нейната смърт мис Грътоф започна да шие американски знамена. Мисля, че го правеше по същата причина, заради която аз изписвах оракулски кости и ги носех на гроба на Кайдзин. Тя запазваше спомените, страхувайки се от забравата. Всеки ден извезваше по една звезда или линия. Боядисваше парчета плат в червено и синьо. Караше момичетата в училището и те да шият знамена. Скоро на външната стена на старата манастирска постройка висяха петдесет знамена, после сто, двеста. Ако човек не знаеше, че това е сиропиталище за китайски момичета, щеше да си помисли, че вътре има много, много американци, които провеждат патриотична сбирка.

В една студена утрин японски войници се струпяха в училището. Бяхме в главната зала за неделно богослужение, въпреки че не беше неделя. Чухме гърмежи — бум-бум. Изтичахме до вратата и видяхме как готвачът и жена му лежат по очи в прахта, а пилетата се дърлеха наблизко, кълвейки зърно от преобърнала се кофа. Голямото американско знаме, което преди висеше над входната врата, сега бе проснато на земята. Момичетата се разплакаха, защото мислеха, че готвачът и жена му са мъртви. Но след това видяхме, че готвачът леко се раздвижва, обръща глава настрани и предпазливо поглежда кой е около тях. Мис Грътоф си проби път и застана пред нас. Всички се питахме дали ще нареди на японските войници да ни оставят на мира, понеже е американка. Но вместо това тя ни помоли да мълчим. След това никой не шукна и не обели дума. А после, сложили ръце на устите си, така че да не пищим, гледахме как японските войници събарят с изстрели останалите стотици знамена — бум-бум, бум-бум, като се сменяха и отправяха критики, ако някой не улучеше. Когато всички знамена бяха на късчета, започнаха да стрелят по пилетата, а те пърхаха, кряскаха и падаха на земята. Най-накрая взеха умрелите

пилета и си отидоха. Готвачът и жена му се изправиха, останалите пилета къткаха тихо, а момичетата дадоха воля на воплите, които бяха задържали заключени в себе си. Мис Грътоф каза на всички да се върнат в главната зала. Там тя ни осведоми с треперещ глас какво е научила по радиоприемниците преди няколко дни: Япония бе нападнала Съединените щати, а американците бяха обявили война на Япония.

— С Америка на наша страна Китай сега ще може да спечели войната по-бързо — каза тя и ни накара да се присъединим към ръкопляскането ѝ.

За да ѝ угодим, с усмивка се престорихме, че вярваме на тази добра новина. По-късно през онази нощ, когато момичетата се бяха прибрали по стаите си, мис Грътоф разказа на учителите, готвача и жена му какво още бе чула от приятелите си в медицинския колеж в Пекин.

— Костите на Пекинския човек са изгубени.

— Унищожени? — попита учителят Пан.

— Никой не знае. Изчезнали са. Всичките останки от четирийсет и един древни човека. Предполагаше се, че са откарани с влак, за да бъдат натоварени на американски кораб, плаващ от Тиендзин до Манила, но корабът е бил потопен. Някои казват, че кутиите изобщо не били качвани на кораба. Разправят, че японците спрели влаковете. Мислели, че в кутиите има само вещи на американски войници, затова ги хвърлили на релсите, за да ги смачкат другите влакове. Никой не знае какво да си мисли. Каквото и да е станало, лошо е.

Докато слушах, почувствах как костите ми стават кухи. Целият труд на Кайдзин, жертвата му, последното му ходене до кариерата — всичко е било напразно? Представих си как всички онези малки частици от черепи се носят сред рибата в пристанището, потъват бавно на дъното, а змиорки плуват над тях и ги засипват с пясък. Видях как други късчета се изхвърлят от влака като боклук, а гумите на армейските камиони ги трошат, докато парченцата останат не поголеми от пясъчинките на Гоби. Чувствах се, сякаш тези кости са на Кайдзин.

На следващия ден японците се върнаха да отведат мис Грътоф във военнопленнически лагер. Тя го очакваше, но въпреки това не се опита да избяга.

— Никога не бих изоставила моите момичета доброволно — каза ни тя.

Багажът ѝ вече бе прибран в куфарите, а тя бе сложила пътната си шапка с шалче, което се увиваше около врата. Петдесет и шест разплакани момичета стояха на вратата, за да се сбогуват с нея.

— Учителю Пан, не забравяй посланията на апостолите — извика тя, точно преди да се качи в каросерията на камиона.

— И моля те, погрижи се да разкажеш и на другите, за да предават добрите уроци.

Странно сбогуване, помислих си. Така си мислеха и другите, докато учителят Пан не ни разясни какво означава.

Заведе ни в главната зала при една статуя на апостол. Отчупи ръката му. С мис Грътоф бяха издълбали отвътре дупка и там криеха сребро, злато и списък с имена на бивши ученици, които сега бяха в Пекин. Двамата бяха направили тези скривалища през последния месец, късно през нощта. Всеки апостол пазеше само част от личните ѝ спестявания, така че ако японците намерят пари в някой от тях, каквито си бяха диваци, едва ли щяха да се сетят в кои от стотиците статуи да потърсят останалата сума.

Ако положението в сиропиталището станеше опасно, трябваше да използваме парите и да заведем момичетата в Пекин, по четири-пет наведнъж. Там те щяха да отседнат при приятели и бивши ученици на сиропиталището. Мис Грътоф вече се беше свързала с тях и те на драго сърце се съгласиха да ни подадат ръка, ако се наложи. Нужно бе само да ги уведоим по радиостанцията, че пристигаме.

Учителят Пан разпредели на всеки от нас — учители, помощник-учители и четирима по-големи ученици — по един апостол със съответния дял от парите за бягство. А от деня, в който мис Грътоф напусна, учителят Пан ни караше да повтаряме и заучаваме имената на апостолите, както и местата, където дървото бе издълбано. Според мен беше достатъчно всеки да разпознае своята статуя, но сестра Ю каза:

— Трябва да произнасяме имената им на глас. Тогава апостолите ще пазят по-добре нашите спестявания.

Толкова пъти ги повтарях, че още са в главата ми: *Пида, Па, Юхан, Дзяма I, Дзяма II, Андару, Филипа, Шаймин, Тадаису и Будалому*. На предателя *Джудаса* нямаше статуя.

Три месеца след като мис Грътоф напусна, учителят Пан реши, че е време да тръгваме. Японците бяха гневни заради това, че комунистите се криеха в планините. Планът им беше да ги изкарат оттам, колейки хората от съседните села. Сестра Ю ни каза на двете с Гаолин, че японците вършат отвратителни неща с невинни момиченца, някои от тях единадесет-дванадесет годишни. Както се беше случило в Тиендзин, Тунгчоу и Нанкин.

— Онези момичета, които японците не са убили, после направили опити да посегнат на живота си — добави тя. И така разбрахме какво искаше да ни каже, като разчиташе на онази част от въображението ни, обзета от страхове.

С четирите по-големи ученички, останали в сиропиталището заради войната, групите за отпътуване бяха дванайсет. Обадихме се по радиостанцията на приятелите на мис Грътоф в Пекин, които казаха, че градът е окупиран и въпреки че обстановката е спокойна, по-добре да изчакаме те да ни се обадят. Влаковете не били редовни и нямаше да е приятно да се бавим с дни, чакайки в различни градове по пътя. Учителят Пан определи реда, по който да заминат групите: първо групата, предвождана от Майка Уан, която щеше да ни каже как е минало пътуването, после групите на четирите момичета, на жената на готвача, на учителя Уан, на готвача, на Гаолин, моята, на сестра Ю и накрая — на учителя Пан.

— Ти защо оставаш последен? — попитах го.

— Аз знам как се борави с радиостанцията.

— Лесно можеш да ме научиш.

— И мен — казаха сестра Ю и Гаолин.

Спорехме, като една след друга се правехме на безстрашни. А за да го сторим, трябваше да се държим малко неучтиво и да се укоряваме взаимно. Очите на учителя Пан бяха много слаби, за да го оставим сам. Сестра Ю беше твърде глуха. Гаолин имаше болни крака и се страхуваше от духове, което я караше да обърква пътя. А и при мен доста неща не бяха в ред, но накрая ми разрешиха да тръгна последна, за да мога да постоя по-дълго на гроба на Кайдзин.

И сега си признавам колко бях изплашена през онези последни дни. Отговарях за четири момичета: на шест, осем, девет и дванайсет години. И макар все още да се успокоявах с мисълта да посегна на живота си, чакането да ме убият ме напрягаше. След заминаването на

всяка група сиропиталището като че ли ставаше по-голямо, а стъпките отекваха по-силно. Страхувах се, че японските войници ще дойдат и ще открият радиостанцията, после ще ме обвинят, че съм шпионка, и ще ме измъчват. Натрих лицата на момичетата с пепел и им наредих, щом дойдат японците, да започнат да се чешат по главата и кожата, все едно че са възлясали. Час по час се молех на Исус и на Буда — който и да слушаше в момента. Запалих благовонни пръчици пред снимката на скъпата ми леля, отидох на гроба на Кайдзин и искрено споделих страховете си с него.

— Къде е характерът ми? — попитах го. — Ти каза, че съм силна. Къде е сега тази сила?

На четвъртия ден откакто останахме сами, чухме съобщение по радиостанцията: „Идвайте бързо. Влаковете вървят“.

Отидох да кажа на момичетата и тогава видях, че беше станало чудо, но не знаех дали идва от Западния или от Китайския Бог. Бях много благодарна, че очите и на четирите момичета бяха отекли, зелена гной се стичаше от ъгълчетата на очите им. Имаха очно възпаление, нищо сериозно, но беше противно за гледане. Никой не би посмял да ги докосне. Колкото за мен, помислих бързо и ми хрумна една идея. Взех малко от останалата оризова каша, която бяхме яли сутринта, изцедих водата и намазах с тази течност кожата, бузите, челото, врата и ръцете си, така че щом водата засъхнеше, лицето ми щеше бъде жилаво и напукано като на стара селянка. Налях останалото от лепкавата оризова вода в един термос и прибавих кокоша кръв. Казах на момичетата да съберат всички яйца от курниците, дори развалените, и да ги сложат в торби. Сега бяхме готови да се спуснем по хълма към гарата.

След стотина метра срещнахме първия войник. Забавих крачка и отпих от термоса. Войникът си остана на мястото и ни спря, когато се приближихме до него.

— Къде отивате? — попита той. И петте вдигнахме поглед, а на лицето му се появи отвращение. Момичетата започнаха да си чешат главите. Преди да отвърна, аз се изкашлях в носната си кърпа, после я разгънах, за да види войникът струйките кървава слюз.

— Отиваме на пазара да продаваме яйца — казах аз. Вдигнахме торбите си. — Искате ли да ви дадем малко? — той ни направи знак да продължим напред.

Когато малко се отдалечихме, отпих друга глътка от оризовата вода и кокошата кръв и я задържах в устата си. Още два пъти ни спряха и още два пъти аз изкашлях кървави храчки, подобно човек, болен от туберкулоза. Момичетата се блещеха със сълзящи очи.

Щом пристигнахме в Пекин, от прозореца на влака видях, че Гаолин е на гарата да ни посрещне. Тя присви очи, за да се увери, че аз, а не някой друг слиза от влака. Бавно се приближи, устата ѝ зяпнала от ужас.

— Какво ти е станало? — запита тя. Аз изхрачих още веднъж кръв в носната кърпа. — Ай-я! — извика тя и отскочи назад. И тогава започнах да се смея и не можех да спра. Бях луда от щастие, извън себе си от облекчение.

Гаолин измърмори:

— През цялото умирах от притеснение, а ти си правиш шегички.

Настанихме момичетата в домовете на бившите ученици от сиропиталището. И през следващите няколко години някои се ожениха, някои починаха, други от бившите ученици ни идваха на гости като при почетни родители на момичетата. С Гаолин живеехме в задните стаи на стария магазин за мастило в грънчарския квартал. Учителят Пан и сестра Ю дойдоха при нас. Колкото до мъжа на Гаолин, всички се надявахме, че е умрял.

Разбира се, бях невероятно ядосана, че сега семейство Чан бяха собственици на магазина за мастило. През всичките тези години откакто беше починала скъпата ми леля, не ми се налагаше да мисля толкова често за майстора на ковчези. Сега той ни заповядваше да продаваме повече мастило, да го продаваме по-бързо. Това бе мъжът, който беше убил дядо ми и баща ми, а на скъпата ми леля беше причинил толкова страдания, че тя си погуби живота. Но си помислих, че ако искаш да отвърнеш на удара, трябва да си близо до човека, с когото имаш да разчистваш сметки. Реших да остана в магазина за мастило, защото беше практично. Междувременно обмислях начини за отмъщение.

За щастие старият Чан не ни безпокоеше твърде много по отношение на бизнеса. Мастилото се продаваше добре, доста по-добре от дните преди нашето идване. Причината беше в това, че използвахме

ума си. Видяхме, че малцина се нуждаят от блокчета и питки туш. Беше война. Кой имаше време и спокойствие да си седи и да си стрива туш върху каменна паничка, размишлявайки над това какво да напише? Забелязахме също, че Чанови бяха понижили качеството на съставките, така че блокчетата и питките се напукваха по-бързо. Учителят Пан предложи да произвеждаме мастило, с което веднага започваш да пишеш. Стрихме евтиния туш, смесихме го с вода и го наляхме в малки шишенца, които купихме за дребни пари от една аптека, излизаща от бизнеса.

Учителят Пан се оказа много добър търговец. Обносните и начинът му на писане бяха като на стар учен, което по-лесно убеждаваше клиентите, че нашето бързо мастило е с отлично качество, макар да не беше така. Когато го демонстрираше обаче, трябваше да внимава да не напише нещо, което би могло да се изтълкува като антияпонско или профеодално, християнско или комунистическо послание. Не беше лесна работа. Веднъж реши да пише за храна. Това беше по-безопасно. Затова той написа: „Най-вкусни са маринованите репи“, но Гаолин се притесни, че изречението ще се разчете като обίδα към японците или като вземане на тяхната страна, тъй като репите приличаха на репички, а японците обичаха да ядат репички. Така че после той написа: „Татко, Майка, Брат, Сестра“. Сестра Ю каза, че това наподобява списък на починали роднини — неговият начин на протест срещу окупацията.

— Би могло да означава и връщане към конфуцианските семейни принципи — добави тя, — желание да се възстанови епохата на императорите.

В зависимост от това колко бяхме притеснени, всичко криеше опасности, слънцето, звездите, посоката на вятъра. Всяка цифра, цвят или животно звучеше двусмислено. Накрая аз предложих най-добрата идея и решихме да изписваме: „Моля, опитайте нашето бързо мастило. То е евтино и лесно за употреба“.

Подозирахме, че много от студентите, купувачи мастилото ни, са комунистически революционери и правят агитационни плакати, които посред нощ се появяват на стените. „Рамо до рамо в съпротивата“, гласяха плакатите. Сестра Ю водеше сметките и когато на някои по-бедни студенти не им стигаха парите да си платят мастилото, тя не беше особено стриктна.

— Дайте колкото имате — казваше им тя. — Един студент винаги трябва да има достатъчно мастило за учението си.

Сестра Ю също се грижеше всеки от нас да заделя по малко пари за себе си, без старият Чан да разбере, че нещо липсва.

Когато войната свърши през 1945 г., вече не се налагаше да се безпокоим за скритите значения, които можеха да ни докарат неприятности с японците. По цял ден по улиците гърмяха фишеци и това правеше хората неспокойно щастливи. За една нощ улиците се изпълниха с тълпи от търговци на всякакви лакомства и гадатели с най-хубавите вести. Гаолин си помисли, че денят е хубав да разбере какъв е късметът ѝ. Така че със сестра Ю тръгнахме да се пошляем с нея.

Гадателят, при когото Гаолин се спря, можеше да напише три различни думи едновременно с три различни четки, които държеше в една ръка. Първата четка хващаше с върховете на палеца и показалеца. Втората я хващаше в основата на палеца. Третата притискаше в сгъвката на китката.

— Мъжът ми умрял ли е? — попита го Гаолин. Всички се изненадахме от нейната прямота. Затаихме дъх, докато трите йероглифа не се оформиха в миг: „Връщане Загубвам Надежда“.

— Какво означава това? — обади се сестра Ю.

— Срещу друг малък дар — отвърна гадателят — небесата ще ми позволят да ви обясня.

Но Гаолин каза, че е доволна от отговора, и ние продължихме по пътя си.

— Мъртъв е — заключи Гаолин.

— Откъде знаеш? — учудих се аз. — Посланието може да означава, че е жив.

— То ясно казва, че надеждата да се върне вкъщи е загубена.

Сестра Ю предложи:

— Вероятно трябва да се тълкува, че ще се върне вкъщи и тогава ще изгубим надежда.

— Не може да е това — отсече Гаолин, но видях дълбока бръчка на съмнение, спускаща се на челото ѝ.

Следващия следобед седяхме в двора на магазина, наслаждавайки се на новото чувство на облекчение, когато чухме някакъв глас да подвиква:

— Ей, мислех, че си умряла — мъжът гледаше към Гаолин. Той носеше войнишка униформа.

— Какво правиш тук? — смотолеви Гаолин, ставайки от пейката. Той се подсмихна.

— Аз тук живея. Това е къщата ми.

Тогава разбрахме, че е Фу Нан. За пръв път видях мъжа, който можеше да ми бъде съпруг. Беше едър като баща си, с дълъг, широк нос. Гаолин се изправи, пое вързопата му и го покани да седне. Държеше се с него изключително любезно, като с нежелан гост.

— Какво е станало с пръстите ти? — попита тя. И двете му кутрета липсваха.

В първия момент сякаш се смути, сетне се засмя.

— Аз съм проклет герой от войната. — Хвърли поглед към нас. — Те кои са?

Гаолин изреди имената ни и му каза кой каква дейност изпълнява в бизнеса. Фу Нан кимна, после посочи с жест сестра Ю и рече: — Тя вече не ни е необходима. Отсега нататък аз ще водя сметките.

— Тя ми е добра приятелка.

— Кой казва това? — той стрелна Гаолин със свиреп поглед и когато тя срещна очите му, добави: — О, същата жестока малка усойница. Е, вече можеш да спориш с новия собственик на магазина. Утре пристига. — Той подхвърли някакъв документ, подпечатан с червените печати с имена. Гаолин го грабна.

— Продад си магазина? Нямаш право! Не можеш да заставиш семейството ми да работи за други хора. А дългът — защо се е увеличил? Какво си направил, проиграл си парите на комар, изял си ги, изпушил си ги, какво?

— Сега отивам да си лягам — рече той. — Когато се събудя, не искам да виждам пред очите си онази гърбавата. Видът ѝ ми лази по нервите. — Махна с ръка, за да отхвърли по-нататъшните възражения. Изчезна, а ние не след дълго подушихме дима от опиумните облаци. Гаолин започна да кълне.

Учителят Пан въздъхна.

— Поне войната свърши и не е лошо да проверим дали приятелите ни от медицинското училище могат да ни намерят стаи, в които да се сместим.

— Аз оставам — рече Гаолин.

Как можа да го каже след всичко, което ми бе разправяла за мъжа си?

— Би останала при този демон? — възкликнах аз.

— Това е семейният ни магазин за мастило. Няма да го изоставя. Войната свърши и сега съм готова да се съпротивлявам.

Опитах се да възразя, а учителят Пан ме потупа по ръката.

— Дай й време. Тя ще се вразуми.

Този следобед сестра Ю отиде до медицинското училище, но скоро се върна.

— Мис Грътоф се е върнала — каза ни тя, — освободена е от военнопленническия лагер. Но е много, много болна.

Четирите незабавно се отправихме към къщата на друга чужденка на име мисис Райли. Щом влязохме, видях колко се беше променила мис Грътоф. Едно време се шегувахме, че тя има голямо виме заради кравето мляко, което е пила. Но сега мис Грътоф изглеждаше изцедена. А цветът на лицето ѝ бе блед. Тя настоя да стане да ни посрещне, а ние настояхме да седне и да не се притеснява да бъде учтива със стари приятели. Отпуснатата кожа висеше от лицето и ръцете ѝ. Червената някога коса бе посивяла и изтъняла.

— Как си? — попитахме я.

— Не се оплаквам — отвърна тя, ведра и усмихната. — Както виждате, жива съм. Японците не можах да ме уморят от глад, но комарите не ме оставиха на мира. Малария.

Две от по-малките ученички бяха болни от малария и починаха. Но не го казах на мис Грътоф. После щяхме да стигнем и до лошите новини.

— Побързай и се оправяй — рекох ѝ. — След това пак ще отворим училището.

Мис Грътоф поклати глава.

— Стария манастир вече го няма. Разрушиха го. Една от мисионерките ми каза.

Ние отронихме тежка въздишка.

— Дърветата, сградите, всичко е изпепелено до основи и разпръснато — другата чужденка, мисис Райли, кимна.

Исках да попитам какво е станало с гробовете, но не можех да продумам. Почувствах се както в деня, в който разбрах, че Кайдзин беше убит. Мислейки за него, се опитах да си спомня лицето му. Но

по-ясно видях камъните на гроба му. Колко го обичах, докато беше жив? Колко скърбях за него, откакто бе починал?

Мисис Райли каза:

— Само да намерим сграда, ще отворим училище в Пекин. Но сега трябва да помогнем на мис Грътоф да се възстанови, нали, Рут? — и тя потупа ръката на мис Грътоф.

— Разбира се — казахме една след друга. — Как няма да помогнем? Ние обичаме мис Грътоф. Тя на всички ни е като майка и сестра. Как иначе? — после мисис Райли каза, че мис Грътоф трябва да се върне в Съединените щати, за да я прегледа лекар в Сан Франциско. Но ще ѝ е нужен помощник, който да я придружи до Хонконг и после през океана.

— Някой от вас съгласен ли е да дойде с мен? Мисля, че ще уредим визата.

— Всички ще дойдем! — отвърна веднага Гаолин.

Мис Грътоф се смути. Усетих го.

— Не бих искала да притеснявам всички ви — рече тя. — Един е достатъчен — а после въздъхна и каза, че е изтощена. Имаше нужда да полегне.

Когато излезе от стаята, ние се спогледахме, несигурни как да подхванем разговора за това кой ще придружи мис Грътоф. Америка? Мис Грътоф не молеше само за услуга. На всички ни беше ясно, че предлага и невероятна възможност. Виза за Америка. Но само една от нас можеше да се възползва. Замислих се. За мен Америка беше християнското небе. Там, където бе отишъл Кайдзин и ме чакаше. Знаех, че не е съвсем така, но имаше надежда да открия щастието, което досега бе скрито за мен. Можех да избягам от старото проклетие, от лошото минало.

Тогава чух Гаолин да казва:

— Учителят Пан трябва да отиде. Той е най-възрастен, най-опитен — подхвърли първото предложение, което ѝ хрумна, и аз разбрах, че и тя иска да замине.

— Опитен в какво? — обади се той. — Боя се, че няма да съм много полезен. Аз съм стар човек, който дори не може да чете и пише, освен ако буквите не са големи като ръцете ми. И не би било редно мъж да придружава една дама. Ами ако има нужда от помощ през нощта?

— Сестра Ю — продължи Гаолин, — в такъв случай ти иди. Ти си достатъчно умна да преодолееш всяко препятствие — друго предложение! На Гаолин ужасно ѝ се искаше да замине, някой да възрази, че тя трябва да отиде.

— Ако хората първо не ме смачкат — каза сестра Ю. — Не ставайте смешни. Освен това не искам да напускам Китай. Откровено казано, докато изпитвам християнска любов към мис Грътоф и нашите чужди приятели, не ми трябва други американци.

— Тогава нека замине Лулин — каза Гаолин.

Какво можех да направя? Трябваше да възразя:

— Никога не бих напуснала свекъра си или теб.

— Не, не, не бива да оставаш при един старец — чух свекърът ми да казва. — Смятах да ти съобщя, че може би ще се женя отново. Да, за мен става дума. Знам какво си мислиш. Боговете се смеят, а също и аз.

— Но за кого? — попитах. Откъде бе намерил време да ухажва някоя жена? Той постоянно беше в магазина, освен когато за кратко отиваше да изпълнява поръчки.

— Живее до нас, старата вдовица, чийто съпруг държеше книжарницата.

— Ау! Мъжът, който осъди семейството ми? — възкликна Гаолин.

— Книгите бяха фалшификация — напомних ѝ аз. — Онзи човек изгуби делото, забрави ли? — а после се сетихме за добрите маниери и поздравихме учителя Пан, като го попитахме дали жената готви добре, приятна ли е на външен вид, има ли мил глас, роднини, които не са ѝ в тежест. Радвах се за него, но също и за това, че повече не се налагаше да възразявам, че не мога да замина за Америка.

— Е, ясно е, че Лулин ще трябва да придружи мис Грътоф до Америка — обобщи сестра Ю. — Учителят Пан скоро ще си има нова жена и тя ще го командва, така че Лулин вече няма причини да остане.

Гаолин се поколеба за известно време и каза:

— Да, така е най-добре. Значи, решено е.

— Какво имаш предвид? — попитах аз, опитвайки се да бъда великодушна. — Не мога да изоставя сестра си.

— Аз дори не съм ти родна сестра — каза Гаолин. — Иди първо ти. После можеш да ми пратиш пари и аз да замина.

— А, виждаш ли? Това значи, че ти искаш да тръгнеш! — не се стърпях да го натъртя. Но сега, след като всичко бе решено, сметнах, че спокойно мога да го отбележа.

— Не съм казала такова нещо — защити се Гаолин. — Само исках да кажа, ако нещата се променят и по-късно се наложи да дойда.

— Защо не заминеш първа, а после не ми поемеш разходите по отпътуването? Останеш ли тук, мъжът ти изцяло ще те постави под властта си и ще те скълца на парченца — действително бях благородна.

— Но аз не мога да оставя сестра си, не по-малко, отколкото тя мен — каза Гаолин.

— Недей да спориш — рекох ѝ троснато. — Аз съм ти кака. Първо ти замини, а след месец, месец и нещо аз ще отида в Хонконг и ще изчакам документите за поетите разходи.

Очаквах, че Гаолин ще настоява тя да изчака в Хонконг. Но вместо това попита:

— Толкова ли се чака, за да платиш пътуването на някого? Само един месец?

И макар да нямах представа какъв е срокът, рекох:

— Може и по-малко да е — все още смятах, че ще склони да изчака.

— Толкова бързо — учуди се Гаолин. — Е, щом е толкова бързо, значи ще замина първа само за да се отърва на мига от този дявол мъжа ми.

В този момент мисис Райли се върна в стаята.

— Решихме — заяви сестра Ю. — Гаолин ще придружи мис Грътоф до Сан Франциско.

Бях твърде слисана, за да кажа каквото и да е. Същата вечер прехвърлях в ума си как изгубих своя шанс. Бях ядосана, че Гаолин ме измами. Сетне ме обзеха сестрински чувства и се зарадвах, че ще замине и по този начин ще избяга от Фу Нан. Люшках се напред-назад между тези две чувства. Преди да заспя, реших, че такава ми е съдбата. Каквото и да се случеше сега, това бе Новата ми съдба.

След три дни, преди да заминем за Хонконг, си устройхме малко тържество.

— Никакви сълзи и сбогувания — казах аз. — Веднъж да се установим в новата страна, ще поканим всички ви да дойдете.

Учителят Пан каза, че двамата с новата си съпруга с радост биха се отзовали на поканата, възможност да посетят чужда страна преди края на дните си. Сестра Ю рече, че доста е слушала за танците в Америка. Призна си, че ѝ се иска да се научи да танцува. А до края на вечерта — последният път, в който бяхме заедно — се шегувахме и правехме планове. Мис Грътоф щеше да се излекува, после ще се върне в Китай, където ще организира други сирачета да участват в лоши пиеси. Гаолин щеше да забогатее, след като най-накрая намери истинския гадател, който щеше да пише с четири четки едновременно. А аз щях да стана прочут художник.

Пихме за наше здраве. Скоро, сигурно след около година, сестра Ю и учителят Пан с новата си съпруга щяха да отплават на пътешествие до Америка. Гаолин и аз щяхме да отидем на пристанището в Сан Франциско да ги посрещнем с новия ни автомобил, лъскав и черен с куп удобни седалки и американски шофьор. Преди да ги закараме в къщата ни на върха на хълма, щяхме да се отбием в една бална зала. И за да отпразнуваме нашата среща, всички се съгласихме, че щяхме да танцуваме, танцуваме, танцуваме.

УХАНИЕ

Всяка вечер, когато се връщах в квартирата си в Хонконг, лягах на кушетката и слагах влажни кърпи на гърдите си. Стените се изпотяваха, защото не можех да отворя прозореца да влезе чист въздух. Къщата се намиреше на рибарска улица в Коулун. В тази част на улицата не продаваха риба. Носеше се мирис на сутрешно море, солен и остър. Живеех в оградения със стена град Коулун, разположен в ниското по протежение на широк канал, където се събираха люспите, кръвта и червата, отнасяни там от водата, която продавачите на риба лисваха с кофи нощем. Когато вдишвах въздуха, усещах изпаренията на смъртта, задушаваша воня на прокиснало, която проникваше в стомаха ми като пипала и изтръгваше вътрешностите ми. Завинаги е в обонянието ми — уханието на Уханното пристанище^[1].

Британците и другите чужденци живееха на островната част на Хонконг. Но ограденият със стена град Коулун бе населен почти изцяло с китайци: богати и дрипави, бедни и могъщи, всички различни, но по едно си приличахме: бяхме силни, бяхме слаби, бяхме достатъчно отчаяни, за да изоставим родината и семействата си.

Имаше и такива, които изкарваха пари от човешкото отчаяние. Ходех при много слепи гадателки — *уейминпо*, които твърдяха, че си пишат с духове.

— Имаш хабер от бебе — викаха те. — Имаш хабер от сина ти. От мъжа ти. От сърдит працядо.

Седнах при една гадателка и тя ми каза:

— Скъпата ти леля вече се е преродила. Ще минеш три пресечки на изток, после три на север. Една просякиня ще ти подвикне: „Лельо, имай милост, дай ми надежда“. Така ще узнаеш, че това е просякинята. Дай ѝ монета и проклятието ще свърши.

Направих каквото ми нареди. И точно на онази пресечка едно момиче произнесе същите думи. Преливах от радост. После друго момиче повтори думите, след нея още едно и още едно, десет, двайсет, трийсет малки момичета, всички безнадеждни. Подхвърлях им монети, за всеки случай. И ми дожаляваше за всяка просякиня. На следващия

ден срещнах друга сляпа жена, която говори с духове. Тя също ми каза къде да намеря скъпата ми леля. Върви наляво, върви надясно. На другия ден пак същото. Харчих от спестените си пари, но това нямаше значение. Скоро, един ден, щях да замина за Америка.

След като изкарах един месец в Хонконг, получих писмо от Гаолин:

Скъпа родна сестричке, прости ми, че не ти писах порано. Учителят Пан ми изпрати твоя адрес, но не го получих веднага, защото се местех от къщата на една църковна деятелка в къщата на друга. За съжаление мис Грътоф почина седмица след нашето пристигане. Преди да се възнесе на небето, каза, че е сбъркала, задето се е върнала в Америка. Искаше пак да отиде в Китай, за да положат там костите ѝ, до тези на мис Тауър. Стана ми приятно, че толкова много обича Китай, но ми стана и жал, защото беше твърде късно да я изпратя обратно. Отидох на погребението ѝ, но малцина я познаваха. Само аз плаках и си помислих: тя беше благородна жена.

Другите ми новини също не са хубави. Разбрах, че все още не мога да ти пратя пари. Истината е, че и аз едва останах. Не знам защо си мислехме, че ще бъде толкова лесно. Сега виждам, че сме били глупави. Трябваше да се поинтересуваме за повече неща. Но аз разпитах тук-там и научих няколко начина да дойдеш по-късно. Колко по-късно не се знае.

Единият начин е да кандидатстваш за бежанка. Квотата за Китай обаче е много малка, а хората, които искат да заминат, са безброй. Честно казано, шансовете ти са като на струйка, движеща се срещу потоп.

Другият начин е първо аз да получа гражданство, за да мога да ти пратя пари като сестра. Трябва да заявиш, че Майка и Татко са ти истински родители, понеже не мога да спонсорирам братовчедка. Но като моя роднина ще те сложат в друг списък, по-напред от обикновените бежанци. За да стана американска гражданка, трябва да науча

английски и да си намеря добра работа. Обещавам ти, че ще уча усилено, в случай че няма друг изход.

Има трети начин: да се омъжа за американец и после по-бързо да придобия гражданство. Разбира се, пречка е, дето вече съм омъжена за Чан Фу Нан, но мисля, че това не бива да го знае никой. В документите не го споменах. Хубаво е да имаш предвид, че когато кандидатствах за виза, служителят от консулството поиска да види акта ми на раждане, а аз му рекох: „Кой пази такива документи?“. Той се учуди: „О, и вашите ли са изгорели по време на войната като на всички останали?“. Сметнах, че това е правилният отговор и потвърдих думите му. Когато подготвяш документите си, трябва да кажеш същото. Напиши, че си пет години по-млада, родена през 1921 г. Аз така написах, родена през 1922 г., но в същия месец. Така ще имаш повече време да наваксаш.

Майка и Татко вече ми писаха да им пращам спестените си пари. Отвърнах им, че не ми остава нищо от заплатата. Ако по-натам успея да заделя нещо, ще ти пратя малко на теб. Толкова виновна се чувствам, задето настоя аз първа да дойда, а аз се подчиних на желанието ти. Сега ти си загазила и не знаеш какво да правиш. Не ме разбирай погрешно. Тук животът никак не е лесен. И да изкарваш пари не е това, което си представяхме. Всички онези истории за бързо забогатяване — не им вярвай. Що се отнася до танците, те са само във филмите. По-голямата част от деня чистя къщи. Плащат ми двайсет и пет цента. Може да звучи много, но тези пари ми стигат само за храна. Трудно е да се спестява. За теб, разбира се, съм готова да гладувам.

В последното си писмо Татко пише, че е умрял от яд, когато научил, че Фу Нан е съсипал търговията с мастило в Пекин. Споменава, че Фу Нан се върнал в Безсмъртно сърце и се мотаел безполезно, но старият Чан не го укорявал, а казал, че синът му е голям герой от войната, загубил си е два пръста, спасил е няколко живота. Представяш си как се почувствах, когато го прочетох. Най-

ужасното е, че семейството ни продължава да доставя блокчета и колелца туш и не получава нищо от печалбата, само си намалява дълга. Наложило се всеки да се захване с някаква работа по къщите, да плете кошници, да кърпи, да слугува, от което Майка се оплаквала, че са изпаднали ниско като наемателите. Тя ме моли да побързам и да забогатея, та да я изтегля от недрата на ада.

Чувствам тежко бреме на вина и отговорност.

Когато прочетох писмото на Гаолин, сякаш брадва сечеше врата ми, след като вече бях умряла. Напразно чаках в Хонконг. Можех да си чакам така една година, десет години или до края на живота в този претъпкан град сред отчаяни хора с по-тъжни съдби от моята. Не познавах никого и ми беше самотно без приятелите. Край с Америка. Бях си изгубила шанса.

На следващия ден си събрах багажа и отидох на гарата да взема влака обратно за Пекин. Сложих остатъка от парите си на билетното гише.

— Сега цената е по-висока, госпожице — каза продавачът. Как така? — Парите струват по-малко — добави той. — Всичко поскъпна.

После помолих за билет за най-ниската класа. Това е най-ниската, рече той и посочи с ръка на стената, където върху черна дъска бяха изписани цените на билетите.

Сега закъсах. Чудех се дали да не пиша на учителя Пан или може би на сестра Ю. Но си помислих, о, само да ги притеснявам. Не, сама намери разрешение на проблема. Може да заложа ценностите си. Но когато ги погледнах, видях, че те бяха ценни само за мен: една тетрадка на Кайдзин, жакета, който Гаолин ми даде, преди да отида в сиропиталището, страниците на скъпата ми леля и нейната снимка.

А също и оракулската кост.

Развих я от мекия плат и погледнах йероглифите, надраскани от едната страна. Непознати думи, които би трябвало да се запомнят. Навремето оракулската кост струваше двойно колкото драконовата. Занесох съкровището си в три магазина. Първият беше на чекръкчия. Той каза, че костта вече не се използва като лекарство, но като рядка находка има известна стойност. Сетне ми предложи цена, която ме

изненада, защото беше достатъчна, за да си купя билет за втора класа за Пекин. В следващия магазин продаваха бижута и антикварни вещи. Продавачът извади лупа. Разгледа костта много внимателно, обръщайки я няколко пъти. Каза, че е истинска, но не е много добра. Предложи ми цена, достатъчна за билет за първа класа. Третото място беше антикварен магазин за туристи. Също като бижутера, продавачът тук огледа костта под специално стъкло. Извика друг мъж да я види. После ми зададе куп въпроси.

— Къде я намери?... Какво? Как момиче като теб е намерило такова съкровище?... О, ти си внучка на чекръкчия? Откога си в Хонконг?... А, чакаш да заминеш за Америка? Да не би някой да е заминал за Америка без тази кост? От него ли я взе? Напоследък в Хонконг гъмжи от крадци. Сама ли си? Госпожице, връщай се, връщай се в Пекин или ще извикам полиция.

Напуснах магазина, ядосана и оскърбена. А сърцето ми правеше *туп-туп-туп*, защото сега разбрах, че това, което държа в ръцете си, струва много пари. Но как можех да го продам? То бе принадлежало на майка ми, на дядо ми. То беше връзката ми с тях. Как можех да го дам на някакъв непознат, за да мога да изоставя родината си, гробовете на моите прадеди? Колкото повече мислех за тези неща, толкова по-силна ставах. Кайдзин беше прав. Това бе характерът ми.

Съставих си план. Щях да си намеря по-евтина квартира — да, дори по-евтина от смърдящата на риба къща, — а също и работа. Щях да спестявам един месец и ако още не съм получила виза, щях да се върна в Пекин. Там поне можех да си намеря работа в някое сиропиталище. И да чакам на спокойствие и при нови приятели. Ако Гаолин ми уреди виза, хубаво, щях да се върна в Хонконг. Ако не успееше, хубаво, щях да остана в Пекин като учителка.

Същия ден се преместих да живея в по-евтина квартира, в една стая, която делях с две момичета, едното хъркаше, другото беше болно. Редувахме се да спим на кушетката, хъркащото момиче сутрин, аз следобед, болното след мен. Двете, които не спяха, обикаляха навън, търсейки надомна работа: поправка на обувки, подгъв на дрехи, плетене на кошници, бродирание на яки, рисуване на купи, каквото и да е, за да изкарат по някой долар. Така живях един месец. И когато болното момиче започна да кашля непрекъснато, аз се изнесох.

— Имаш късмет, че не си хванала туберкулоза като другото момиче — каза ми после един продавач на пъпеши. — Сега и двете храчат кръв.

И аз си помислих: туберкулоза! Бях се престорила, че съм болна от същата болест, за да избягам от японците. А дали сега щях да избягам от болестта?

След това живях с една жена от Шанхай, която била много, много богата, но вече не. Деляхме задушна тясна стая над една пералня, в която работехме, потапяйки и изваждайки дрехите с дълги пръти. Ако тя се измокряше, на мен ми викаше, дори да не бях виновна. Съпругът ѝ бил офицер с висок чин в Гуоминдан. Едно момиче от пералнята ми каза, че го вкарали в затвора за сътрудничество с японците по време на войната.

— Защо тогава е толкова надута — рече момичето, — когато всички я гледат отвисоко?

Надутата жена ми забрани да издавам какъвто и да е шум нощно време — никакво кашляне, кихане или изпускане на газове. Трябваше да стъпвам леко, все едно обувките ми са от облаци. Често плачеше, после се оплакваше на Богинята на милостта какво ужасно наказание е да живее с такъв човек, имайки предвид мен. Рекох си, изчакай и виж, може би мнението ти за нея ще се промени, както стана със сестра Ю. Но не се промени.

След тази отвратителна жена с радост се преместих при глуха старица. За да си изкарам допълнително пари, аз ѝ помагах нощем да вари и бели фъстъци. Сутрин продавахме фъстъците на хората, които ги ядяха на закуска с оризовата каша. В следобедната жега спяхме. Животът ми беше спокоен: фъстъци и спане. Но един ден дойдоха мъж и жена, твърдейки, че са роднини на глухата старица:

— Ето че пристигнахме, ще ни подслониш, нали?

Тя не ги познаваше, но те начертаха зигзагообразна родствена връзка и, разбира се, тя трябваше да ги приеме, може би бяха роднини. Преди да напусна, си преброих парите и видях, че ще ми стигнат за билет до Пекин на най-най ниската цена.

Пак отидох на гарата. Пак разбрах, че парите са се обезценили, а билетите са поскъпнали два пъти повече отпреди. Бях като малко насекомо, което пълзи по стената, а водата се стича отгоре все по-бързо.

Този път ми трябваше по-добър план, с който да променя положението си, моя *сичин*. И на английски, и на китайски думите звучаха почти еднакво. На всеки ъгъл чувах всякакви хора да говорят за това: „Това е моето положение. Ето така мога да го подобря“. Осъзнах, че в Хонконг бях попаднала на място, където всеки вярваше, че може да промени положението си, съдбата си, да не бъде притискан повече от обстоятелствата. И имаше няколко начина за промяна. Трябваше да си умен, алчен или да имаш връзки.

Аз, разбира се, бях умна, а ако бях алчна, щях да продам оракулската кост. Но още веднъж реших, че не мога да го направя. Не бях чак толкова изпостала, че да погазя почитта към семейството си.

Колкото до връзките, сега, след като почина мис Грътоф, остана ми само Гаолин. А тя не ми помагаше много. Не знаеше как да бъде находчива. Ако аз бях заминала първа за Америка, щях да впрегна силата си, характера си и да намеря начин да уредя виза за не повече от три седмици. Тогаваше да имам грижите, които сега ме бяха налегнали само защото Гаолин не знаеше какво да направи. Ето какъв беше проблемът: Гаолин бе силна, но невинаги насочваше силата си в правилната посока. Тя отдавна беше любимката на Майка, разглезена от дундуркане. А през всичките години в сиропиталището си живееше леко и безметежно. Толкова много ѝ помагах, както и сестра Ю, че не ѝ се налагаше да си напъва акъла за нищо. Ако реката обърнеше течението си, тя никога нямаше да заплува срещу него. Знаеше как да постъпи, но само с помощта на другите.

На следващата сутрин бях измислила нов план. Взех малкото пари, които имах, и си купих бяла риза и панталони от *мадзие*^[2]. Британците бяха луди за такава прислужница — почтителна, с изискани маниери и чиста. Ето така си намерих работа при една англичанка и старата ѝ майка. Фамилията им беше Флауърс^[3].

Имаха къща в район „Виктория Пийк“. Беше по-малка от съседните къщи наоколо, приличаше повече на селска къща с извита тясна пътека и зелена папрат, която водеше към предната врата. Двете възрастни англичанки обитаваха втория етаж, а аз — стаята на сутерена.

Мис Патси беше дъщерята, седемдесетгодишна, родена в Хонконг. Майка ѝ вероятно беше поне на деветдесет и се казваше лейди Ина. Съпругът ѝ имал голям успех в превозването на стоки с

кораби от Индия през Китай до Англия. В спомените си мис Патси го наричаше сър Флауърс, макар да ѝ беше баща. Ако ме питате, фамилията им означаваше цветето, от което се добиваше опиум. Той бил основната стока, превозвана с кораби от Индия до Хонконг преди години и ето как доста китайци прихванали този навик.

Понеже мис Патси бе живяла в Хонконг от раждането си, тя говореше кантонски като местните. Това бе особено наречие. Когато отидох да живея при тях, тя се обръщаше към мен на местния говор и не я разбирах, с изключение на думите, които звучаха близко до книжовния китайски. После прибавяше малко английски; аз познавах някоя и друга дума от сиропиталището. Мис Патси говореше английски като британка и в началото ми беше много трудно да я разбирам.

Трудно разбирах и лейди Ина. Звучите излизаха от устата ѝ на меки бучки като кашата, която ядеше всеки ден. Толкова беше стара, че приличаше на бебе. Изпоцапваше пликчетата си и по двата начина, смърдящ и влажен. Знаех го, защото я чистех. Мис Патси ми казваше:

— Лейди Ина трябва да си измие ръцете.

И аз повдигах старицата от дивана, леглото или стола в трапезарията. За моя радост бе дребна като дете. Държането ѝ също беше като на дете. Викаше „Не, не, не, не, не“, докато я водех до спалнята, сантиметър по сантиметър, много бавно, като че бяхме две костенурки, слепени за корубите си. Когато я къпех, не спираше да вика по същия начин: „Не, не, не, не, не“, понеже мразеше да я мокри вода по тялото и особено по главата. Три-четири пъти на ден сменях пликчетата и дрехите ѝ, чистех я. Мис Патси не искаше майка ѝ да бъде повивана в пелени, защото това би било голяма обида. Затова се налагаше да пера, да пера, да пера, купища дрехи, всеки ден. Поне мис Патси беше мила, много любезна. Ако лейди Ина се разгневеше, мис Патси трябваше да каже само две думи с радостен глас: „Имаме гости!“, и лейди Ина на мига се укротяваше. Сядаше, силно изправяше изкривения си гръб, скръстваше ръце в скута. Така била възпитавана от малка. Пред гости тя трябваше да се държи като дама, макар да беше само поза.

В тази къща имаше и папагал, голяма сива птица на име Куку — Куку като кукувица на стенен часовник. В началото си мислех, че мис Патси го нарича ку-ку, с китайската дума за „плач“, което той понякога

правеше — ку, ку, ку, сякаш е смъртно ранен. Понякога се смееше като полудяла жена, продължително и високо. Копираше всякакви звуци — мъжки, женски, магарешки, бебешки. Един ден чух свистене на чайник. Изтичах, а чайникът беше Куку, който се люлееше на пръчката си и опъваше шия, доволен, че си е направил шега с мен. Друг път дочух китайско момиче да плаче: „Татко! Татко! Не ме бий! Моля те, не ме бий!“, и после пищеше ли пищеше, докато не почувствах, че ще ми се охлузи кожата.

Мис Патси каза:

— Куку вече беше проклет, когато сър Флауърс ми го купи за десетия рожден ден. И за шейсет години научи само това, което поиска, както повечето мъже.

Мис Патси обичаше папагала като син, но лейди Ина го наричаше дявол. Щом чуеше, че птицата се смее, приближаваше се с клатушкане до клетката му, размахваше пръст и казваше нещо от рода на: *О-о, шит-ти, млъквай*. Понякога пък вдигаше пръст и преди да излезе някакъв звук от устата ѝ, птицата изчуруликваше: *О-о, шит-ти*, точно като лейди Ина. Тогава тя се объркваше. А! Беше ли казала нещо? Виждах тази мисъл, изписана на лицето ѝ, извърташе глава наляво, после надясно, сякаш двете половини на мозъка ѝ спореха помежду си. Имаше дни, в които изминаваше цялото разстояние до края на стаята, сантиметър по сантиметър, вдигаше пръст и казваше: „*О-о, шит-ти*“. И птичката повтаряше същото. Напред-назад и си повтаряха: „Млъквай! Млъквай!“. Един ден лейди Ина отиде при птицата и преди да успее да каже нещо, Куку изцвърка със звънливия радостен глас на мис Патси: „Имаме гости“. Лейди Ина тозчас се упъти към близкия стол, седна, извади от ръкава си дантелена носна кърпичка, скръсти ръце в скута си, затвори устни и зачака, извърщайки сините си очи към вратата.

Ето така се научих да говоря английски. Смятах, че ако една птица говори добре английски, аз също можех. Трябваше да произнасям думите правилно, иначе лейди Ина нямаше да следва нарежданията ми. И понеже мис Патси говореше на майка си с прости думи, беше ми лесно да запомня някои нови фрази: *Стани, седни, обядът е сервиран, време е за чай, ужасно време, нали*.

През следващите две години и нещо мислех, че положението ми няма да се промени. Всеки месец ходех до гарата и откривах, че цените

на билетите отново са се повишили. Всеки месец получавах писмо от Гаолин. Разказваше ми за новия си живот в Сан Франциско, за това колко мъчително е да бъдеш в тежест на непознати. Църквата, която ѝ отпускаше пари, ѝ бе намерила квартира при една старица на име госпожа У, която говореше китайски. „Много е богата, но е страшно стисната“, пишеше Гаолин. „Скътва всичко, което смята, че е твърде хубаво, за да го изяде веднага — плодове, шоколад, кашу. Поставя, значи, нещо отгоре на хладилника и когато се развали съвсем и не става за ядене, тя го слага в устата си и се пита: «Защо всеки казва, че това е толкова вкусно? Какво толкова му е вкусното?».“ Така Гаолин описваше колко тежък е животът ѝ.

Макар че един път получих от нея писмо, което не започваше с обичайните оплаквания. „Добри новини, пишеше тя. Запознах се с двама ергени и смятам да се ожения за единия. И двамата са американски граждани, родени са в страната. Според новата ми година на раждане в паспорта единият е с една година по-голям от мен, а другият — с три. Нали разбираш какво означава това? По-големият учи за лекар, по-младият — за зъболекар. По-големият е по-сериозен, много е умен. По-малкият е по-красив, голям шегаджия. Много ми е трудно да реша кого да ухажвам. Ти на какво мнение си?“

Когато прочетох писмото, тъкмо бях измила дупето на лейди Ина втори път за един час. Искях да се протегна през океана, да раздрусам Гаолин за раменете и да извикам: Омъжи се за онзи, който те вземе побързо. Как можеш да ми задаваш такива въпроси, когато аз се чудя как да свържа двата края?

Не отговорих веднага на Гаолин. Този следобед трябваше да отида до пазара за птици. Мис Патси каза, че Куку се нуждае от нова клетка. Спуснах се по хълма и отидох с ферибота до квартал Коулун. С всеки изминал ден там ставаше все по-претъпкано, тъй като прииждаха китайци. „Гражданската война набира скорост, беше ми писала сестра Ю, водят се ожесточени битки като във войната с Япония. Дори и да си събрала достатъчно пари да се върнеш в Пекин, изчакай. Националистите ще те обявят за комунистка, защото сега Кайдзин го водят за мъченик на комунистите, а червените пък ще те обявят за националистка, защото си живяла в американско сиропиталище. Независимо кое е по-лошото, във всеки град, през който минеш, ще те приемат различно.“

След като прочетох писмото ѝ, отпадна притеснението ми как щях да се върна в Пекин. Сега ме обзе нова тревога за сестра Ю, учителя Пан и новата му жена. Те също можеха да бъдат считани за врагове на едните или на другите. Докато крачех към птичия пазар, само за това си мислех. И в този момент, макар да бе топъл ден, по гърба ми премина хладен полъх. Сякаш във врата ми диша призрак, помислих си. Продължих да вървя, свих зад един ъгъл, после зад друг, но чувството, че някой ме следва по петите, се засили. Изведнъж спрях и се обърнах, а един мъж ми каза:

— Значи наистина си ти.

Зад мен стоеше Фу Нан, мъжът на Гаолин, сега му липсваха не само два пръста, а цялата лява ръка. Лицето му бе потъмняло, а очите — кървяшали.

— Къде е жена ми? — попита той.

Замислих се над въпроса. Каква ли опасност криеха възможните отговори?

— Замина.

В първия момент се изненада, а сетне се усмихна.

— Знам. Исках да проверя дали ще ми кажеш истината.

— Няма какво да крия.

— Значи не криеш факта, че и ти опитваш да заминеш за Америка?

— Кой ти каза?

— Цялото семейство Лиу говори за това. Те драпат със зъби и нокти да отидат при дъщеря си. Защо да ходиш първа ти, казват те, когато дори не си ѝ родна сестра? Само кръвните роднини могат да бъдат спонсорирани, не и копелетата — подсмихна се в знак на фалшиво извинение и добави: — Съпрузите, естествено, са на първа линия.

Понечих да си продължа по пътя, но той ме сграбчи за ръката.

— Ти на мене, аз на тебе — предложи той. — Дай ми адреса ѝ, само това искам. Ако Гаолин не желае да ходя при нея, това е, ти ще бъдеш следващата в списъка. На фамилията Лиу няма да казвам нищо.

— Вече знам, че не те иска. Тя замина за Америка, за да избяга от теб.

— Дай ми адреса ѝ или ще кажа на властите, че не сте сестри. Тогава ти също ще загубиш шанса си да отплаваш, както и аз.

Погледнах втренчено този ужасен мъж. Какви ги говореше? Какво щеше да направи наистина? Бързо побягнах, провирайки се през многолюдната тълпа, докато не се уверих, че съм го изгубила. На птичия пазар се оглеждах с периферията на очите си. Не се пазарих дълго и щом купих клетката, се отправих към квартал Хонконг, където живеех. Какво щеше да направи Фу Нан? Наистина ли щеше да ме издаде на властите? Колко умен беше? На кои власти щеше да ме издаде?

Същата вечер драснах писмо на Гаолин, разказвайки ѝ за заплахите на Фу Нан. „Знаеш колко подъл е, написах. Той може да каже на властите, че ти си вече омъжена и тогава ще загазиш, особено ако се сгодиш за американец.“

На следващия ден излязох от къщи да пусна писмото. Щом стъпих на улицата, отново почувствах внезапния хлад. Пъхнах писмото в блузата си. На следващия ъгъл го срещнах, чакаше ме.

— Дай ми малко пари — помоли той. — Можеш да го направиш за зет си, нали? Или наистина не си сестра на жена ми?

Следващите няколко седмици Фу Нан изникваше изневиделица, всеки път щом излезех от къщи. Не можех да се обадя на полицията. Какво щях да кажа? „Моят зет, който всъщност не ми е истински зет, ме преследва, моли ме да му дам пари и адреса на сестра ми, която не ми е родна сестра.“ И веднъж, когато излязох на пазар, той не се появи. Докато бях навън, непрекъснато очаквах да го видя и бях подготвена за ужасна среща. Нищо. Като се прибрах, бях озадачена и усетих странно облекчение. Може би беше умрял, позволих си да помечтая. През следващата седмица нямаше никаква следа от него. Не чувствах внезапни студени тръпки. Дали късметът ми се беше променил? Когато отворих следващото писмо на Гаолин, бях убедена, че това е истина.

Толкова се ядосах, като разбрах, че Фу Нан ти е досаждал, пишеше тя. Това изчадие няма да се спре пред нищо, за да си угоди. Единственият начин да се отървеш от него за няколко дни е да му дадеш пари за опиум. Но скоро това няма да те тревожи повече. Имам добри вести! Открих още един начин, по който можеш да дойдеш. Помниш ли двамата братя, за които ти писах — единият учи за

зъболекар, а другият — за лекар? Фамилното им име е Янг и баща им каза, че човек като теб може да дойде, ако човек като него го спонсорира като гостуващ известен художник. Нещо като турист със специални привилегии. Семейството на драго сърце ще го стори, понеже още не съм им станала снаха.

Разбира се, не мога да ги моля да ти платят пътя. Но те вече попълниха молбата за виза и подадох документите. Следващата стъпка е да изкарам повече пари, за да ти купя билет за кораба. Междувременно бъди готова да тръгнеш всеки момент. Провери разписанието на корабите, прегледай се за паразити...

Прочетох дългия списък, който изреждаше, и се изненадах колко умна беше в действителност. Колко неща знаеше, а аз се почувствах като дете, напътвано от загрижена майка. Бях толкова щастлива, че не съдържах сълзите си, докато пътувах с ферибота към къщи. И понеже бях на ферибота, не ми мина през ума да се изплаша, когато ме прониза полъх. Приех го като облекчение. Но тогава вдигнах поглед.

Там беше Фу Нан. Едното му око липсваше.

За малко не скочих от кораба, така силно се уплаших. Сякаш видях какво щеше да се случи с мен.

— Дай ми малко пари — смотолеви той.

Същата вечер поставих снимката на скъпата ми леля на ниска масичка и запалих благовонни пръчици. Помолих я за прошка, а също и баща ѝ. Казах ѝ, че подаръкът, който ми беше дала, сега ще ми купи свободата и се надявам, че и този път няма да ми се сърди.

На другия ден продадох оракулската кост на втория магазин, в който бях ходила преди няколко месеца. Със спестяванията си като слугиня имах достатъчно пари да си купя билет за кораба в трета класа. Проверих разписанията на корабите и пратих телеграма на Гаолин. На всеки два-три дни давах пари на Фу Нан за опиум — достатъчно, за да изпадне в халюцинации. И тогава най-накрая получих виза. Бях гостуващ известен художник.

Отплавах за Америка, земя без проклетия и духове. Когато пристигнах, бях с пет години по-млада. Въпреки че се чувствах

толкова стара.

- [1] Хонконг на китайски означава „уханно пристанище“. — Б.пр. ↑
- [2] Вид груб плат (кит.). — Б.пр. ↑
- [3] Флауър — цвете (англ.). — Б.пр. ↑

ТРЕТА ЧАСТ

Въпреки че никога не се беше запознавал с Лулин, господин Тан беше влюбен в нея. Рут го усещаше. Говореше за нея, като че я познаваше по-добре от всеки друг, дори от собствената ѝ дъщеря. Беше на осемдесет години, бе преживял Втората световна война, гражданската война в Китай, културната революция и троен коронарен байпас. В Китай беше известен писател, но тук произведенията му останаха непеведени и непознати. Един лингвист, колега на Арт, бе дал на Рут телефона му.

— Тя е жена със силен характер, много честна — каза на Рут по телефона, след като започна да превежда страниците, които тя му беше изпратила по пощата. — Бихте ли могли да ми дадете нейна снимка, някоя от по-младите ѝ години? Като я гледам, ще ми бъде по-лесно да предам думите ѝ на английски по същия начин, както ги е написала на китайски.

На Рут ѝ се стори странна тази молба, но я изпълни, като му изпрати по електронната поща сканирани копия от една снимка на Лулин и Гаолин с майка им, когато са били млади, и още една на Лулин, направена при пристигането ѝ в Америка. След това господин Тан помоли за снимка на скъпата леля.

— Тя е била необикновена жена — отбеляза той. — Самообразована, пряма, голяма бунтарка за своето време. — Рут гореше от желание да го попита дали скъпата леля е истинската майка на Лулин. Но се сдържа, защото искаше да прочете превода наведнъж, а не на части. Господин Тан беше казал, че работата ще му отнеме два месеца. — Не ми се ще просто да транслитерирам дума по дума. Искам да звучи естествено, но и да личи, че майка ви го е писала, разказ, който ще остане за вас и за децата ви. Думите ѝ трябва да са точно предадени. Нали така?

Докато господин Тан превеждаше, Рут живееше в къщата на майка си. След като Арт се беше върнал от Хаваите, тя му каза за своето решение.

— Малко неочаквано — рече той, докато я гледаше как си стяга багажа. — Сигурна ли си, че не избързваш? Защо не наемеш някого да ти помогне?

Беше ли омаловажавала проблемите в последните шест месеца? Или Арт просто не бе обръщал достатъчно внимание? Разочарова се от това колко малко сякаш се познаваха.

— Мисля, че ще е по-лесно, ако ти наемеш някого да се грижи за теб и за децата — отвърна Рут.

Арт въздъхна.

— Извинявай. Проблемът е, че домашните прислужници, които наемам за мама, все напускат, а не мога да моля леля Гал или някой друг да я гледа непрекъснато, освен по изключение за два-три дни. Леля Гал каза, че през седмицата, прекарана при мама, ѝ е било по-тежко отколкото по времето, когато е търчала след внуците си, докато са били бебета. Но поне най-накрая се увери, че диагнозата е правилна и че чаят от женшен не е панацея.

— Сигурна ли си, че няма нещо друго? — попита той, като последва Рут в Бърлогата.

— За какво говориш? — тя свали дискети и книги от полиците.

— За нас. За теб и мен. Има ли нужда да поговорим и за нещо друго, освен за това, че умът на майка ти се разпада?

— Защо го казваш?

— Изглеждаш... не знам... резервирана, може би дори малко сърдита.

— Напрегната съм. Миналата седмица се уверих какво е действителното ѝ състояние и се изплаших. Тя е опасна за самата себе си. Доста по-зле е, отколкото си мислех. Противно на първоначалните ми очаквания, осъзнах, че болестта ѝ е в по-напреднала фаза. Вероятно е болна от шест-седем години. Не знам защо досега не съм го забелязала...

— Значи преместването при майка ти не е свързано с нас?

— Не — отвърна категорично Рут. А сетне рече с по-мек тон: — Не знам — след дълга пауза добави: — Спомням си, че веднъж ме попита какво ще правя с майка *ми*. И това ме порази. Да, какво аз ще правя. Разбрах, че всичко опира до мен. Опитах се да подходя към проблема по възможно най-добрия начин и това е решението ми. Може би преместването ми наистина е свързано и с нас, но ако в момента

нещата между двама ни не вървят съвсем гладко, то е на втори план след болестта на мама. Засега друго не мога да направя.

Арт изглеждаше несигурен.

— Е, когато си готова да поговорим... — той се упъти към вратата, толкова отчаян, стори й се на Рут, че почти бе изкушена да го увери, че всъщност всичко е наред.

Лулин също прие с подозрение необходимостта Рут да живее при нея.

— Поръчаха ми да напиша детска книжка с илюстрации на животни — обясни Рут. Вече бе свикнала да лъже, без да чувства вина. — Надявам се ти да направиш картинките. Ако си съгласна, ще ни бъде по-лесно да работим заедно, а и тук е по-тихо.

— Колко животни? Какъв вид? — Лулин се въодушеви като дете, което отива в зоологическа градина.

— Каквото ни хрумне. Ти избери какво да нарисуваш, в китайски стил.

— Добре — майка й изглеждаше доволна при възможността да помогне за успеха на дъщеря си. Рут въздъхна, облекчена, но тъжна. Защо досега не беше молила майка си да прави илюстрации? Трябваше да го стори, когато ръката и умът на Лулин все още бяха устойчиви. Сърцето й се късаше, като я гледаше как полага усилия, колко е съвестна и решена да бъде полезна. Едва ли на Рут щеше да й е трудно да й доставя щастие през всичките тези години. Лулин просто искаше да се чувства нужна, каквато трябва да бъде всяка майка.

Всеки ден сядаше на масата и петнайсет минути стриваше туш. За щастие, повечето от животните ги беше рисувала десетки пъти върху свитъците със стихове картини — риба, кон, котка, магаре, патица — и ги изобразяваше, заедно с йероглифите, с помощта на мозъчния субстрат на паметта си за щрихите. Резултатите представляваха неуверени, но все пак разпознаваеми интерпретации на онова, което някога бе правила със съвършенство. Но в мига, в който Лулин опитваше нещо непознато, ръката й започваше да се движи в синхрон с нейното объркване и Рут се отчайваше колкото майка си, но се мъчеше да не го издава. Всеки път, когато Лулин завършваше някоя картинка, Рут я похвалваше, взимаше рисунката, после даваше идея за ново животно.

— Хипопотам? — Лулин се замисли над думата. — Как на китайски?

— Няма значение — отвърна Рут. — Какво ще кажеш за слон? Направи слон, нали знаеш, онова животно с дългия нос и големите уши.

Но Лулин продължаваше да мръщи вежди.

— Защо предаваш се? Нещо трудно може струва си повече от нещо лесно. Хипопотам, как прилича? Тук има рог? — тя се потупа по челото.

— Това е носорог. Също добра идея. Нарисувай тогава носорог.

— Не хипопотам?

— Не се притеснявай.

— Аз не притеснявам. Ти притесняваш! Виждам това. Погледни си лице. Ти не криеш от мен. Аз знам. Аз твоя майка! Окей, окей, не тревожи за хипопотам вече. Аз тревожа за теб. По-късно сетя се, каже на теб и ти доволна. Съгласна? Не плачи повече.

Когато Рут работеше, майка ѝ се стараше да пази тишина. „Учи много“, прошепваше. Но ако дъщеря ѝ гледаше телевизия, Лулин, както винаги, смяташе, че тя не прави нищо съществено. Тогава започваше да бърбори за Гаолин, преповтаряйки най-големите обиди, които сестра ѝ бе нанесла през годините.

— Иска тръгвам на пътешествие с кораб до Хаваи. Аз питам нея: къде имам тези толкова пари? Моя пенсия само седемстотин долар. Тя казва ми: ти много стисната! Аз казвам ѝ: това не стиснато, това много бедно. Аз не богата вдовица. Хм! Тя забравя някога иска ожени се мой съпруг. Когато той умира, казва ми: такъв късмет избира друг брат...

Понякога Рут слушаше с интерес, опитвайки се да определи колко се променя разказът на Лулин с всяко повторение, успокоявайки се, щом чуеше същата история. Но друг път се дразнеше да я слуша и тази раздражителност я изпълваше със странно удовлетворение, като че ли всичко си беше постарому, нямаше никакъв проблем.

— Това момиче от долен етаж яде пуканки почти всяка вечер! Изгаря, пожарна аларма включва се. Тя не знае, аз мога подуши! Смърди! Яде само пуканки! Нищо чудно мършава. После ми вика, това добре не работи, онова не работи. Винаги оплаква се, заплашва мен: „съдебен процес, вреда, нарушение закона“ ...

Вечер, лягайки в старото си легло, Рут чувстваше, че се е върнала в моминските си години, но в образа на възрастен. Беше пак същата, но същевременно не беше. Или може би съвместяваше две свои версии — Рут-1969 и Рут-1999, едната по-наивна, а другата — по-схватлива, първата — по-бедна, втората — по-независима, и двете — страхливи. Бе дете на майка си и майка на детето, в което се беше превърнала майка ѝ. Толкова много комбинации, като при китайските имена и йероглифи, еднакви компоненти, привидно прости, свързани наново по различни начини. Това бе леглото от детството ѝ и то още пазеше онези моменти от младостта ѝ, в които преди заспиване я терзаше болка и се питаше: какво ще стане? И както в детството, тя слушаше дишането си и се страхуваше от мисълта, че един ден майка ѝ може да спре да диша. Завладееше ли я този страх, всяко вдишване бе усилие. Издишването — облекчение. Рут се боеше да го направи.

Няколко пъти седмично Лулин и Рут говореха с духове. Рут сваляше стария поднос с пясък от хладилника и предлагаше да пишат на скъпата леля. Майка ѝ отговаряше любезно, както реагира човек, когато му предложат кутия бонбони:

— О!... Ами може. Може малко.

Лулин се поинтересува дали детската книжка щеше да направи дъщеря ѝ известна. Рут караше скъпата леля да отвърща, че Лулин бе тази, която ще ѝ донесе известност.

Майка ѝ се вълнуваше и за последните промени на фондовата борса.

— Дау Джоунс горе или долу? — попита един ден.

Рут отбеляза стрелка нагоре.

— Продавам Интел, купувам Интел?

Рут знаеше, че Лулин следи фондовия пазар най-вече за развлечение. Не беше откривала писма, реклами или други документи от брокерски компании.

Купувай на разпродажба, реши да напише.

Лулин кимна.

— О, изчакам борса затвори. Скъпата ми леля много умна.

Една вечер, докато Рут държеше в ръка пръчицата, готова да предвиди отговорите, тя чу Лулин да казва:

— Защо ти и Арти карате се?

— Ние не се караме.

— Тогава защо не живее заедно? Това заради мен? Моя вина?

— Разбира се, че не — отвърна Рут, повишавайки леко глас.

— Аз мисля може би това — Лулин хвърли на дъщеря си всеразбиращ поглед. — Много години зад, ти го срещаш първи път, аз казвам ти: защо първо живее заедно? Ти правиш това, той никога не жени за теб. Помниш? О, сега ти мислиш: А, мама права; живее заедно, сега аз изоставена, лесно изхвърли. Недей притесняваш. Бъди ти честна.

Думите на майка ѝ — Рут си ги спомни с огорчение. Тя се зае да изчетка зрънцата пясък от краищата на подноса. Беше едновременно изненадана от спомена на майка си и трогната от загрижеността ѝ. Лулин не беше съвсем права за Арт, макар че се докосна до сърцевината на проблема — фактът, че Рут се чувстваше като изоставена, последна на опашката в очакване да получи своята порция, независимо какво се предлагаше.

Между нея и Арт действително имаше някакъв проблем. Долови го още по-отчетливо по време на пробната им раздяла... в това ли бе причината? Видя по-ясно навика на чувствата, опитът ѝ да се приспособява към Арт дори когато не се налага. По едно време си мислеше, че всички партньори, омъжени или не, се нагаждат един към друг, охотно или поради наложена необходимост. А Арт беше ли се приспособявал към нея? Ако да, тя не знаеше как. И сега, след като бяха разделени, Рут се чувстваше необременена и свободна. Беше предусетила, че когато изгубеше майка си, щеше да изпита същото. Сега искаше да се хване за майка си като за спасителен пояс.

— Тревожи ме това, че без Арт не ми е по-самотно — каза на Уенди по телефона. — Сега съм повече себе си.

— Липсват ли ти децата?

— Не толкова, поне не шумът и енергията им. Смяташ ли, че съм станала безчувствена?

— Мисля, че си изхабена.

Два пъти в седмицата Рут и майка ѝ ходеха на вечеря на „Вайехо стрийт“. В тези дни Рут трябваше да свършва по-рано работата си и да се отбие да напазарува. Понеже не ѝ се щеше да оставя майка си сама, взимаше я със себе си в магазина. Докато пазаруваха, Лулин коментираше цената на всяка стока, питайки дъщеря си дали не е по-добре да изчака да я намалят. Веднъж Рут се прибра вкъщи — ами да,

каза си тя, все пак апартаментът на „Вайехо стрийт“ е нейният дом — сложи Лулин да седне пред телевизора, после прегледа пощата, адресирана до нея и до двамата с Арт. Видя колко малко писма бяха изпратени до тях двамата, повечето от сметките за ремонт бяха на нейно име. В края на вечерта тя се върна в къщата на майка си, в старото си легло — подразнена, натъжена и успокоена.

Една вечер, докато беше в кухнята и режеше зеленчуци, Арт се приближи предпазливо до нея и я потупа отзад.

— Защо не помолиш Гаолин да спи при майка ти тази нощ? А ти да останеш да изкараме една съпружеска вечер.

Обля я гореща вълна. Искаше ѝ се да се облегне на Арт, да обвие с ръце раменете му, но това действие бе страховито като падане от скала.

Той я целуна по шията.

— Или спираш още на мига и се шмугваме в банята за едно бързо.

Тя се засмя неспокойно.

— Всички ще ни разберат какво правим.

— Няма да разберат — Арт дишаше в ухото ѝ.

— Майка ми знае всичко, вижда всичко.

При тези думи Арт спря, а Рут се разочарова.

На втория месец след раздялата им тя му каза:

— Ако искаш да вечеряме заедно, някой път за разнообразие можеш да дойдеш при нас, вместо все аз да се мъкна. Уморително е.

Така че Арт и момичетата започнаха да ходят два пъти в седмицата в къщата на Лулин.

— Рут — изхленчи Дори една вечер, докато я гледаше как прави салата, — кога ще се върнеш вкъщи? Тати е много скучен, а Фия непрекъснато повтаря: „Татко, няма какво да правим, татко, няма нищо хубаво за хапване“.

На Рут ѝ стана приятно, че им липсва.

— Не знам, миличко. Уайпо има нужда от мен.

— И ние имаме нужда от теб.

Сърцето ѝ примря.

— Знам, но Уайпо е болна. Трябва да остана при нея.

— Тогаво може ли да дойда и да постоя при теб?

Рут се засмя.

— Ще се радвам да дойдеш, но трябва да питаш баща си.

След два уикенда Фия и Дори пристигнаха с надуваеми дюшеци. Настаниха се в стаята на Рут.

— Само момичетата — настоя Дори, така че Арт се прибра вкъщи. Вечерта гледаха телевизия и рисуваха по ръцете си татуировки мехнди^[1]. Следващия уикенд Арт попита дали вече се канят и момчета.

— Мисля, че можем да уредим въпроса — отвърна съдържано Рут.

Арт си взе четката за зъби, чифт дрехи и преносима кутия за компактдискове с музика на Гершуин в изпълнение на Майкъл Файнщайн. Вечерта се мушна в двойното легло до Рут. Но с присъствието на Лулин в съседната стая тя не беше настроена любовно. Това бе обяснението, което му даде.

— Нека се гушнем тогава — предложи той. Рут бе доволна, че Арт не настоява за повече обяснения. Тя склони глава на гърдите му. Късно през нощта слушаше звучното му дишане и воя на сирените за мъгливо време. За пръв път от доста време почувства сигурност.

След два месеца господин Тан се обади на Рут.

— Сигурна ли сте, че няма още страници?

— Боя се, че не. Чистих къщата на мама, чекмедже по чекмедже, стая след стая. Даже открих хиляда долара под дъската на пода. Ако имаше нещо друго, сигурна съм, че щях да го намеря.

— В такъв случай аз съм готов — господин Тан звучеше тъжно. — Имаше няколко страници с изречения, изписани отново и отново, което показва, че майка ви се е притеснявала, че вече забравя доста неща. Почеркът на тези страници бе доста разкривен. Мисля, че са писани по-наскоро. Това може би ще ви разстрои. Просто ви го казвам да го знаете.

Рут му благодари.

— Мога ли да мина у вас да ви оставя превода? — попита той формално. — Удобно ли е?

— Ще бъде ли проблем за вас?

— Би било чест. Откровено казано, изключително драго ще ми бъде да се запозная с майка ви. След цялото това време, през което четях думите ѝ, денем и нощем, имам чувството, че я познавам като стар приятел, и вече ми липсва.

Рут го предупреди:

— Тя няма да е същата жена, написала страниците.

— Сигурно... но смятам, че някак ще е същата.

— Заповядайте довечера на вечеря!

Рут се пошегува с майка си, че един почитател ще ѝ дойде на гости и трябва да си облече най-хубавите дрехи.

— Не! Никой не идва.

Рут кимна и се усмихна.

— Кой?

— Един стар приятел на твой стар приятел от Китай — отвърна неопределено дъщеря ѝ.

Лулин напрегна мисълта си.

— А, да. Сещам се.

Рут ѝ помогна да се изкъпе и облече. Върза на врата ѝ шалче, вчеса я, сложи ѝ малко червило.

— Хубава си — рече Рут и беше права.

Лулин се погледна в огледалото.

— Прелест. Твърде неприятно Гаолин не красива като мен.

Рут се засмя. Майка ѝ никога не беше суетна по отношение на външния си вид, но при деменцията цензурите на скромността сигурно бяха блокирали. Деменцията беше като серум на истината.

Точно в седем господин Тан пристигна със страниците на Лулин и с неговия превод. Той беше слаб мъж с побеляла коса, с дълбоко врязани бръчки, спускащи се от носа към устните, и много добродушно лице. Донесе на Лулин плик с портокали.

— Нямаше нужда от тази вежливост — рече тя машинално, докато проверяваше плодовете за натъртвания. Тя смъмри Рут на китайски: — Вземи му палтото. Покани го да седне. Дай му нещо за пиене.

— Не се притеснявайте — каза господин Тан.

— О, вие говорите китайски с пекинско наречие, много елегантно — отбеляза Лулин. Тя се държеше свенливо като момиче; Рут се развесели. На свой ред господин Тан преливаше от очарование, издърпвайки стола на Лулин, за да я покани да седне, сипвайки чай първо на нея, допълвайки чашата ѝ, когато остана наполовина празна. Дватама продължиха да си говорят на китайски и на Рут ѝ се стори, че майка ѝ започна да звучи по-логично, не толкова объркано.

— От кой край на Китай сте? — попита Лулин.

— Тиендзин. По-късно завърших университета „Йендзин“.

— О, първият ми съпруг го е завършил, много умно момче. Пан Кайдзин. Познавахте ли го?

— Чувал съм за него — Рут чу господин Тан да отговоря. — Той следваше геология, нали?

— Точно така! Работеше над доста важни изследвания. Чували ли сте за Пекиния човек?

— Разбира се. Пекиния човек е известен в целия свят.

Лулин се натъжи.

— Почина, охранявайки онези стари кости.

— Той беше голям герой. Другите се възхищаваха на храбростта му, но вие вероятно сте страдали.

Рут слушаше възхитена. Като че ли господин Тан беше познавал майка ѝ години наред. С лекота я насочваше към старите спомени, към онези, които все още бяха защитени от разрухата. И в този момент чу Лулин да казва:

— И дъщеря ми Лу'и работеше с нас. Тя беше в същото училище, в което живях, след като почина скъпата ми леля.

Рут се обърна, сепна се, после се развълнува, че майка ѝ я включи в миналото.

— Да, съжалявам за вашата майка. Тя е била достойна жена. Много умна.

Лулин наведе глава, сякаш борейки се с тъгата.

— Била е дъщеря на чекръкчия.

Господин Тан кимна.

— Доста прочут доктор.

В края на вечерта той изказа многословни благодарности на Лулин за прекрасните мигове, в които си е припомнил старото време.

— Ще ми позволите ли честта да ви посетя отново в скоро време?

Лулин се изхихика. Тя повдигна вежди и погледна към Рут.

— Добре дошъл сте по всяко време — увери го Рут.

— Утре! — обади се Лулин. — Елате утре.

Рут не мигна до сутринта и прочете страниците, които господин Тан беше превел. „Истина“, тази глава бе началото на разказа. Започна да изброява всички истини, които научаваше, но скоро изгуби нишката,

тъй като всеки факт пораждаше нови въпроси. Майка ѝ действително бе пет години по-възрастна, отколкото Рут винаги беше смятала. Значи Лулин не бе излъгала доктор Хуей за възрастта си! А това, че не беше сестра на Гаолин, също почиваше на истината. Въпреки че майка ѝ и Гаолин бяха истински сестри, в по-голяма степен, отколкото Рут си беше мислила. Имаха достатъчно причини да се откажат една от друга, макар че бяха невероятно предани, останаха безвъзвратно свързани помежду си от недоволство, дълг и любов. Рут се въодушеви, че научи това.

Част от историята на майка ѝ я натъжи. Защо Лулин чувстваше, че никога не би могла да каже на Рут, че скъпата леля е нейната майка? Дали се опасяваше, че дъщеря ѝ ще се срамува, задето майка ѝ е незаконородено дете? Рут щеше да я увери, че няма нищо срамно, днес всъщност е модерно да се родиш преди брака. Но тогава си спомни, че като дете скъпата леля я плашеше до смърт. Роптаеше срещу присъствието ѝ в живота им, обвиняваше я за майчината си чудатост, за чувството ѝ на обреченост. Колко неразбрана беше скъпата леля — и от дъщеря си, и от внучката си. При все че имаше моменти, в които Рут усещаше, че лелята я наблюдава, че тя знае кога Рут страда.

Замисли се върху тези въпроси, лежейки в детското си легло. Разбра защо майка ѝ беше искала да намери костите на скъпата си леля и да ги погребее на подобаващо място. Рут имаше желание да отиде до Края на света и да изкупи грешката си. Имаше желание да каже на майка си: „Извинявай и ти прощавам“.

* * *

На другия ден Рут се обади на Арт да му каже какво беше прочела.

— Сякаш открих вълшебен конец, с който да зашия скъсаната завивка. Чудесно е и в същото време — тъжно.

— Искам да го прочета. Ще ми го дадеш ли?

— Бих желала да го прочетеш — въздъхна Рут. — Мама трябваше да ми разкаже за тези неща преди години. Щеше толкова да промени нещата...

Арт я прекъсна:

— Има неща, които и аз трябваше да ти кажа преди години.

Рут се умълча, изчаквайки.

— Мислех си за майка ти, а и за нас си мислех.

Сърцето на Рут се разтуптя.

— Помниш ли какво каза, когато се запознахме — че си против предварителните нагласи в любовта.

— Не го казах аз, а ти.

— Аз ли?

— Точно така. Помня го.

— Странно, аз мислех, че ти го каза.

— А, имал си предварителна нагласа.

Той се засмя.

— Не само майка ти има проблеми с паметта. Е, ако съм го казал, значи не съм бил прав, защото мисля, че наистина е важно да подходиш с известна нагласа — от една страна, човекът, с когото си заедно, е до теб за дълго и той ще се грижи за теб, както и за всичко, свързано с теб, всички твои близки, майката и прочее и прочее. Каквато и да беше причината... това, дете го казах за нагласите и ти се съгласи с него... ами... тогава мислех, че е страхотно, че получавам любов ей така, без да давам нищо. Докато ти не се премести, не осъзнавах какво бих изгубил.

Арт замълча. Рут знаеше, че чака от нея отговор. Отчасти ѝ се искаше да изкрещи с благодарност, че Арт изрече онова, което тя е чувствала, но не е могла да изрази. Въпреки това се страхуваше, че той го изрича прекалено късно. Не се зарадва от признанието му. Натъжи се.

— Не знам какво да кажа — призна накрая тя.

— Не е нужно да казваш нищо. Исках да го знаеш... Освен това наистина се безпокоя, че трябва да се грижиш за майка си толкова дълго време. Знам, че си длъжна да го правиш, че е важно и тя има нужда някой да я гледа. Но и на двамата ни е известно, че състоянието ѝ все повече ще се влошава. Ще ѝ е необходимо все по-голямо и по-голямо внимание, а тя вече не може сама да се гледа, нито пък можеш да си непрекъснато до нея. Ти си имаш работа, а също и свой живот и майка ти ще е последният човек, който би се съгласил да загърбиш всичко заради нея.

— Не мога повече да наемам домашни помощнички.

— Знам... Затова попрочетох малко за Алцхаймер, стадията на болестта, нуждата от лекарства, помощните групи. И ми дойде една идея, едно възможно решение... дом за стари хора.

— Това не е решение — Рут се почувства по същия начин, когато майка ѝ показа чека за един милион долара от лотарията в списанието.

— Защо не?

— Защото мама никога няма да се съгласи. Дори аз не бих се съгласила. Ще си помисли, че я пращам в приют за бездомни кучета. Всеки ден ще заплашва със самоубийство...

— Аз не говоря за санаториуми и подлоги. Това е дом, в който се грижат и помагат на старите хора. Там прилагат най-новите концепции, вълната от остарели деца, родени в бума на бебета от 40 и 50-те години, нещо като парижката верига от ваканционни селища за възрастни — храна, болногледачки, пране, транспорт, организирани излети, упражнения, дори танци. И са под наблюдение двама и четири часа. Приятно е, изобщо не е депресиращо. Вече проверих няколко заведения и открих един добър дом недалеч от къщата на майка ти...

— Забрави го. Приятно или не, тя никога не би се съгласила да живее на такова място.

— Просто трябва да опита.

— Казвам ти, забрави го. Няма да го направи.

— Е-е-е. Преди да отхвърлиш категорично идеята, кажи ми конкретните си възражения. Дай да видим дали можем отнякъде да започнем.

— Няма какво да започваме. Но щом искаш да знаеш, първо, тя никога не би напуснала дома си. И, второ, цената. Предполагам, че тези заведения не са безплатни, а мама би обмислила предложението само, при условие че не се плаща. А ако наистина е безплатно, би го взела за помощ от социални грижи и при тези условия би се отказала.

— Добре. Мога да разреша тези неща. Друго?

Рут пое дълбоко въздух.

— Трябва да ѝ хареса. Сама да поиска да живее там, тя да реши, а не ти или аз.

— Уредено. А всеки път, когато пожелае, може да остава у нас.

Рут забеляза, че той каза у нас. Тя се предаде. Арт се опитваше. Каза ѝ, че я обича по възможно най-добрия начин, който знаеше.

След два дни Лулин показа на Рут официално на вид известие от Калифорнийския отдел на службата за социални грижи, написано на бланка и излязло от принтера на Артовия компютър.

— Изтичане на радон! — възкликна Лулин. — Какво това значи, изтичане на радон?

— Я да видя — рече Рут и хвърли поглед на писмото. Арт беше постъпил находчиво. Рут продължи в същия дух на измамата. — Мм. Това е тежък газ, пише тук, радиоактивен, опасен за белите ти дробове. От газовата компания го засекли, когато правили рутинна инспекция за земетръсни опасности. Изтичането не е от тръба. То идва от почвата и скалите под къщата и се налага да се изнесеш за три месеца, докато извършват измервания на терена и отстранят рисковете чрез интензивна вентилация.

— Ай-я! Колко струва?

— Хм. Нищо, пише тук. Градската управа го прави безплатно. Виж, дори ти плащат мястото, където ще отседнеш, докато правят вентилацията. Три месеца под наем без пари... в това число и храната. „Мира Мар Мейнър“ — „разположено близо до вашето жилище“, казват социалните, „с всички удобства на петзвезден хотел“. Най-люксовото, пет звезди. Молят те да се пренесеш там колкото е възможно по-бързо.

— Пет звезди без пари? За двама души?

Рут се престори, че търси точната информация.

— Не. Май е само за един човек. Аз не мога да дойда с теб — въздъхна тя, придавайки си разочарование.

— Уф! Аз няма предвид теб! — възкликна майка ѝ. — А онова момиче отдолу?

— О, вярно — Рут беше забравила за наемателката. Очевидно и Арт. Но майка ѝ с мозъчната си болест не позволи това да ѝ се изплъзне.

— Сигурна съм, че е получила същото известие. Не биха пуснали никого да остане в сградата, при положение че е опасно за белите дробове.

Лулин смръщи вежди.

— Значи тя живее в същ мой хотел?

— О!... Не, вероятно е различен, не толкова хубав. Няма начин, понеже ти си собственичката, а тя е само наемателка.

— Но тя продължава плаща на мен наем?

Рут погледна отново писмото.

— Разбира се. Такъв е законът.

Лулин кимна със задоволство.

— Добре тогава.

Рут каза на Арт по телефона, че планът му, изглежда, действа. Зарадва се, че той не звучи самодоволно.

— Малко е смущаващо колко лесно я излъгахме — рече той. — Ето как на доста възрастни хора им ограбват имотите и спестяванията чрез измама.

— В момента се чувствам като шпионин — добави Рут. — Сякаш сме провели успешно тайна мисия.

— Мисля, че не малко хора ще се хванат на въдицата да получат нещо безплатно.

— Като стана дума за това, колко струва престоят в този „Мира Мар“?

— Не се притеснявай за това.

— Хайде де. Кажи ми.

— Това е моя грижа. Ако го хареса и остане, после ще го уточним. Не й ли допадне, тези три месеца са за моя сметка. Ще си я върнем пак в къщата и ще помислим за нещо друго.

Рут бе доволна, че той отново използва „ние“.

— Е, тогава да си разделим таксата за трите месеца.

— Остави на мен.

— Защо?

— Защото това е най-значимото нещо, което съм правил от толкова време насам. Наречи го добра скаутска постъпка за деня. Благоеядение. Изкупващо обучение в самарянство. Временна лудост. Така се чувствам добре, като човек. Прави ме щастлив.

Щастлив. Дано и майка й да се чувства щастлива на такова място като „Мира Мар“. Рут се замисли кое прави хората щастливи. Можеш ли да откриеш щастието на някакво място? В друг човек? А щастието в нея? Дали просто трябва да знаеш какво искаш и да посегнеш към него през мъглата?

Докато паркираха пред триетажната сграда, чийто покрив бе покрит с дървени плочи, Рут се успокои, като видя, че не прилича на приют. Лулин беше при сестра си за уикенда и Арт предложи да посетят „Мира Мар Мейнър“ без нея, за да могат да предвидят евентуалните ѝ възражения. От двете страни на „Мира Мар Мейнър“ имаше кипариси, брулени от вятъра, сградата бе с изглед към океана. На оградата от ковано желязо бе окачена гравирана табелка, на която пишеше, че това е една от забележителностите на Сан Франциско, домът бе построен като сиропиталище след голямото земетресение от 1906 г.

Поканиха Рут и Арт в кабинет, облицован с дъбова ламперия, и им казаха, че директорът, отговарящ за грижите и обслужването, скоро ще дойде. Седнаха с неудобство на кожен диван срещу масивно бюро. Дипломи в рамки и медицински удостоверения висяха по стените, също и фотографии на сградата в първоначалния ѝ облик, с момичета, грейнали в радостни усмивки и накипрени в бели рокли.

— Извинявайте, че трябваше да ме чакате — тя чу някой да казва с британски акцент. Рут се обърна и с изненада видя изискан на вид млад индиец с костюм и вратовръзка. — Едуард Пател — представи се той, усмихвайки се приветливо. Здрависа се с тях и им подаде визитната си картичка. Сигурно е на около трийсет години, помисли си Рут. Приличаше на борсов посредник, не на човек, който се занимава със слабителни и лекарства за артрит. — Бих искал да започна отгук — рече Пател, извеждайки ги обратно във фоайето, — защото хората най-напред това виждат, когато пристигнат. — Първите му думи звучаха като често декламирано сладкодумно слово: — Тук, в „Мира Мар Мейнър“ ние смятаме, че домът е нещо повече от легло. Той е една цялостна концепция.

Концепция? Рут погледна към Арт. Това няма да стане.

— Какво означават П и Ф в „П & Ф здравна грижа“? — попита Арт, гледайки визитната картичка.

— Пател и Финкелщайн. Един от чичовците ми е съдружник. Отдавна е в бизнеса със заведенията за стари хора. Морис Финкелщайн е лекар. Собствената му майка живее тук.

Рут се удиви как една еврейска майка е позволила на сина си да я настани на подобно място. Това вече е добър знак.

През френски прозорци излязоха в градина, обградена с жив плет. От всяка страна имаше сенчеста беседка, покрита с мрежести жасминови храсти. Отдолу бяха разположени тапицирани столове и маси с матови стъкла. Няколко жени прекъснаха разговорите си и вдигнаха погледи.

— Здравей, Едуард! — три от тях се провикнаха една след друга.

— Добро утро, Бети, Дороти, Роуз. О, Бети, днес си се облякла в изумителни цветове!

— Я го вижте, млада госпожо! — обърна се натъртено към Рут старата жена. — Той ще ви продаде и гащите, ако му падне случай.

Пател се засмя непринудено, а Рут се замисли дали жената само се шегува. Е, той поне имената им знаеше.

В средата на градината минаваше червеникава пътека, от двете ѝ страни бяха наредени пейки, над някои от тях имаше сенници. Пател изтъкна удобствата, които може би щяха да останат незабелязани от неопитно око. Гласът му беше звънлив, познат и интелигентен, като този на учителя ѝ по английски навремето. Алеята за разходки, обясни той, е настлана по същия начин като пътеките за бягане в сградата, никакви хлабави тухли или камъни, които биха спънали немощния човек, никакъв твърд бетон. Разбира се, ако някой падне, пак може да си счупи крайник, добави той, но е по-малко вероятно да се раздроби на хиляди парченца.

— А изследванията показват, че тъкмо това е най-страшното при старите. Едно падане и прас! — Пател щракна с пръсти. — Често се случва, когато възрастният човек живее сам в стария семеен дом, непригоден за нуждите му. Няма наклонени пътеки без стъпала за инвалидни колички, няма парапети.

Пател посочи с жест към цветята в градината.

— Всички са без бодли и не са отровни, няма смъртоносни олеандри или напръстник, които някой объркан човек би могъл да нахапе.

Всяко растение бе надписано на табелка върху колче на нивото на очите — нямаше нужда от навеждане. — Нашите пациенти много обичат да изброяват по имена подправките. В понеделник следобедното занимание е бране на подправки. Има розмарин, магданоз, риган, бабина душица, босилек и градински чай. Макар че

думата „ехинацея“ доста ги затруднява. Една жена я нарича „Китайско море“. Сега всички така ѝ казваме.

Подправките от градината, додаде Пател, се използваха в ястията.

— Жените се гордеят с готварските си умения. Обичат да ни напомнят да прибавим само щипка риган или да стриём градинския чай вътре в пилето, а не да го поръсим отвън, такива неща.

Рут си представи десетки възрастни жени, оплакващи се от храната, и майка си, извисявайки глас над останалите, че всичко е прекалено солено.

Продължиха по пътеката към една оранжерия в дъното на градината.

— Казваме ѝ „разсадник на любовта“ — обясни Пател, след като влязоха във взрив от цветове — крещящо розово и жълто като монашеско расо. Въздухът беше влажен и хладен.

— Всяка жена при нас си има по една орхидея. На саксиите са изписани имената, които са им дали. Както може би вече сте забелязали, около деветдесет процента от нашите пациенти са жени. И независимо на каква възраст са, доста от тях все още са запазили силен майчински инстинкт. Обожават да поливат орхидеите си всеки ден. Засаждаме орхидея дендробиум, известна като *cuthberstonii*. Цъфти почти през цялата година, непрекъснато, и за разлика от повечето орхидеи, поема ежедневно поливане. Повечето жени кръщават орхидеите си на имената на своите съпрузи, деца или други членове на семейството, които са починали. Често говорят на растенията, докосват и целуват листата им, отрупват ги с грижи и се безпокоят за тях. Даваме им малки капкомери и кофички с вода, на които казваме „любовен еликсир“. „Мама идва. Мама идва“, ще ги чуете да казват. Много е трогателно да ги гледаш как поливат орхидеите си.

От очите на Рут бликнаха сълзи. Защо плачеше? Спри, каза си тя, ти си глупава и сълзливосантиментална. Той говори за бизнес план, за бога, за концептуални форми на щастието. Тя извърна глава, сякаш разглеждаше ред орхидеи. Когато се овладя, каза:

— Сигурно им харесва тук.

— Да. Опитваме се да осигурим всичко, за което може да се сети едно семейство.

— Или за което не се сети — вметна Арт.

— За доста неща мислим — отвърна Пател със скромна усмивка.

— Случва ли се някои жени да не се чувстват приятно в дома, особено в началото?

— О, да, разбира се. Очаква се. Те с неохота напускат старите си домове, защото там са всичките им спомени. Не им се иска да се разделят с наследството от детството. Нито пък смятат, че са стари — естествено не чак толкова стари, биха подчертали. Не се и съмнявам, че и ние така ще казваме на тяхната възраст.

Рут се усмихна любезно.

— Може би ще трябва да излъжем майка ми, за да дойде тук.

— А, няма да сте първото семейство, което го прави — увери я Пател. — Доста хора докарват родителите си тук с уловка — охо, колко изобретателни са само. Това е материал за цяла книга.

— Например? — попита Рут.

— При нас има няколко пациенти, които не знаят, че тук се плаща.

— Така ли? — възкликна Арт и намигна на Рут.

— О, да. Чувството им за икономия е точно като в Голямата депресия. Наемите са пари, хвърлени на вятъра. Те са свикнали да притежават имот, свободен от задължения и тежести.

Рут кимна. Къщата на майка ѝ бе изплатена миналата година. Продължиха да вървят по пътеката и влязоха в столовата.

— Един от пациентите ни — добави Пател, — е деветдесетгодишен професор по социология, все още с остър ум. Но той си мисли, че е изпратен при нас със стипендия от неговия университет, за да проведе изследване за последиците от остаряването. А една жена, бивша учителка по пиано, мисли, че е наета, за да свири всеки ден след вечеря. Всъщност тя не е съвсем зле. Изпращаме сметките директно на семействата им, така че да не разберат какви са таксите.

— Законно ли е това? — запита Рут.

— Напълно, стига наследниците да имат удостоверение за попечителство или пълномощно, което им дава право да управляват средствата. Някои теглят заеми срещу ипотека на дома или продават имота на родителите си и влагат парите във фонд, за да погасяват вноските. Както и да е, пределно ясни са ми всички проблеми, които възникват при убеждаването на възрастните да обмислят идеята да

живеят на подобно място. Но ви гарантирам, че ако майка ви остане само един месец, после няма да ѝ се иска да си отиде.

— Как го постигате — пошегува се Рут, — прибавяте алкохол към храната?

Пател не я разбра.

— Всъщност заради диетичните нужди на нашето население не сервираме пикантни ястия. Имаме си диетолог, който съставя месечното меню. Повечето гозби са с ниско съдържание на мазнини и холестерол. Предлагаме и вегетарианска кухня. Всеки ден възрастните получават списък с менюто.

Той взе едно меню от близката маса.

Рут го прегледа набързо. Днес то включваше руло „Стефани“ от пуешко месо, риба тон, гарнирана с пюре от картофи, парчета тофу със салата, малка франзела, пресен плод, шербет от манго и макарони. Изведнъж изникна друг проблем: нямаше китайска храна.

Но когато тя повдигна въпроса, Пател бе готов с отговора:

— Срещали сме този проблем в миналото. Китайска, японска храна, еврейски кашер, каквото се сетите. Получаваме доставки от подбрани ресторанти. И понеже имаме двама китайски пациенти, на които два пъти седмично им носят храна, майка ви би могла да се включи към техните поръчки. Освен това една от готвачките ни е китайка. През уикендите тя приготвя оризова каша за закуска. Няколко от некуитайските пациенти също я предпочитат — Пател плавно премина към заучения речитатив: — Независимо от специалните диети, всички обичат да им се сервира, да има покривки, също като в хубав ресторант. Никакви бакшиши не са необходим, а и не се допускат.

Рут кимна. За Лулин голям бакшиш означаваше един долар.

— Наистина животът им е безгрижен, какъвто би трябвало да бъде на тяхната възраст, не сте ли съгласна? — Пател погледна Рут. Изглежда, тя беше препятствието. Откъде ли бе разбрал? Дали имаше бръчка по средата на челото? Очевидно Арт смяташе, че мястото е чудесно.

Рут реши да не отстъпва.

— Някои от хората тук като майка ми ли са? Имат ли, нали се сещате, някакви проблеми с паметта?

— Със сигурност можем да допуснем, че при половината от населението над осемдесет и пет годишна възраст е доста вероятно да се появят проблеми с паметта. А в края на краищата средната възраст на пациентите при нас е осемдесет и седем.

— Нямам предвид само проблеми с паметта. Ако става дума за нещо по-сериозно...

— За Алцхаймер ли намекувате? За деменция? — Пател ги покани да влязат в друга голяма зала. — След малко ще се върна на въпроса ви. Това е основната зала за занимания.

Пет-шест човека вдигнаха поглед от играта на бинго, чийто водещ бе млад мъж. Рут забеляза, че всички бяха спретнато облечени. Едната жена носеше светлосин костюм, перлена огърлица и обици, сякаш щеше да ходи на великденска служба. Мъж с орлов нос и весела барета ѝ намигна. Рут предположи, че е на трийсет, нахакан бизнесмен, уверен за мястото си в живота и в отношенията с жените.

— Бинго! — извика една жена, която почти нямаше брадичка.

— Още не съм изброил достатъчно числа, Ана — обясни търпеливо младият мъж. — Трябват ти поне пет, за да спечелиш. Досега само три са минали.

— Ами не знам. Значи съм глупачка.

— Не! Не! Не! — шумно възрази друга жена с шал. — Да не си посмяла да използваш тази дума тук.

— Правилно, Лорета — подкрепи я младият мъж. — Тук никой не е глупак. Понякога малко се объркваме, това е всичко.

— Глупачка, глупачка, глупачка — измърмори под носа си Ана, сякаш ругаеше. Погледна Лорета изкосо. — Глупачка!

Пател, изглежда, не се притесни. Спокойно изведе Рут и Арт от стаята и ги насочи към ескалатора. Докато се спускаха, той поде отново:

— Колкото до вашия въпрос, повечето от нашите пациенти са „болнави възрасти хора“, както ги наричаме. Някои не виждат, не чуват, не могат да ходят без бастун или проходилка. Други са по-схватливи от нас, има и такива, които лесно се объркват поради симптоми на деменция вследствие Алцхаймер или други заболявания. От време на време забравят да си взимат хапчетата и затова *ние* им раздаваме лекарствата. Но винаги знаят кой ден сме, дали е събота и ще гледаме филм или понеделник — ден за събиране на подправки. Не

си спомнят годината, но за какво им е? Някои представи за времето са неуместни.

— Може би сега е редно да ви го кажем — прекъсна го Арт. — Мисис Янг знае, че ще бъде настанена в дома заради изтичане на радон в къщата ѝ — той показа копие от писмото, което бе написал.

— Това е нещо ново — отбеляза Пател с одобрително подсмивхане. — Ще го имам предвид при други семейства, на които им се налага да убеждават родителите си. О, да, не се заплаща наем, жест от страна на Калифорнийския отдел на службата за социални грижи. Много сполучлив начин да му придадете официално звучене, решение на властите, нещо като призовка — той отвори една врата. — Тази стая току-що се освободи.

Влязоха в апартамент с изглед към градината: компактна всекидневна, спалня, баня, без никакви мебели, миришеше на прясно боядисани стени и нови килими. На Рут ѝ дойде на ума, че с думите „току-що се освободи“ Пател имаше предвид, че последният обитател беше умрял. Приятната атмосфера на стаята сега изглеждаше зловеща фасада, скриваща по-мрачна истина.

— Това е една от най-хубавите стаи — каза Пател. — Има по-малки, по-евтини стаи, също и апартаменти, някои са с изглед към океана или градината. Една от тях ще се освободи, о, чак след месец.

Господи боже! Той очакваше някой скоро да умре. И така равнодушно го съобщи, така небрежно. Рут се почувства като хваната в капан, неистово ѝ се щеше да избяга. Това място приличаше на смъртна присъда. Майка ѝ по същия начин ли щеше да се чувства? Никога не би останала тук месец, да не говорим за три.

— Срещу допълнително заплащане можем да осигурим мебели — поясни Пател. — Но обикновено хората обичат да се обзаведат със собствени вещи. Да внесат уют, да превърнат стаята в свой дом. Ние ги поощряваме. А на всеки етаж сме назначили един и същи персонал, по две санитарки на етаж, денем и нощем. Всички знаят имената им. Едната говори дори китайски.

— Кантонски диалект или книжовен? — попита Рут.

— Добър въпрос — той извади от джоба си дигитален диктофон и записа гласа си: — Провери дали Джани говори кантонски диалект или книжовен китайски.

— Между другото — вметна Рут, — какви са таксите?

Пател отвърна без колебание:

— От три хиляди и двеста до три хиляди и осемстотин в зависимост от стаята и необходимото ниво на обслужване. Цената включва ежемесечен лекарски преглед. Долу ще ви покажа подробна схема.

Като чу цената, Рут не се сдържа и ахна.

— Това знаеше ли го? — обърна се към Арт. Той кимна. Тя беше едновременно шокирана от стойността на таксата и поразена от това, че Арт бе готов да плати почти дванайсет хиляди долара за три месеца. Тя го зяпна с отворена уста.

— Струва си — прошепна той.

— Това е безумие.

Повтори го, докато отиваха при майка й.

— Не го сравнявай с наема — отвърна Арт. — Тук влиза храната, апартаментът, двацет и четири часово наблюдение от болногледачки, лекарства, пране...

— Точно така, и страшно скъпа орхидея! Не мога да ти позволя да го платиш, в никакъв случай за три месеца.

— Струва си — рече отново той.

Рут въздъхна тежко.

— Чуй ме, аз ще поема половината и ако нещата тръгнат, после ще ти върна другата половината.

— Вече говорихме по въпроса. Никакви половици и никакво връщане. Имам малко спестени пари и искам аз да платя. Не го правя с условие да се съберем пак или да се отървем от майка ти или нещо подобно. Това не е условие. Нито натиск да вземеш това или онова решение. Не става дума за очаквания и предварителни уговорки.

— Е, оценявам твоето намерение, но...

— То не е просто намерение. То е подарък. Трябва да се научиш да получаваш понякога подаръци, Рут. Вредиш на себе си, ако не го направиш.

— За какво говориш?

— За начина, по който искаш нещо от хората, някакво доказателство за любов, лоялност или вяра в твоите възможности. Ти обаче не очакваш, че ще го получиш. А даде ли ти се, не го виждаш. Или не искаш, отказваш.

— Аз не...

— Сякаш имаш перде на очите и искаш да виждаш, но отказваш да те оперират, защото те е страх, че ще ослепееш. Предпочиташ бавно да ослепееш, отколкото да поемеш риска. И тогава не си способна да видиш, че отговорът е точно пред теб.

— Не е вярно — възрази тя. Макар да знаеше, че донякъде е прав. Думите му не бяха напълно истинни, но част от тях ѝ бяха познати подобно приливната вълна в съня ѝ. Тя се обърна: — Винаги ли така си ме приемал?

— Не чак толкова образно. Не бях се замислял върху въпроса, докато не се изнесе преди няколко месеца. Започнах да се питам дали това, което каза за мен, е вярно. Осъзнах, че действително съм егоцентричен, че съм свикнал да мисля първо за себе си. Но осъзнах също, че ти си склонна да поставяш себе си на втори план. Като че ли ми беше разрешила да бъда по-малко отговорен. Не казвам, че вината е твоя. Но трябва да се научиш да приемаш нещо в замяна, да го грабнеш, щом ти се предложи! Не се съпротивлявай. Не се напругай, мислейки, че е сложно. Просто го вземи и ако искаш да бъдеш учтива, кажи „благодаря“.

Рут рухна. Беше пометена и запокитена, обзе я страх.

— Благодаря — отрони накрая.

* * *

За нейна изненада, майка ѝ като че ли изобщо не възрази да остане в „Мира Мар Мейнър“. А и нямаше причина. Лулин мислеше, че е временно и безплатно. След като обиколи дома, Рут и Арт я заведоха в ресторант за бързо хранене да обядват и да чуят мнението ѝ.

— Толкова много стари хора имат изтичане на радон — промърмори тя плахо.

— Всъщност не всички са там заради изтичане на радон — обади се Арт. Рут се почуди къде щеше да ги отведе уточнението му.

— О, друг проблем с тяхна къща?

— С къщата нямат проблеми. Просто им харесва да живеят там.

Лулин изсумтя.

— Защо?

— Ами уютно е, удобно е. Всеки си има голяма компания. Нещо като пътешествие с кораб.

Лицето на Лулин се изкриви в израз на отвращение.

— Пътешествие с кораб! Гаолин винаги иска отида на пътешествие с кораб. Ти стисната, казва на мен. Аз не стисната! Аз бедна, няма пари пилея в океана...

Рут почувства как Арт оплесква нещата. Пътешествие с кораб. Ако беше слушал оплакванията на майка ѝ през последните няколко седмици, щеше да знае, че това е най-неподходящото сравнение, което може да направи.

— Кой може позволи пътешествие с кораб? — измрънка Лулин.

— За доста хора престоят в „Мира Мар“ е по-евтин, отколкото да си живеят вкъщи — каза Арт.

Лулин повдигна едната си вежда.

— Колко евтино?

— Около хиляда долара на месец.

— Хиляда долар! Ай-я! Толкова много.

— Но това включва апартамент, храна, филми, танци, удобства и даже кабелна телевизия. Предлага се без заплащане.

Лулин нямаше кабелна телевизия. Често говореше, че иска да ѝ прокарат кабел, но като разбра колко струва, се отказа.

— Също китайски канал?

— Да. Няколко. И няма данък сгради.

Това също грабна интереса на Лулин. Тя на практика плащаше нисък данък сгради по силата на държавния закон за закрила имуществото на възрастните хора. Независимо от това, всяка година, когато пристигаше данъчното известие, сумата ѝ се струваше убийствено огромна.

Арт продължи:

— Не всички стаи са по хиляда долара на месец. Твоята е по-скъпа, защото е първа класа, с най-хубавата гледка, на последния етаж. Късмет, че я взехме безплатно.

— Най-хубава, а.

— Номер едно — натърти Арт. — По-малките стаи са по-евтини... скъпа, господин Пател колко каза, че струват?

Рут се изненада. Престори си, че си припомня.

— Мисля, че спомена седемстотин долара.

— Това колкото моя пенсия! — отбеляза самодоволно Лулин.

А Арт добави:

— Господин Пател каза също, че онези, които ядат по-малко, получават отстъпка.

— Аз ям по-малко. Не като американци, винаги се тъпчат.

— Значи вероятно ще имаш отстъпка. Ако не бъркам, трябва да тежиш по-малко от петдесет и пет килограма.

— Не, Арт — прекъсна го Рут. — Той каза, че максимумът е четирийсет и пет.

— Аз само трийсет и осем.

— Няма значение — махна с ръка Арт. — Някой като теб би могъл да живее в най-добрата стая, като плаща размера на твоята. Все едно живееш без пари.

Докато обядваха, Рут усети как майка ѝ прехвърляше в ума си *безплатната* кабелна телевизия, *големите отстъпки*, *най-добрата стая* — всички неустойими концепции.

След малко Лулин рече злорадо:

— Сигурно Гаолин мисли аз пълна с пари живее на това място. Като пътешествие с кораб.

---

[1] Традиционно изкуство за изрисуване на ръце и крака в Индия, части от Африка и Близкия изток. — Б.пр. ↑

Празнуваха седемдесет и седмия рожден ден на леля Гал — осемдесет и втория, в интерес на истината, но само тя, Лулин и Рут знаеха това.

Семейство Янг се беше събрало в къщата на Гаолин и Едмунд в Саратога. Леля Гал си бе окачила копринена полинезийска гирлянда от цветя и носеше хавайска рокля с шарки на хибискуси, в тон с атмосферата на тържеството. Чичо Едмунд си бе сложил хавайска риза, щампосана с малки четириструнни хавайски китари. Току-що се бяха върнали от дванайсетото си пътешествие с кораб до Хавайските острови. Лулин, Арт, Рут и няколко братовчеди седяха около басейна в задния двор — или ланай, както му казваше леля Гал, — където чичо Едмунд беше запалил барбекюто, за да изпече толкова много тлъсти ребърца, че всеки после да получи стомашно разстройство. Външните газови фенери пръскаха топлина и правеха празника на открито приятен. Децата не се подмавиха. Решиха, че басейнът е твърде студен и набързо се организираха да поиграят футбол. През няколко минути се налагаше да използват мрежата с дълга дръжка, за да вадят топката от водата.

— Много пръска — оплака се Лулин.

Когато Гаолин тръгна към кухнята да приготви последните ястия, Рут я последва. Беше изчакала удобен момент да си поговорят насаме.

— Ето как се правят чаени яйца — каза леля Гал, докато Рут белеше черупките на твърдо сварените яйца. — Взимаш две големи щипки листа от черен чай. Трябва да е черен, не зелен японски чай и не билков, който вие пиете с медицински цели. Слагаш листата от чая в тензух и го връзваш здраво. Слагаш сварените яйца в тенджерата с чаените листа, на двацет яйца прибавяш половин чаша соев сос и шест плодчета от звездоподобни анасони — продължи Гаолин. Тя поръси сместа с равни количества сол. Очевидно дълголетието ѝ се дължеше на нейния ген, а не на храненето. — Варят се един час — рече тя и сложи тенджерата на котлона да покъкри. — Като беше

малка, много ги обичаше. Яйца на късмета, така ги наричахме. Ето затова ги готвехме с майка ти. На всички деца им бяха любими. Един път обаче ти излапа пет и ти стана лошо. А как само изцапа дивана. След това се зарече да не вкусваш повече яйца, никакви яйца повече. Не би посегнала към тях и следващата година, не и ти. Но на следващата пак ги заобича, хам-хам.

Рут не си спомняше тази случка и се почуди дали Гаолин не я бърка с дъщеря си. Леля ѝ също ли проявяваше симптоми на деменция?

Гаолин отиде до хладилника и извади купа с попарена целина, нарязана на ивици. Без да мери, тя поля целината със сусамово олио и соев сос, бъррейки, сякаш беше в кулинарно токшоу.

— Решила съм един ден да издам книга. Заглавието ще бъде „Кулинарният път към Китай“ — как мислиш, добре ли е? Лесни за приготвяне рецепти. Когато не си много заета, можеш да ми помогнеш да я напиша. Нямам предвид безплатно. Повечето думи, разбира се, са вече в главата ми, ей тук. Просто трябва някой да ги запише. Въпреки всичко ще си ти платя, нищо, че си ми племенница.

Рут нямаше желание да насърчава разговора в тази посока.

— Докато сте живели с мама в сиропиталището, тези яйца готвила ли си ги?

Гаолин спря да разбърква гозбата. Вдигна очи.

— А, Лулин ти е разказвала за това място — опита парченце от целината и добави още соев сос. — Преди не искаше никой да знае, че е ходила в сиропиталище. — Гаолин замълча и сви устни, сякаш вече бе издала твърде много.

— Имаш предвид, че скъпата леля ѝ е била майка.

Гаолин изцъка с език.

— А-а, значи ти е казала. Добре, радвам се. По-добре е да споделиш истината.

— Знам също, че двете с мама сте пет години по-възрастни, отколкото сме си мислили. И че истинският ти рожден ден е кога? — четири месеца по-рано?

Гаолин се опита да се засмее, при все че се държеше уклончиво.

— Винаги съм настоявала да бъдем открити. Но майка ти се страхуваше от толкова много неща — о, каза, че властите щели да я върнат в Китай, ако научат, че не ми е истинска сестра. И Едуин можел

да не я вземе, защото е твърде стара. После ти си щяла да се срамуваш, като разбереш коя е била баба ти, неомъжена, лицето ѝ съсипано, третирана като прислужница. Аз ли? С времето схващанията ми станаха по-съвременни. Стари тайни? Тук никой не го е грижа! Неомъжена майка? О, също като Мадона. Но въпреки всичко майка ти рече: „Не, не го казвай, обеща ми“.

— Някой друг знае ли? Чичо Едмунд, Сали, Били?

— Не, не, абсолютно никой. Обещах ѝ... Чичо ти Едмунд, разбира се, знае. Ние нищо не крием един от друг. Всичко му казвам... Е, за годините ни не знае. Но аз не съм го лъгала. Забравих. Наистина! Сякаш изобщо не съм на седемдесет и седем. Чувствам се най-много на шейсет. Сега обаче ми напомняш, че съм дори по-стара — на колко съм всъщност?

— Осемдесет и две.

— Ау! — замисляйки се върху този факт, тя отпусна рамене. — Осемдесет и две. Като да имаш по-малко пари в банката, отколкото си мислил.

— Но изглеждаш с двайсет години по-млада. Мама също. Не се притеснявай, на никого няма да кажа, дори на чичо Едмунд. Най-смешното е, че когато миналата година мама каза на доктора, че е на осемдесет и две, го приех като сигурен знак, че нещо става с ума ѝ. А после се оказа, че действително има Алцхаймер, но през цялото време е била права за възрастта си. Просто забрави да излъже...

— Не да излъже — поправи я Гаолин. — Това е тайна.

— Да, именно. И ако не бях прочела историята ѝ, нямаше да разбера на колко е години.

— Това за възрастта написала ли го е?

— И не само него, даде ми ей толкова дебел свитък. Нещо като разказ за живота ѝ, нещата, които не би искала да забрави. Нещата, за които не си е позволявала да говори. За майка ѝ, за сиропиталището, за първия ѝ съпруг, за твоя първи съпруг.

Неудобството на леля Гал видимо се засили.

— Кога го е писала?

— О, сигурно преди седем-осем години, вероятно когато е започнала да се безпокои, че паметта ѝ отслабва. Даде ми страниците преди няколко години. Но те бяха на китайски, така и не успях да ги прочета. Наскоро обаче намерих преводач.

— Защо не ми се обади на мен? — престори се на обидена Гаолин. — Та аз съм ти леля, тя ми е сестра. Макар от две майки, ние сме като родни сестри.

Истината беше, че Рут се опасяваше да не би майка ѝ да е включила някои не твърде ласкателни думи по адрес на леля Гал. А сега ѝ хрумна, че леля ѝ вероятно щеше да пропусне онези моменти, свързани с нейните тайни, брака ѝ за наркомана например.

— Не ми се щеше да те притеснявам — оправда се Рут.

Гаолин изсумтя.

— За какво са роднините, ако не за да ги притесняваш?

— Така е.

— По всяко време можеш да ми се обаждаш, знаеш го. Прияде ли ти се китайска храна, веднага ти я стотвям. Трябва ти превод от китайски, и това ще направя. Искаш да гледам майка ти, няма какво да ми се обаждаш, а направо я докарваш.

— Помниш ли когато говорихме за бъдещите нужди на мама? С Арт ходихме да видим едно място, „Мира Мар Мейнър“, дом за стари хора, много приятно място. Предлагат двацет и четири часово обслужване, всякакви занимания, медицинска сестра, която се грижи за лекарствата...

Гаолин се намръщи.

— Как можете да я вкарвате в санаториум? Не, не сте прави — сложи ръка на устата си и поклати глава.

— Не е това, което си мислиш?

— Не я водете там! Ако ви е невъзможно да я гледате, нека дойде да живее у нас.

На Рут ѝ бе известно, че Гаолин трудно би се справила да гледа сестра си дори за два-три дни. „За малко да ме докара до инфаркт“, така обобщил последното гостуване на Лулин. Все пак Рут се засрами, задето леля ѝ смяташе, че е безотговорна и нехае за майка си. Всички съмнения, които я глождеха за „Мира Мар“, сега изплуваха на повърхността и тя се почувства разколебана в намеренията си. Това ли беше наистина най-доброто решение за сигурността и здравето на майка ѝ? Или я изоставяше заради удобството? Запита се дали просто не се съгласява с логиката на Арт, както постъпваше в не малко случаи от съвместния им живот. Като че ли живееше посредством другите, за другите.

— Просто не знам какво друго да направя — рече Рут с цялото отчаяние, което бе насъбрала. — Тази болест, ужасна е, развива се по-бързо, отколкото си мислех. Не можем да оставим мама сама. Тя се скита навън. И не помни дали е яла преди десет минути или преди десет часа. Сама няма да се изкъпе. Страхува се от кранчетата...

— Знам, знам. Много жестоко, много тъжно. Затова ти казвам, на теб ти идва вече много, доведи я тук. Малко у нас, малко у вас. Така ще е по-лесно.

Рут сведе поглед.

— Мама вече разгледа „Мира Мар“. Хареса ѝ, стори ѝ се като пътешествие с кораб.

Гаолин изсумтя в знак на съмнение.

Рут чакаше одобрението на леля си. Усети също, че Гаолин иска Рут да я помоли за това. Двете с майка ѝ се бяха защитавали една друга. Рут срещна очите ѝ.

— Няма да предприемам нищо, докато не ми кажеш кое е най-доброто за нея. Но бих искала да огледаш мястото. А след това ще ти дам копие от страниците, които мама е написала.

Това заинтригува Гаолин.

— В тази връзка — продължи Рут, — чудех се какво ли е станало с вашите близки и познати в Китай. Мама не ми е разказвала нищо за живота си, след като е напуснала Хонконг. Каква е по-нататъшната съдба на онзи мъж, за когото си била женена, Фу Нан, а на баща му? Държат ли магазина за туш?

Гаолин се озърна, за да се увери, че наблизко няма никой, който да я чуе.

— Тези хора бяха отвратителни — тя направи гримаса. — Ужасни, не можеш да си представиш колко ужасни бяха. Синът им имаше доста проблеми. Майка ти писала ли е за това?

Рут кимна.

— Бил е пристрастен към опиума.

За миг Гаолин се сепна, като осъзна, че Лулин е била изчерпателна в разказа си.

— Вярно е — призна тя. — Почина през 1960 г., макар че никой не е сто процента сигурен. Но това стана, след като спря да пише и да се обажда на разни хора, изнудвайки ги за пари.

— Чичо Едмунд знае ли за него?

Гаолин се намуси.

— Как можех да му кажа, че съм още омъжена? Чичо ти щеше да се усъмни дали наистина сме женени, дали не съм двуженка, а децата ни — нали се сещаш, като майка ти. После забравих и когато чух, че първият ми съпруг вероятно е починал, беше твърде късно да се връщам назад и да обяснявам онова, което би трябвало да се забрави. Нали разбираш.

— За възрастта ти.

— Точно така. Колкото до стария Чан, през 1950 г. комунистите подеха решителна кампания срещу всички земевладелци. Тикнаха го в затвора и с бой си призна, че е бил крупен бизнесмен, че е мамил хората и е търгувал с опиум. Виновен, отсякоха те и го разстреляха, публична екзекуция.

Рут си представи екзекуцията. По принцип беше против смъртната присъда, но изпита тайно задоволство от факта, че човекът, донесъл толкова страдания на баба ѝ и майка ѝ, накрая си е получил заслуженото.

— Властите му конфискуваха имота, направиха жена му улична метачка, а синовете му до един бяха пратени да работят на открито в Ухан, където е такава жега, че хората предпочитат да се изкъпят в казан с врящо олио, вместо да отидат там. Татко и майка бяха доволни, че вече са бедни и избегнаха това наказание.

— А сестра Ю, учителят Пан. За тях какво си чувала?

— Брат ми знае за тях — нали се сещаш, Дзиу Дзиу в Пекин. Каза ми, че сестра Ю доста се била издигнала и накрая станала високопоставен лидер на комунистическата партия. Не знам какво е званието ѝ, май нещо свързано с доброто отношение и реформите. Но по време на Културната революция нещата се обърнаха и тя станала пример за лошо отношение заради връзката си с мисионерите в миналото. Революционерите дълго време я държали в затвора и се отнасяли с нея ужасно. Но когато излязла на свобода, продължавала да се гордее, че е комунистка. Мисля, че починала на преклонна възраст.

— А учителят Пан?

— Дзиу Дзиу ми каза, че държавата една година провела голяма церемония в чест на китайските работници, помогнали да се открие Пекинский човек. В статията, която ми изпрати брат ми, пишеше, че Пан Кайдзин — за когото майка ти се омъжи — починал като мъченик,

опазвайки в тайна укритията на комунистическите войски, и баща му, учителят Пан, получил похвала за сина си. След това не знам какво е станало с учителя. Сигурно вече е починал. Много тъжно. Едно време бяхме като семейство. Жертвахме се един за друг. Сестра Ю можеше да дойде в Америка, но остави този шанс на майка ти и на мен. Затова Лулин те кръсти на сестра Ю.

— Аз си мислех, че съм кръстена на Рут Грътоф.

— И на нея. Но китайското ти име идва от сестра Ю. Ю Лу'и. Лу'и означава „всичко, което си пожелаеш“.

Рут бе изумена и й стана много мило, че Лулин с такава любов й бе избрала името. В детството си тя не харесваше нито американското, нито китайското си име, старомодното „Рут“, което майка й дори не можеше да произнесе, а пък Лу'и звучеше като име на момче, боксьор и хулиган.

— Знаеш ли, че майка ти също се отказа от възможността да дойде в Америка, за да мога първо аз да замина?

— Отчасти — Рут се боеше от деня, в който Гаолин щеше да прочете страниците, описващи как си е изпросила заминаването за Щатите.

— Много пъти съм й благодарила и тя винаги е казвала: „Не, недей да говориш за това, иначе ще ти се разсърдя“. Опитвала съм се неведнъж да й се отплатя, но тя винаги ми е отказвала. Всяка година я каним да дойде с нас на Хаваите. Всяка година ми отговаря, че няма пари.

Рут кимна. Колко често трябваше да търпи оплакванията на майка си.

— Всеки път й казвам: „Аз те каня, за какво са ти пари?“. А тя ми отвръща, че не може да ми позволи аз да платя. Забрави го! И я съветвам: „Използвай парите от сметката «Чарлс Шваб»“. Не, не пипа тези пари. Даже и сега не би ги похарчила.

— Каква е тази сметка?

— Това не ти го е казала?! Нейната половина от парите на баба ти и дядо ти след тяхната смърт.

— Мислех, че са й оставили съвсем малко.

— Да, там им беше грешката. Много закостеняло мислене. Майка ти толкова се ядоса. Затова не бъркаше в тези пари дори след като с чичо ти Едмунд й казахме, че така или иначе можем да ги

разделим наполовина. Преди много време вложихме нейната част в съкровищни бонове. Майка ти се преструваше, че не знае. Но току подмяташе нещо от сорта на: „Чух, че ако инвестираш на фондовата борса, можеш да си умножиш парите“. Така че открихме сметка на борсата. Тогава майка ти казваше: „Чувам, че тази борса е добра, а онази — лоша“. И ние информирахме брокера какво да купува и какво да продава. После пък ни казваше: „Чух, че е по-добре да инвестирате сами, по-ниски са комисионите“. И отворихме сметка „Чарлс Шваб“.

Студени тръпки пронизаха ръцете на Рут.

— Мама говорила ли е за борсите Ай Би Ем, Американска стомана, АТ & Т, Интел?

Гаолин кимна.

— Жалко, че чичо ти Едмунд не се вслушваше в съветите ѝ. Винаги се хвърляше от една публична оферта на друга.

Рут си спомни десетките случаи, в които майка ѝ беше молила скъпата леля за борсови съвети чрез подноса с пясък. Никога не ѝ беше идвало наум, че отговорите са толкова важни, тъй като майка ѝ не притежаваше никакви пари в наличност, за да спекулира с тях на борсата. Рут си мислеше, че майка ѝ следи фондовата борса, както някои хора следят сапунените опери. И когато Лулин споменаваше няколко борси, Рут написваше онази с най-малко букви. Така правеше избора. Или друг го правеше? Дали някой друг не я беше смушквал и не ѝ бе давал разни идеи?

— Значи е имала успех на борсите? — попита Рут с разтуптяно сърце.

— По ѝ вървеше от С и П, както и от чичо ти Едмунд — тя е същински борсов гений от Уолстрийт! С всяка изминала година капиталът ѝ нарастваше и нарастваше. Не похарчи един цент. Можеше да си позволи десетки пътешествия с кораб, да си купи хубава къща, скъпи мебели, голяма кола. Но не. Мисля, че спестяваше за теб... Искаш ли да ти кажа колко?

Рут поклати глава. Това вече бе твърде много.

— После ще ми кажеш — вместо да се въодушеви за парите, Рут я заболя от това, че майка ѝ се беше отказала от удоволствията и щастието. От любов бе останала на втора линия в Хонконг, предоставяйки шанса на Гаолин първа да вкуси свободата. При все че

не приемаше обратно любов от хората. Защо се държеше така? Дали заради самоубийството на скъпата ѝ леля?

— Между другото — сети се да попита Рут, — какво е истинското име на скъпата ѝ леля?

— На скъпата леля?

— На Бао бому.

— Ааа, *Бао бому*! Само майка ти така я наричаше. Всички останали ѝ казвахме Бао му.

— Каква е разликата между „Бао бому“ и „Бао му“?

— *Бао* може да означава „скъп, скъпа“, но и „пазя, предпазвам“. И двата знака са от трети тон, *бааааооо*. *А му* е знакът за „майка“, но изписан в съчетанието *бао му*, добива значението на „прислужница“ заради другия йероглиф отпред. *Бао му* е бавачка, детегледачка. *А бому* е „леля“. Мисля, че майка ѝ на Лулин така я бе научила да ѝ казва. По по-специален начин.

— А как се е наричала иначе? Мама не може да си спомни името ѝ и това много я притеснява.

— И аз не помня... Не знам.

Сърцето на Рут се сви. Сега никога нямаше да научи. Никой нямаше да узнае името на баба ѝ. Тя беше живяла, макар и без име, голяма част от живота ѝ липсваше, не можеше да се свърже с дадена физиономия, да се прикрепя към дадена фамилия.

— Всички ѝ казвахме Бао му — продължи Гаолин, — а и куп лоши прякори ѝ лепвахме заради лицето. Изгоряла гора, Пържена уста, от този род. Не че хората бяха зли, прякорите ги измисляхме на шега... Но сега като се замисля, бяха си зли, много зли. Това бе жестоко.

Рут я заболя при тези думи. Почувства как буца засяда в гърлото ѝ. Щеше ѝ се да каже на онази жена от миналото, на баба си, че нейната внучка не е безразлична, че и тя, като майка си, иска да узнае къде лежат костите ѝ.

— А къщата в Безсмъртно сърце — запита Рут, — стои ли си още?

— Безсмъртно сърце?... О, имаш предвид нашето село... аз знам името му само на китайски — тя произнесе сричките: — *Сян Син*. Да, струва ми се, че така се превежда. Сърцето на безсмъртния, нещо такова. Както и да е, къщата я няма. Брат ми ми каза. След няколко сушави години веднъж се извила буря. Пороите отнесли планината,

наводнили клисурата и разрушили стените ѝ. Земята, на която била издигната къщата ни, се разцепила надве и се срутила, къс след къс. Завлякла със себе си задните стаи, сетне кладенеца и се запазила само половината от къщата. Така останала още няколко години, а после през 1972 г. в миг потънала и земята я затрупала отгоре. Батко каза, че при това рухване умряла майка, макар от дълги години да не беше живяла там.

— Значи сега къщата е в Края на света?

— Къде... в края на какво?

— В клисурата.

Тя произнесе други китайски срички и се засмя.

— Правилно, така я наричахме като деца. Края на света. Защото чухме нашите да казват, че колкото повече ръбът се приближава до къщата ни, толкова по-бързо ще стигнем до края на този свят. Което означава, че щастieto ще ни напусне, това е. И бяха прави! Така или иначе, с доста имена наричахме онова място. Някои му казваха „Края на земята“, също като района, в който живее майка ти в Сан Франциско — Лендс Енд^[1]. А понякога чичовците ми се шегуваха и наричаха скалата *момо мей'йоу*, „триене дупка край“. Но повечето хора от селото му казваха помийната яма. В онези дни никой не минаваше веднъж седмично да прибира боклука с камион, да събира отпадъците за рециклиране, такива неща нямаше. Хората, разбира се, не изхвърляха толкова много боклук. Кости и изгнила храна, кучетата и прасетата ги изяждаха. Старите дрехи ги преправяхме и ги давахме на децата. А когато бяха толкова износени, че не можеха да се преправят, ги накъсвахме на ивици, втъкавахме ги в подплата и си правехме зимни жакети. С обувките по същия начин. Закърпваш дупките, залепваш подметките. Разбираш ли, само най-развалените неща се изхвърляха, най-непотребните. Когато бяхме малки и пакостливи, нашите стягаха редиците, като ни заплашваха, че ще ни хвърлят в клисурата — сякаш и ние бяхме най-непотребни!

А като пораснахме и ни се прииска да слезем долу да си поиграем, те запяваха друга песен. Там долу, казваха те, е пълно с разни неща, от които кръвта ти се смразява...

— Трупове?

— Трупове, призраци, демони, духове на животни, японски войници, всякакви страшилища.

— Там ли наистина се хвърляха трупове?

Гаолин замлъкна за малко, преди да отговори. Рут беше сигурна, че редактираше лош спомен.

— По онова време нещата бяха различни... Не всеки си позволяваше погребение в гробищата. Погребенията струваха десетократно повече от сватбите. Но не опираше само до цената. Случваше се да не можеш да погребеш някого и по други причини. Така че да метнеш долу труп беше противно, но не както си го представяш, не означаваше, че не ни е грижа кой е умрял.

— А тялото на скъпата леля?

— Ай-я. Лулин за всичко е писала! Да, много лошо постъпи майка. Беше обезумяла тогава, страхуваше се, че Бао му е проклела цялото ни семейство. След като хвърли долу тялото ѝ, налетя облак черни птици. С големи криле, като чадъри. Едва не закриха слънцето, толкова много бяха. Кръжаха и пляскаха с криле, чакайки дивите псета да довършат тялото. И един от нашите прислужници...

— Старият готвач.

— Да, Старият готвач, той оставил тялото ѝ там. Мислел, че птиците са духът на Бао му, армията на ангелите ѝ, и че тя ще го грабне с ноктите си и ще го отвлече, ако не я погребее както подобава. Затова взел една дълга тояга и прогонил дивите псета, а птиците си кръжали над него, наблюдавайки го как трупа камъни върху тялото ѝ. Но въпреки това семейството ни все още бе прокълнато.

— Вярваш ли в това?

Гаолин спря и се замисли.

— Нямах избор. Тогава вярвах в това, в което вярваше семейството ми. Не го поставях под съмнение. А и след две години Старият готвач почина.

— А сега?

Гаолин запази мълчание известно време.

— Сега мисля, че Бао му остави след себе си голяма скръб. Смъртта ѝ беше като клисурата. Всичко, от което се пазехме, което ни плашеше, за всичко все върху нея хвърляхме вината.

Дори влетя в кухнята.

— Рут! Рут! Ела бързо! Уайпо падна в басейна. За малко да се удави.

Рут веднага изтича в задния двор, Арт носеше на ръце майка ѝ по стълбите в плитката част на басейна. Лулин кашляше и трепереше. Сали изскочи от къщата с купчина хавлиени кърпи.

— Никой ли не я наглеждаше? — извика Рут, твърде разтревожена, за да запази тактичност.

Лулин я погледна, сякаш самата тя беше виновна.

— Ай-я, толкова глупава.

— Всичко е наред — утеша я Арт. — Нищо страшно.

— Беше на два-три метра от нас — обади се Били. — Просто влезе и потъна, преди да се опомним. Веднага щом я видяхме, Арт се гмурна, както беше пил бира.

Рут я уви в хавлиените кърпи, разтривайки я, за да стимулира кръвообращението ѝ.

— Видях я долу — оплака се Лулин на китайски между кашлиците. — Помоли ме да ѝ помогна да се измъкне изпод камъните. После земята стана небе и пропаднах в дъждовен облак, надолу, надолу, надолу — обърна се да покаже къде е зърнала фантома.

Рут хвърли поглед натам, където сочеше майка ѝ и видя леля Гал, която изглеждаше поразена от ново откритие.

* * *

Рут остави майка си у леля Гал и прекара следващия ден, подбирайки нещата, които трябваше да пренесат в „Мира Мар Мейнър“. В списъка включи повечето от мебелите в спалнята на Лулин, също и спалното бельо и хавлиените кърпи, които тя никога не беше използвала. А свитъците с рисунки, мастилото и четките? Вероятно тя би се разстроила, гледайки тези знаци на предишната ѝ сръчност. Едно беше сигурно: Рут нямаше да вземе креслото. То бе за изхвърляне. Щеше да купи на майка си ново кресло, много по-хубаво, с мека червена кожа. Само като си го помисли, и се изпълни с радост. Рут виждаше как очите на майка ѝ греят от учудване и благодарност, как тя изпробва колко е пухкава възглавничката, шепнейки: „О, колко меко, колко хубаво“.

Вечерта отиде в клуба „При Бруно“, където имаше среща с Арт. Преди години те често ходеха там като прелюдия към романтична

вечер. В клуба имаше сепарета, което позволяваше да седнат близо един до друг и да се милват.

Паркира на ъгъла на съседната пряка и когато си погледна часовника, видя, че е подранила с петнайсет минути. Не ѝ се щеше да изглежда твърде нетърпелива. Пред нея беше книжарница „Модърн Таймс“. Влезе вътре. Както често правеше в книжарници, тя се насочи към рафта с непродадените екземпляри, цените им бяха намалени до 3,98 долара, изписани на бледозелени стикери, които буквално съответстваха на картончетата, закачени на краката на трупове. Бяха останали обичайните книги за изкуство, биографии и кратки справочници за известни хора. И в този момент погледът ѝ попадна на „Нирвана в световната мрежа — връзки с Висшето съзнание“. Тед, авторът на „Интернет духовност“, беше прав. Темата му бе много актуална. Но вече не. Рут я обзе гузна радост. На рафтовете с художествена литература имаше доста романи, предимно на съвременна тематика от автори, не дотам известни на широката читателска публика. Тя взе тънка книга, която услужливо легна в ръцете ѝ, подканяйки я да се сгуши с нея в леглото под мека светлина. Взе друга, подържа я, прелисти страниците, очите и въображението ѝ грабваха по някое изречение оттук-оттам. Привличаха я тези входи към чужди истории и други времена. Дожаля ѝ за тях, сякаш бяха кучета в приют, безпричинно изоставени, не изгубили надежда, че и тях някой ще дари с обич. Излезе от книжарницата, носейки плик с пет книги.

Арт седеше в бара „При Бруно“, широко ретро заведение с блясъка от петдесетте.

— Изглеждаш радостна — отбеляза той.

— Така ли? — Рут в миг се смути. Напоследък Уенди, Гидиън, а и други хора по изражението ѝ отгатваха какво чувства, дали изглежда притеснена или разстроена, объркана или изненадана. И всеки път Рут не усещаше нищо конкретно. Очевидно лицето ѝ издаваше някакви чувства. Но как можеше да не знае какви са те?

Салонният управител ги настани в едно сепаре, което скоро бе претapiцирано в клубна кожа. Всичко в ресторанта бе успяло да се запази, като че ли за петдесет години нищо не се беше променило, с изключение на това, че в менюто бяха включени хайвер от морски

таралеж и мезета от октопод. Докато преглеждаха менюто, келнерът донесе бутилка шампанско.

— Поръчах го — прошепна Арт — по случай годишнината ни... Не помниш ли? Голата йога? Твоят гей приятел? Запознахме се преди десет години.

Рут се засмя. Беше забравила. Келнерът наливаше шампанското, а тя промълви в отговор:

— Мисля, че за перверзник имаш хубави крака.

Когато останаха сами, Арт вдигна чашата си.

— Пия за десетте години, повечето от тях прекрасни, понякога изпълнени с трудни моменти, пия и за надеждата, че ще се върнем там, където ни е мястото.

Той притисна ръка в бедрото ѝ.

— Някой път трябва да пробваме.

— Какво?

— Голата йога.

Обля я топла вълна. След месеците, прекарани при майка ѝ, се чувстваше като девственица.

— Миличко, искаш ли после да се върнеш при мен?

Идеята я изпълни с трепет.

Келнерът отново застана до тях, готов да вземе поръчката им.

— С дамата бихме искали да започнем със стриди — каза Арт. — Това е първата ни среща и затова ни трябва най-добрият афродизиак. Кои бихте ни препоръчали?

— С най-добър ефект са стридите от Кумамото — отвърна келнерът, без да променя изражението си.

Същата вечер не се любиха веднага. Лежаха в леглото, Арт я прегръщаше, прозорецът на спалнята бе отворен и слушаха сирените.

— През всичките години на нашата връзка — каза Арт, — мисля, че не съм опознал една важна част от теб. Пазиш тайни в себе си. Криеш се. Сякаш не съм те виждал гола и трябва да си представям как изглеждаш без дрехи.

— Не крия нищо умишлено — рече Рут и се почуди дали е вярно. А и после, кой разкриваше всичко — ядовете, страховете? Колко досадно би било. Какво имаше предвид под „тайни“?

— Ще ми се между нас да има по-голяма близост. Искам да знам какви са желанията ти. Не само в отношенията ни, но и в живота. Кое

те прави най-щастлива? Правиш ли това, което искаш?

Рут се засмя.

— Точно това редактирам, онези интимни неща. Мога да опиша в десет глави как да намерим щастието, но още не знам какво е.

— Защо продължаваш да ме отблъскваш?

Рут настръхна. Не ѝ харесваше, когато Арт се държеше така, сякаш я познаваше по-добре от самата нея. Почувства, че той я разтърси за ръката.

— Извинявай. Не биваше да го казвам. Не искам да те напругам. Просто се опитвам да те опозная. Когато казах на келнера, че това е първото ни излизане, не беше съвсем на шега. Искан ми се да се престоря, че току-що съм те срещнал, любов от пръв поглед, и искам да узная коя си. Обичам те, Рут, но не те познавам. Бих желал да зная какъв е човекът до мен, жената, която обичам. Това е.

Рут оброни глава на гърдите му.

— Не знам, не знам — промълви тя. — Понякога усещам, че съм само едни очи и уши, опитвам се да се пазя и да проумея какво се случва. Знам какво да отбягвам, за какво да се тревожа. Аз съм като онези хлапета, около които непрекъснато прелитат куршуми. Не искам да ме боли. Не искам да умирам. Не искам близките ми да умират. Но в мен не е останало нищо, за да преценя къде я мястото ми или да разбере желанията си. Ако нещо искам, то е да *знам* кое мога да поискам.

---

[1] Края на земята (англ.). — Б.пр. ↑

В първата зала на Музея за азиатско изкуство Рут зърна как господин Тан целува майка ѝ по бузата. Лулин се засмя като свенлива ученичка, а сетне, ръка за ръка, те влязоха в следващата зала.

Арт смушка Рут и протегна ръка.

— Хайде ела, няма да позволя онези приятелчета да ни сложат в малкия си джоб.

Настигнаха Лулин и нейния кавалер, които седяха на пейка срещу експонат от бронзови камбани, закачени на два реда в огромна рамка, висока около три метра и половина и дълга около седем метра и половина.

— Прилича на ксилофон за богове — прошепна Рут, сядайки до господин Тан.

— Всяка камбана отеква с два различни тона — гласът му беше мек, но звучеше авторитетно. — Чукът удря камбаната отдолу и от дясната страна. А когато има много музиканти и камбаните се ударят едновременно, мелодията е много сложна, създават се звукови пластове. Наскоро имах удоволствието да слушам такава музика на едно специално събитие в изпълнение на китайски музиканти — усмихна се, спомняйки си за това. — Мислено се пренесох три хиляди години назад. Слушах това, което са слушали хората от онова време, преживявайки същото благоговение. Представих си как някой слуша, мисля, че жена, много красива жена — той щипна Лулин за ръката. — И си рекох, може би след три хиляди години друга жена ще чуе тези звуци и ще мисли за мен като за красив мъж. Въпреки че не се познаваме, ние сме свързани чрез музиката. Не си ли съгласна? — той погледна към Лулин.

— Абсолютно — отвърна тя.

— С майка ви мислим еднакво — рече той на Рут.

Тя се усмихна в отговор. Осъзна, че господин Тан превежда думите на майка ѝ, както бе правил преди време. Но не отделяше особено внимание на думите и точните им значения. Просто

превеждаше това, което бе в сърцето на Лулин: горчивите ѝ очаквания, надеждите ѝ.

Последния месец тя живееше в „Мира Мар Мейнър“ и господин Тан няколко пъти в седмицата ѝ ходеше на гости. Събота следобед я извеждаше — водеше я на матинета, на безплатни репетиции на симфоничния оркестър, на разходка в ботаническата градина. Днес беше наред изложение на експонати от китайското археологическо наследство и Тан беше поканил Рут и Арт да дойдат с тях.

— Ще ви покажа нещо интересно — беше казал загадъчно по телефона. — Няма да съжалявате.

Рут със сигурност нямаше да съжалява, защото щеше да види майка си щастлива. *Щастлива*. Замисли се над думата. Доскоро не знаеше какво би могло да направи Лулин щастлива. Вярно, тя продължаваше да се оплаква. Храната в „Мира Мар“ беше, както се очакваше, „много солена“, ресторантското обслужване — „толкова бавно, храна вече студена, когато пристига“. И ненавиждаше креслото, което дъщеря ѝ беше купила. Наложил се Рут да го замени със старото с изкуствената кожа. Но Лулин се беше отърсила от повечето свои притеснения и ядове: наемателката от долния етаж, страха, че някой краде парите ѝ, усещането, че над живота ѝ тегне проклятие и че ако не е постоянно нащрек, я чака беда. Или просто беше забравила? Може би влюбването повдигаше тонуса ѝ. Или смяната на обстановката бе заличила всичко, което напомняше за едно по-нещастно минало. И все пак тя още разказваше за миналото, ако изобщо разправяше за нещо, само че сега често го представяше в по-добра светлина. Сега например говореше и за господин Тан. Лулин се държеше така, сякаш те се познаваха не от месец, месец и нещо, а от няколко живота.

— Това нещо той и аз вижда дълго време зад — рече високо Лулин, докато всички се възхищаваха на камбаните, — само дето вече ние по-стари.

Тан ѝ помогна да се изправи и с Арт и Рут се приближиха до друг експонат в средата на залата.

— Това е високо ценен предмет от китайските учени — обясни той. — Повечето посетители проявяват интерес към ритуалните съдове за вино. Но за един истински учен това е най-значимата ценност.

Рут надзърна в стъклената витрина. За нея най-значимата ценност наподобяваше голям китайски тиган с надписи върху него.

— Бронзов шедьовър — продължи Тан, — но обърнете внимание на надписа. Той представлява епическа поема, написана от най-именитите поети в прослава на великите владетели, които са били техни съвременници. Един от императорите, които възхвалявали, е Джоу от Джоукоудиен — селото, в което майка ви е живяла някога и където е бил открит Пекинският човек.

— Устата на планината? — вметна Рут.

— Същата. Макар че Джоу не е живял там. Доста места носят неговото име, както във всеки град на Съединените щати има улица „Вашингтон“... Сега елате насам. Поводът да ви поканя днес се намира в следващата зала.

След малко те стояха пред друга стъклена витрина.

— Не поглеждайте към описанието на английски, още не — рече господин Тан. — Според вас това какво е?

Рут видя вещ, подобна на лопата в цвят слонова кост, набраздена с пукнатини и почернена от вдлъбнатини. Дали беше дъска за древна игра, подобна на шаха? Готварски прибор? До него имаше по-малък предмет, светлокафяв и овален, с надписи вместо вдлъбнатини. Веднага го позна, но преди да продума, майка ѝ даде отговора на китайски:

— Оракулска кост.

Рут се изуми, че майка ѝ помнеше тази вещ. Не очакваше от нея да си спомни места или факти от скорошни събития, кой къде бил, кога се бе случило. Но Лулин често я изненадваше с бистротата на емоцията, с която говореше за своята младост, част от тази емоция бе вложила и в мемоарите си. За Рут това бе доказателство, че пътеките към миналото на майка ѝ все още бяха отворени, макар на места изровени и белязани с лъкатушни отклонения. Понякога преплиташе миналото със спомени от други периоди на собственото си минало. Но въпреки това тази част от историята ѝ беше извор, от който черпеше спомени и ги споделяше. Без значение, че размесваше очертанятия на някои от по-значимите етапи от живота си. Миналото, дори и преработено, бе изпълнено със смисъл.

През последните седмици Лулин няколко пъти беше разказвала как получила пръстена със зеления нефрит, който Рут бе измъкнала от креслото.

— Отидохме в една зала за танци, аз и ти — рече Лулин на китайски. — Влязохме и ти ме запозна с Едуин. Той ме погледна и дълго време не можа да свали очи от мен. Видях, че се усмихваш, а после изчезна. Много невъзпитано от твоя страна. Знам какво ти се въртеше в главата! Даде ми пръстена, когато поиска ръката ми.

Рут предположи, че Гаолин е човекът, който ги е запознал.

Сега Рут чу, че Лулин говори на китайски на Арт:

— Мама намери една такава кост. Бе изписана с красиви думи. Даде ми я, щом се увери, че вече не забравям важните неща. Никога не исках да се разделям с нея.

Арт кимна, сякаш разбра какво му каза, а после Лулин преведе на господин Тан на английски:

— Аз казвам него, тази кост мама дава ми една.

— Не е случайно — отбеляза той, — като се има предвид, че майка ти е била дъщеря на доктор, който намества кости.

— Прочут — допълни Лулин.

Господин Тан кимна, като че ли и той си спомняше.

— Всички от околните села идвали при него. А твоят баща отишъл със счупен крак. Конят му го настъпил. Така се запознал с майка ти. Заради онзи кон.

Погледът на Лулин стана безизразен. Рут се изплаши, че майка й ще се разплаче. Но вместо това тя се оживи и каза:

— Лиу Син. Той така нарича я. Мама казва той написва любовно стихотворение за нея.

Арт погледна Рут в очакване да потвърди дали е вярно. Беше чел част от превода на Лулиновите мемоари, но не успя да направи връзка между китайското име и лицето, което то назоваваше.

— Означава „падаща звезда“ — прошепна Рут. — По-късно ще ти обясня — после попита Лулин: — А какво е фамилното име на майка ти? — Рут знаеше, че е опасно да споменава тази тема, но майка й бе навлязла в територията на имената. Може би имаше други, като отличителни знаци, и чакаха паметта да ги възстанови.

За миг майка й се поколеба и отвърна:

— Фамилно име Гу — погледна намръщено Рут. — Аз казвам ти толкова много пъти, ти не помниш? Неин баща д-р Гу. Тя дъщеря доктор Гу.

На Рут ѝ се щеше да извика от радост, но в следващия момент осъзна, че майка ѝ каза китайската дума за „кост“. Д-р Гу, д-р Кост, доктор, наместващ кости. Арт повдигна вежди, надявайки се, че дълго изгубената семейна идентичност е открита.

— По-късно ще ти обясня — повтори Рут, но този път равнодушно.

— О.

Господин Тан изписа йероглифи във въздуха.

— Гу, така? Или така?

Лулин погледна със загрижено изражение.

— Не помня.

— И аз — каза бързо господин Тан. — Е, няма значение.

Арт смени темата!

— Какво пише на оракулската кост?

— Това са въпроси на императорите към боговете — отговори Тан. — Какво ще е времето утре, кой ще спечели войната, кога да събере реколтата. Нещо като новините в шест часа, само дето те искали да чуят информационния бюлетин предварително.

— А отговорите правилни ли са били?

— Кой знае? Отговорите са цепнатините, които виждате до черните точки. Гадателите на кости използвали нажежен пирон, за да напукат костта. Тя издавала такъв звук — хряс! Тълкували пукнатините като отговори свише. Сигурен съм, че по-нашумелите гадатели били вещи и предугаждали какви са желанията на императорите.

— Каква заплетена лингвистична загадка — подхвърли Арт.

Рут си спомни за подноса с пясък, който използваша с майка ѝ в миналото. Тя също се беше опитвала да отгатне какво би успокоило Лулин, думите, които щяха да донесат утеха, но нямаше да бъдат разпознати на мига като измамни. Случваше се да си измисли отговорите в нейна изгода. Но друг път тя наистина се мъчеше да запише онова, което майка ѝ очакваше да чуе. Успокоение, че на Едуин му е мъчно за нея, че скъпата леля не ѝ е сърдита.

— Говорейки за загадки — обади се Рут, — онзи ден споменахте, че досега никой не е намерил костите на първия мъж, на Пекинския човек.

Лулин се ококори.

— Не само мъж — жена също.

— Права си, мамо — на Пекинската жена. Какво ли е станало с нея? Дали костите са смачкани от влака по пътя за Тиендзин? Или са потънали с лодката?

— Костите може и да са запазени — отвърна господин Тан, — никой не казва. Иначе през година-две пишат сензации по вестниците. Някой умрял, жената на американски войник, бивш японски офицер, археолог от Тайван или Хонконг. И винаги съобщават „костите бяха намерени в дървен сандък“, също като сандъците, в които се събираха костите през 1941 г. После плъзват клюки, че това са костите на Пекинския човек. Издават се нареждания, плащат се откупи или каквото там трябва. Но се оказва, че костите са волски опашки. Или са копие от оригинала. Или изчезват, преди да са изследвани. Веднъж бяха написали, че човекът, който ги е откраднал, искал да ги занесе на някакъв остров и да ги продаде на търговец, но самолетът паднал в океана.

Рут си помисли за прокобата на духовете, които се разгневяват, задето костите им са отделени от тленните им останки.

— Вие как мислите?

— Не знам. Историята е пълна с мистерия. Не знаем кое е загубено безвъзвратно, кое ще изплува отново на повърхността. Всички неща съществуват в даден период от време.

И този времеви отрязък се запазва, изгубва или открива по тайнствени начини. Мистерията е прекрасна част от живота — господин Тан намигна на Лулин.

— Прекрасна — повтори като ехо тя.

Той погледна часовника си.

— Какво ще кажете за един прекрасен обяд?

— Прекрасно — възкликнаха те.

Лежейки в леглото същата вечер, Рут и Арт, тя си мислеше на глас за романтичните чувства на господин Тан към майка ѝ.

— Явно я харесва, откакто преведе мемоарите ѝ. Но той се интересува от култура, музика, поезия. Тя не би могла да поддържа неговото интелектуално ниво, с всеки изминал ден състоянието ѝ все повече се влошава. След известно време може дори да не го познае.

— Той е влюбен в нея още от времето, когато е била малка — каза Арт. — Тя не е просто жена за временна компания. Той обича

всичко у нея, а това включва каква е била, каква е и каква ще бъде. Той знае за нея повече, отколкото женените партньори знаят един за друг — Арт я придърпа по-близо до себе си. — Надявам се, че и ние ще го постигнем. Обвързване във времето, минало, настояще, бъдеще... брак.

Рут затаи дъх. Беше изтикала идеята от съзнанието си толкова отдавна, че все още я приемаше като табу, опасна.

— Опитвах се законно да те свържа с миналото чрез дял от къщата, който трябва да вземеш.

Това ли бе имал предвид под процентен дял от къщата? Тя се препъна в механизмите на нейната защита.

— Това е само идея — добави неловко Арт. — Не те карам насила. Просто исках да зная какво е мнението ти.

Тя се притисна към него и го целуна по рамото.

— Прекрасно — отвърна Рут.

— Името, разбрах фамилното име на майка ти — Гаолин съобщи на Рут по телефона радостната новина.

— О, боже, какво е то?

— Да ги кажа първо колко трудно го намерих. След като ме помоли, писах на Дзиу Дзиу в Пекин. Той не знаеше, но ми отговори, че ще пита жената на негов братовчед, чиито родители още живеят в онова село, където е родена баба ти. Отнело малко време, защото хората, които евентуално знаели, били измрели. Но накрая попаднали на една стара жена, чийто дядо бил пътуващ фотограф. А тя и до днес си пазела всичките му стари стъклени плаки. Те били в мазето и за щастие увредените не били много. Дядо ѝ си водел подробен архив, датите, кой какво платил, имената на фотографираните. Хиляди плаки и снимки. И старицата си спомнила, че дядо ѝ показал фотография на момиче, което било много красиво. Имала хубава шапчица и висока яка.

— Снимката на скъпата леля, която е у мама?

— Сигурно е същата. Старата жена каза, че историята е тъжна, защото малко след като била направена фотографията, момичето се белязало за цял живот, баща му починал, цялото семейство рухнало.

Хората от селото говорели, че девойката била кутсуз още от самото начало...

Рут не издържаше повече.

— Как е било името им?

— Гу.

— Гу? — Рут се разочарова. Същата грешка. — Гу е думата за „кост“ — каза тя. — Жената може да е мислила, че „костен доктор“ означава д-р Кост.

— Не, не — възрази Гаолин. — Гу като „клицура“. Това е различно гу. Звучи като другото за кост, но се пише по различен начин. Знакът гу от трети тон може да означава много неща: стар, клисура, кост, също и бедро, сляп, жито, търговец, какво ли не. А йероглифът за „кост“ може така да бъде изписан, че да означава и „характер“. Затова използваме израза „до мозъка на костите“, което ще рече „такъв ти е характерът“.

Преди Рут смяташе, че китайският език е ограничен откъм звукове и затова е объркващ. Сега ѝ се струваше, че многобройните значения на думите го правят доста богат. *Слепият костен доктор от клисурата поправял бедрото на стария търговец на жито.*

— Сигурна ли си, че е Гу?

— Това било написано на фотографската плака.

— А първото ѝ име?

— Лиу Син.

— Падаща звезда?

— Това е *лиу син*, звучи почти по същия начин, носовото *син* е звезда, а нормалното — „истина“. Лиу Син означава „бъди верен“. Но понеже думите звучат подобно, някои хора, които не я харесвали, я наричали Лиу Син, с носовото *Син*. Падащата звезда има лош смисъл.

— Защо?

— Не е ясно защо. Хората смятат, че не е на хубаво да видиш опашата звезда. Това е другият вид, онази с дългата опашка, дето идва и си отива.

— Кометата?

— Да, кометата. Тя е предвестник на ужасно бедствие. Но някои объркват опашатата звезда с падащата звезда и въпреки че падащата звезда не носи лош късмет, хората мислят точно обратното. Изхождат

от там, че и с нея не стават хубави неща — бързо изгаря, един ден е тук, на другия я няма, както се случи със скъпата леля.

Майка ѝ беше писала за това, спомни си Рут, една история, която скъпата леля разказала на Лулин, когато била малка — как погледнала нощното небе, видяла една падаща звезда, която после паднала в отворената ѝ уста.

Рут се разплака. Баба ѝ си имаше име. Гу Лиу Син. Тя бе съществувала. Все още съществуваше. Скъпата леля беше принадлежала към семейство. Лулин принадлежеше към същото семейство, а Рут — към тях двете. Фамилното име си беше там през цялото време, подобно кост, затисната в цепнатината на клисура. Лулин го предусетила, докато гледаше оракулската кост в музея. И това име бе проблеснало пред очите ѝ за части от секундата, падаща звезда, която прониква в земната атмосфера, врязвайки се неизличимо в съзнанието на Рут.

ЕПИЛОГ

Дванайсети август е и Рут е в Бърлогата, смълчана. Сирените за мъгливо време вият в нощта, приветствайки кораби в залива.

Рут още не е изгубила гласа си. Способността ѝ да говори не се влияе от проклетия, падащи звезди или болести. Сега знае това със сигурност. Но тя няма нужда да говори. Може да пише. Преди не намираще причина да пише заради себе си, само заради другите. Сега причината е налице.

Пред нея е фотографията на баба ѝ. Рут я гледа всеки ден. Чрез нея тя поглежда в миналото, за да вникне в настоящето. Баба ѝ представяла ли си е някога, че ще има внучка като Рут — жена с любящ съпруг, две деца, които я обожават, къща, в която има дял, добри приятели, живот с обичайните притеснения за течове и калории?

Рут си спомня как майка ѝ говореше за умиране от проклетие или по собствена воля. Никога не се отърва от тази натрапчива мисъл, докато не започна да губи мрежата на паметта, която крепеше неволите ѝ. И макар че майка ѝ все още си спомня миналото, тя го променя. Изпуска тъжните моменти. Помни само, че е била много, много обичана. И че е била смисълът на живота на Бао бому.

Онзи ден Лулин ѝ се обади. Звучеше както преди, изплашена и плачлива.

— Лу'и — рече тя и бързо превключи на китайски, — тревожа се, че като беше малка, аз се държах ужасно с теб, толкова те наранявах. Но не помня какво точно съм направила...

— Няма нищо... — отрони Рут.

— Надявам се да забравиш, както аз съм забравила, само това искам да ти кажа. Вярвам, че ще ми простиш. Съжалявам, ако съм ти причинявала болка.

След като свършиха разговора, Рут един час плака, беше толкова щастлива. Не беше твърде късно да си простят една друга, да простят на себе си.

Докато сега Рут гледа фотографията, тя си представя Лулин като малко момиче, а баба си — като млада жена. Това бяха жените, оформили живота ѝ, те бяха в костите ѝ. Накараха я да се запита дали редът и хаосът в живота ѝ се обуславят от съдбата или късмета, от свободата на волята или действията на другите. Те я научиха да се безпокои. Но Рут разбра и това, че предупрежденията им нямаха за цел просто да я изплашат, а да я принудят да се отклони от техния път, да вярва в нещо по-добро. Искаха Рут да освободи съзнанието си от мисълта за проклятията.

В Бърлогата Рут се връща към миналото. Лаптопът е подносът с пясък. Рут отново е на шест години, същото дете, счупената ѝ ръка е заздравяла, с другата ръка държи пръчицата, готова да предчувства думите. Бао бому идва както винаги и сяда до нея. Лицето ѝ е гладко, красиво като на снимката. Тя стрива туш в паничката от камък дуан.

— Следвай стремежите си — казва Бао бому. — Онова, което е в сърцето ти и което искаш да споделиш с другите.

Седнали една до друга, Рут и баба ѝ започват. Думите се леят. Те са станали един и същи човек, на шест, шейсет, четирийсет и шест, осемдесет и две години. Разказват какво се е случило, защо се е случило, как могат да предизвикат нещо друго да се случи. Описват минали истории, които е трябвало да бъдат предотвратени. Пишат за пропуснати шансове, за това, което все още може да се направи. За миналото, което може да се промени. В края на краищата, казва Бао бому, какво е миналото, ако не онова, което си избираме да запомним? Те предпочитат да не го крият, да извадят на повърхността счупеното, да почувстват болката и да разберат какво ще излекуват с нея. Знаят къде е щастието, не в пещера или в държава, а в любовта и свободата да вземеш и да дадеш нещата, които през цялото време са били до теб.

Рут си спомня за това, докато пише една история. Тя е за баба ѝ, за нея, за малкото момиче, което стана нейна майка.

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.